

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

VYUŽITÍ PRVKŮ ALTERNATIVNÍ PEDAGOGIKY MARIE
MONTESSORI PRO DĚTI ULICE V ZAMBII

DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor: Mgr. Veronika Šimečková

Školitel: Ing. Renata Švestková, Ph.D.

Konzultant: Doc. MUDr. Josef Donát, DrSc.

České Budějovice

28. 6. 2010

Abstrakt

Využití prvků alternativní pedagogiky Maria Montessori pro „děti ulice“ v Zambii

Disertační práce „Využití prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori pro děti ulice v Zambii“ je věnována problematice vzdělávání zranitelných dětí a „děti ulice“ v Zambii.

Autorka v úvodu teoretické části představuje Zambii jako takovou a poté v jednotlivých kapitolách představuje její hlavní problémy, ze kterých podrobně rozebírá chudobu, onemocnění HIV/AIDS a jeho vliv především na děti. Blíže se pak věnuje úskalí zambijského vzdělávání, představuje jeho hlavní znaky a v závěru kapitoly se poté věnuje konkrétnímu rozdělení zambijského školství. Vzhledem k tomu, že autorka v rámci svého působení v Zambii zjistila, že je zde vzdělávání velice neefektivní z důvodu nedostatečného finančního zajištění a neefektivity vyučování, zaměřila se právě na tuto problematiku. Dále se věnovala oblasti dobrovolnictví a jeho zákonitostem. Zranitelné děti a „děti ulice“ lze chápat jako jeden z mnoha důsledků chudoby v Zambii. Rozdělují se na „děti ulice“ a děti žijící na ulici. Rozdíl v těchto dvou skupinách je zásadní a to, že děti ulice tráví svůj volný čas na ulici a druhá skupina, na ulici žije. V závěru teoretické části představuje alternativní pedagogiku Marie Montessori, kde uvádí její nejdůležitější a nejzákladnější principy, prvky a konkrétní oblasti učení.

Ve výzkumné části představuje výsledky ve vztahu k jednotlivým cílům disertační práce, které si na počátku stanovila a následně získala a v rámci výzkumu, který absolvovala v letech 2006 – 2009 v Zambii, kde se zabývala realizací výuky a volnočasových aktivit pro zranitelné děti (OVC/ orphans and vulnerable children) a „děti ulice“ z preventivně sociálního projektu edukačních a volnočasových aktivit v compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga. Pro naplnění výzkumné části autorka zvolila čtyři cíle. Prvním cílem bylo zjistit, zda lze využít některé prvky pedagogiky Marie Montessori pro výuku a volnočasové aktivity zranitelných dětí (OVC/Orphans and vulnerable children) a dětí ulice („Street children“), druhým cílem bylo vytvořit metodické listy a pomůcky, které budou přizpůsobeny vnitřní kultuře země a sociálnímu statutu dětí. Třetím cílem bylo vytvořit vhodné volnočasové aktivity pro děti ulice, které budou opět korespondovat s povahou dětí. Čtvrtým cílem bylo vylepšit spolupráci, koordinaci a kooperaci mezi stážisty, kteří odjíždí do Zambie z důvodu účelnosti

sociálního projektu. Jednou ze součástí této kapitoly jsou také metodické listy pro práci s těmito dětmi, které na základě svých zkušeností autorka vytvořila. Všechny cíle autorka naplnila a prokázala, že lze využít prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori při vzdělávání a tvorbě volnočasových aktivit zranitelných dětí a „dětí ulice“.

Abstract

The use of elements of alternative education system of Maria Montessori for „street children“ in Zambia

Dissertation thesis - "The use of elements of alternative education system of Maria Montessori for street children in Zambia" - is dedicated to the education of vulnerable children and "street children" in Zambia.

In the introduction to the theoretical part of the thesis, the author describes Zambia itself and thereafter in following chapters, she outlines the main issues on which a detailed analysis of poverty, HIV / AIDS and its impact especially on children is presented. She gives more detailed information concerning the questions of the Zambian education; she introduces its main characters and to summarise this chapter, she deals with the particular division of the Zambian education. Given that the author in her work in Zambia found out that the reason of inefficiency in education is caused by lack of financial resources and inefficiency in educational system itself, she focused exactly on this issue.

Furthermore, she treats the area devoted to volunteering and its regularities. The problem of vulnerable children and "street children" can be understood as one of the many consequences of poverty in Zambia. Street children are divided into two groups Children in the Street and Children of the Street. The difference in these two groups is essential; and that the first group spends the free time on the street and the second group lives on the street. In conclusion of the theoretical part, the author introduces the alternative pedagogy of Maria Montessori and she indicates the most important and the most basic principles, elements and specific areas of learning.

The research section presents results in relation to the objectives of the dissertation thesis, which she set at the beginning and then got in the research effectuated in the years 2006 - 2009 in Zambia where she focused on the implementation of education and leisure time activities for vulnerable children (OVC / Orphans and vulnerable children) and "street children" of preventive social project of educational and leisure time activities in compaundu (slum) Kalingalinga.

The author chose four goals to complete her research. The first objective was to determine whether is possible to use some elements of the pedagogy of Maria

Montessori for the education and leisure time activities of vulnerable children (OVC / Orphans and vulnerable children), and "street children"; the second aim was to develop methodological tools and handouts, which will be adapted according the internal culture of the country and social status of children. The third goal was to create a suitable leisure time activities for children of the street, which will again correspond to the nature of children. The fourth goal was to improve cooperation, coordination among the trainees who go to Zambia effectuate the social project.

Methodical handouts and instructions, worked out by the author, for working with these children are also a part of this chapter. All the goals of the work had been fulfilled and the author proved that the elements of alternative education of Maria Montessori in education and creation of leisure time activities can be used for vulnerable children and "street children".

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji disertační práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejnění své disertační práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. 6. 2010

Mgr. Veronika Šimečková

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala své školitelce Ing. Renatě Švestkové, PhD., za ochotu, motivaci a odbornou kvalifikovanou pomoc při tvorbě disertační práce.

Dále bych ráda poděkovala oběma konzultantům doc. PhDr. Janě Šemberové, CSc. a Doc. MUDr. Josefu Donátovi, DrSc. za odborné rady a připomínky k celé práci.

Samozřejmě chci poděkovat i studentkám a sociálním pracovníkům, kteří se mnou aktivně a ochotně spolupracovali. Především Leemu Tembovi, který byl velkým rádcem.

V neposlední řadě chci poděkovat všem dětem z Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti), které se účastnily programu a ukázaly mi, že není pouze vše černé nebo bílé.

Děkuji i své rodině, která mne ve studiu podporovala.

Obsah

Úvod.....	12
1. Teoretická část	14
<i>1.1 Základní informace o Zambii.....</i>	<i>14</i>
<i>1.1.1 Hlavní problémy Zambie.....</i>	<i>14</i>
<i>1.2 Cíle a druhy pomoci rozvojovým zemím.....</i>	<i>15</i>
<i>1.2.1 Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a Zambijskou republikou.....</i>	<i>17</i>
<i>1.3 Dobrovolnictví, dobrovolník.....</i>	<i>18</i>
<i>1.3.1 Důležité vlastnosti dobrovolníků v mezinárodní pomoci.....</i>	<i>19</i>
<i>1.3.2 Pomáhající profese v mezinárodní pomoci.....</i>	<i>20</i>
<i>1.4 Chudoba a její dopad na děti v Africe .....</i>	<i>20</i>
<i>1.4.1 Chudoba a vzdělávání.....</i>	<i>22</i>
<i>1.4.2 Důvody nedostupnosti vzdělávání v rozvojovém světě.....</i>	<i>23</i>
<i>1.4.3 Chudoba v Zambii.....</i>	<i>24</i>
<i>1.4.4 Následky chudoby na zdraví dětí a jejich vzdělávání v Zambii.....</i>	<i>26</i>
<i>1.4.5 Dětská práce v Zambii.....</i>	<i>27</i>
<i>1.5 Problematika HIV/AIDS – dopady na děti v Africe .....</i>	<i>27</i>
<i>1.5.1 Reakce dítěte na odchod blízké osoby – smutek, osamělost, smrt.....</i>	<i>28</i>
<i>1.5.2 Problematika HIV/AIDS v Zambii.....</i>	<i>29</i>
<i>1.6 Rodina.....</i>	<i>31</i>
<i>1.6.1 Potřeby jedince pro život.....</i>	<i>32</i>
<i>1.6.2 Zambijská rodina.....</i>	<i>33</i>
<i>1.6.3 Role matky v Zambii.....</i>	<i>34</i>
<i>1.6.4 Dítě, dětství.....</i>	<i>34</i>
<i>1.6.5 Podpora dětství.....</i>	<i>35</i>
<i>1.6.6 Zanedbávání, ohrožení dětí.....</i>	<i>36</i>

1.6.7 „Děti ulice“ a OVC children – orphans and vulnerable children (sirotci a zranitelnéděti).....	36
1.6.8 Děti se znevýhodněním v rozvojových zemích.....	37
1.7 Vzdělávání	39
1.7.1 Vnímání vzdělávání.....	41
1.7.2 Vzdělávání v Zambii.....	42
1.7.3 Problematika vzdělávání v Zambii.....	43
1.7.4 Vize základního vzdělávání pro chudé občany v Zambii.....	45
1.7.5 Vliv mezinárodních organizací na vzdělávání v Zambii.....	46
1.7.6 Znaky vzdělávání v Zambii.....	47
1.7.7 Školní výuka v Zambii.....	49
1.7.8 Vzdělávací instituce-druhy a stupně škol v Zambii.....	50
1.7.9 Vize zlepšení zdravotnického servisu a prevence pro žáky v Zambii.....	52
1.8 Volný čas	53
1.8.1 Pohybové aktivity.....	54
1.8.2 Preventivní a volnočasové instituce v Zambii.....	55
1.9 Druhy sociální práce	55
1.9.1 Sociální práce versus práce s dětmi.....	56
1.9.2 Sociální práce s dětmi.....	57
1.10 Alternativní škola	59
1.10.1 Pedagogika Marie Montessori (MM).....	60
1.10.2 Představení osobnosti Marie Montessori.....	61
1.10.3 Osobnost dítěte a důležité složky pro výchovu dle Marie Montessori.....	62
1.10.4 Zásady práce v metodice Marie Montessori.....	63
1.10.5 Důležité prvky pro vzdělávání Marie Montessori.....	64
1.10.6 Principy metodiky Marie Montessori.....	67
1.10.7 Jednotlivé oblasti učení v metodice Marie Montessori.....	68

Praktická část	
2. Cíl práce	70
2.1 Výzkumné otázky.....	70
3. Metodika	71
3.1 Metodika výzkumu.....	71
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	72
3.3 Vlastní realizace výzkumu.....	73
3.3.1 Harmonogram výzkumu realizovaného v Zambii 2006 – 2009.....	73
3.3.2 Harmonogram realizace výzkumu v ČR 2006 – 2009.....	77
4. Výsledky	80
4.1 Vstupní analýza prostředí projektu 2006.....	80
4.1.1 Výsledky 1. výzkumné části v Zambii v roce 2006 (26. 10. – 11. 12.).....	81
4.1.2 Vstupní analýza prostředí projektu 2008.....	104
4.1.3 Výsledky 2. výzkumné části v Zambii v roce 2008 (4. 2. – 6. 3.).....	108
4.1.4 Závěrečná analýza prostředí projektu 2008 (11.3. -17. 3.).....	138
4.1.5 Vstupní analýza prostředí projektu 2009.....	138
4.1.6 Výsledky – týdenní rozvrh aktivit v roce 2009.....	139
4.1.7 Výsledky 3. výzkumné části v Zambii v roce 2009 (31. 3. – 27. 5.)	140
4.1.8 Vyhodnocení jednotlivých dní a aktivit vzniklých v rámci výzkumu ...	158
4.1.9 Metodické listy.....	171
4.1.10 Vytvořené pomůcky v rámci výzkumu rok 2006 – 2009.....	171
4. 1. 11 Vytvořené případové studie dětí z roku 2008.....	171
4. 1. 12 Vyhodnocení případových studií dětí.....	190
4.1.13 Model připraveného vzdělávacího prostředí pro zranitelné děti a „děti ulice“	197

4.2	<i>Výsledky polostrukturovaných rozhovorů se studentkami</i>	200
4.2.1	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 1, respondentka č. 1</i>	200
4.2.2	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 2, respondentka č.2</i>	203
4.2.3	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 3, respondentka č. 3</i>	205
4.2.4	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 4, respondentka č. 4</i>	208
4.2.5	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 5, respondentka č. 5</i>	210
4.2.6	<i>Vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů se studentkami</i>	213
4.3	<i>Výsledky polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky</i>	221
4.3.1	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 1, respondentka č. 1 – vznik 2008</i>	221
4.3.2	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 2, respondentka č. 2 – vznik 2008</i>	224
4.3.3	<i>Polostrukturovaný rozhovor č. 3, respondent č. 3– vznik 2008, 2009</i> ..	227
4.3.4	<i>Vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky</i>	230
5.	Diskuse	236
6.	Závěr	247
7.	Seznam použitých zdrojů	249
8.	Klíčová slova	259
9.	Seznam zkratk	260
10.	Přílohy	

Úvod

„V Zambii je mnoho dětí, škol a rodin, vše plyne pomalu a má svůj čas, jen mraky na nebi utíkají rychle. V Zambii za zážitky nemusíte chodit, přijdou k vám samy, tak jako zapadající slunce nad Viktoriinými vodopády.“

V. Šimečková

Disertační práce vznikla na základě výsledků výzkumné práce a praktických zkušeností získaných při studijních a pracovních pobytech v Zambii, kde autorka od roku 2004 opakovaně působila jako stážista a dobrovolník. Ve své disertační práci definovala několik zambijských problémů, které souvisí tématem jejího výzkumu. Jedná se především o chudobu, vzdělávání, nemoci a sirotky a zranitelné děti.

Již ve své diplomové práci, která vznikla v roce 2006, uvedla výsledky, které představily životní obraz dětí bez domova v Zambii. Na základě zjištěných dat z diplomové práce se autorka rozhodla ve výzkumu dále pokračovat a zaměřit se především na vzdělávání sirotků a zranitelných dětí a dále pak na volnočasové aktivity, které jsou důležitým doplňkem edukačních aktivit.

V souvislosti s hledáním možností jak realizovat volnočasové a edukační aktivity tak, aby měly systém a provázanost, se začala více zajímat o alternativní pedagogiku Marie Montessori, která tvoří ucelený a propracovaný vzdělávací systém, který respektuje vývojová období dítěte, vychází z jeho potřeb, pomáhá rozvíjet schopnosti a vnímání sebe i okolí. Tato italská lékařka začínala pracovat s chudými dětmi na ulici, bylo jí jasné, že pedagogický koncept bude strukturován tak, že ho bude možné využít i u sirotků a zranitelných dětí. V průběhu realizace výzkumu se autorka účastnila několika seminářů a konferencí týkajících se rozvojové problematiky a taktéž seminářů a konferencí týkajících se alternativní pedagogiky Marie Montessori. Po vlastním studiu materiálů, knih pedagogiky Marie Montessori začala autorka připravovat koncept práce s těmito dětmi, v jehož rámci využila prvky této alternativní pedagogické koncepce. Také absolvování ročního diplomového kurzu u Společnosti Montessori, o.s. a získání kvalifikace pro práci s dětmi ve věku 3-9 let Montessori metodou, přispělo ke zvýšení kvality celého výzkumu.

Pro celý koncept výzkumné části této disertační práce byla také důležitá setkání s lidmi, kteří se problematikou afrických zemí zabývají. Lidé dlouhodobě žijící v Africe, lékaři, sociální pracovníci, kteří mají dlouholeté zkušenosti s přímou prací na africkém kontinentu pomohli autorce lépe pochopit některé souvislosti, kvalitní informace o projektech realizovaných v rámci rozvojové spolupráce a osobní rady byly důležité pro vlastní realizaci výzkumu, který autorka realizovala v letech 2006, 2008, 2009.

Autorka v roce 2006 aplikovala nejprve základní přístupy a principy pedagogiky Marie Montessori a zjistila, že by tato pedagogika mohla být určitou alternativou, která může vylepšit funkčnost a efektivnost vzdělávání v Zambii. Především pak podpořit dětskou motivaci ke vzdělávání a samotné dítě, které se v tamním prostředí často ocitá samo, na pokraji společnosti, podniká nebezpečné aktivity a většinu času tráví na ulici.

Na rok 2006 navazovalo další výzkumné období, které proběhlo v České republice. Další výzkumná část v Zambii proběhla v roce 2008, kdy byly aplikované již vyzkoušené aktivity z roku 2006 a poslední výzkumnou částí byl rok 2009, ve kterém se využívaly opět zkušenosti z předešlých let, na konci byl představen konkrétní plán práce s dětmi OVC (sirotky a zranitelnými dětmi).

Na základě výsledků z jednotlivých výzkumných období autorka vytvořila metodické výukové listy s využitím prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori.

V současné době autorka působí jako koordinátorka Adopce zambijských dětí na dálku, jejímž hlavním cílem je v Zambii podpořit vzdělávání místních dětí, tedy i dětí, který byly součástí výzkumu disertační práce. Problematice vzdělávání v Zambii se tedy věnuje i nadále.

1. Teoretická část

1.1 Základní informace o Zambii

Zambie je rozlehlá země s řídkým osídlením obyvatelstva. Leží na jižní polokouli v Subsaharské Africe, má rozlohu 752 614 m². Současný počet obyvatel Zambie je přibližně 10,2 milionů, z toho téměř polovina jsou děti mladší 18 let. Věková struktura obyvatelstva je: 46,5 % ve věku 0–14 let, 51,1% ve věku 15–64 let a 2,4 % ve věku nad 65 let. Na východě sousedí s Malawi, na severovýchodě s Tanzánií, na severu s Konžskou demokratickou republikou, na západě s Angolou, Botswanou a Namibií a na jihozápadní straně se Zimbabwe. Zambie získala nezávislost a stala se republikou 24. října 1964. Od roku 1923 byla britskou kolonií zvanou Severní Rhodesie. Úředním jazykem Zambie je angličtina, může se ale pochlubit 73 druhy původních jazyků a původní kulturní rozmanitostí. Je známa především svým velkým přírodním úkazem Victoriiny vodopády a jinými přírodními krásami. Bohužel, je také známa pro svou problematiku HIV/AIDS a jiných závažných onemocnění (107).

1.1.1 Hlavní problémy Zambie

Zambie prošla v 90. letech demokratizací politického systému a hospodářskými reformami, které přinesly liberalizaci ekonomiky a privatizaci. Hospodářský vývoj země negativně ovlivňuje epidemie HIV/AIDS (32).

Prezident Mwanawasa na Summitu G8 2005 (konaného ve skotském Gleneagles) uvedl, že počínaje 31. března 2006 mají zambijští obyvatelé bezplatnou zdravotní péči. Dodnes tomu tak není. Ačkoliv Ústava Zambie zakazuje diskriminaci, vláda svou politikou přístupu k lékařské péči fakticky podporuje nestoudnou diskriminaci chudých a slabých sektorů společnosti, pokud se jí sama nedopouští.

Diskriminační přístup (zpoplatněná ošetření) k lékařské péči je pouze jedním z příkladů politik, které se snadno dostávají do konfliktu s ústavními pravidly, jejichž cílem je chránit základní důstojnost všech Zambijců (104).

Vzhledem k hluboké chudobě není život v Zambii vůbec příjemný, zejména pro ženy, děti. Ačkoliv země není ve válce, má jednu z nejvyšších úmrtností na světě a nejnižší očekávanou délku života pro občany ve věku do 40 let (104).

Zambie má velké procento dětské populace, dle statistiky Civil society for Poverty Reduction (CSO), ze situační analýzy o OVC z roku 2006 je v Zambii okolo 700 000 sirotků, přibližně 45% zambijské populace tvoří děti mladší 15 let. I přes takto

velký počet dětské populace, který vzrostl od získání nezávislosti (1964), v Zambii neexistoval ucelený systém, který by se problematice dětí a dětské sociální politice dostatečně věnoval (41).

Velkým problémem v Zambii je nevzdělanost - 40 % žen je negramotných, mužů pouze 20 % (56).

Problém HIV/AIDS současný stav zdravotně sociální politiky Zambie ještě zhoršuje. Nemocí HIV jsou zasaženy především skupiny lidí v produktivním a ekonomicky aktivním věku. V populaci je zasaženo 16,5 % dospělých. Dalším zdravotním problémem je malárie, ta je stále nejčastější příčinou úmrtí (55).

Vůdci Zambie se přihlásili k řadě deklarácí, rezolucí a rozhodnutí přijatých na regionální i globální úrovni, jejichž záměrem bylo zastavit spirálu chudoby. Místní instituce, jež měly tyto sny učinit skutečností, jako je Univerzitní nemocnice (UTH, University Teaching Hospital), se fakticky zhroutily. UTH byla kdysi jedna z nejlepších institucí zambijského zdravotnictví. Selhávání zdravotnického a školního systému je společným důsledkem špatného řízení a nedostatku zdrojů v zemi (104).

V současné době v Zambii není neustále zajištěno školní vzdělávání pro všechny, zejména ve venkovských oblastech. Každý rok je vyhazováno ze škol mnoho mladých učitelů, jelikož není dost místa a finančních prostředků (104).

1.2 Cíle a druhy pomoci rozvojovým zemím

Důvodů, proč pomáhat rozvojovým zemím je celá řada. Jeden z nich je důvod morální, sám o sobě pro odůvodnění rozvojové spolupráce stačí. Pomáhat je lidské a správné. Pokud platí solidarita uvnitř státu, měla by platit i mezi státy a jejich občany. Solidarita a vlastní zájem se dají skloubit dohromady ve prospěch všech. Rozvojová spolupráce je nejen morálním gestem, ale také pragmatickou politikou (20).

Cíle můžeme rozdělit do několika oblastí:

- bezpečnostní,
- ekonomické,
- politické (20).

Při kvalitním vedením zahraniční rozvojové spolupráce je zásadní, aby byly propojeny nevládní organizace, univerzity a soukromý sektor. Ke skutečné změně neblahé situace dané země můžeme přispět jedině díky stanovením jasných priorit, spolupráci nejrůznějších aktérů a skutečně dlouhodobému úsilí (88).

Druhy pomoci rozvojovým zemím

Rozvojová spolupráce (ZRS = zahraniční rozvojová spolupráce nebo ODA = Official Development Assistance): Zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) je v širším smyslu ucelenou vládní politikou vůči partnerským rozvojovým a transformujícím se zemím, v užším slova smyslu představuje pomoc státu vyjádřenou transferem financí, materiálu a expertní či technické pomoci za účelem dlouhodobě udržitelného rozvoje partnerských zemí (130).

Na rozdíl od humanitární pomoci, která reaguje na okamžitou potřebu (např. po přírodních katastrofách, ve válce atd.) má rozvojová spolupráce řešit problémy rozvojových zemí dlouhodobě. Oproti dříve užívanému termínu rozvojová pomoc je dnes preferováno spojení rozvojová spolupráce, což má zdůraznit partnerství mezi zemí poskytovatele a příjemce při plánování i realizaci projektů. Podle závazku přijatého všemi státy OSN by měly vyspělé země na rozvojovou spolupráci vyčlenit 0,7 procenta svého HND (1).

Situace v rozvojových zemích a dosavadní analýzy zahraniční rozvojové spolupráce naznačují, že je nutné dát se směrem, který velmi podstatně akceptuje sociální a kulturní specifika jednotlivých regionů a zemí rozvojového světa. Jestliže rozvojová spolupráce dodržuje respektování institucionálního zázemí, kulturní vzorce obyvatelstva a společenské zvyklosti přijímacích zemí, má tato pomoc příznivý dopad (1).

Humanitární pomoc: soustava činností, které se zaměřují na záchranu nevinných životů a na zmírnění lidského strádání prohloubeného hladomorem, záplavami, zemětřesením a přemístěním. Uplatňuje se v situacích, kdy je ohroženo velké množství lidí (hromadné neštěstí, katastrofy) nebo které ohrožují mezinárodní mír a bezpečnost (5).

Zásady humanitární pomoci:

- nezaujatost
- nestrannost
- nezávislost
- nediskriminace (5).

1.2.1 Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a Zambijskou republikou

Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou/Československem a Zambií má silnou tradici. Zambie je ČSR podporována již od roku 1964. V tomto roce byla v Zambii dne 24. 10. vyhlášena nezávislost, Československo neváhalo se zřízením ambasády. Již před rokem 1964 Zambie představovala předpolí pro další pronikání na jih Afriky, díky nerostnému bohatství v oblasti Copperbeltu měla být i ekonomicky soběstačnou. Prostřednictvím ambasád v Londýně a v Káhiře byly navázány první československé kontakty s místní politickou reprezentací (114).

Na základě rozhodnutí ČR usnesením č. 302 ze dne 31. března 2004 byla Zambijská republika jedna z prioritních zemí pro dlouhodobou rozvojovou spolupráci až do roku 2010. Potřebnost rozvojové spolupráce vyplývala z hluboké chudoby. Zambijská vláda definovala své rozvojové priority, na základě rozsáhlých konzultací s parlamentem, vládními orgány, soukromým sektorem, akademickou sférou, nevládními organizacemi, donory a provinciemi. Koncept připravilo Ministerstvo financí a národního plánování Zambie. Po rozboru ekonomické situace a fenoménu chudoby předložila Zambie dokument priorit ve výrobních sektorech, oblasti infrastruktur a sektorech sociálních (122).

Česká republika se hlásí k Miléniové deklaraci Rozvojových cílů tisíciletí, a tím i k mezinárodnímu úsilí o potlačení dětské úmrtnosti, zlepšení mateřského zdraví a k boji proti HIV/AIDS, malárii a dalším chorobám (123).

Rozvojové cíle tisíciletí (Millenium Development Goals-MGDS)

Program snížení chudoby, který byl sestaven ze závazků přijatých na mezinárodních konferencích a summitech během devadesátých let. Na Summitu tisíciletí v září 2000 v New Yorku se všech 191 členských států zavázalo splnit Miléniovou deklaraci do roku 2015, která vytyčuje konkrétní cíle v oblasti rozvoje a odstranění chudoby. Dosažení cílů představuje významný krok k podpoře lidské důstojnosti, rovnoprávnosti, míru, demokracie a ekologické udržitelnosti (49).

Vzhledem k rozsahu potřeb Zambie, její rozloze (750 000 km²), omezenosti možných zdrojů a požadavků na efektivitu, koncentrovala ČR svoji rozvojovou spolupráci pouze na část zambijského teritoria. Vzhledem k sociálním a ekonomickým indikátorům bylo potřeba rozvojových intervencí z ČR v periferních provinciích Zambie. Jedna z nejchudších zambijských celků je Západní provincie. Ta je nejvíce ohrožena především kvůli nepříznivým přírodním podmínkám a neutěšené problematice

místní politiky (byla znevýhodňována v období vlády strany United National Independent Party = UNIP) (122).

1.3 Dobrovolnictví, dobrovolník

Slovem dobrovolník označujeme člověka, který věnuje svůj čas, energii a schopnosti práci ve prospěch jiných lidí nebo celé společnosti a to bez nároku na finanční odměnu. Pod pojmem dobrovolnická činnost si můžeme představit jednak tzv. občanskou výpomoc, sousedskou výpomoc, vzájemně prospěšné dobrovolnictví a veřejně prospěšné dobrovolnictví. V subsaharské Africe je vzájemná výpomoc mezi členy komunity, tedy určitá forma neorganizovaného dobrovolnictví, nedílnou součástí života komunit. Tradice vzájemné výpomoci je dána sociální strukturou africké společnosti, kde je základní socioekonomickou jednotkou rodina. Na druhé straně organizované dobrovolnictví má v Africe mnohem menší tradici (59).

Dobrovolnou pomoc můžeme najít po celém světě. Pomoc rodiny, přátel, sousedů a ostatních je důležitým zdrojem podpory. Kromě toho je také možné tuto neformální podporu najít ve formě institucionální činnosti, kterou představují dobrovolnické organizace. Neopomenutelnou funkcí dobrovolnictví je pomoc tam, kde profesionální síť selhává např. kvůli nedostatku peněz, nebo času. Rozsah rolí dobrovolníků se liší v závislosti na situaci či podstatě problému. Není možné zapojit do činnosti dobrovolníky bez speciálního tréninku nebo školení (18).

Dobrovolníci by měli být sdružováni a podporováni:

- Skupinová setkání: pravidelné schůzky dobrovolníků, kteří jsou činní ve stejné oblasti - důležité pro vzájemnou výměnu informací, kontaktů, sdílení zážitků, vzájemná podpora.
- Individuální podpora: dobrovolníci by měli mít v organizaci jednoho člověka, který bude jejich stálým partnerem. Tento člověk je zodpovědný za udržování kontaktu s dobrovolníkem a jeho podporu. Je důležité, aby dobrovolník měl pocit ocenění a tedy naplnění práce.
- Informace: dobrovolník musí být informován o vývoji z oblasti dobrovolnické činnosti a v organizaci (př. speciální bulletin).
- K tomu, aby dobrovolníci mohli plně využít svůj potenciál, musejí mít příležitost ovlivnit svoji práci i organizaci, pro kterou pracují (18).

1.3.1 Důležité vlastnosti dobrovolníků

Pro úspěšné zvládnutí adaptace v cizí kultuře se musí dobrovolník do cizí mentality vžít, naučit se jejich specifika a lépe interpretovat cizí vzorce chování. Nejde však jen o poznatky a vědomosti, ale jedná se i o to, abychom cítili, co je vhodné a co není. Emoční mysl je rychlejší než racionální, zasahuje do dění bleskově. Racionální mysl hledá spojení mezi příčinami a následky, zatímco emoční mysl hledá podobnosti, je asociativní. Můžeme říci, že proto, abychom byli přijati lidmi jiných kultur, musíme být vůči nim empatičtí (66).

Empatie: jedna z důležitých složek osobnosti, schopnost, kterou všichni máme. Je to schopnost vcítit se jeden do druhého a chápat jeho vnímání a pocity. Z tibetštiny lze doslova přeložit „žandug ngalwa la mi zopa“ tuto vlastnost jako „neschopnost snést pohled na utrpení druhého (15).“

Je důležitou složkou tzv. emoční inteligence, kterou lze vymezit jako schopnost vnímat a interpretovat emoce jak u sebe, tak u druhých (66).

Kulturní empatie (cultural empathy): rozumíme schopnost uspořádat zkušenost pomocí konstruktů, které jsou více charakteristické pro cizí kulturu než pro tu vlastní. Nejde tedy pouze o to vědět, co je správné nebo není správné, ale cítit jaké chování je nevhodné (66).

Umění interkulturní komunikace: druh komunikace, které se účastní příslušníci odlišných kultur. Vyznačuje se tím, že účastníci komunikace narážejí na rozdíly ve vzájemných komunikačních tématech - rozdílné vnímání a chování (80).

Verbální komunikace: je v interkulturní situaci bohatým zdrojem různých nedorozumění. Častá je slovní-jazyková konfuze, kdy překládáme a je normální, že zaměníme význam u podobně znějících slov (66).

Neverbální komunikace: spontánní často neuvědomovaný jev bytosti. Při interkulturní komunikaci musí člověk nejprve vnímat, reflektovat a analyzovat svoje vlastní neverbální vzorce. Emoce se odrážejí na našem neverbálním projevu (2).

Mimika: výraz tváře je zrcadlem našeho vnitřního světa a prožívaných vlastních emocí. Tvář na nás prozradí často více, než bychom chtěli. Pravidla komunikační etikety jsou jedním z pozorovatelských rysů kultury a jsou výrazně kulturně specifická. To, co může být v jedné kultuře akceptované, už v druhé může znamenat „trapas“, nebo problém. Proto je tedy nutné dbát na veškeré projevy našeho těla (110).

1.3.2 Pomáhající profese v mezinárodní pomoci

V pomáhajících profesích je třeba hlídat rizika pomáhání, zvláště přiměřeného množství pomoci, na které je organizovaná pomoc postavena (5).

Syndrom pomáhajícího: vzniká v zážitku hluboké bezmoci všemocné péče o ostatní. Pomáhání se stává nutností a součástí osobní struktury na úkor schopnosti vyjádřit své vlastní potřeby a pocity (5).

Syndrom vyhoření: souvisí se syndromem pomáhajícího, je to duševní stav, který se projevuje především citovou únavou, lhostejností, bezmocností a beznadějí a ztrátou výkonnosti. Objevuje se plíživě jako psychické vyčerpání u lidí, kteří pracují s jinými lidmi (5).

Kulturní a etnické rozdíly: součástí naší identity je kultura ke které patříme. Každá kultura a každé etnikum má vlastní způsoby běžného života a rovněž vlastní způsoby, jak se vyrovnávat s neštěstím. Nepochopení kulturních souvislostí mívá za následek chybné poskytování pomoci (5).

Předsudky: pokud je člověk zaujatý vůči cizincům, nemá rád např. Němce, či Araby, stejně tak bude mít problém i s jinými kulturami. Takový jedinec, který trpí silnými předsudky vůči cizím kulturám, se bude při pobytu v zahraničí velmi obtížně adaptovat. Bude vyhledávat situace a podněty, které mu vlastní předsudky potvrdí a posílí se tak jeho negativní postoj, což je zásadní problém (66).

1.4 Chudoba a její dopad na děti v Africe

Chudoba je komplexní, těžce definovatelný pojem. K měření chudoby se všeobecně využívá „Index lidského rozvoje“ (Human development index = HDI), což je ukazatel, který měří potenciální sociální prosperitu. V současné době je chudoba považována za nejvíce sužující problém globalizovaného světa (89).

Již od 60. let se objevuje mnoho definic chudoby, základní otázkou v definici chudoby zůstává skutečnost, zda je zmíněná absolutně či relativně. Dalším problémem je také stanovení hranice, která se nám jako chudoba může jevit, ale přímo v dané lokalitě tomu v podstatě tak být nemusí. Jde tedy o subjektivní pocit, ovlivněný vlastní kulturní tradicí a zvyky. Chudí lidé jsou lapeni v pasti a nemohou se podílet na sociálních, politických a ekonomických prvcích lidského života, které vycházejí z Všeobecné deklarace lidských práv (1).

Hranice chudoby je nejčastěji měřena za pomoci výše příjmu, která je nutná k uspokojení základních životních potřeb člověka dané země. Celosvětová hranice

extrémní chudoby byla označena v roce 1990 Světovou bankou (World Bank=WB) jako příjem, ve výši jednoho amerického dolaru na den (89).

Afrika na přelomu století nadále zůstává v rámci rozvojového světa nejchudším kontinentem. Více než 45% africké populace žije s příjmem nižším než 1USD na den. Chudoba je v Africe regionálně nerovnoměrně rozložena (v některých zemích činí míra absolutně chudých 90%, v jiných nedosahuje ani 10%), nejvíce chudých je mezi ženami (70% chudých z celé Afriky) (1).

Každé tři vteřiny na naší planetě umírá dítě v důsledku extrémní chudoby, z důvodu nedostatku kvalitní vody a hladem nebo nemoci, kterým lze předcházet. Každý rok přibližně 30 tisíc dětí, 80% světové populace žije v permanentní chudobě. V letech 1999-2001 hladovělo na světě 842 mil. lidí. Dle OSN se počet každoročně hladovějících zvyšuje o 5 mil. Chudoba způsobuje prudký růst počtu nemocných, krizi HIV/AIDS, malárie a nově také TBC (129).

To, do jaké míry ovlivňuje prostředí život jedince, rozvoj osobnosti, je již dlouholetým předmětem diskuzí. Problematická prostředí pro jedince jsou především ta, která jsou svou podstatou a skladbou podnětů závadová a deviační. Taková prostředí neskýtají vůbec záruku žádoucího rozvoje osobnosti a přímo jej často ohrožují. Rodinné prostředí, kde otec i matka jsou defektní (např. matka je prostitutka), je markantním příkladem. Další ohrožující faktory prostředí, které působí na rozvoj jedince jsou válečná ohniska, nadměrná technizace společnosti a sociálně patologické jevy. Zvláště znepokojující je, že tyto jevy stále více týkají mládeže. Děti se stávají objektem trestné činnosti, násilí, šikany, týrání, pohlavního zneužívání, vydírání, ale také například oběťmi působení sekt. Dalším ohrožením jsou infekční choroby, které jsou velice zákeřné (77).

Na světovém summitu OSN na téma dětství (1990) v Madridu byly vymezeny v celosvětovém měřítku skupiny dětí, jejichž vývoj je nějakým způsobem ohrožen:

1. žijící v institucích (sirotčince, dětské domovy, ústavy, nemocnice),
2. mentálně, fyzicky postižené,
3. z neúplných rodin nebo rodin žijících v chudobě,
4. opuštěné, které žijí ve skupinkách a tráví většinu času denně na ulici,
5. infikované HIV/AIDS, drogově závislé, dlouhodobě nemocné,
6. děti, které jsou předmětem obchodu a ilegální mezinárodní adopce,
7. žijící ve válečném konfliktu,
8. děti, které se dopustily trestného činu (128).

Osudy dětí žijících v chudobě dle P. Gomby z roku 2004:

- 26 dětí ze 100 nebude nikdy očkováno proti jakékoli nemoci,
- 30 ze 100 dětí bude trpět podvýživou, pouze 46 dětí bude během prvních tří měsíců kojeno,
- 19 dětí ze 100 nebude mít přístup k pitné vodě, 40 bude vyrůstat bez odpovídajících hygienických podmínek a péče,
- 17 dětí ze 100 nebude mít nikdy možnost jít do školy (z toho je 9 dívek),
- 1 dítě z každých 5 dětí ve věku 5 – 14 let v rozvojovém světě bude pracovat, polovina z nich na plný úvazek,
- všechny tyto děti se dožijí v průměru 63 let, ve vyspělých zemích se dožijí 78 let, v 45 zemích, které jsou nejvíce postiženy HIV/AIDS je očekávaná délka života jen 58 let,
- v zemích s největším výskytem HIV/AIDS Botswana, JAR, Malawi, Mosambik, Zambie, Zimbabwe se lidé dožijí méně než 43 let (25).

1.4.1 Chudoba a vzdělávání

Důležitost vzdělání obyvatelstva pro celkový rozvoj země se odráží v Indexu lidského rozvoje, kde vzdělanost tvoří jeden ze tří ukazatelů (20).

Vzdělání poskytuje možnost změnit své postavení ve společnosti, samozřejmě za předpokladu, že to sám chce. Vzdělání tak umožňuje jednotlivcům aktivnější účast v občanském životě, mohou lépe ovlivňovat své okolí a tím i svůj vlastní osud. Vzdělaný člověk je schopen chápat život v širších souvislostech, snáze si uvědomit své svobody i odpovědnost za ně (36).

Zatímco ve vyspělém světě, získává stále větší procento obyvatelstva vysokoškolské vzdělání, většina rozvojových zemí se dosud potýká s negramotností svých obyvatel. Důvody negramotnosti jsou různé (nepříznivé kulturní prostředí, nedostatek peněz, nebo probíhající ozbrojený konflikt). Výsledkem je stále se prohlubující ekonomické zaostávání postižené země. Pokud místní investoři narazí na nedostatek vzdělané a kvalifikované pracovní síly, raději své podnikání přesunou do zahraničí. Únik investic země pak vede k hospodářskému úpadku, a tím i k nárůstu chudoby, nezaměstnanosti a dalších společenských problémů (36).

Úvahy o vzdělávání se stávají integrální součástí celkového ekonomického a kulturního projektu v mnoha zemích. Vztah ekonomiky a vzdělávání se ukazuje jako

obousměrný. Úroveň ekonomiky ovlivňuje úroveň vzdělání a naopak, vzdělání hraje významnou roli ve vývoji ekonomiky. Lidský kapitál vložený do vzdělání se stává ve vyspělém světě tím nejdůležitějším (91).

I přesto, že se celosvětová situace v posledních letech zlepšuje, stále ještě nemá přístup k základnímu vzdělání kolem 72 milionů dětí, přičemž téměř 57% tvoří dívky. Ačkoli se toto číslo zdá vysoké, je pravděpodobně podhodnocené. Není možné přesně určit, kolik dětí navštěvuje školu jen občasně. Do statistik není započítána situace ze zemí, kde probíhá nebo nedávno skončil válečný konflikt, data jsou z těchto míst obvykle nedostupná (103).

Podle odhadů v roce 2005 činil podíl dětí zapsaných na základních školách rozvojového světa 88 %, zatímco v rozvinutých zemích 97% (105).

Bez rozšíření základního vzdělání nemůže země vybudovat silný systém středního, vysokého školství, které pak určují úspěšnost jednotlivců i celých zemí v dnešní globální ekonomice informační společnosti. Vyšší míra vzdělání rovněž napomáhá sociální stabilitě, boji s populační explozí a vzniku otevřenější společnosti (30).

Cílem programu Organizace spojených národů (OSN - United Nations Organization = UNO) nazvaného Vzdělání pro všechny (EFA = Education For All –) a jedním z Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals = MGDS) se stala dostupnost základního školství pro všechny do roku 2015. Součástí uvedeného cíle je rovněž odstranění nerovnosti mezi muži a ženami v přístupu k základnímu stupni vzdělávání (30).

1.4.2 Důvody nedostupnosti vzdělávání v rozvojovém světě

Nekvalitní školy a cena vzdělávání: Nekvalitní školy a rychlý nárůst obyvatel vede k přeplněným třídám, výuce na směny a také přerušování školních hodin. Školy jsou často od obydli vzdálené. Školní docházka je mimo jiné komplikovaná i díky vysoké finanční náročnosti. Bohužel i přes zákon, který nastavuje bezplatné základní vzdělávání pro všechny musí ve většině škol v rozvojových zemích děti platit příspěvky, uniformy a jiné výdaje spojené se školním vyučováním (38).

Diskriminace: se projevuje především u menšin, nemocných a postižených dětí (vir HIV/AIDS) a dívek. V mnoha společnostech nemá vzdělání pro dívky velkou hodnotu (přednost se dává ctnosti a starostlivosti o děti a domácnost) (38).

Práce dětí: Dle Mezinárodní organizace práce ILO (International Labour organisation) musí přibližně 180 milionů dětí ve věku 5 až 15 let denně pracovat, na školu proto nemají čas (v subsaharské Africe jde o jedno dítě ze tří, v Asii jedno z pěti a v Latinské Americe jedno ze šesti). Většina z těchto dětí ztratila rodiče, kteří zemřeli na HIV/AIDS nebo jiné onemocnění a školní instituce tuto situaci bohužel nezohledňují (38).

Podvýživa, nemocnost, mentální a fyzické postižení: Hladové a nemocné děti se školy většinou neúčastní, pokud ano, tak se mnoho nenaučí. Neexistují statistiky, které by uvedly, kolik je dětí, které nechodí do školy a kolik z nich trpí nějakou formou postižení. Z tohoto faktu vyplývá, že pokud se nebude věnovat pozornost postiženým dětem, nikdy se nedosáhne cíle základního vzdělání pro všechny (105).

Ozbrojené konflikty: Válečné konflikty významně ohrožují školní docházku a především samotné děti. Ty jsou často rekrutovány do armád a musí pracovat (20).

Osnovy a vyučovací jazyk: Školní osnovy jsou často kopiemi evropských či amerických výukových plánů, zastaralé, akademicky příliš náročné a neadekvátní věku a praktickým předpokladům dětí v dané zemi. Děti často nerozumí výuce, propadají a odcházejí předčasně ze škol. Překážkou je také jazyk, zpravidla se vyučuje jen v oficiálním jazyce. Ten je bohužel většinou pouhým dědictvím z dob kolonizace a ne mateřským jazykem studentů (38).

Kvalifikace učitelů: Na světě je podle UNESCO potřeba 35 milionů kvalifikovaných učitelů. Nízká kvalifikace učitelů je jedním z klíčových důvodů špatné kvality výuky. Významným problémem jsou také absence: v průměru 20% učitelů v rozvojových zemích „chodí za školu“ a většina učitelů má druhé zaměstnání (38).

Korupce a neefektivnost investic v rámci země: Zadluženost rozvojových zemí je příčinou nedostatku peněz ve státních rozpočtech pro financování školství. Řada studií poukazuje na to, že často je větším problémem způsob investování peněz, neefektivnost školních systémů a vysoká korupce ve státním sektoru (38).

1.4.3 Chudoba v Zambii

Zambie patří mezi nejméně rozvinuté země světa, téměř 58 % obyvatel žije v extrémní chudobě. Přibližně 69 % dětí trpí nedostatkem potravin. Ekonomika v Zambii není dostatečně silná, aby mohla zajišťovat nezbytné zdroje a infrastrukturu k zajištění státního zvyšování standardů života pro děti. Podle průzkumů zambijské demografie a zdraví z let 2001, 2002 je více než 70% zambijských rodin klasifikováno jako chudé (58).

Průzkum veřejného mínění z roku 2003 ukazuje, že v roce 1993 existovalo v Zambii pouze 18% domácností s příjmem, který zajišťoval základní nepostradatelné nutriční potřeby pro život. Naopak téměř 3/4 domácností trpělo extrémní chudobou, tzn. jejich příjem nepokryl ani náklady k uspokojení základních životních potřeb. Chudoba je více rozšířená mezi lidmi na venkově a v oblastech v rámci provincie, mezi ženami a dětmi. V posledních 15 letech však byla zaznamenána vzrůstající chudoba i ve městech. Největší důsledky venkovské chudoby se objevují v Severozápadní provincii. Chudí se ve městech shromažďují v předměstských chudinských čtvrtích (compaundech). Nejvíce postiženou socio-ekonomickou skupinou, jsou malí zemědělci s 88 % procenty extrémně chudých domácností (127).

Následky chudoby v Zambii

- nedostatečná zdravotně sociální síť - závažná onemocnění, (malárie, HIV/AIDS, žlutá zimnice),
- nekvalitní vzdělávací systém - nevzdělanost,
- dětská úmrtnost,
- „dětí ulice“, zranitelné děti
- nedostatek potravin,
- problematika gender (104).

Chudoba v Zambii brání dětem ve využívání jejich základních práv, jako dobré vzdělání, kvalitní zdravotní péče, prevence zneužívání a zanedbávání. Často trpí nedostatkem potravin. V důsledku toho, trpí podvýživou a dalšími nemocemi, které brání jejich rozvoji. Chudoba je považována za hlavní problém sirotků a zranitelných dětí Orphanage and vulnerable children/Sirotci a zranitelné děti (OVC) (37).

OVC - Orphans and Vulnerable children (sirotci a zranitelné děti):

Skupina zranitelných dětí je podkategorií „dětí ulice“. Zranitelnost dětí je měřena riskantními situacemi, které mohou vzniknout v důsledku strádání dítěte v oblasti fyzického, emocionálního a mentálního poškození (56).

Většina dětí OVC přišla o své rodiče následkem onemocnění HIV/AIDS. Tato infekční choroba zapříčinila velký růst oboustranných sirotků. Ztráta obou rodičů dostává dítě do zranitelných situací, jako je deprivace, ukončení školní docházky. Dále je dítě obětí chudoby a sexuálního zneužívání (56).

Zhruba polovina sirotků ztratila otce, čtvrtina matku a čtvrtina oba rodiče. Velká část těchto sirotků bude pravděpodobně žít na velmi nízké životní úrovni s vysokým množstvím chorob a úmrtností. Tato situace je horší pro děti mladší 5 let, jejichž emocionální a fyzický růst vývoje je díky chybějící rodině narušen (41).

Chudoba je jedním z nejzávažnějších problémů, kterému zambijské rodiny čelí. Omezuje schopnost rodiny pečovat o vlastní děti. Ty jsou pak více vystaveny rizikům, jako je dětská práce, nezákonné postupy, zanedbávání, prostituce, obchodování s dětmi, časně těhotenství, časně svatby a infekce HIV/AIDS. Většina sirotků a chudých dospívajících je nucena pracovat pro zajištění sama sebe a své rodiny. Často pracují na rodinných hospodářstvích. Některé dětské práce jsou nelegální nebo nejsou registrovány - především prostituce, kriminalita a práce dětí žijících na ulici. Děti žijící na ulici obvykle vydělávají peníze prodejem ručních výrobků, ovoce a zeleniny, mytím a údržbou automobilů, čištěním bot, nebo žebráním (67).

1.4.4 Následky chudoby na zdraví dětí a jejich vzdělávání v Zambii

Základním předpokladem efektivní výuky je, že dítě přijde do školy zdravé a připravené se učit. Kvalitní vzdělávací zařízení, dostatečné materiály a kvalitní učitelé nejsou příliš platní, pokud je dítě závažně nemocné a slabé na to, aby studovalo. V zambijských školách trpí nemocemi velká část žáků. Chronická podvýživa postihuje 46% venkovských a 33% městských dětí. Takřka každé zambijské dítě trápí velké množství parazitů. Ve všech oblastech Zambie nalezneme u dětí vysoké procento infekcí, jako jsou měchovci, tenkohlavci, škrkavky a krevničky, které způsobují schistosomózu. Nedostatek jódu postihuje 50 až 80% dětí, přičemž skoro polovina malých dětí je anemická s nízkým stavem hemoglobinu. Na tomto faktu se zakládá, že žák nakažený jakýmkoliv z výše uvedených onemocnění, bude velice obtížně vstřebávat učební látku. Mnoho dětí v Zambii však zažívá několik z těchto nemocí najednou. Nemocné děti pocházejí nejčastěji z chudých rodin z venkova, ty mají často snížené kognitivní funkce, což se odráží v potížích s koncentrací, pozorností a bdělostí v hodinách. Důsledkem je snížená možnost zapamatování si, výběru a reakcí na dostupné informace. Hladina verbálního rozvoje může být nižší než u zdravých dětí, což platí i pro úroveň čtení, hláskování a aritmetiku. Negativní zdravotní faktory mají významný efekt na počet zapsaných studentů, jejich docházku a plnění požadavků školy (58).

1.4.5 Dětská práce v Zambii

Dětská práce je brána jako příčina a ne důsledek chudoby. Pro řešení problému světové chudoby je proto třeba nejprve řešit problém dětské práce, která připravuje děti o vzdělání a tím i o budoucnost (113).

Podle Mezinárodní organizace práce (ILO = International Labour organisation), v roce 2004 pracovalo 218 mil. dětí mezi 5-17 lety. Z toho jich 126 milionů bylo zapojeno do hazardních prací. ILO rozvinula Mezinárodní program pro eliminaci dětské práce - International Programme on the Elimination of Child labour (IPEC). Program byl implementován v 80 zemích světa, vznikl roku 1992 (37).

V Zambii je problematika dětské práce velmi aktuální. Bohužel, neexistují statistiky týkající se dětské práce a z tohoto důvodu se stěží vypracuje vhodný plán intervence. Ministerstvo práce a sociálního zabezpečení Zambie - The Ministry of Labour and Social Security (MLSS) a International Labour Organization (ILO) podepsali Memorandum o porozumění (Memorandum of Understanding) a oficiálně zavedli program (v květnu 2000) proti zneužívání dětské populace k práci. Cílem programu je snížení dětské práce se zaměřením na prevenci a její odstranění. Dále pak rehabilitaci a zajištěním edukačních a ekonomických alternativ pro pracující děti. Dle Mezinárodní organizace práce (ILO) a jejích statistických informací a monitorovacího programu pro dětskou práci z roku 2001 existuje v Zambii asi 600 000 ekonomicky aktivních dětí a 87% z nich pracuje v zaměstnáních souvisejících se zemědělstvím (především ve venkovských oblastech). Většina takto pracujících dětí 97% vykonává nevýdělečnou činnost v rámci rodiny. Jde především o úklid domácnosti, práce na rodinných polích (dle lokality rodiny), prodej předmětů, ovoce a zeleniny. Další početnou skupinou 75,5% jsou děti, které pracují zároveň při studiu (121).

1.5 Problematika HIV/AIDS - dopady na děti v Africe

Zákeřné onemocnění HIV/AIDS a chudoba představují dva nejzávažnější problémy, kterým země Jižní Afriky čelí na počátku 21. století. Onemocnění HIV/AIDS představuje ucelený, komplikovaný, rozsáhlý problém. K problematice přenosu viru HIV/AIDS je nutno přistupovat z hlediska historického, sociologického, ekonomického, kulturního, politického, antropologického a samozřejmě virologického (33).

AIDS, stejně jako ostatní závažná onemocnění, způsobuje změny nejen v psychickém ale i sociálním stavu člověka. Vedle fyzické bolesti, člověk prožívá i

bolest duševní. V případě tak závažného onemocnění, jakým je HIV/AIDS, dochází k radikální změně sociální situace, s níž se musí nemocný vyrovnat (59).

Zhoršující se ekonomická situace postižených domácností v důsledku onemocnění HIV/AIDS vede k předčasnému ukončení školní docházky u více než poloviny dětí z ohrožených rodin, zhoršení jejich stavu, podvýživě a apod. Neméně důležité je psychologické trauma, kterým děti z postižených rodin trpí v důsledku nedostatečné péče, chudoby a stresu způsobeného péčí o nemocné rodiče a příbuzné a jejich následnou smrtí (59).

Vlivem onemocnění se mění role a vztahy jednotlivých členů rodiny a jejich životní styl, hodnoty a normy. Rodina často zůstává poslední sociální skupinou, která nemocnému umožňuje přijatelnou sociální integraci a poskytuje mu významnou emoční podporu. V případě HIV/AIDS je ovšem v mnoha afrických rodinách touto chorobou zasažen více než jeden člen rodiny. Nemocní a jejich blízcí se tak mohou dostat do kritické situace, děti prožívají vše ještě závažněji. V mnoha afrických rodinách je běžné, že jsou to právě děti, zejména dívky, na které je přenášena významná část péče o nemocné. Denní styk s těžce nemocnými či dokonce umírajícími může u dětí způsobovat deprese, vést k nočním můrám, nespavosti, obavám z budoucnosti, permanentnímu strachu a následně až k vývojovým poruchám. U dětí, které se musejí starat o těžce nemocné pacienty, se mnohdy zhoršuje školní prospěch či jsou dokonce nuceny ukončit školní docházku, aby se mohly starat o nemocné příbuzné (59).

1.5.1 Reakce dítěte na odchod blízké osoby – smutek, osamělost, smrt

Smutek je univerzální, na kultuře nezávislá emoce, snadno rozpoznatelná všemi lidmi kdykoli a kdekoli. Stejný výraz můžeme vidět u dětí i u dospělých. To je jedním z důvodů, proč je smutek považován za jednu ze základních emocí. Jeho jedna studie ukázala, že pro většinu lidí je hlavní příčinou smutku separace – separace od rodiny, od přátel, pocity, kdy se cítíme opomíjeni, jako bychom nikam nepatřili, chvíle, kdy nejsme schopni komunikovat s ostatními a vyjadřovat své opravdové pocity nebo získat sympatie (94).

Zármutek je nejsilnější typ sklíčenosti. Vztahuje se k situacím ztráty, které nás nechávají zcela bezmocné. Bývá často spojen s reakcí na smrt blízkých lidí a s procesem truchlení (94).

Osamělost je určitý typ sklíčenosti. Zahrnuje rozdíl mezi vytouženou a dosaženou úrovní sociální interakce. Osamělí lidé netouží tolik po tom, aby se druzí lidé

stali součástí jejich života, ale spíše zoufale touží po tom, aby oni sami byli součástí života jiných lidí. Osamělost může být považována za určitý typ emoce namířený na vytoužené sociální vztahy (94).

U dětí je nutné přihlídnout k vývojovému aspektu konceptu finality smrti. U dětí existuje několik fází uvědomování si smrti. Věk psychologický a kognitivní určuje schopnost dítěte pochopit obsah pojmu smrti.

- Děti mladší tří let: smrt nechápou;
- Předškolní věk: smrt je chápána jako odchod, usnutí s možností návratu, či probuzení;
- Školní věk: smrt je personifikována, děti si ji představují jako smrt s kosou;
- Věk 9 - 12: smrt je definitivně chápána jako ireverzibilní stav „never more“;
- Dospívající: smrt neberou v potaz, snaží se jí vzdorovat nesmyslným riskováním – tzv. syndrom „koketování se smrtí“ (51).

Dítě může reagovat na ztrátu osoby zlostí, vztekem, hyperaktivitou, regresí, somatizací nebo stažením se do sebe. Důležité je, jaká byla emoční stránka a kvalita vztahu dítěte se zemřelou osobou. Nemoc rodiče mění strukturu i chod domácnosti, nemocný rodič se stává pro dítě méně emočně dostupný. Utrpení bere dítěti tolik energie, že jí pak zbývá jen velmi málo na další činnosti. Dítě má problémy s koncentrací pozornosti a organizací povinností běžného dne, jako je čištění zubů nebo česání vlasů, příprava do školy atd. Rozhodování je vyčerpávající, škola je problém. Časové období trvá někdy až po dva roky po smrti člena rodiny. Děti mají největší problémy v období okolo data úmrtí rodiče, sourozence (51).

Dítě může být neposedné, podvědomě neustále něco hledat, především hledat příčinu úmrtí blízké osoby. Hyperaktivita může být polovědomé popření smrti. Hyperaktivita a nesoustředěnost však může trvat i několik měsíců. To vede ke zhoršení školních výsledků a u mladších dětí může docházet až k fyzickému a psychickému vyčerpání (51).

1.5.2 Problematika HIV/AIDS v Zambii

Dle statistiky Ministerstva zdravotnictví Zambie z roku 2004 epidemie HIV/AIDS vedla k:

- nárůstu chudoby a nedostatkům ve výživě,
- k malnutrici a různým druhům onemocnění dětí,
- snížení návštěvnosti škol/pokles počtu dětí ve školách,

- sníženému přístupu zdravotní péče,
- zvyšujícímu se procentu mortality a morbiditě a k psychosociálnímu distressu.

Zmíněné problémy se týkají velkého počtu dětí, především dívek, které mohou velice snadno virem HIV onemocnět z důvodu jejich časného začátku sexuálního života (14).

Na základě současných statistik, podporovaných UNICEF je výskyt infekce HIV/AIDS v zambijské populaci dost znepokojující. V Zambii je infikováno virem HIV/AIDS přibližně 16,5% celé populace, tzn. asi 920 000 lidí. Do roku 2003 zemřelo na onemocnění AIDS a související onemocnění přibližně 89 000 lidí především v produktivním věku. Ve věku mezi 15 a 49 lety je nakaženo 15,6% lidí. V Zambii žije 90 000 dětí infikovaných virem HIV (104).

Prevalence HIV/AIDS situaci ve školách významně zhoršuje. Onemocnění má velké dopady na školní výuku. Rodiny postižené HIV/AIDS většinou věnují veškeré své omezené finanční zdroje na péči o nemocného, tím tedy nejsou schopné hradit náklady spojené se školní docházkou. Někdy se dítě musí starat o pacienta nebo dělat domácí a pomocné práce, které by za normálních okolností vykonával dospělý, což jim taktéž brání vstupu do školy. Starost o zajištění rodiny tak stále více přechází na děti (69).

V Zambii je zaregistrováno více než 7% rodin bez dospělého člena, které jsou vedeny chlapci nebo dívkami ve věku 14 let a méně. Dítě, které má zodpovědnost za rodinu je nucené odejít ze školy, musí být vyzbrojeno adekvátními dovednostmi, které mu umožňují starat se o všechny členy rodiny. Tato oběť samozřejmě nese důsledky na kvalitní vzdělávání žáků (58).

Mnoho dětí nenavštěvuje školu z ekonomických či zdravotních důvodů. Většina je psychicky otřesena ztrátou rodičů natolik, že ani školu navštěvovat nechtějí. Ministerstvo školství Zambie bude usilovat o uspokojení potřeb těchto dětí konstruktivním způsobem tak, jak bylo navrženo v kurikulu o základním školství. Pokusí se podporovat tyto děti skrze dostupné výukové programy, zvýší kapacitu kvalitních učitelů, kteří tak budou mít možnost poradit a pomoci dětem, které jsou postiženy psycho-sociálními jevy, vyplývající ze ztráty matky a otce (58).

Další rozměr problému HIV/AIDS je skutečnost, že učitelé patří do společenských skupin, které jsou lehce náchylné k infekci. Tato profesní skupina prodělala velké ztráty v řadách jejích členů a může to být ještě horší. Při takových ztrátách je stále obtížnější zajistit, aby byly stávající školy plně obsazeny

kvalifikovanými učiteli. Na základě tohoto faktu se snižuje nabídka kvalitního vzdělávání pro všechny děti, které nastoupí do školy (58).

V posledních letech v Zambii existuje několik druhů programů, které jsou vykonávány různými druhy jak lokálních, tak mezinárodních neziskových organizací. Do těchto programů/ poradenských center jsou zapojeny matky infikované virem HIV. Jsou jim nabízeny programy, které snižují možnost přenosu viru z matky na dítě. Rutinou se stává poradenství HIV/AIDS v těhotenských poradnách, kam denně přichází množství rodiček. Od roku 2002 může přibližně 1000 dětí mladších 14 let využívat program antiretrovirové léčby. Bohužel, není dostatek finančních prostředků, aby jej využívalo více lidí. V rámci několika málo projektů se podávají matkám injekce, které mají antikoncepční účinky, mají zabránit intenzitě rozmnožování obyvatel. Tato služba je nutná doplňovat představením a distribucí prezervativů (42).

Vzhledem k rozsahu krize, kterou infekce HIV/AIDS přinesla do života jednotlivců a celé země, má vzdělávací systém důležitou roli. Měl by spolupracovat se všemi ostatními subjekty, které se podílejí na aktivní prevenci onemocnění HIV/AIDS a bojovat o zastavení jejího šíření. Vzdělávací systém, jako jeden z hlavních socializačních tahounů ve společnosti, má povinnost vzdělávat v této problematice mladé lidi, poskytovat jim informace, podporovat jejich povědomí a prosazování kvalitního životního stylu. Vzdělávací systém má za úkol zvyšovat informovanost žáků, posilovat jejich odhodlání a úsilí o dobrý životní postoj. Vzdělávací systém má další odpovědnost vůči těm, kteří již nakaženi byli a pomáhat jim prožít život kvalitně. Tento druh odpovědnosti je o to vážnější a citlivější ve vztahu k dětem, které jsou infikovány HIV/AIDS a chodí do školy (58).

1.6 Rodina

Rodina není jen místem vzniku nového života, ale především místem jeho rozvoje a zrání. Je také místem, které poskytuje oporu a bezpečí všem svým členům. Z hlediska společnosti je rodinné společenství zakládajícím a stabilizujícím prvkem, který umožňuje člověku udržet si svou plnou psychickou integritu a identitu (99).

Přilnutí k rodičům je prvním a zřejmě nejdůležitějším vztahem dítěte. Pomáhá mu vytvořit si názory a představy, které mu v budoucnosti pomohou v dalších vztazích (99).

Pro každého jedince je rodina významným opěrným bodem, v němž hledá bezpečí, založené na vzájemném porozumění. Takové zázemí je pak základem dalších

sociálních kontaktů jedince ve společnosti. Citová funkce rodiny je funkcí, kterou není schopna žádná jiná sociální instituce v uspokojivé míře naplnit (19).

Při zkoumání rizikových faktorů prostředí, ve kterém rodina žije a bude žít, je třeba vždy citlivě hledat kompromis mezi životem rodiny v širší rodině, v komunitě a sociálním vyrovnáním obtíží, které ohrožují děti v rodině. Je nutné posoudit úroveň rozvoje dítěte, jeho situaci v rodině a v širším sociálním prostředí. Při posouzení je dobré zaměřit se na fyzické zdraví dítěte, jeho psychosociální rozvoj, kvalitu vztahů v rodině, schopnost rodičů zajisti odpovídající péči a výchovu dítěte. Zanedbávání často souvisí s ekonomickou chudobou rodiny, často nejde jen o výchovné zanedbávání (zajišťování dohledu, dostatečné vedení a stimulace) (9).

1.6.1 Potřeby jedince pro život

Základní lidské potřeby (fyziologické, bezpečí, sounáležitost a láska, sebeúcta a uznání, seberealizace, vyšší potřeby) jsou opravdu oním základem či „motorem“, který pohání veškerá naše snažení, činnosti a chování. Neuspokojení základních potřeb v dětství je naprosto klíčové pro to, jakým člověkem se jedinec nakonec stane (40).

Potřebou dítěte je, aby bylo od prvopočátku chápáno, akceptováno a respektováno jako to, čím je. Pocit akceptace a respekt je nutný především proto, aby dítě dokázalo zdravě vnímat své okolí. Každé dítě zcela legitimně potřebuje, aby si ho jeho matka všímala, chápala ho, brala ho vážně a respektovala (54).

V průběhu vývoje se jedinec stává společenskou bytostí s množstvím psychických funkcí, které mu umožní přizpůsobit se složitým životním podmínkám společnosti do níž se narodil. K postupné přeměně člověka z biologické bytosti ve společenského tvora dochází v tzv. procesu socializace (zespolečenštění), který má charakter sociálního učení a probíhá při vzájemné interakci jedince s jeho sociálním okolím. Obecně lze socializaci nazvat procesem, v rámci kterého se člověk učí žít s ostatními lidmi ve společnosti (70).

Výchova dětí v rodině je vskutku silně závislá na kulturních vzorcích a normách charakteristických pro jednotlivá etnika a národy. Jde o styly výchovy uplatňované rodiči k jejich dětem, ale také o to, jak dospělí určitého etnika nahlízejí na děti a mládež, jaký charakter mají integrační vztahy a komunikace mezi dospělými a dětmi. Výzkumy prokazují, že jednotlivá etnika a národy mají své specifické normy a vzorce pro výchovu dětí nejen v rodině, ale i v institucích předškolní výchovy (80).

1.6.2 Zambijská rodina

Zambijské rodiny jsou velké a zastávají jednotku a základ sociální struktury země. Rodina má významné místo v zambijské kultuře. Výjimečnost se odvozuje od její náklonnosti k širší rodinné skupině. Množství členů může být proměnlivé, centrální postavou je muž, který rozhoduje o veškerých věcech týkající se jeho rodiny. Rodinné hodnoty jsou stále silné a významné, rodinné struktury jsou zachovány. Většina rodin žije pohromadě z důvodu dostupnosti a zajištění jídla a dalších nutných požadavků k přežití. Nejstarší člen rodiny, speciálně muž, je zásadní postavou rodiny a někdy i postavou určitého kmene. Mimo jiné je rodina také nejdůležitějším kritériem pro určení růstu a přežití zambijské národní identity. Jako všude na světě je Zambijská rodina brána jako uzavřený celek, nejdůležitějším posláním a úkolem rodiny je reprodukce s cílem vychovat takové potomky, aby z nich vyrostli produktivní členové a mohli se zapojit do široké společnosti (100).

Na socializaci dětí v Zambijské rodině se kromě rodičů podílejí i staří členové rodiny. Socializace se často rozděluje jak podle věku, tak podle pohlaví v průběhu celého dospívání dítěte. Děti se v matrilineárních rodinách učí, že za ně jejich otec nese minimální zodpovědnost a učí se naplňovat požadované rodinné hodnoty. Cennými vlastnostmi u chlapců jsou zejména poctivost, odvaha a důvěryhodnost. Chlapci se učí ukazovat respekt ke starším tak, že je nechají vždy jako první v domě (Insaka) najíst a v domě (Insaka) se starají o udržování světla - chlapci pomáhají starším při sběru dřeva na oheň. Ti chlapci, kteří nemají požadované sociální a osobnostní vlastnosti, ocitají se často v izolaci. Mezi kmenem „Bemba“ v Zambii jsou tito jedinci nazýváni Nibalaya (ti, co se neumí postarat). Socializace dívek je zacílená na získání hodnot a dovedností nezbytných pro poskytování péče o děti a celou rodinu. Kromě toho se dívky učí být co nejsamostatnější v zemědělských pracích a zručnosti v obchodu na trhu (71).

Ministerstvo zdravotnictví Zambie společně s dalšími partnery zavedlo opatření Plánovaného rodičovství, jež přispělo snížit počet členů rodin. Toto opatření zachraňuje životy a je již dlouho považováno za klíčový aspekt rozvoje země. Projekty Plánovaného rodičovství realizované nejčastěji podpůrnými skupinami vychovatelů a podpůrnými skupinami žen nazývané též „Kruh přátel“ jsou součástí strategie obcí (101).

1.6.3 Role matky v Zambii

V Zambii je role matky velmi uznávána, přesto jsou ženy nuceny pracovat i v době těhotenství a mateřství. Úloha matky je nezbytná při porodu a prvních měsících života dítěte. Rodička odchází z práce těsně před porodem a po porodu se ihned vrací, systém mateřské dovolené neexistuje. Z důvodu regenerace sil a přímé péče o novorozence zůstává doma jen po dobu prvních týdnů po porodu a poté začíná opět pracovat (12).

Matka je s dítětem v neustálém kontaktu, má ho při práci přivázané na zádech či na břiše v chitenge (šátku). Nošení dětí v šátku má celou řadu výhod. Jde především o velice blízkou interakci mezi matkou a dítětem. Z praktického hlediska je nošení v šátku výhodné kvůli pracovnímu nasazení matky, která se může věnovat svému povolání i brzo po porodu, neztrácí možnost pracovat a tím ani stálý příjem, kterým živí často celou rodinu. Pro dítě je tato poloha pohodlná, cítí se v ní dobře a je klidné. Matka nosí dítě na zádech i do práce, kdykoli zapláče, ať už z jakýchkoli příčin, nabídne mu prs, vytvářejíc tak v dítěti pocit bezpečí a důvěry v okolí (84).

Matka vychovává dítě v prvních letech života, které jsou nutné pro jeho zajištění. O dítě poté pečují prarodiče, kteří již nejsou v produktivním věku či práci nemají. Funkci matky zastává často i nejstarší potomek rodu. Tato skutečnost je dána především vysokou mírou nezaměstnanosti a možností najít si práci v určitém odvětví v dané lokalitě. Dítě již nikdy nezíská takové silné pouto jako k prarodičům, nebo k svému staršímu sourozenci (3).

1.6.4 Dítě, dětství

Dle Úmluvy o právech dítěte z roku 1989, v článku I., část první se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnáct let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve (13).

Už delší dobu, se problematika dětství těší intenzivnímu zájmu společnosti. Určité předpoklady pro tento krok vytvořila věda, když dokázala velmi významně snížit dětskou úmrtnost. Značné zlepšení hygienických podmínek přispělo k záchraně velkého množství dětí, které by jinak zemřely během prvního roku svého života. Na počátku 20. století, se lidé začali systematicky zajímat o dítě, dětství a život dítěte byl postaven do nového světla (61).

Dítě jako člověk a občan určitého státu je podle moderní sociologie definován jako subjekt výchovy a nikoli jen jako pouhým objektem výkonu rodičovského práva.

Fakt, že rodiče nedisponují absolutními právy nad jejich dítětem podporuje i Úmluva OSN o právech dítěte z roku 1989, která ve svých člancích hovoří o rodičovské zodpovědnosti. Pojem rodičovské zodpovědnosti v sobě zahrnuje nejen práva, ale též povinnosti rodičů ve vztahu k dítěti (131).

V Zambii jsou novorozenci od svého narození krmeni kojením, které je doplněné příkrmováním. Více jak 95% dětí v Zambii je v průběhu prvních let života kojeno, ale pouze 26% výhradně čistým kojením, bez příkrmování. Kojení je pro matky přirozené, doba kojení se prodlužuje až na tři roky. Matky kojí v podstatě na jakémkoli místě, při jakékoli události (96).

Problém nastává, když si matka nemůže dovolit kojit své dítě. Tento problém je způsoben několika důvody, buď je matka podvyživená a nemá dostatek mateřského mléka, nebo trpí jinou nemocí, která kojení neumožňuje. Jeden z největších problémů způsobuje opět onemocnění HIV/AIDS, kdy matka nemůže kojit z důvodu možného přenosu viru HIV. Čisté kojení dítěte bez příkrmování je bezpečnější. Studie v Jižní Africe ukazují, že výlučné (čisté) kojení může skutečně chránit děti před HIV, zatímco střídání čistého kojení s příkrmováním (mateřské mléko plus kojenecká výživa, nebo jiná náhražka mateřského mléka) představuje největší nebezpečí (132).

Růst a vývoj dítěte spočívá v neustálém rozvoji vztahů mezi ním a jeho okolím. Přirozený růst jeho vlastní osobnosti však nemůže nastat, pokud dítě postupně nezískává nezávislost na dospělých. Jeho rozvoj je závislý na vhodném prostředí, v němž nalézají prostředky, které jsou nezbytné pro rozvoj svých jednotlivých psychických i fyzických funkcí (60).

1.6.5 Podpora dětství

Článek 3 *Úmluvy o právech dítěte*, zavazuje smluvní strany k povinnosti zajistit „blaho dítěte“ tzn. zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Úmluva se současně zavazuje k respektování práv a povinností rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za děti zodpovědných tak, aby mohli plnit svou úlohu a to řádnou péčí o dítě (128).

Některé státy v Africe jsou součástí organizace s názvem Southern Africa Development Community (SADC), zabývající se rozvojem zemí: Zimbabwe, Botswana, Zambie, Malawi, Lesotho, JAR a Namibie. Tento rozvoj by měl v první řadě obsahovat program, který umožňuje postup a svobodu jedince. Svoboda je chápána v každodenním

životě jako jeho právo. Díky organizaci SADC, by měla být všem zapojeným lidem umožněna ekonomická, politická a sociální účast na životě v tamních komunitách (37).

1.6.6 Zanedbávání, ohrožení dětí

Pojem zanedbávání je součástí syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN Child Abuse and Neglect). Jde pravděpodobně o nejčastější formu špatného zacházení s dětmi v rodinách (17).

Dunovský (1992): definuje zanedbávání jako všechny škodlivé formy, ne-péče o dítě spojené se všemi nepříznivými důsledky pro jeho život a vývoj jak v oblasti tělesné (neorganická porucha prospívání), tak psychické, emoční (deprivace v dětském věku) i sociální (děti ulice, dítě na ulici, děti toxikomanů). Jejich společným jmenovatelem je vždy poškozování osobnosti dítěte, v nejvážnějších případech i jeho zahubení (17).

Statistiky ohrožených dětí a mladých lidí svědčí o tom, že je nutná pevnější vazba mezi vzdělávacími, zdravotnickými a sociálními službami, aby se podchytily komplexní faktory, které zde působí a nacházejí se mimo vzdělávací systém (109).

„Street children“ (= děti ulice): jsou neproleté děti žijící z nejrůznějších důvodů na ulici. V chudých zemích končí na ulici často sirotci (v Africe jde mnohdy o děti, jejichž rodiče a příbuzní zemřeli na následky onemocnění HIV/AIDS), ale také děti, které rodiče ponechali jejich osudu. O tyto děti se rodiče často nechtěli nebo nemohli postarat (matky samoživitelky bez zaměstnání, rodiče závislí na alkoholu nebo chudé rodiny s mnoha dětmi). Stále častěji utíkají z domova také děti, jejichž rodiče jsou zaneprázdnění, a proto tráví se svými potomky jen málo času. Dítě postrádá blízkost rodiny a tu nahrazuje tak, že vyhledává vzrušení a dobrodružství a to především v partě svých vrstevníků. Tyto děti jsou často týrané, sexuálně zneužívané z rozvrácených rodin či z rodin alkoholiků (133).

1.6.7 „Děti ulice“ a OVC - Orphans and Vulnerable children (sirotci a zranitelné děti) v Zambii

„Děti ulice“ mohou být rozděleny do dvou kategorií:

Děti ulice: osamělé děti, pracují na ulici, které se vrací domů jelikož mají své rodiče, či prarodiče, které jim mohou zajistit skromné sociální a rodinné zázemí (68).

Děti žijící na ulici: jsou ty, které jsou odsouzené žít na ulici celý den, zde i přespávají. Ulice není jejich pracovním místem, je to jejich domov. Tyto děti jsou sirotky z důvodu

úmrtí rodiče od svého narození, nebo se staly sirotky, že byly opuštěny rodiči, například z důvodu ekonomické migrace za prací. Někteří z domova utíkají sami od sebe, což je důsledek násilí v rodině (fyzické či sexuální, psychické) (68).

OVC - Orphans and Vulnerable children (sirotci a zranitelné děti):

Skupina zranitelných dětí je podkategorií „dětí ulice“. Zranitelnost dětí je měřena riskantními situacemi, které mohou vzniknout v důsledku strádání dítěte v oblasti fyzického, emocionálního a mentálního poškození (56).

Největším nebezpečím, kterým jsou děti vystaveny: zneužívání-fyzické, psychické, sexuální, užívání drog, prostituce, znásilnění.

Charakteristika dítěte žijícího na ulici:

- Ve velice brzkém věku, se sirotek ocitá na ulici, věková hranice je kolem 6-8 let, 8. rok je velice typický.
- Malé děti, se sdružují ve skupinkách se staršími sourozenci.
- Vzhledem k socio-kulturním faktorům, které limitují bezdomovectví pro dívku (ulice je pro ně velice nebezpečná, neumí se důrazně bránit), se ocitá na ulici více chlapců.
- Většina dětí nedochodí do školy, ani ji nikdy nenavštívily, nebo ji ukončily dříve, tento fakt má hodně důvodů, jeden z nich je finanční náročnost vzdělávání (68).

1.6.8 Děti se znevýhodněním v rozvojových zemích

Potřeby lidí s postižením jsou problémem společnosti jako celku. Nejnovější pokrok v postojích společnosti k osobám s postižením je fakt, že je těmto lidem pomoc nabízena jako jejich právo a je právně uzákoněna, není brána jako charitativní dobrovolná pomoc. Tento fakt je výsledkem celého komplexu zdravotního a vědeckého pokroku, je doprovázen změnami náboženství, morálce a legislativě. Situace v chudých zemích světa, je zcela odlišná. V těchto zemích žije příliš velký počet lidí, obzvláště dětí, a to i přesto, že dětská úmrtnost je zde desetkrát vyšší než v západních zemích. Ekonomické zdroje jsou často limitovány a chudoba a podvýživa jsou obzvláště rozšířené. Většina nemocí je závažných a mnohé vedou k různým druhům chronických onemocnění, které jsou v západních zemích přísně kontrolovány, jako je například poliomyelitis (8).

Sociální postoje k osobám s postižením v chudých zemích komplikují mnohé faktory, například náboženství nebo pověřivost. V některých oblastech Afriky je nemoc a handicap považovány za dílo čarodějnic, duchů, nebo zlých bohů, které nesmí člověk urazit, jinak se rozzlobí a situaci zhorší. Při léčbě se využívá různých rituálů vyhánění zlého ducha. Je těžké tyto představy vyvracet. Na vědomí je třeba vzít místní tradiční lékaře (šarlatány), kteří v dané komunitě zauímají výjimečné a nenahraditelné místo. Lékaři i sociální pracovníci by měli svoji léčbu přizpůsobit místním rituálům a sociálnímu struktuře. Jejich léčba se může eventuálně stát alternativní léčbou, pokud budou vidět nějaké výsledky (8).

Začleňování jednotlivců z jakkoli znevýhodněných skupin do většinových komunit je proto zásadním tématem pro celou společnost, a to na všech úrovních od školních tříd přes místní komunitu až po úroveň globální (78).

Současné studie problematiky začleňování postižených jednotlivců v rozvojových zemích ukázaly, že stále přetrvávají negativní kulturní postoje, a to nejen v komunitě, ale také mezi členy rodiny, obzvláště příbuznými z otcovy strany. Postižení je v Afrických zemích stále většinou chápáno jako vina matky a jejího zlého počínání, odrážející se v čarodějnictví, zlých duchů, trest, nebo zkouška od boha (8).

Spirituální svět Afriky je velmi obsáhlý a čarodějnictví v něm hraje svou nezastupitelnou roli. Oficiální statistika tvrdí, že nejméně pro 80% obyvatel subsaharské Afriky je lidový léčitel zdravotníkem první linie. Mezi tradiční lidové léčitele v širším slova smyslu patří bylináři, tradiční porodní báby, proroci či věštcí a lidové léčitelé v užším slova smyslu tzv. „Spiritual faith healers“. „Západní“ neboli „konvenční“ medicínu místní lidé využívají spíše k léčení infekcí a bolesti. V tradičním přístupu léčitelů vidí naopak hlubší poznání a možnost zbavit se samotné příčiny nemoci. Zde se nepochybně projevují nedostatky konvenčního přístupu ve vysvětlování vzniku mnoha rozšířených onemocnění, ale především samozřejmost, s jakou je v místním prostředí vnímána existence magie, duchů a čarodějnic. Tradiční léčitel při diagnostice i léčbě s kouzly pracuje a s duchy „se radí“, aby případně přemohl moc čarodějnic. Při své práci používá různé kouzelné předměty, jako například kouzelná zrcadla či speciální zdobené džbány (nástroje pro komunikaci s duchy předků). V Zambii tradičně panuje přesvědčení, že nemoc, katastrofa, neúroda, neúspěchy v práci či jiné nepříjemnosti nevznikají samy od sebe. Způsobují je buď zlí duchové, nebo čarodějnice s úmyslem škodit. Adekvátní léčebnou metodou je tedy v prvním případě vymítání zlých duchů, ve druhém neutralizace čarodějného kouzla. V denním tisku se běžně objevují inzeráty

tradičních léčitelů nabízejících pomoc v nejrůznějších oblastech. Od léčení známých nemocí až po pomoc při povýšení v práci či ovlivnění očekávaného výroku soudu (125).

Podle Úmluvy o právech dítěte by dítě se znevýhodněním mělo být integrováno mezi ostatní populaci. V Zambii existuje Agentura pro osoby se znevýhodněním Agency for Person with Disabilities (ZAPD). Je to státní organizace, která byla pro postižené zřízena v roce 1996. Nejčastějšími příčinami postižení mezi dětmi jsou různá infekční i neinfekční onemocnění, ale některá postižení mohou vznikat také v důsledku vrozených faktorů, které dítě získá v průběhu nitroděložního vývoje při porodu nebo v důsledku genetických vlivů. Vláda sestavila Národní plán akcí týkající se znevýhodnění (National Plan of Action on Disability) za období 2003-2008. V Zambii jsou různé organizace pro lidi se znevýhodněním a agentura pro lidi s postižením (Agenci for Disabled person). V těchto dokumentech bohužel nejsou potřeby dětí speciálně definované. Neexistují zde specifické podpůrné služby, které by zambijské právo předepisovalo jako je osobní asistence, interpretace znakového jazyka, kompenzační pomůcky a poradenství, které by mohlo řešit obtížnou situaci (56).

Zambie má svou vzdělávací politiku a postižené děti mají taktéž přístup k obecnému vzdělávání bez projevů diskriminace. Tato oblast zdravotnictví a sociálního zabezpečení trpí nedostatkem financí, specialistů a potřebných pomůcek (56).

1.7 Vzdělávání

Vzdělávání není jenom nástrojem, díky kterému mají jednotlivci získat základní znalosti a dovednosti v životě. Je jedním ze základních nástrojů, který umožňuje podporovat výraznější, harmoničtější formy rozvoje lidstva, omezovat tak chudobu, separaci, nevědomost, útlak a války (117).

Vzdělávání znamená zkoumání nových cest s elánem a odvahou, otevřenost k výzkumům jiných cest jinými lidmi, ochotu ke změně cesty, jestliže nová fakta ukazují na to, že jiná cesta vede k cíli účinněji, nebo příjemněji (78).

Při vzdělávání dítěte má být respektována kulturní identita, vlastní, národní hodnoty země, v níž dítě žije. Vzdělávací systém by měl jedince připravit na život ve společnosti, naučit ho přijímat sociální role (7).

Poznatky interkulturní psychologie jsou důležité pro vysvětlování rozdílů, které jsou shledány v mezinárodních evaluačních procesech a výsledků školního vzdělávání. Potvrzují, že existují významné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi ve výsledcích vzdělávání, tj. ve vědomostech, dovednostech a postojích žáků a studentů. Ukazuje se,

že tyto rozdíly mají souvislost s kulturními zvláštnostmi zemí. To je dáno tím, že v jednotlivých zemích a národech existují specifické postoje žáků a studentů k učení, specifické způsoby učitelů v komunikaci s žáky apod. (80).

Lidské bytosti mají lidská práva, a to nezávisle na své inteligenci, takže skutečnost, že „černoši“ vykazují určitý stupeň genetické inferiority neznamena, že to má mít důsledky pro jejich segregované a jinak specificky odlišné vzdělávání (21).

Eysneckova teorie je prokazuje vědecké hypotézy, které mají důležitou implikaci pro praxi. Buď skutečně existují inteligenční a jiné diference mezi lidmi a vzdělávání tomu musí být přizpůsobeno, nebo tyto rozdíly neexistují a pak mohou být všichni vzdělávání stejným způsobem (81).

Stejně tak, jako si učitel může nesprávně vykládat chování dětí z jiných etnických skupin, než je ta jeho, může si nesprávně vykládat i chování dětí z určitých sociálních vrstev. Příslušnost k určité společenské vrstvě je přirozeně velmi citlivou záležitostí. Pátráme-li po příčinách proč děti z chudších vrstev nemohou tak lehce dosáhnout dobrého vzdělání a zapojit se tak do procesu práce je, že tyto děti pocházejí z ochuzenějšího prostředí, kde je méně příležitostí ke zkušenostem, jež přispívají ke studijním úspěchům. Děti ze sociálně chudého prostředí mají v předškolním období mnohem méně příležitostí k rozvoji klíčových řečových schopností. Je tedy poznat, že dítě, které pochází ze sociálně slabého prostředí je značně ochuzeno na počátku svého vývoje. Výzkumy dále poukazují na skutečnost, že nuzné životní podmínky, ekonomické těžkosti, verbálně málo podnětné prostředí a nedostatek vhodných zařízení ke kulturním činnostem a k trávení volného času nevyhnutelně působí jako překážka vzdělávacího pokroku dětí ze sociálně oslabených rodin (22).

Obecným cílem vzdělávání podle kompetencí je, aby učící se jedinec byl schopen úspěšně (efektivně a smysluplně) zvládat nejrůznější situace a úkoly, které bude schopen aktuálně či ve vzdálenější budoucnosti řešit. Klíčové kompetence lze tedy použít pro kteroukoli součást kompletního cyklu celoživotního vzdělávání a učení (106).

Klíčové kompetence jsou souhrnem vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince společnosti. Výběr a pojetí klíčových kompetencí vychází z hodnot, které jsou obecně přijímané ve společnosti a dále z obecných představ o tom, které kompetence jedinci přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému životu a k posilování funkcí v občanské společnosti (23).

Myšlenka klíčových kompetencí je učebním krokem v rozvíjení osobnosti v rámci výchovy a dalšího vzdělávání, tedy konceptem kompetence, nikoliv konceptem vzdělávání (10).

Emoční inteligence je vrozená schopnost cítit, použít, komunikovat, rozeznat, pamatovat, učit, ovládnout a porozumět emocím. U emoční inteligence (EI) se jedná o takovou vzájemnou souhru emočních a kognitivních procesů při zpracování informací, které zvyšují schopnosti vypořádat se s požadavky prostředí. Kvocient emoční inteligence (EQ) je důležitějším prvkem než inteligenční kvocient (IQ) (90).

V původním pojetí, popisujícím souhru a vzájemnou podporu emočních a kognitivních procesů při zpracování informací, EI vystupuje jako nová charakteristika osobnosti, která umožňuje předpovědět (odhadnout výstupy), které dříve tak dobře předpověditelné nebyly, třeba množství a závažnost násilností i dalších poruch chování (94).

City a rozum spolu většinou spolupracují, pokud však dojde k narušení této rovnováhy, jsou to právě emoce, které se ujmou vlády. Je vědecky prokázáno, že v krizových chvílích citových výbuchů převezme velení nad ostatními částmi mozku. Člověk s vysokým IQ ještě nemusí být vždy za každých podmínek úspěšný, i když pro to má všechny předpoklady, je to právě to, co nazýváme emoční inteligencí, co je pro úspěch neméně, ba i možná více důležité (24).

1.7.1 Vnímání vzdělávání

Děti dokážou být soustředěny a napjati v dané situaci. Umění skutečného prožitku dospělým většinou chybí, protože žijí v uspěchané době, kde nezbyvá mnoho času k zamyšlení se nejen nad tím, co právě prožíváme, ale především nad smyslem tohoto prožívání (75).

Děti jsou už od narození pro učební příležitosti dobře vybaveny. Novorozeňata rozeznávají lidské tváře a dávají jim přednost před ostatními objekty. Rodí se spoustou reflexů, některé z nich vymizí a nahradí je naučená dovednost. Děti se něco naučí, pokud mají svou správnou náladu. Když jsou unavené, rozzlobené, když mají hlad, strach nebo jsou příliš rozrušené, nedávají pozor. Nejlepší doba pro učení je, když je dítě spokojené, klidné a čilé (31).

Rozvoj vyšších duševních procesů dítěte není roven toliko výsledkům přirozeného zrání mozku, ale je ovlivňován každodenními interakcemi dítěte ze

sociálně-kulturním prostředím. Dítěti nestačí přímé zkušenosti se světem, potřebuje na tuto cestu i průvodce a zprostředkovatele, který ho do kultury a společnosti zasvětil.

Aktivace kognitivních funkcí je důležitá pro vývoj celé osobnosti: intelektu, osobnosti i motivace, podněcující jedince k dosahování nových cílů, k zodpovědnosti, odvaze, spolupráci, zvědavosti (45).

První tři roky mají ojedinělé postavení v celém průběhu života, nejen v dětství. Na této skutečnosti nemění nic, že na ně nemáme ve vědomí vzpomínku, v našem lidství, v našem osudu tato životní epocha žije. Nikdy jsme nebyli tolik vystaveni dojmům z okolního světa (31).

Prožít sebe sama jako já je pronikavou událostí, kterou mnohé děti uchovávají dramaticky v paměti celý život (92).

1.7.2 Vzdělávání v Zambii

Vzdělávání v Zambii je i přes určitá opatření dosud stále hodně centralizované. Téměř všechny rozhodovací pravomoci jsou do značné míry svěřeny Ministerstvu školství Zambie. To znamená, že veškeré záležitosti týkající se plánování a řízení vzdělávání jsou překládány úředníkům na Ministerstvo školství Zambie ve spolupráci s úředníky, kteří jsou zaměstnáni v místním zemském školství. Okresní úroveň škol nehraje rozhodující roli v procesu řízení škol a vysokých škol. Kromě toho Ministerstvo školství Zambie zodpovídá již dlouhou řadu let za všechny zaměstnance vzdělávacího systému a je tím zodpovědné za schopnost komunikačních procesů ve školství (57).

V souladu s demokratizací a liberalizací politiky Zambie přijala v roce 1991 decentralizaci vzdělávacího systému jako důležitou součást reformy. Decentralizace vzdělávacího systému znamená svěřit školní jednotky spolu s administrativní odpovědností za plánování, realizaci programů a projektů v rámci pokynů stanovenému ministerstvu (57).

Ministerstvo školství Zambie vytvořilo vzdělávací tabulky. Tabulky by měly zamezit neúčinnosti školství a obnovit myšlenku školních institucí. Decentralizace vzdělávání by měla pozitivně působit na strukturu školství, ale zároveň by měla být díky vzdělávacím tabulkám a včasným opatřením nástrojem proti byrokratickému systému ve vzdělávání a školství (50).

Od tzv. vzdělávacích tabulek se očekává, že nahradí část práce, ne-li většinu, která byla dříve prováděna úředníky. To znamená, že všechny zdroje vzdělávání budou lokalizovány v centrální škole, vysokých školách a školách na okresní úrovni. Pokyny

stanovily povinnosti, pravomoci a sílu orgánů školství pro ty, kteří zde pracují. Přítomný klíčový personál, který zde působí, se bude muset podrobit re-orientaci a odborné přípravě, aby mohl efektivně plnit své nové role a funkce. Ministerstvo školství Zambie se zaměřuje na to, aby byly pochopeny role a funkce školského systému a aby zaměstnanci došli k pochopení, že tuto práci chtějí vykonávat efektivně a účinně (57).

Učitelé a lektori by měli znát národní zájmy v oblasti vzdělávání, jako jsou:

- vzdělání pro všechny,
- partnerství - především v placení za vzdělávání mezi rodiči a vládou,
- spravedlivě předat vzdělávání mezi muže a ženy (snížení stávající nerovnosti mužů a žen),
- osvobození, které se otevírá při poskytování vzdělávání pro širokou veřejnost,
- HIV / AIDS problematika,
- lidská práva,
- demokratické zprávy věcí veřejných (57).

1.7.3 Problematika vzdělávání v Zambii

Dle posledního výzkumu Social Watch 2008 je situace vzdělání v Zambii taková: 69,5% dětí a adolescentů (věk 15-24%) je gramotných; 92% žáků je zapsaných do základní školy; 94,2% žáků ukončilo 5. třídu; 28,1% studentů je zapsáno do středních škol a 2,3% studentů je zapsáno do terciárního vzdělávání (104).

Vzdělání je značně ovlivněno obecně rozšířenou chudobou. Jen málo chudých rozumí velkým přínosům vzdělání, přičemž ho považují pouze za cestu k pravidelně placenému zaměstnání. Pokud existuje jen malá pravděpodobnost zaměstnání v návaznosti na vzdělávání, rodiny přikládají školní docházce velice malou hodnotu a dávají přednost zaměstnání svých dětí doma v hospodářství, drobném obchodu či jinde ve městě (58).

Pokud jsou děti chudých schopné účastnit se výuky ve škole, prožívají obrovský rozpor mezi školním prostředím a situací doma. Akademický svět gramotnosti, znalosti počtů, norem a hodnot školství a celý filozofický základ vzdělání je zcela odlišný od jejich předchozích zážitků. Díky nedostatečné přípravě, častému hladovění a pocitu cizího prostředí, které v nich škola probouzí, mívají problémy s učením. Je mnoho těch, které neuspějí a které jsou šťastné, když uniknou drilu a zdánlivé bezvýznamnosti školy. Opouštějí školy pologramotné, brzy zapomínají dovednosti získané ve škole a zařadí se

mezi negramotné. Je pozoruhodné, že mapy chudoby a negramotnosti jsou téměř identické jak v Zambii, tak i v mnoha dalších rozvojových zemích (58).

Vzdělávací instituce nejsou vždy schopné splnit požadavky chudých. Nejvzdálenější těžce dostupné oblasti v Zambii, kde je chudoba nejintenzivnější jsou charakterizovány nejchudšími školami (chatrné budovy), kde působí málo zkušených učitelů. Lidé, kteří zde učí a působí, jsou především rodiče dětí, nebo jejich opatrovníci, kteří se snaží nějakým způsobem vylepšit pro své děti přístupnost vzdělávání. Výsledkem chudoby domorodých obyvatel je, že mnoho škol není vybaveno ani základním nábytkem a učebními pomůckami, což snižuje efektivitu výuky. Děti místních obyvatel potřebují kvalitní výukové prostředí, které kompenzuje nedostatky jejich domova. Bohužel je větší procento chudých škol, které jen suplují bídu žáka domácího prostředí (58).

I když rodiny v Zambii upřednostňují syny téměř ve všech rozhodnutích a činech, vzdělání žen není obvykle opomíjeno. Dokument o Národní vzdělávací politice z roku 2004 jasně uvádí, jak je vzdělávání dětí důležité. Tento dokument dále prezentuje opatření, která je vláda Zambie prostřednictvím Ministerstva školství Zambie povinna zavést do systému školství pro zajištění kvality vzdělání, které bude přístupné pro všechny. Jedním z důležitých bodů je bezplatná základní školní docházka. Kromě toho, tento dokument rovněž představuje základní principy vzdělávání: rovnost a spravedlnost, kvalita, rovné příležitosti pro všechny, partnerství a odpovědnost. Podstatné je, že děti by měly mít přístup k primárním devíti stupňům základního vzdělání. Bohužel, není to vždy možné, protože v sedmé, deváté a dvanácté třídě musí děti úspěšně složit zkoušky pro vstup do dalšího ročníku, ne každý je úspěšný. V roce 2002 vznikla na základě politického plánu Zambijské republiky myšlenka volného vzdělávání pro žáky tzv. bezplatné vzdělávání (FBE = Free Basic Education) poskytující vzdělání zdarma od 1. stupně do 7. stupně. Od 8. ročníku školné zůstává a nošení školních uniforem je povinné (56).

Zavedení státního bezplatného základního vzdělání pro děti přineslo mnoho úspěchů, ale i jeden velký problém, Zambie se ocitla bez přibližně 9000 učitelů. Volná místa pro učitele nebyla zaplněna, protože IMF (Mezinárodní měnový fond) tvrdil, že si vláda nemůže dovolit najmout vyškolené učitele, z důvodu nedostatečných finančních zdrojů, které plynuly v minulosti především z příspěvků na školné od žáků. Směšná situace, kdy cca 8000-9000 kvalifikovaných učitelů se ocitlo bez práce. I když poptávka po bezplatném základním vzdělávání stále rostla, počet učitelů se mezi lety 2002 a 2003

opět snížil, a to i po upozornění Světové banky, sesterské organizace IMF, která tvrdila, že jsou učitelé podhodnocováni a je jich velice malý počet. Tato krize a další problémy spojené zejména s nedostatkem finančních zdrojů, by mohla narušit celkový pokrok v rovných příležitostech ke vzdělání (Education For All - EFA progress). Z posledního reportu IMF vyplývá, že se Zambii do roku 2015 nepodaří dosáhnout základního vzdělání pro všechny, bohužel ani naplnit ostatní závazky z Rozvojových cílů tisíciletí (34).

1.7.4 Vize základního vzdělávání pro chudé občany v Zambii

Ministerstvo školství Zambie by mělo v budoucnu zaručit, že chudí a zranitelní budou mít možnost čerpat maximální podpory školského systému. I ti nejchudší by měli mít k dispozici takové finanční prostředky, aby jim nebyl znemožněn přístup ke vzdělání z důvodu, že nebudou mít možnost hradit náklady spojené se vzděláním. Jejich přítomnost ve škole a plnění různých stupňů vzdělávání musí být podpořena zajímavou učební metodou, kterou vede kvalifikovaný učitel. Výkonnost žáků ve škole musí být podporována dobře vybaveným školním prostředím, kvalitním výkonem učitele a aktivní komunikací mezi školou a místní komunitou, kde dítě žije. Tyto skutečnosti by mělo nasměrovat Ministerstvo školství Zambie a mělo by se vyjádřit k tomu, jak bude přerozdělovat své omezené finanční zdroje na vzdělávání. Nejdůležitějším principem je, aby prioritu mělo cokoliv, co přinese největší užitek chudým občanům (58).

Ve venkovských školách by měly být zřízeny úřady pro vzdělávání žáků z venkovských komunit a následně poskytnout stipendijní pomoc. Ministerstvo školství Zambie by mělo stanovit ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj a Ministerstvem sociálních věcí Zambie systém stipendií pro potřebné lidi, kteří nemají finanční prostředky na vzdělávání. Ministerstva chtějí zapojit místní samosprávu vesnic a tradiční správní instituce, které pomohou s rozdělováním financí. Zvláštní péče by měla být věnována především dívkám a sirotkům. Ministerstvo školství Zambie si je vědomé, že mnoho OVC children navštěvuje školy bez ohledu na úhradu finančních školních příspěvků, vedení škol nevytváří tlak na rodiče, aby platili předem stanovené finanční částky a tím tak systém upadá. Ministerstvo školství Zambie bude v budoucnu řešit tuto složitou situaci tím, že ponechá jednotlivým vzdělávacím úřadům dostatek finančních prostředků, aby byly schopné učinit dostatečná opatření pro chudé. Tato opatření budou zahrnovat např. poskytnutí školní uniformy, nebo sportovního úboru

(nutný k výuce tělesné výchovy tzv. Sport activities) zdarma, aby žádné dítě nemohlo být vyloučeno ze školy z důvodu nevhodného oblečení (58).

1.7.5 Vliv mezinárodních organizací na vzdělávání v Zambii

Současnou Zambii sužuje boj proti chudobě a nekontrolovatelné epidemie HIV/AIDS. I přes to, že je většina cílů s deklarace Rozvojových cílů tisíciletí ve velmi neuspokojivém stavu, rýsuje se možnost, že by se mohl zvýšit počet žáků ve školách. Díky opatření nové vlády, která v roce 2002 odstranila školné na státních školách, se podařilo snížit počet dětí nechodících do školy na polovinu a počty dětí, které dokončují školu stále rostou. Tento úspěch je pro Zambii důležitý zejména proto, že školy hrají primární roli v boji proti šíření HIV/AIDS. Vzdělávání je rozhodující zejména proto, že přibližně 40% žen žijících na venkově je nevzdělaných a zlepšení výsledků vzdělanosti je pozitivní hlavně proto, že může uchránit šíření infekce na další generace (118).

Zambijská vláda se zavázala k přezkoumání zázemí a služeb státu v rámci mechanismu vzájemného hodnocení unie NEPAD (New Partnership for Africa's Development/ Partnerství pro rozvoj Afriky). Vláda si dala za cíl liberalizovat ekonomiku, zlepšit poskytování služeb a posílit efektivnost veřejného sektoru. Mezinárodní finanční instituce a dárci však i přesto odepřeli Zambii přístup k úplnému oddlužení, odmítli poskytnout rozpočtové podpory na pomoc zachování přetíženého zdravotnictví a školství, a prosazovali ukončení finančních toků, což vedlo k politicky škodlivým stávkám a vyčerpání veřejné podpory vládního reformního programu. V roce 2004 Mezinárodní měnový fond (IMF) zastavil půjčky Zambii dříve, než se očekávalo kvůli vyššímu rozpočtovému deficitu. Na základě toho vláda snížila své náklady na platy ve veřejném sektoru jak ve školství, tak v zdravotnictví na maximálních 8% HDP. Ministerstvo financí Zambie muselo upustit od navyšování mezd učitelům a zákazu přijímání nových učitelů a pracovníků ve zdravotnictví za účelem dosažení výše zmiňovaného opatření (118).

Zambie měla v roce 2003 monstrózních 377 milionů USD na splácení svého dluhu, což činí 7,3% jejího HDP, částka 247 milionů USD šla rovnou do Mezinárodního měnového fondu (IMF). To znamená, že v roce 2003 zambijská vláda platila IMF o 25 milionů USD více, než jsou její výdaje na vzdělání. I kdyby Zambie dosáhla v roce 2005 ukončujícího bodu HIPC (Heavily Indebted Poor Countries Initiative = extrémně zadlužené chudé země), stejně by musela v témže roce zaplatit na dluhách 100 milionů USD. V případě zrušení povinnosti splácení by bylo možno navýšit

rozpočet vzdělávání až téměř o 50%. Dopad na chudé lidi je bezprostřední a závažný. Vzhledem k nedostatku učitelů čelí zambijské školy volbě mezi nelegálním vyřazením dětí ze studia, či výuce ve třídách v počtu třeba až sta žáků. Některé školy v Západní provincii dokonce často pochybují o zahájení dalšího školního roku právě pro nedostatek učitelů. Organizace občanské společnosti upozorňují, že vláda bude chtít pod stále sílícím tlakem opustit fiskální kázeň, pokud IMF umožní větší flexibilitu při stanovování mezd a schodku. V roce 2003 v Zambii zasáhla nizozemská vláda, aby pomohla odvrátit hrozící stávkou učitelů, která by způsobila obrovské škody na státní politice reformního programu IMF (118).

Aby Zambie dosáhla Rozvojových cílů tisíciletí je nutné stejně jako v dalších chudých zemích, vytvořit veřejný sektor optimální velikosti a jeho odpovídající financování. Toto je obzvláště naléhavé v souvislosti s bojem proti HIV/AIDS, což vyžaduje dobře připravené zdravotnictví a školství. Avšak díky IMF se Zambie ocitá v pasti iracionálního začarovaného kruhu. Nemůže zaměstnat a zaplatit učitele, protože se snaží plnit nereálné výdajové cíle vedoucí k zaplacení státního dluhu, a to tedy vede následně k tomu, že nedokáže zaplatit učitele, jelikož na to potřebuje právě peníze určené k oddlužení. Odstranění této překážky vyžaduje okamžité a úplné odpuštění dluhu, plánovanou a dlouhodobou finanční pomoc od dárců a ukončení uložených daňových podmínek od IMF, které vládě brání v dosažení Rozvojových cílů tisíciletí (56).

1.7.6 Znaký vzdělávání v Zambii

Vzděláváním se v Zambii rozumí proces, který má individuálně vést k sociálnímu a ekonomickému blahobytu a ke zlepšení kvality života pro všechny obyvatele. Tyto cíle se řídí zásadami liberalizace, decentralizace, rovnosti, spravedlnosti, kvality, partnerství a odpovědnosti (57).

Liberalizace

Liberalizace vzdělávacího systému vyžaduje zásadní změny v mocenských vztazích v rámci jednotlivých odvětví vzdělávání. V liberalizovaném vzdělávacím systému musejí být rozlišeny a ustanoveny práva jednotlivých organizací, ať už soukromých, individuálních, náboženských či organizací místních komunit. Dále musí být zajištěna kontrola jednotlivých škol a ostatních vzdělávacích institucí. Liberalizace vzdělávacího systému umožňuje síť institucí, které jsou sami schopny fungovat v souladu s vlastními zásadami. Liberalizace tak přispívá k rozšíření vzdělávacích

příležitostí občanům a zároveň ctí právo rodičů posílat děti do takových vzdělávacích institucí, které si svobodně sami zvolí, ať už jsou veřejného, soukromého, náboženského nebo komunitního charakteru (118).

Decentralizace

Decentralizace znamená přenesení pravomocí z centra školství – Ministerstva školství Zambie na lokální úroveň do provincií Zambie. Tato zásada by měla podpořit kreativitu, inovaci a představitost manažerů místních škol. Ministerstvo bude podporovat zainteresované učitele, kteří působí ve vzdělávání dětí. Tímto způsobem se také podaří eliminovat řada byrokratických postupů, které v současné době snižují účinnost vzdělávacích procesů. Vláda očekává, že nově zřízená vzdělávací strategie zbaví Ministerstvo školství velké části přílišné byrokracie, přispěje k zavedení vyšší úrovně demokracie v řízení a administrativě školního systému a zvětší zájem jednotlivých škol (118).

Rovnost a spravedlnost

Každý jedinec v Zambii má právo na vzdělání, z čehož vyplývá, že účast ve vzdělávacím systému je k dispozici všem. Opatření na podporu rovnosti přístupu ke vzdělávání bude zahrnovat speciální pomoc těm, kteří ji nejvíce potřebují. Dále bude poskytovat odpovídající podporu systému a optimálně ho přizpůsobovat tak, aby byly uspokojeny různorodé vzdělávací potřeby a zájmy obyvatel. Bude také zahrnovat strategie pro nejbližší možný zásah na podporu ohrožených dětí. Vláda zajistí, aby byla zavedena pro tyto děti zvláštní podpůrná opatření, která jim umožní účast ve vzdělávacím procesu. Brání-li přístupu, účasti a úspěchu ve vzdělávání fyzické, psychické, ekonomické či sociální faktory, bude vláda usilovat o eliminování zdroje znevýhodnění ve vzdělávání s cílem zvýšení vlastního kapitálu. Dosažení rovných příležitostí ve vzdělávání vyžaduje, aby lidé, kteří tvoří vzdělávací politiku znali hodnotu vzdělání a podporovali mnohostranný rozvoj lidí, přičemž by brali v úvahu jedinečnost každého vzdělávaného tak, aby se mohl plně zapojit do hospodářských, kulturních a sociálních oblastí společnosti. Vzdělávací politika si ve svém úsilí bude klást za cíl umožnit svým občanům žít plnohodnotným životem s ohledem na znalosti a dovednosti odpovídající jejich věku, jejich společenské a ekonomické roli, v závislosti na komplexnost moderního světa a na sociálním prostředí, ve kterém žijí. Vzdělávací politika se proto bude zabývat zambijským kulturním a intelektuálním dědictvím i znalostmi, dovednostmi a hodnotami, které mají být předány budoucím generacím.

Jinými slovy, pojem spravedlnosti ve vzdělávání vyžaduje diverzifikaci učiva tak, aby vyhovovalo různým schopnostem, nadání a zájmům obyvatel (118).

Kvalita

Všichni studenti by měli mít právo na co nejvyšší úroveň vzdělávání prostřednictvím kvalitní výuky. Kvalitou je myšlena maximalizace úsilí všech osob odpovědných za vzdělávání studentů a koordinace všech struktur systému tak, aby centra vzdělávání, od předškolního stupně až po vysoké školy, byla místy efektivního vzdělávacího procesu při dodržení nejvyššího standardu (118).

Je povinností vlády usilovat o co nejvyšší úroveň vzdělávacího procesu, který je přístupný pro všechny. Toto vyžaduje hlídat vzájemně provázané faktory, včetně kvality vzdělávacího programu, výuky a hodnocení kvality učitelů ve školách, školního a institucionálního uspořádání a plánovacích procesů. Vláda bude také rozvíjet přísné postupy pro hodnocení účinnosti a výsledků vzdělávání, s patřičným ohledem na zákony a danou autonomii jednotlivých institucí (118).

1.7.7 Školní výuka v Zambii

Státní školství v Zambii je na špatné, nekvalitní úrovni. Ve třídě je 45 – 70 dětí na jednoho učitele a škola probíhá pouze 4 hodiny denně. Některé děti se nenaučí ani číst a psát, i když mají to štěstí, že je někdo do školy poslal (101).

Soukromé školství je na lepší úrovni. Děti je ve třídě méně a učitelé mají o něco lepší finanční ohodnocení a do výuky na rozdíl od svých kolegů ze státních škol pravidelně docházejí. Je vhodné, aby děti, pokud mají možnost, chodily alespoň v prvních letech do soukromé školy a dostaly dobré základy angličtiny, čtení, psaní a počtů. Ve všech školách je povinná uniforma, školní boty, sportovní úbor a sportovní boty. Všechny pomůcky potřebné ke studiu platí rodina, nebo opatrovník, který má dítě v péči. (101).

Školní den zde začíná ráno v 8:00 hodin, končí v 16:00 hodin. Školní docházka dětí je proměnlivá, záleží na dané škole, kam dítě dochází. Některé děti navštěvují školu od rána od 8:00 hodin, do 12:00 hodin, ostatní docházejí na odpolední vyučování a to od 12:00 hodin do 17:00 hodin (47).

Zásady zambijského školství dětem žijícím v rodinách na hranici chudoby zamezuje do školy chodit. Školní rok začíná v lednu a dělí se na 3 termy - dvouměsíční výuka měsícem prázdnin po každém termu (47).

Rozdělení termů:

- leden – březen, duben prázdniny
- květen – červenec, srpen prázdniny
- září – listopad, prosinec prázdniny.

Na konci každého termu dostávají žáci vysvědčení.

Druhy školních předmětů mají stejné cíle jako v České republice.

Rozdělení předmětů:

- English (angličtina),
- Mathematics (matematika),
- Social studies (humanitní vědy a biologie)
- Environmental science (chemie, fyzika, zeměpis).
- tělesná výchova (= sport activities),
- výtvarná výchova/umění (= art activities) (47).

1.7.8 Vzdělávací instituce - druhy a stupně škol v Zambii

Podle statistik Ministerstva školství Zambie, je celkový počet vzdělávacích institucí 5131 včetně 4662 základních škol, 353 středních škol, 14 vysokých škol a 2 veřejných univerzit. Nejmladší univerzita je v Mulungushi v Kabwe v Centrální provincii. Existuje zda řada soukromých vzdělávacích institucí, které se řídí směrnicemi Ministerstva školství Zambie. Kromě toho je v Zambii téměř 1900 komunitních škol, (které poskytují základní vzdělání) a asi 500 tzv. interaktivních iniciativních center (zájmové kroužky), které poskytují alternativní vzdělávání (72).

V Zambii jsou 4 druhy vzdělávacích institucí:

Vládní: vláda Zambie vlastní a řídí většinu vzdělávacích institucí.

Příspěvkové: jsou závislé na tzv. grantové podpoře školy. Školy spravují vlastní vzdělávací instituce ve spolupráci s vládou. Vláda dodává dotace ve formě finančních prostředků, kvalifikovaných učitelů a lektorů.

Soukromé: tyto školy řídí a vlastní jednotlivci, nebo skupina vlastníků, zpravidla na základě finančních školních příspěvků od žáků, jejich rodin, či opatrovníků.

Komunitní: církevní školy jsou neziskové organizace. Liší se od soukromých škol tím, že jsou primárně určeny více na pomoc komunitě než na vytváření zisku. Spravuje je právnická osoba, jsou založeny na základě pravidel neziskových organizací (57).

Stupně škol:

Předškolní výuka: Do předškolní výuky lze přihlásit žáky ve věku 3 - 6 let. Jedná se o přípravnou fázi - získávání poznatků pro dětský rozvoj a příprava pro vstup do první třídy. V Zambii působí hodně institucí, které se zabývají předškolním vzděláváním.

Nižší základní stupeň základní školy: 1. - 4. Třída. Na tomto stupni, se děti učí základních školních dovedností. Získávají první poznatky z jazyka, psaní, matematiky.

Střední základní školy: 5. - 7. třída, výuka od 5. třídy probíhá výkladovou formou a pouze v angličtině, kdy učitel napíše látku na tabuli a děti ji pak opisují. Kdo tedy neumí číst, psát a nerozumí anglicky, nemá prakticky přístup k informacím. Na konci 7. třídy děti čekají první státní zkoušky. Skládají je ze šesti předmětů – Mathematics (matematika), English (angličtina), Social studies (humanitní vědy a biologie), Environmental science (chemie, fyzika, zeměpis). Zkouška probíhá formou testu, výběrem ze 4 možností. Na úspěšné složení je potřeba dosáhnout alespoň 40% správných odpovědí v každém předmětu. Pokud dítě zkoušky složí, dostává certifikát s počtem dosažených bodů tzv. Special paper I. Mimo této zkoušky, musí žáci složit další testy a to testy inteligence, za které obdrží Special paper II (57).

Vyšší základní školy: 8., 9. třída. Od 8. třídy se platí školné i na státních školách. Většina dětí proto ukončí svou docházku sedmou třídou. Míst v 8. třídách není dost pro všechny. Každá zkouška, kterou žák vykoná má svou bodovou hranici (tzv. Cutpoint), pokud ji student překročí, dostane lepší umístění na státní škole. Tyto děti pak platí nižší školné. Děti, které bodovou hranici nepřekročily, mohou pokračovat ve studiu v odpolední škole, která není tak kvalitní a školné je asi dvojnásobně vyšší (57).

Střední školy: Existují dva stupně středních škol, někteří žáci se zapisují do třídy 8. - 12. třídy, ostatní žáci se zapisují do třídy 10. -12. Děti, které složí zkoušky v deváté třídě, dostanou certifikát a mohou pokračovat ve studiu na High schools (středních školách). Studium končí zkouškami ve 12. třídě. Školné na High school je asi dvojnásobně vyšší než v 8. a 9. třídě. Opět je nutné koupit uniformu, boty, sešity a učebnice, a pokud je možno, zaplatit doučování. Zkoušky jsou na konci studia opět zpoplatněné (57).

V Zambii končí všeobecné vzdělání 12. třídou. Studenti mohou pokračovat ve studiu na College (vyšší škola) – dva roky, nebo na univerzitě, kde jsou většinou tříleté obory. Roční školné se v přepočtu pohybuje kolem 35 000 Kč (57).

Školy a fakulty pro další vzdělávání: nabízejí vzdělávání akademických a neakademických kurzů pro mládež po vystudování základního vzdělání. Formální třídy

jsou nabízeny pro ty, kteří vystudovali 1. až 12. třídu. Mezi odborné kurzy patří tesařské a písařské práce, klempířské a počítačové vzdělávání (57).

Národní Korespondenční univerzita nabízí vzdělávací kurzy korespondenčně.

Vysoké školy: jsou školy státní, vzdělávací tabulky, plán vzdělávání připravuje Ministerstvo školství Zambie (57).

Typy vysokých škol: Existují různé typy pedagogických fakult, které připravují budoucí učitele pro výuku v odlišných typech škol (57).

- Učitelství pro základní školy (bude v budoucnu přejmenováno: Učitelství pro základní vzdělávání). Vychovávají budoucí učitele pro základní školy, kteří mohou vyučovat stupně 1. - 7. tříd a stupně 1. - 9. a také odborné vzdělávání.
- Učitelství pro střední školy.
- Všeobecné školství: tyto školy zajišťují vzdělávání pro učitele v rámci celoživotního vzdělávání. Poskytují podporu a informace učitelům primárních, základních a středních škol. Některé z nich nabízejí předškolní vzdělávání učitelů.
- Školící univerzita: připravuje učitele k výuce na vysokých školách a univerzitách.

V Zambii je tradice taková, že vysokou školu student absolvuje bez praxe, pouze studuje a pak musí do tzv. školící univerzity, kde má možnost praktického výcviku. V této fázi vzdělávání vysokoškoláci dochází do škol, ekonomických zařízení či místních klinik, záleží na druhu specializace (57).

1.7.9 Víze zlepšení zdravotnického servisu a prevence pro žáky v Zambii

Školy musí přispívat ke zdraví žáků, protože zdraví je základem dobrého studia. Žáci jsou významným nositelem zdravotní osvěty ve společnosti. Získané vědomosti a návyky vedoucí k pevnému zdraví, které si děti ve škole osvojí, představují obrovskou výhodu pro žáky v jejich mimoškolním životě (56).

Opatření pro zlepšení zdravotního stavu jednotlivých žáků spadají pod Ministerstvo zdravotnictví Zambie. Odpovědností Ministerstva školství Zambie je ulehčit práci Ministerstvu zdravotnictví Zambie a spolupracovat na udržování zdraví a pohody všech žáků. Ministerstvo školství Zambie mimo jiné bude spolupracovat s Ministerstvem zdravotnictví na vybudování a posílení školní zdravotní péče. Bude se snažit zavést pravidelné zdravotní prohlídky pro všechny své školní a vzdělávací

instituce. Dále zavede na všech školách systém zdravotnické prevence, např. očkování, osvěta rizikových situací. Ministerstvo školství Zambie bude úzce spolupracovat s Ministerstvem Zambie pro místní rozvoj a sociální péči a dalšími institucemi pro zajištění kvalitní výživy, čisté vody, hygienického zázemí, prevenci proti nebezpečným malarickým komárům a dalších oblastí osobního a celospolečenského zdraví. Školy budou využívány jako volně přístupná komunitní centra pro vzdělávání a osvětu společnosti v těchto otázkách a jako instituce pro podporu a řešení zmíněných všech problémů. V rámci základního vzdělání bude kladen důraz na zdravotní osvětu a to buď pomocí speciálního předmětu, který bude spojovat mnoho různých poznatků ze všech částí učiva nebo bude v každém předmětu zvlášť vyhrazen prostor pro osvětu (58).

1.8 Volný čas

Volný čas je definován jako zájmová činnost, dobrovolné vzdělávání, dobrovolně prospěšná činnost i časová ztráta s těmito činnostmi spojená. Specifickou zvláštností volného času u dětí je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování (74).

Hlavní funkce volného času:

- Odpočinek - psychosociologická (regenerace pracovní síly)
- Zábava (regenerace duševních sil)
- Rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury)
- Sociologická (socializace, symbolická příslušnost k některé sociální skupině)
- Terapeutická
- Ekonomická (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti) (29).

Z hlediska sociologického a sociálně psychologického je zapotřebí sledovat, jak činnosti uskutečněné ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů. Zda napomáhají kultivovat. Činnosti, které probíhají ve volném čase přispívají k uspokojování biologických i psychických potřeb člověka (74).

Důležité zásady pro volnočasové aktivity:

- **soustavnost:** důležité na sebe navazující kroky, směřující k dlouhodobému stanovenému cíli,

- **posloupnost:** vychází z tradičního požadavku, že pedagog postupuje od neznámého ke známému,
- **aktuálnost aktivity:** jsou vybírány takové činnosti, aby se do nich mohli zapojit všichni účastníci, byť jejich míra zapojení může být různá,
- **přiměřenost:** záleží na postavení lektora, aby při výběru činností zohledňoval věk účastníků, jejich fyzickou i mentální vyspělost a jejich momentální stav,
- **dobrovolnost:** vedoucí (dobrovolník, lektor) vytváří podmínky a navozuje situaci tak, aby děti nabízený program přijímaly dobrovolně (74).

1.8.1 Pohybové aktivity

Pohybová hra je záměrná pohybová, uvědoměle organizovaná aktivita jednoho, nebo více lidí, v prostoru a čase, bez složitých pravidel. Hraní nemá přesná platná pravidla, je vymezeno obsahem pohybové aktivity, charakterizováno vysokou motivací k činnosti, napětím a uplatnění známých dovedností. V průběhu hraní můžeme soutěžit i spolupracovat. Má velmi blízko jak ke kreativně, tak ke kooperačním aktivitám (53).

Srozumitelná pravidla dávají každému dítěti orientaci. Časová pravidelnost některých činností naučí děti, jak dostát pravé důvěře. Tyto hranice také chrání potřeby a práva každého dítěte a vytvářejí tak prostor, v němž je bezpečí a vzájemný respekt. Taková pravidla lze nacvičit hrou. (sochy, Honzo vstávej, tichá pošta). Tyto hry jsou dobré i z hlediska prevence násilí, protože nacvičují uznávání hranic, které mají druzí lidé (76).

Hra poskytuje mimo jiné určitou zpětnou vazbu, prostřednictvím ní, lze poznat stupeň úrovně dovedností a vlastností hráčů (39).

Při hře, si můžeme všimnout u hráčů několika charakteristik:

- úroveň pohybových dovedností a vlastností;
- přístup k řešení aktuálních situací, improvizace, imaginace, tvořivost od návrhů zapojení se a vytváření nových situací;
- kvalita a kvantita řešení situace, buď individuálně, nebo ve spolupráci s ostatními;
- vztah k spoluhráčům, individuální vazby mezi hráči, které jsou velmi zásadní pro další hry;
- snaha o zvýhodnění, porušování pravidel dané aktivity;
- různé typy chování při řešení stresových situací v rámci hry;

- chování jedince při výhře či neúspěchu;

Použitím určitých vybraných pohybových her dovedeme se značnou jistotou určit lídra, pasivního spolupracovníka, cholerika, člověka ochotného vyhrát za každou cenu, individualistu řešícího situaci. Tento rozbor nám pomáhá hlouběji poznat dětský kolektiv (39).

1.8.2 Preventivní a volnočasové instituce pro děti v Zambii

V Zambii existují různé formy služeb vyplývajících ze zákona, které se týkají péče o děti. Patří mezi ně justice mladistvých, dětské domovy pro náhradní rodinnou péči, adopce a nevládní služby v podobě různých asistencí. Tyto služby jsou zacíleny na osoby, rodiny či komunity. Vládní i nevládní organizace, církve a soukromý sektor nabízejí různé služby v různých formách. Ochrana mladistvých je po celou dobu jejich dětství zabezpečena v souladu s podmíněným prominutím trestu pachatelům (kap. 93 zákonů Zambie) a Zákona o mladistvých (kap. 53 zákonů Zambie). Tyto nástroje umožňují chránit mladistvé v ohrožení (71).

Nevládní organizace poskytují služby především pro velmi chudé a ohrožené děti. Poskytují zejména potraviny, oblečení, přístřeší, vzdělávací a zdravotnické služby ohroženým společenským skupinám (starým lidem, vdovám/vdovcům, zdravotně postiženým a dalším ohroženým osobám) (71).

Preventivním a volnočasovým programům se věnuje řada nevládních organizací, jako např. YMCA nebo CHIN, které připravují mimo jiné i různé osvětové kampaně, zajišťují poradenství, výuku životních dovedností a bezpečí dětem, které jsou např. sexuálně zneužívané. Komise lidských práv (Human Rights Commission) má své odvětví a touto problematikou se zabývá i jednotka obětí (Victim Support Units) při Zambijské policii (56).

1.9 Druhy sociální práce

Formulace poslání a cílů sociální práce se liší jak v různých dobách, tak v závislosti na teoretickém, společenském a kulturním kontextu. Jedna ze starších definicí sociální práce například tvrdí, že sociální práce je to, co dělají sociální pracovníci. Na jedné straně je řada sociálních pracovníků přesvědčena, že nejvlastnějším cílem sociální práce je pomáhat klientům, na straně druhé existuje názor, že sociální práce má za cíl řešení či prevenci sociálních problémů. Dalšími cíli sociální

práce jsou: sociální kontrola, podpora změny, nápomoc zachování způsobu života těch, kteří toho nejsou schopni vlastními silami (52).

Terénní sociální práce (streetwork): představuje sociální působení mezi mladými rizikovými jednotlivci a jejich skupinami v přirozených podmínkách a prostředích jejich života. Je to jedna z cest, jimiž sociální a výchovné působení překračuje možnosti školy i zařízení volného času. Pozornost věnuje dětem a mladým lidem, kteří jsou sociálně ohroženi nebo negativním vlivům již podléhají. Základním úkolem je budování možného přístupu k takto ohroženým dětem a mladým lidem, o něž by se nikdo nestaral (29).

Metoda sociální práce se skupinou: na individuální sociální práci plynule navazuje skupinová sociální práce. Vychází se z toho, že při práci s klientem je nutné pracovat s jeho sociálním prostředím, rodinou jako přirozenou skupinou, ale také s uměle vytvořenými skupinami, kterých je členem. Skupina představuje celou škálu seskupení od malých skupin, jako je rodina, přes jednoduché organizace, komplexní organizace institucionálního charakteru, společenské organizace až k větším územním spolkům. Smyslem sociální práce se skupinou je psychosociální působení na skupinu lidí s tím cílem, aby se stali celistvou osobností a mohli se společensky bezproblémově vyvíjet. Skupinová sociální práce je činnost sociálního pracovníka, který pomáhá sociálnímu fungování různých skupin ve směru rozvíjení vzájemných pozitivních sociálních vztahů mezi jejich členy, aby se každý jedinec jako člen vyvíjel v souladu s cíli, které si skupina klade (108).

1.9.1 Sociální práce versus práce s dětmi

Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kde je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti a výkonem sociálních rolí (52).

Sociální služby a sociální práce jsou jedním z důležitých nástrojů realizace sociální politiky např. ve vztahu k dětem, kterým se rozpadla rodina. Výkon sociálních služeb vyžaduje nejen profesionální práci, ale je ji nutné doplnit i pracemi obslužnými, které jsou poskytovány jinými profesemi, např. ošetřovatelkami. Další důležitou složkou jsou i nekvalifikované práce (52).

Odpověď sociální práce na chudobu začíná tam, kde se rozhodujeme pro cílenou pomoc se specifickým zaměřením na ty problémy, které chudobu zapříčiňují a podmiňují a na skupiny, které mají nejmenší šance a jsou nejvíce zranitelné. Chudí lidé

musejí žít v očekávání, že se mohou vlastním přičiněním vymanit ze situace chudoby v naději, že tato očekávání budou odměněna (43).

Zájem o jednotlivce je v sociální práci patrný. Bohužel, často se sociální práce nesoustředí na zákazníka, ale na problém. Pokud se soustředíme pozornost na záležitost, uniká ze zorného pole člověk. Práce v sociálním poradenství je věcně orientovaná, sociální práce musí být ovšem o něco víc: musí být doplněním informační a poradenské činnosti (43).

Sociální práce se kromě jiného stále více zabývá výchovnými terapiemi a vyvíjí se směrem ke zdravotní péči. To vše místo zprostředkování jednoduchých problémů, jakými jsou informace a poradenství, pomoc při využívání existujících zařízení a úprav, nároků na sociální pomoc (43).

1.9.2 Sociální práce s dětmi

Nejen pro dospělé, ale i pro děti je dnešní svět, ve kterém žijí, velmi ambivalentní. Na jedné straně se uznává hodnota dětí jako „humánního kapitálu“ společnosti, vynakládají se velké investice do oblasti vzdělávání, uplatňuje se nový výchovný styl, odbourává se tabuizace sexuálního zneužívání dětí, v rodině je zakázáno tělesné násilí. Stále více se rozevírají nůžky mezi chudobou a bohatstvím se všemi z toho plynoucími důsledky, který umožňuje člověku udržet si svou plnou psychickou integritu a identitu (99).

Na počátku každého vztahu je kontakt a záleží především na vychovateli, či dobrovolníkovi jak se k dítěti zachová. Od toho se pak odvíjí a vzniká vzájemný vztah. Ve vztahové dimenzi je zde rozhodující a na počátku touha po poznávání, zvědavost mladého člověka. Na konci stojí závazek žít dle určitého hodnotového systému. Vychovatel (dobrovolník), který má k dětem dobrý vztah, může částečně i nahradit rodiče. Vztah není pouze otázkou dobrého srdce, ale má spousty jiných specifických, především ochotně a pravidelně se dítěti, mladému člověku věnovat (74).

Jen ten člověk, osobnost, která přijímá sama sebe a zároveň se cítí přijímána se všemi svými nedostatky a přednostmi, je jedinou osobou, která dokáže přijímat děti se všemi nedostatky, takové, jaké jsou: hlučné, sebejisté, uplakané, špinavé, přemýšlivé, reflexivní i impulsivní, vyžadující i dávající. Přijímat děti a naslouchat jim, neznamená, že se podvolíme každé jejich náladě a požadavkům. Rozumět dětem, přijímat jejich nálady, jejich starosti a trápení neznamená destruktivní překračování hranic (76).

Kdo má co dočinění s dětmi, ať už služebně, jako dobrovolník, či rodič, potýká se neustále s dvojím dítětem: s dítětem – nebo dětmi- před sebou a s dítětem v sobě. Cítí-li děti pevnou osobnost, jsou schopny se orientovat. Pevnost vytváří hranice, kde však chybí, vládne nejistota a děti se snaží hranice zlomit a přejít (76).

Jestliže dítě respektuji a vážím si ho, jsem příkladem a mohu pak od dítěte očekávat stejný postoj. Stanovovat hranice a být důsledný je založeno na vzájemné úctě, kdo má děti v úctě, může očekávat úctu i od nich. Děti chtějí hranice a pravidla. Přejí si mít jasno. Vytvářejí si tak cestu nesnadným mladým životem, je to tzv. „Návod jak na to“ (76).

Práce s dětmi je nejnáročnější, ale také nejděčnější částí činnosti sociálního pracovníka. Zahrnuje práci sociálního pracovníka a dítěte tváří v tvář. Pracovníci jsou v úzkém kontaktu s dětmi, naslouchají jim, nechají je vyjadřovat své myšlenky a pocity, hledají způsob, jak s nimi vhodně komunikovat (11).

Ve vztahu s dětmi je nutné stanovit si některá klíčová pravidla, která zaručují efektivnost práce:

- Děti mají svá práva a potřeby, stejně jako dospělí, mají své názory a pocity, potřebují respekt.
- Potřebují pocit důvěry, aby byly schopné dospělému se svěřit a spolupracovat.
- Samy děti si řeknou, kdy chtějí být vyslyšeny, nesmí být nuceny.
- Děti, které zažily separaci a ztrátu, zneužívání nebo zanedbávání, nebo ztratily rodinu, potřebují zvláštní pomoc od sociálních pracovníků, kteří napřed musejí pochopit, co se v jejich životě stalo. Většina těchto dětí potřebuje emocionální podporu, aby se dokázaly vyrovnat s hrozivými zkušenostmi.
- Děti, které se vyskytují v závažných životních, rizikových situacích života (zneužívání návykových látek, poruchy příjmu potravy) musí mít pocit, že je někdo schopen z jejich okolí je vyslechnout a následně jim pomoci problémy řešit.
- Děti potřebují rozvíjet vlastní sebevědomí a sebehodnocení, měly by vědět, že jejich názory jsou brány vážně a v úvahu.
- Jestliže jsou děti schopné komunikovat se sociálním pracovníkem, znamená to, že daný stát, tedy jeho pracovníci mají kvalitní znalosti o dětském věku a jeho pohled na svět (11).

Práce s dětmi se může zdát zřejmá, na základě určení priorit, je však pravdou, že se poměrně obtížně definuje jak pracovat s dětmi, které mají určitý problém (11).

Provokativní překračování hranic často ukazuje na chybějící pravidla a hranice ve výchově a vztahu:

1. Pravidla a hranice jsou mnohdy formulovány nejasně, nejednoznačně.
2. Rodiče a ostatní vychovatelé se nedomáhají vlastních hranic, argumentují v rovině se. „To se nedělá“ ... , „Ruší mě to“ ... tím vzniká osobní hranice.
3. Nerozhodně artikulované stanovení hranic.
4. Děti musí přesně vycítit vytyčení hranic, jak mimikou, haptikou i tonizací řeči.
5. Kritiku věci, nesmíme zaměnit s kritikou osobnosti, děti musí cítit, že je přijímáme jako osobnosti (85).

Pocitují-li děti hranice, jako přehnané, uchylují se většinou k bojům a rozporům, měli bychom tyto pravidla znova promyslet. Pravidla se dají dodržet jen tehdy, jsou-li promyšleny logické důsledky a přirozené následky při jejich porušení (85).

1.10 Alternativní škola

Alternativní škola je organizována jinak než škola tradiční a používá jiné metody výuky, bez donucování a nežádoucích následků. Děti se učí to, co má smysl, proto mají učení rády. Výuka je založena na tzv. kooperativním učení ve skupinách. Látka je vyučována v přirozených souvislostech, je propojena s reálným životem (73).

Dobré učení je ovlivněno také dobrým učitelem, vhodná témata a látka se zavádí do předmětů dle potřeb žáků. Rozvrh a organizace dne vychází ze zájmu dětí a flexibility jejich potřeb. Učitel je v roli poradce, hledajícího partnera a v roli staršího kamaráda. Žák sám rozhoduje o pořadí a rozsahu zadaných úkolů, důraz je kladen na objevování věcí a motivaci, na práci ve skupinách a na rozvoj tvořivosti a iniciativy (4).

1. **Funkce kompenzační** – alternativní školy vznikají za tím účelem, aby nahradily (kompenzovaly) určité nedostatky, které se objevují ve standardním školství (82).
2. **Funkce diverzifikační** – alternativní školy vznikají proto, aby zajišťovaly nezbytnou pluralitu vzdělávání. Jelikož státní model učení, byť byl jakkoli diferencován vždy nabízí trochu uniformity, která může propuknout v stereotyp a nezvládnutí přesné školní výuky (82).

3. **Funkce inovační** – alternativní školy vytvářejí určitý prostor, v němž se realizuje experimentování a různé inovace vzdělání – inovace jsou velice různorodé - v organizaci vzdělávacího procesu, v obsahu vzdělávání (82).

Z výše uvedených bodů, jako by vyplynulo, že alternativní školy a vzdělávání mají pouze pozitivní vlastnosti a plní pouze pozitivní funkce. Naopak, celá záležitost alternativního školství je – jako mnohé fenomény světa vzdělávání jsou plněna určitými, rozporuplnými nebo diskutabilními rysy (82).

1.10.1 Pedagogika Marie Montessori (MM)

Montessoriovské vzdělávání klade důraz na dva základní faktory:

- Vzdělávat od narození: vzdělávání začíná narozením, děti začínají absorbovat informace a přizpůsobují se prostředí od chvíle, kdy se narodí.
- Vzdělání v raném věku: vzdělání trvá po celý život, Montessoriová ale považuje prvních 6 let za nejdůležitější období ve vývoji člověka. V předškolním věku si děti utvářejí své osobnosti, veškeré úsilí má být vynaloženo k využití vrozených vlastností, které se projevují v raném věku a na jejich nasměrování jich k skutečnému normalizovanému „já“ (48).

Pedagogika MM je výjimečná především z důvodu konkrétních oblastí učení. Pro každou oblast učení je důležité připravené prostředí a charakteristické didaktické pomůcky. Tyto dvě složky napomáhají k vedení výuky a osvojování si dovedností, jsou základem pro rozvoj dítěte, především jeho osobnosti (111).

Koncepce MM:

- respektuje vývojová období dítěte,
- vyučuje na základě tzv. senzitivních období (období zvýšeného zájmu o nějakou činnost),
- koresponduje s moderními vědomostmi o psychologických potřebách,
- může být aplikovatelná ve vyspělých i rozvojových zemích (87).

Škola je jednou ze složek, která působí na dítě a plní důležitou roli k mírové výchově. Dítě patří do lidské společnosti a nese ve svém duchu určitou budoucnost, která je důležitá pro vývoj života celé země (62).

Spontánní tvořivost je spojena s přirozenou lidskou kreativitou. Děti se do činnosti zapojují samy od sebe na základě své vlastní vůle a iniciativy, aniž by se jim muselo říkat. Marie Montessoriová si všimla, že když děti na něčem zaujatě pracují,

vždy činnost provádějí dle opakujícího se vzoru, zdokonalují si nové dovednosti a tím stoupá jejich sebedůvěra. Dětem se líbí pracovat s běžnými konkrétními předměty a plnit smysluplné úkoly, jaké provádějí i v běžném životě, jako například zapínání košile, přelévání džusu atd. Zdánlivě nudné úkoly dětem umožňují zdokonalovat dovednosti, které potřebují každý den, aby se o sebe mohly postarat. Mimo jiné mají děti rády materiál a činnosti, které mohou procvičit jejich smysly. Učí se rozlišovat zrakem, sluchem, hmatem, čichem i chutí (86).

Montessoriovské pojetí pomáhá dětem uspokojovat jejich vrozenou touhu zlepšovat se tím, že jim uvolní dostatek prostoru k ucelenému vývoji. Znamená to, dávat po celou dobu na každý růst-psychický, intelektový, jazykový, citový, duchovní i společenský, stejný důraz, abychom tak dítěti umožnili vytvořit ze sebe plnohodnotnou osobnost (86).

Marie Montessoriová chápe pedagogiku jako pomoc životu. Pomáhat životu, je náš základní princip. Matka a otec musí napomáhat dílu a stvoření, dítě se však musí rozvíjet samo, poslouchat uvnitř sebe působící zákon. Život člověka nedokáže vytvořit nikdo, zároveň, jednotlivec se nedokáže utvářet sám ze sebe, pouze na základě vnitřního růstu. Potřebuje pomoc výchovy, která se přidává k vrozenému rozumu a vůli dítěte a přetváří se do jeho ducha. Většina výchovné aktivity musí být nakloněna životu. Pod pojmem život chápe člověka jako celek, osobitě jeho tajuplný počátek a jednotu, ze které vše vychází a ve které je vše zakotveno, má svůj cíl a smysl (28).

1.10.2 Představení osobnosti Marie Montessori

Marie Montessori se narodila 31. srpna 1870 v Chiaravalle v italské provincii Ancona. Jako jedna z mála v té době nastoupila po základní škole na technicky orientovanou školu a po jejím ukončení vystudovala na římské univerzitě medicínu, její znalosti byly tedy vysoké a především z různých koutů vědy. Všechny její zážitky z dětství a studií se promítají v její tvorbě. V roce 1896 se stala první ženou, lékařkou v Itálii vůbec (79).

K pedagogice se Marie Montessori dostala přes postižené děti, s nimiž pracovala jako asistující lékařka na psychiatrické univerzitní klinice. Poznala, že problém duševně zaostalých dětí, které byly tenkrát zavírány do ústavů, není jen zdravotní, ale týká se i pedagogiky. Hlavní myšlenkou prvního pedagogického konceptu, který sestavila pro postižené děti, bylo oslovení a rozvíjení duševního potenciálu pomocí aktivace smyslů (48).

Významný důraz kladla pro vytvoření výchovy k mírovému vnímání dítěte, což dle Marie Montessori znamená dát dítěti větší pocit svobody, pohybu, soběstačnosti, nezávislosti na druhých a dodržování důsledného respektování jeho potřeb (62).

1.10.3 Osobnost dítěte a důležité složky pro výchovu dle Marie Montessori

Marie Montessoriová vycházela z důvěry ve vlastní sílu dětí, v jejich vnitřní rozvojovou potenci, vůli se rozvíjet a stávat se dospělým, což bylo v její době pedagogického myšlení velmi neobvyklé. V její pedagogice jsou proto děti méně vedeny pedagogy, ale více podporovány, aby mohly vrůstat do společnosti s využitím vnitřních sil jejich vlastního potenciálu, nalezením své vlastní cesty a stávat se tak inteligentními, výkonu schopnými, spolupracujícími a vstřícnými lidmi s dostatečným sebevědomím. Každé dítě je tedy s porozuměním velmi přesně pozorováno a diagnostikováno (86).

Diagnostika se děje s ohledem na následující.

Polarizace pozornosti: souhrn tělesně duševních sil, které vedou k hlubokému ponoření se do konkrétní činnosti. Malé děti (okolo tří let) jsou schopny vysoké koncentrace. Podle stupně jejich vývoje a dle svých vlastních možností dávají smysl předmětu, se kterým pracují. Na polarizaci navazuje tzv. normalizace, což je obnovení dětského tvořivého potenciálu maximálně a smysluplně využít dané příležitosti ke svému vývoji (63).

Normalizace: je procesem, kdy se z nezvladatelného nebo špatně se chovajícího stává opět poslušný ve své vlastní přirozenosti. Přirozenost malého dítěte je ukryta hluboko v jeho nitru, která se s věkem vyvíjí. Díky pracovní činnosti se dítě vrací do normálu, kde nalézá vnitřní klid (61).

Opakem normalizace je deviace, které vznikají, pokud dítě nemůže projevit svoji inteligenci a vůli. Energie dětského ducha musí být v souladu s aktivitou, vyjádřit se pohybem, vlastní činností. Pokud ovšem dítěti není dán dostatek prostoru a dítě nemůže vykonávat svou vůli a vyjádřit svoji tvořivost, může unikat do světa fantazií, stát se závislým, vlastnickým, mít pocity nadřazenosti a další (48).

Absorbující mysl: je dar přírody dětem do šesti let. Absorbující mysl je kreativní stav mysli, ve kterém dítě nekriticky přijímá všechny informace ze svého okolí, ať to jsou již modely chování, myšlenkové vzorce nebo způsoby vyjadřování emocí. Dítě má

možnost naprosto vše absorbovat z dané činnosti a materiálu. Tento prožitek si ukládá do své nevědomé paměti, formuje svoji osobnost (60).

Vývojové stupně a výchova: typické a jedinečné je, že každému vývojovému období je přiřazena tzv. senzitivní fáze. Tímto pojmem je označován fakt, že ve vývoji každého dítěte existují období zvláštní citlivosti, tedy sensitivitou na určité učební postupy a procesy a využití vlivů okolního prostředí (87).

Senzitivní fáze: jsou přirozená senzitivní období, v nichž je dítě obzvláště citlivé a "připravené" pro získání dovedností. Pokud se takovéto období nevyužije, senzitivita mizí. Naopak, když je ho dosaženo, mizí ona vnímavost. Každé dítě má tyto fáze naprogramovány přírodou, jsou výrazně individuální. V Montessori myšlence se rozlišují člověka tři základní senzitivní fáze ve vývoji: 0 - 6, 7 - 12 a 12 - 18 let (64).

1.10.4 Zásady práce v metodě Marie Montessori

- Dítě bereme jako celistvou bytost, která se do světa rodí již připravená (společnost ho kazí)
- Dítě následujeme, nepřetěžujeme ho.
- Důležitý je vnitřní klid dítěte. K jeho zachování či navození slouží zejména cvičení na elipse (cvičení psychické, fyzické rovnováhy, klidu, ticha a harmonie).
- Vedeme dítě ke koncentraci pozornosti, k trpělivosti, jasné komunikaci a naslouchání.
- Žádáme-li dítě, aby něco udělalo, vždy použijeme slovo prosím, případně se ho zeptáme slovy „Chceš pomoci?“ nebo „Mohu ti to ukázat?“
- Věci nazýváme vždy pravými jmény.
- Pokud dítě projeví zájem o něco, co ve třídě není, je nutné tuto věc co nejdříve připravit, aby se nepromeškal ten správný čas.
- Práce a aktivity nedělíme na „mužské a ženské“.
- Je dobré rozdělit dětem povinnosti – zalévání květin, péče o zvířátka atd. Je možné to realizovat tak, že se každé ráno losují lístečky s úkoly.
- Důležitý je řád a pořádek - první samostatné plány aktivit dětí zavést již v raném věku.
- Při příchodu se přivítáme, podáme si ruku, případně prohodíme pár vět. Vnitřní zájem vede ke zvýšení motivace práce, jak ze strany dětí, tak dospělých.

- Máme odvahu vytvářet pomůcky vlastníma rukama.
- Ve třídě máme pouze kvalitní pomůcky, knihy a encyklopedie.
- Každá práce, kterou dítě dělá, je velmi důležitá a cenná. Výtvary si může ukládat do své zásuvky a brát si je hned domů, nebo si může vytvářet různé knížečky.
- Neopravujeme, jen si uvědomíme, že dítě udělalo chybu a ptáme se sami sebe proč, jestli to není naše chyba.
- Předkládáme činnosti, ukazujeme aktivity a povzbuzujeme děti ve vlastním myšlení.
- Když se dítě ptá, často odpovídáme otázkou: „Co myslíš ? (120)“

1.10.5 Důležité prvky pro vzdělávání Marie Montessori

Připravené prostředí: objektivní pozorování dětí je možno realizovat jen tehdy, jestliže se bude dít v prostředí, které v dětech navozuje pocit svobody a nespoutanosti. V prostředí, kde se děti nemohou spontánně vyžít, zůstávají jejich potřeby skryty. Osoba, která pracuje s dětmi, musí umět žít mezi dětmi v takovém v prostředí, ve kterém se mohou projevit jejich přirozené povahové vlastnosti (65).

Dle Marie Montessori prostředí:

- dítě formuje na základě jeho přizpůsobení se, dle toho si utváří svoji osobnost, kterou si nese celý život,
- by se mělo formovat tak, aby bylo zcela v souladu s potřebami dítěte (62).

Řád a pořádek: Aby děti mohly chápat zákonitosti života, musí mít jasný řád. Pořádek v připraveném prostředí ukazuje strukturu volnosti a aktivity. Děti jsou ve škole sice svobodné, to však neznamená, že v ní nevládně určitý řád. Řád má ve skutečnosti přímo zásadní význam, a pokud mají děti svobodně provádět činnosti, které slouží k jejich rozvoji, řád musí být dokonce ještě propracovanější než na běžných školách. Okolí dítěte musí umožňovat soustředěnou činnost. Jakmile je soustředěnost jednou navozena, dítě je schopno ji udržet i při řadě dalších zaměstnání a čím je aktivnější, tím může být učitel pasivnější, až nakonec může stát v podstatě úplně stranou (60).

Osobnost učitele: Učitel musí být zralý, plný psychické a emocionální rovnováhy. Respektuje dítě a jeho vývoj, uvádí dítě do skutečnosti, učitel by měl být přímý, otevřený, upřímný, přirozený, vážný, klidný, jemný a velmi trpělivý, musí umět naslouchat (120).

Didaktický materiál: specifický materiál pomáhá dítěti co nejkvalitněji využít a podpořit jeho senzitivní fáze. Mají přesný cíl, jsou dokonale promyšlené do posledních detailů a mají určité použití. Vstupují do ve všech pěti oblastí vzdělávání pedagogiky Marie Montessori (28).

- **Praktický život** – zapínací rámy, přesýpání, mytí rukou, zametání, čištění bot, přelévání, třídění a jiné.
- **Smyslový materiál** – růžová věž, hnědé schody, destičky různého druhu - hmatové, hmotnostní, binomická a trinomická krychle, geometrická tělesa, zvukové válečky, dekanomický čtverec, biologická komoda, geometrická komoda, červené tyče a jiné (26).
- **Matematika** – červenomodré tyče, Seguinovy tabulky, zlatý perlový materiál, sčítací, odečítací, násobné a dělicí tabulky a tabule, číslice, banka, počítadla atd..
- **Jazyk** – smírková písmena, pohyblivá abeceda a jiné (26).
- **Kosmická výchova** – mapy, glóby, kartičky, časová linie a jiné (26).

Trojstupňová výuka: učitelka musí mít neustále na paměti, že pozornost dítěte je třeba vždy zaměřit jediným směrem. Není třeba ho vyrušovat více věcmi najednou. Trojstupňová výuka je vhodná zejména pro předškolní věk, případně pro plynulý přechod do základní školy, při určité učební látce (65).

- První etapa - pojmenování učitelem: úvod do práce s pomůckou, přesný postup, spojení smyslového vjemu s příslušným pojmenováním.
- Druhá etapa - znovu poznání: dítě procvičuje dovednost, aby pojem dokázalo přiřadit ke správnému předmětu (rozpoznání předmětu), obrázku, číslici apod. Od učitele se očekává, že bude při výuce používat odpovídající terminologii a naučí své svěřence přesným názvům.
- Třetí etapa - aktivní ovládní je vlastně kontrola, zopakují se jména příslušného předmětu, ověří se první fáze výuky. V tuto chvíli předměty pojmenovává dítě. Učitel dítě nezkouší a nehodnotí, ale klade otázky patřící k pomůcce (65).

Práce s chybou: dítě získává své schopnosti tím, že přijímá zkušenosti ze svého okolí. Za chyby nejsou žáci trestáni nebo záporně hodnoceni. Chyba je chápána jako něco, co má svůj smysl. Chyby nás sbližují a utužují kolektiv. Učitel by neměl používat negativní hodnocení, ale nabídnout dítěti jiné možnosti výuky, například vyzkoušet znovu tentýž materiál, aby mělo možnost si samo najít a všimnout svých chyb a tím opravit (60).

Různé formy kontroly chyb:

- kontrola chyb pomocí smyslového materiálu,
- kontrola chyb pomocí zdokonalující činnosti opakujícím se cvičením,
- kontrola chyb porovnáním vlastní práce s předlohami (60).

Práce s pochvalou: vztah dospělého s dítětem v Montessori výchově předpokládá kvalitní a láskyplný přístup učitele ke každému dítěti. Učitel by měl používat jazyk tak, aby nehodnotil a neposuzoval. Přitom by měl ale dávat najevo, že dítě získalo novou dovednost, nebo mu projevit náklonnost. Kladné a záporné hodnocení ze strany dospělých omezuje svobodnou volbu dítěte v činnosti a sebevědomí. Hlavním smyslem je, aby děti dělaly to, co je vnitřně uspokojuje (60).

Pohyb: je pro dítě velmi důležitý

- vede ke zdokonalování a růstu,
- je základní podmínkou rozvoje intelektu.

Fyzická činnost spojuje ducha s okolním světem a získané podněty z vnějšího světa se mohou zpracovat uvnitř a opět vyjádřit navenek. Být neustále v pohybu a činnosti, je pro každé dítě zdrojem radosti a zábavy. Dítě se musí stále pohybovat, během pohybu myslí a dává pozor. Čím více je dítě v pohybu, tím více rozšiřuje jeho akční radius (87).

Elipsa: na svět přicházíme pouze s nezákladnější mapou hybnosti. Základními pohyby jsou pohyby končetinami i hlavou, mrkání, polykání, kašláni, zívání a sání. Noha se rozvíjí později než ruka. Člověk je i později začne používat. Noha na úzké základně udržuje člověka při chůzi, ten musí udržet rovnováhu nejprve na jedné, potom na druhé noze. Ruka uchopuje, drží a formuje, noha nese. Naučit se chodit je jedna z nejobtížnějších dovedností, kterou člověk umí. Udržování rovnováhy je výsledkem trvalého osobního snažení (120).

Elipsa je cvičení:

- psychické rovnováhy,
- fyzické rovnováhy,
- klidu, ticha, harmonie,
- koncentrace pozornosti (120).

Nehybnost: patří také k pohybu. Je pohybem klidu duše. Ticho a vnímání vlastní duše je velikým mezníkem k nalezení rovnováhy vlastního těla a mysli. Pokud podporujeme

klid a rovnováhu dítěte např. pomocí Elipsy, pak nastane klid a harmonie, která vede k soustředěnosti a možnosti důsledného učení. Nehybnost = koordinovaný pohyb (120).

Vnitřní svoboda: pohybová výchova je svázána s výchovou k životu ve svobodě a odpovědnosti. Je to manuální činnost s praktickým cílem, která pomáhá získat vnitřní harmonii. Od nejtělejšího věku nachází člověk své největší uspokojení tehdy, když se cítí nezávislý. Vědomí, že je soběstačný, se odkrývá jako zjevení. Dětská touha po pohybu je svázána s požadavkem po nezávislosti. V hesle „chtít sám něco dělat“ je vyjádřena touha po svobodě, je člověku vrozena, je to typická lidská vlastnost. Dítě chce, aby byly respektovány jeho impulsy samostatnosti. Pohybová výchova požadovaná Montessoriovou je současně výchovou k nezávislosti a k sebeovládání. „Kdo se zmocní sám sebe, zmocní se i svobody“ (87).

1.10.6 Principy metody Maria Montessori

Princip věkové heterogenity: možné spojení tří věkových skupin (0 - 3, 3 - 6, 6 - 9, 9 - 12, 12 - 15, 15 - 18 let). Načerpané poznatky si děti upevňují při jejich předávání mladším nebo méně zkušeným dětem či spolužákům.

Princip pohybu: zajišťuje postupné zdokonalování jemné i hrubé motoriky. Pohyb při manipulaci s didaktickým materiálem se využívá i k rozvoji myšlení, učení a zapamatování si.

Princip svobody a samostatnosti: svoboda je základem nezávislé individuality a samostatnosti dítěte. Důležitá pro vývoj dítěte je svobodná volba činností a jednání.

Princip vedení: pedagog je „služebníkem lidského ducha“ - je pomocníkem, organizátorem, spolupracovníkem, podněcovatelem dětské volby a pozorovatelem.

Princip sociální výchovy: v heterogenních skupinách mají děti možnost spolupracovat a komunikovat. Učí se trpělivosti a pomoci.

Práce s chybou: dělat chyby je přirozené. Je to dobrá pomůcka k poznání toho, jak dalece zvládneme určité věci.

Princip normalizace: znamená návrat k normálu. Normalizované dítě je takové, které je psychicky zdravé a může se přiměřeně svým schopnostem harmonicky rozvíjet. S tímto se pojí i sociální chování, dobrovolná disciplína a vůle.

Princip ticha a klidu: děti se učí „prožívat“ ticho, které jim následně přináší stav větší radosti. V tichu se učí spojit se svou vnitřní pravdou. Během cvičení ticha se zklidňuje nejen tělo, ale i duše. Dítě tak může nalézt rovnováhu nejen ve vnějším, ale i ve vnitřním světě (87).

1.10.7 Jednotlivé oblasti učení v metodě Marie Montessori

Praktický život:

1. **péče o vlastní osobu a své tělo:** (např. rámy se zapínáním, zavazování tkaniček, mytí rukou, čištění bot, cvičení se lžičkami)
2. **péče o okolí a společnost:** (prostírání stolu, zametání, leštění kovu, péče o květiny, práce na zahradě)
3. **cvičení sociálních vztahů:** přijetí zodpovědnosti ve skupině (potřeba sociálního kontaktu – prosba, poděkování, zdravení, naslouchání, pomoc, slavnost, přijímání hostů a cvičení ticha)
4. **cvičení kontroly pohybu:** (rovnovážná cvičení a chůze po čáře – po elipse, rozvoj motoriky, koordinace ruka – oko)

V těchto komplexních činnostech i ve všech ostatních jsou plněny přímé cíle - postarat se o sebe (naučit se jíst, pít, oblékat) - ty souvisejí se základními lidskými potřebami. Mnohem důležitější jsou nepřímé cíle, kdy dítě získává senzoryckou zkušenost – hmatovou, vizuální a zvukovou (120).

Smyslová výchova-smyslový materiál: napomáhá dítěti rozlišovat předměty v jeho okolí a uspořádat si je ve svém duchu, protože upozorňuje děti na základní vlastnosti věcí. Získané zkušenosti si dítě ukládá a uchovává v paměti a nové vjemy přiřazuje k uloženým. Čím lépe, aktivněji pracují naše smyslové orgány, tím lepší a diferenciovanější je naše vnímání. Čím je vnímání různorodější, tím pestřejší je obraz naší reality. Materiál vyzívá k opakování, aktivitě, hlavně k práci rukou. Různorodé vnímání nás vede k toleranci a k pozitivním životním pocitům (48).

Jazykový materiál: je nejdůležitější pro rozvoj řeči, materiály k výuce čtení a psaní, souvisí s materiálem ke kosmické výchově. Vše se prolíná obrázky, čtení, posloupnost. Se čtením, psaním a výukou jazyka začínají děti v mateřské škole a plynule pokračují ve škole základní. Děti se seznamují a pracují s pomůckami a materiály již v mateřské škole, při kterých mohou vnímat rozdíly mezi písmeny více smysly, ke slovům přiřazují konkrétní předměty (124).

Kosmická výchova: prolíná všechny oblasti pedagogiky Marie Montessori, představuje souhrn témat zahrnutých ve společenských a přírodovědeckých oblastech vzdělávání: přírodověda, zeměpis, dějepis, později je to oblast fyziky a chemie. Prokazuje připravenost dítěte, aby mohl odhodit předsudky a učit se ve smyslu celku. Měly bychom dětem dát detail jako prostředek, aby mohly poznat celek. V kosmické výchově se pracuje v rámci projektů na dané téma (119).

Matematický materiál: matematika Marie Montessori je prožitková tzv. smyslový zážitek. Rozvoj matematiky začíná již v prenatálním období, působí od narození. Montessori materiál napomáhá duch u dítěte brzy podporovat a formovat. Před matematickým materiálem jsou smyslové a konkrétní pomůcky, které vedou děti k „materializované abstrakci“ (48).

Praktická část

2. Cíl práce

Pro účely výzkumné části disertační práce byly zvoleny 4 dílčí cíle:

První dílčí cíl: Zjistit, jak lze využít některé prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori ve výuce a při realizaci volnočasových aktivit zranitelných dětí (OVC/Orphans and vulnerable children) a dětí ulice („Street children“).

Druhý dílčí cíl: Vytvořit metodické listy a pomůcky k edukaci dětí ulice v Zambii, které budou přizpůsobeny vnitřní kultuře země a sociálnímu statutu dětí.

Třetí dílčí cíl: Předložit návrh volnočasových aktivit pro děti ulice v Zambii.

Čtvrtý dílčí cíl: Zhodnotit spolupráci koordinátora edukačních a volnočasových aktivit dětí ulice se stážisty odjíždějící do Zambie.

2.1 Výzkumné otázky

K dosažení výzkumných cílů byly zvoleny výzkumné otázky:

1. Jaké prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori jsou zvláště využitelné při edukaci a volnočasových aktivitách u zranitelných dětí a dětí ulice?
2. Jaké principy alternativní pedagogiky Marie Montessori jsou zvláště využitelné při aplikaci metodických a didaktických postupů u dětí ulice v Zambii.
3. Jaké principy alternativní pedagogiky Marie Montessori jsou zvláště využitelné při aplikaci volnočasových aktivit.
4. Jaké znalosti z oblasti problematiky zranitelných dětí a „dětí ulice“ a práce s nimi mají studenti odjíždějící na stáž do Zambie.

3. Metodika

3.1 Metodika výzkumu

V rámci výzkumné části byl realizován kvalitativní typ výzkumu.

V kvalitativním výzkumu jde o techniku sběru informací založenou na záměrném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímatelných projevů (83). S kvalitativním výzkumem se začíná vždy v terénu, sběrem prvních informací. Ty mohou mít různou podobu - vyprávění, rozhovory, autobiografie, studium osobních dokumentů, pozorování (16).

K dosažení cíle č. 1. - 3. byly vytvořeny případové studie dětí z Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti).

Případové studie byly sestaveny ve druhé fázi výzkumného období, tj. v roce 2008 na základě pozorování a rozhovorů s „dětmi ulice“, případně i s jejich rodinnými příslušníky.

Metodické listy vznikaly v průběhu realizace výzkumného projektu, od roku 2006 do roku 2009. Zjištěné zkušenosti a informace z každého výzkumného roku byly využity k obohacení pro následující rok výzkumu.

Případová studie: patří k základním výzkumným designům. Detailní studium jednoho nebo několika případů je tradičně považováno za jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům (95).

Pozorování: Pozorování naproti výzkumným rozhovorům představuje snahu zjistit, co se skutečně děje (27).

K dosažení cíle č. 2 a 3., k vytvoření metodických listů pro edukaci s využitím alternativních prvků pedagogiky Marie Montessori a volnočasových aktivit, byla nutná konzultace se sociálními pracovníky a místní učitelkou. Výsledky polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky byly zohledněny při přípravě edukačního programu a metodických listů.

Pro výzkumné účely a naplnění cíle č. 4 byly využity poznatky vyplývající z rozhovorů pěti studentek, stážujících v letech 2006-2009 v Zambii.

Polostrukturovaný rozhovor: Polostrukturovaná varianta rozhovoru kombinuje výhody a nevýhody obou krajních forem rozhovoru (strukturovaného a nestrukturovaného). Jistá volnost se jeví jako vhodná k vytvoření přirozeného kontaktu tazatele s respondentem (83).

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro účely disertační práce byly vybrány následující soubory respondentů:

Prvním výzkumným souborem S1 byly děti OVC (sirotci a zranitelné děti) a děti ulice („Street children“) z preventivně sociálního projektu edukačních aktivit a volnočasových aktivit z chudinské čtvrti Kalingalinga v Zambii. Plný počet dětí, které docházely na projekt dopoledních edukačních aktivit, byl 30 dětí. Z tohoto celkového vzorku autorka vytvořila 25 případových studií. Z 25 dotazovaných dětí bylo: 15 dívek a 10 chlapců.

Druhým výzkumným souborem S2 byly stážistky, které se účastnily zahraniční stáže v Zambii v letech od 2006 - do 2009. Na základě stáží v letech 2006, 2008, 2009 autorka poznala osobně 5 studentek, se kterými vytvořila 5 polostrukturovaných rozhovorů. Všechny respondentky byly studentkami Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, všechny byly starší 20 let.

Třetím výzkumným soubor S3 byl tvořen 3 respondenty, a to:

- sociální pracovníci z České republiky, která v roce 2008 v Zambii působila,
- zambijskou učitelkou, která vedla dopolední edukační aktivity pro děti ze sociálně preventivního projektu edukačních aktivit,
- místním sociálním pracovníkem, který se na projektu podílel již od roku 2005.

3.3 Vlastní realizace výzkumu

Autorka výzkum realizovala v průběhu tří stáží v Zambii. Realizovaný výzkum v Zambii byl přehledněji rozdělen do tří období, která se plynule prolínala. Zkušenosti a zážitky z jednoho roku byly využity v dalším následném roce. Doba celého výzkumu v Zambii byla 9 měsíců, probíhala v letech 2006 – 2009. V České republice probíhal výzkum v letech 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010.

3.3.1 HARMONOGRAM VÝZKUMU REALIZOVANÉHO V ZAMBII 2006 – 2009

1. Výzkumná část v Zambii: 26. 10. 2006 – 11. 12. 2006

Odpolední volnočasové aktivity

První zahajovací výzkumná část byla rozdělena na 2 fáze. Cílem této výzkumné části bylo zapojit prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori a zjistit, jak je lze využít u dětí OVC (sirotků a zranitelných dětí). Dalším cílem bylo vytvořit základní volnočasové aktivity pro cílovou skupinu dětí docházejících na program.

Výzkum byl realizován v rámci sociálně preventivního projektu edukačních a volnočasových aktivit v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti). Po příjezdu do Zambie 26. 10. 2010 autorka zmapovala současný stav a místo projektu (tzv. první fáze 1. výzkumné části). Program byl realizovaný v rámci odpoledních volnočasových aktivit sociálně preventivního programu Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti). Na počátku výzkumu na základě dohody se sociální pracovníci v Zambii autorka realizovala připravené volnočasové aktivity s prvky pedagogiky Marie Montessori a zároveň diskutovala se stážistkami, jak je možno principy a pomůcky Marie Montessori využívat, a s jakým účelem. Autorka je seznámila se zásadními myšlenkami pedagogiky Marie Montessori a poté se postupně zařazovaly v každé aktivitě, která se s dětmi realizovala v rámci odpoledních volnočasových aktivit.

Program byl denně upravován a přizpůsobován dané situaci dětí. Po realizovaném dni byl program zapsán do tzv. „deníku“, který se v rámci výzkumného období 26. 10. 2006 – 11. 12. 2006 vyvíjel. Zkušenosti z jednoho dne se využívaly pro den druhý.

2. Výzkumná část v Zambii: 21. 1. – 17. 3. 2008

Dopolední edukační centrum

Cílem této výzkumné části bylo zapojit již vyzkoušené aktivity a prvky pedagogiky Marie Montessori z roku 2006 (první výzkumné části) do programu pro děti a vytvořit nové aktivity, které obohatí program. V tomto výzkumném období vznikaly především vzdělávací aktivity pro děti ve věku od 5 do 13 let, které nechodily do školy. Dalším cílem bylo vytvořit případové studie dětí. Tyto případové studie napomohly při tvorbě vlastního programu a výsledných metodických listů výzkumu. Díky případovým studiím bylo zjištěno, v jakých podmínkách děti žijí, jaké mají sociální, zdravotní a rodinné zázemí. Výzkum byl realizován v rámci sociálně preventivního projektu v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti). Vlastní výzkum byl realizován na dopoledních edukačních aktivitách, které probíhaly v čase od 9.00 - 12.00 hod. Plný počet dětí, které navštěvovaly edukační centrum, byl 30, ve věku od 5 do 12 let. Celá výzkumná část byla rozdělena na 3 fáze.

Na počátku výzkumu v rámci spolupráce s místní učitelkou, která dopolední edukační centrum vedla, byl představen přesný postup aplikace prvků pedagogiky Marie Montessori a jakým způsobem budou využívány pomůcky, které autorka připravila pro tuto výzkumnou část.

Z důvodu změny sociální pracovnice, obměny dětí, které se účastnily projektu, bylo první fází 2. části výzkumu pozorování (vstupní analýza prostředí). Byla zjištěna aktuální situace třídy a připravenost prostředí dopoledního edukačního centra. V tomto období vznikly na základě pozorování první podklady pro tvorbu případových studií. Dále se formoval program, který byl připraven již v České republice, na základě zkušenosti z předchozího výzkumného období. Tento program byl na základě pozorování v průběhu první fáze přizpůsobován dění ve třídě, aby vyhovoval samotným dětem.

V druhé fázi 2. výzkumu (29. 1. - 10. 3. 2008) v Zambii roku 2008 probíhala již samotná implementace programu s využitím alternativních prvků pedagogiky Marie Montessori. Na základě první fáze výzkumné části 2008 v Zambii byl opět upravován původní připravený program. Otázky do případových studií byly zestručněny a vypracovány do konečné podoby. Po ukončení programu byl den vyhodnocen a zaznamenán do záznamového archu a výsledek vždy napomohl k sestavení dalšího dne programu. Připravený program byl poté upravován dle aktuální situace, nálady a vnímání dětí.

V průběhu dopoledního školního vyučování od 11. 2. do 17. 2. 2008 byly vytvořeny případové studie dětí (viz kapitola 4. 1. 11). Případové studie vznikaly ve škole, a to nestrukturovanými rozhovory s dětmi a poté návštěvou rodičů či opatrovníků dětí.

Realizovaný program byl zaměřen především na vzdělávací (edukační) aktivity. Aktivity programu byly zaměřeny nejvíce na podporu jemné, hrubé motoriky, rozvoje základu psaní, čtení a základní prvky matematiky. Dále se dbalo na to, aby se realizoval přístup k dětem v rámci principů alternativní pedagogiky Marie Montessori. Pro realizaci aktivity byly využívány jednotlivé oblasti učení pedagogiky Marie Montessori – využívaly se prvky praktického života, smyslová výchova atd. Záměrem výzkumu bylo zahrnout do programu vybrané prvky a principy pedagogiky Marie Montessori. Autorka vybrala především ty, které se týkaly přístupu k dětem, tedy respektu jejich osobností a vlastností a zároveň bylo jejím cílem, aby vytvořila takový program, který děti zaujme a nabídne jim možnost rozvinout své vrozené vlastnosti, které zjistila při přímé práci s dětmi v průběhu výzkumných let 2006, 2008 a předešlých zkušenostech v letech 2004, 2005. Příprava programu byla v místních podmínkách časově náročná.

V průběhu dnů 9. 2. - 11. 2. byl realizovaný program v rámci dopoledních edukačních aktivit více ucelen a rozříděn. Autorka upravila a zkonkretizovala dny, vytvořila ucelený přehled týdne dle na sebe navazujících dnů.

V rámci druhé fáze 2. výzkumné části (29. 1. - 10. 3. 2008) proběhl sběr dat pro polostrukturované rozhovory se sociálními pracovníky a místní učitelkou (viz kapitola č. 4.3). Na základě spolupráce s nimi a pozorování byly nejprve vytvořeny prvotní otázky, které se poté upravily do konečné podoby. Polostrukturovaný rozhovor byl rozdělen na 3 části, v první se autorka zajímala o respondenty: kde žijí, co vystudovali, jakou mají motivaci a jak dlouho trvá jejich příprava na program. Do druhé části byly zvoleny otázky týkající se problematiky zranitelných dětí a „dětí ulice“, jaké jsou největší překážky v jejich vzdělávání, dětské přednosti a naopak negativa. Ve třetí části šlo o konkrétní názor respondentů na pedagogiku Marie Montessori. Ve dvou případech, a to u respondentky č. 1 a respondenta č. 3, probíhal rozhovor v anglickém jazyce a poté byl přeložen.

Ve třetí fázi 2. výzkumné části 11. 3. - 17. 3. 2008 v Zambii roku 2008 bylo opět realizováno pozorování dění ve třídě (viz kapitola 4.1.4), kde probíhal výzkum. V rámci tohoto období bylo cílem zjistit, zda se pozitivně ukotvily aktivity z předešlého období výzkumu (druhá fáze 2. výzkumné části). Jak se chová učitel k dětem, zda se

pedagogika Marie Montessori nějakým způsobem využívá i nadále. V rámci tohoto období byly setříděny veškeré obrázky a práce dětí, autorka zkompletovala veškerý materiál z programu.

3. Výzkumná část v Zambii: 25. 3. – 27. 5. 2009

Odpolední volnočasové aktivity

Třetí výzkumná část a zároveň poslední výzkumné období se opět realizovalo v rámci preventivně sociálního projektu v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti). Po příjezdu do Zambie byl zjištěn současný stav projektu. Změny byly v různých rovinách - v Zambii byla nová sociální pracovnice a opět jiné složení dětí.

Vlastní výzkum byl realizován v rámci odpoledních volnočasových aktivit preventivně sociálního projektu v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti). První fáze výzkumu byla věnována analýze projektu a jeho prostředí. Do programu byly zapojeny aktivity z předešlých let 2006, 2008 a nově získané v rámci Diplomového kurzu pedagogiky Marie Montessori. Byly připraveny specifické aktivity ze všech výukových oblastí, které jsou typické pro pedagogiku Marie Montessori. Hlavním záměrem bylo vést program dle tzv. Kosmické výchovy, která obsahuje všechny oblasti alternativní pedagogiky Marie Montessori - praktický život, smyslovou výchovu, aktivity denních činností, matematiku i jazyk. S dětmi se pracovalo v tzv. projektech s určitým specifickým tématem, který se měnil po týdnu.

Byl sestaven týdenní plán, který byl vždy specifický svým tématem, jako např. čas, lidské tělo, osobnost dítěte a jiné. Tento program byl postaven na základních bodech programu v počátečních letech celého projektu 2004, 2005. V průběhu let se program měnil, v poslední fázi se ustálil na přesném rozvrhu, který byl ovlivněn zkušenostmi autorky z výzkumu (*viz kapitola 4.1.6*). V rámci této výzkumné části byl ustálen časový rozvrh dne, dle kterého se postupovalo při tvorbě denního programu. Přehledný denní časový rozvrh navazoval na strukturu dne roku 2008.

Na základě zkušeností z minulých výzkumných období 2006, 2008 a nových zkušeností s dětmi autorka upravila body, jak postupovat při předsatevní aktivitě. Na konci tohoto období byly posbírány obrázky dětí, které autorka určila jako možnou prezentaci výzkumu ze Zambie.

3.3.2 *HARMONOGRAM REALIZACE VÝZKUMU V ČR 2006 - 2009*

1. Výzkumná část v ČR: 2005, 2006

V této výzkumné části byl sepsán projekt s názvem: Využití pedagogiky Marie Montessori pro děti ulice z Grantové agentury ZSF JU v Českých Budějovicích. Řešení projektu začalo v roce 2006, který byl rozdělen do tří fází.

1. fáze: autorka nakoupila literaturu ke studiu pedagogiky Marie Montessori. Získání prvotních kontaktů na společnost Montessori v České republice a na výrobce, kteří prodávali pomůcky Marie Montessori.

Autorka si v rámci první fáze sestavila základní přehled, co se může v Zambii s dětmi podniknout.

2. fáze: Autorka vytvořila prvotní program pro děti do Zambie tak, aby byly zapojeny poznatky, které načerpala z literatury Marie Montessori. Sestavený plán práce s dětmi byl plynulý a na sebe navazující. V této fázi na základě zapojení prvků pedagogiky Marie Montessori autorka zjistila, že tento alternativní koncept bude možno využít a zapojit do programu v rámci sociálně preventivního programu volnočasových aktivit v compaundu Kalingalinga. Autorka v rámci této fáze navázala kontakt a spolupráce se sociální pracovníci, která v tu dobu v Zambii působila.

2. Výzkumná část v ČR: 2007

1. fáze: po příjezdu ze Zambie autorka utřídila všechny materiály, které byly vytvořeny a nasbírány v Zambii v první výzkumné části 2006. Ze Zambie bylo dovezeno mnoho materiálů, které se týkaly školského systému v Zambii a soupis organizací, které se zabývají problematikou OVC children (sirotci a zranitelné děti).

2. fáze: autorka se vzdělávala v oblasti pedagogiky Marie Montessori (studium české i zahraniční literatury) a udržovala kontakty se Společností Montessori o.s. Tato kooperace byla velice přínosná. První setkání s pomůčkovými knihami, které jsou určitým vodítkem pro učitele. Kontakt s odborníci z České republiky napomohl pochopit více smysl pedagogiky Marie Montessori. Bylo ověřeno, že je tato vzdělávací metoda detailně propracována krok za krokem, a tím bylo jasné, že i výzkum pro disertační práci by měl postupovat krok za krokem, aby dosáhl předem stanovených cílů. Na základě studia odborné literatury pedagogiky Marie Montessori vyplynulo, že některé prvky pedagogiky Marie Montessori autorka zapojovala do programu již při práci s dětmi nevědomě na základě vlastního citu.

3. fáze: vyhledávání a shánění sponzorů, nadací pro financování cesty do Zambie.

Žádosti byly podány na:

- Nejstarší nadaci v České republice: Nadání, Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, Nadaci pana Tomáše Bati – nebyla podpořena.
- Grantovou agenturu Jihočeské univerzity – žádost nebyla podpořena - nebyla uznána.

Uspořádán seminář s cílem informovat veřejnost o problematice OVC children (sirotci a zranitelné děti) a „dětí ulice“ v Zambii, životního stylu tamních lidí. V rámci semináře proběhla i prezentace výsledků výzkumného projektu využití prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori..

3. Výzkumná část v ČR: 2008

1. fáze: po příjezdu do České republiky sumarizace všech materiálů ze Zambie. Zahájení kurzu (08.2008) pedagogiky Marie Montessori – načerpání zkušeností s prací s pomůckami a s výchovou dětí v rámci pedagogiky Marie Montessori.

2. fáze: uspořádán seminář na téma: Zkušenosti a zážitky dobrovolníků ze stáží v rozvojových zemích na podporu preventivně sociálního projektu v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti).

4. Výzkumná část v ČR: 2009

Průběžné studium a vzdělávání v rámci diplomového kurzu Marie Montessori v Praze.

1. fáze: příprava na odlet do Zambie. Studium literatury k tématu volného času dětí. Zkušenosti s lektorováním (přednášky na ZŠ a SŠ v rámci projektu Afrika nevšedníma očima nejen v českých školách) v organizaci Humanistické hnutí Narovinu. V lednu 2009 byla na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity obnovena činnost Nadačního fondu ZSF JU, který si vzal pod patronaci projekt Adopce zambijských dětí na dálku. Projekt byl zpočátku náročný na vedení. V rámci projektu byly načerpány zkušenosti s koordinováním tohoto projektu. Autorka se aktivně jako členka správní rady zapojila do koordinace této adopce a získala tak další zkušenosti s pomocí zambijským dětem

V průběhu ledna 2009 autorka oslovila zahraniční oddělení ZSF JU v Českých Budějovicích s cílem získat kontakty na studenty, kteří byli v Zambii v letech 2004 až 2008 jako stážisté. Poté autorka vybrané studenty oslovila a požádala je o rozhovor. Pro

rozhovor se studentkami byly již v rámci předešlého výzkumného roku 2008 sestaveny otázky, které se týkaly projektu, vlastního názoru studentek na dílčí projekty a vlastní práci s dětmi (jejich zkušenosti). Pro výzkum bylo důležité zjistit i jejich motivaci k odjezdu do Zambie. Jedna část otázek se týkala oblasti alternativní pedagogiky Marie Montessori (viz *Příloha č. 2*).

5. Výzkumná část v ČR

Dokončení diplomového kurzu alternativní pedagogiky Marie Montessori u společnosti Montessori, o. s. (viz *Příloha č. 7*).

Autorka vyhodnotila veškeré materiály dovezené ze Zambie, dokončila polostrukturované rozhovory se studentkami. Na jaře roku 2010 absolvovala e-learningový kurz globálního a rozvojového vzdělávání u společnosti Člověk v tísní o. s. (viz *Příloha č. 8*).

4. Výsledky

Aktivity pro program volnočasových a edukačních aktivit, které byly využity v rámci výzkumu, byly vybírány z různých druhů literatury. Tyto aktivity autorka modifikovala a využila k nim prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori. Literatura, ze které autorka čerpala, je uvedena za hlavním seznamem literatury.

4.1 Vstupní analýza prostředí projektu 2006

Na základě pozorování v prvním výzkumném období roku 2006 byl zjištěn současný stav sociálně preventivního projektu v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti):

Volnočasové aktivity probíhaly v prostorách u kostela Roma Church v chudinské čtvrti (compaundu) Kalingalinga u kostela St. Francis Xavier Parish. Tento kostel má dlouholetou tradici a dochází sem většina lidí z okolí, a tím pádem také děti, se kterými se pracovalo. V jeho objektu nám byly zapůjčeny 2 místnosti (garáže), kde se preventivně sociální projekt volnočasové aktivity pro děti ulice realizoval.

Odpolední volnočasové aktivity probíhaly od 14.00 do 16.00 hod. Veškeré zázemí projektu bylo vzdálené 20 minut volnou chůzí z kliniky v ulici Nangwenia road 8323, kde bylo celé zázemí projektu. Každý den se pomůcky do třídy donášely.

Složení přichozích dětí na program bylo různé od 3 do 18 let. Počet dětí byl proměnlivý, většinou od 20 do 60 dětí. Starší děti většinou pomáhaly s chodem programu, často byly požádány o překlad. Na program docházely 2 studentky ze ZSF JU v Českých Budějovicích, sociální pracovnice a nepravidelně docházel zambijský pomocník projektu. Ve třídě byla zakotvena určitá pravidla, která ale nebyla ještě přesně specifikována.

V tomto roce byly realizovány tři dílčí projekty projektu sociálně preventivního projektu Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti).

1. **Šicí dílna:** Primárním cílem projektu byla podpora vzdělávání starších dívek, které nemohly navštěvovat školu. Sekundárním neméně významným cílem byla podpora kreativity a nadání dívek pro toto řemeslo.
2. **Truhlářská dílna:** Toto řemeslo má určitou historickou tradici a hodnotu, v Zambii se hodně ze dřeva tvoří. Primárním cílem projektu byla podpora vzdělávání starších chlapců, kteří nemohli navštěvovat školu.
3. **Fotbal pro chlapce z ulice:** Tento projekt byl myšlenkou autorky a byl realizován již v roce 2005. Konal se v rámci pátečních sportovních aktivit.

Primárním cílem projektu bylo podpořit kvalitní využití volného času u dětí a využít jejich nadání pro sportovní činnost.

Děti byly na programu po roce nové, docházely nepravidelně, tím se týdenní program v rámci výzkumu neustále měnil a přizpůsoboval aktuální situaci dětí. V tomto roce byl upraven odpolední program volnočasových aktivit do přehlednější verze. Tato verze vyplynula ze zkušeností autorky z let 2004, 2005 z počátku projektu.

Tabulka č. 1 Přehled volnočasových aktivit sociálně preventivního projektu Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti) z roku 2006.

Pondělí	výuka, vzdělávání
Úterý	kreativní aktivity
Středa	workshopy na dané téma – přednášky
Čtvrtek	kreativní aktivity skupinové
Pátek	sportovní den

4.1.1 Výsledky 1. výzkumné části v Zambii v roce 2006 (26. 10. – 11. 12.)

Program byl realizovaný v compaundu (chudinské čtvrti) v Kalingalinga u kostela Roma Church, probíhal v odpoledních hodinách od 14.00 do 16.00 hodin.

ŠIMEČKOVÁ, V. *Volnočasové aktivity pro děti ulice v Zambii*, Kontakt. 2010. Ročník XII., 2/2010., 185 -193 s. ISSN 1212-4117.

The scope of the article is knowledge acquired by the author in the course of her stay in Zambia in 2006 to 2009. It concerns problems of so called free-time activities for "Street children". The attention is paid to problems of poverty, which involves the life of children, and inter alia, also affects the structure of their free time. The targets of the communication presented here is to describe the currently existing health and social situation in Zambia, define basic terms concerning free time and free-time activities, and describe free-time activities in Zambia as related to the social situation. Poverty is one of the biggest problems of Zambian families; 76% of the population of Zambia live under the limit of poverty (more than 69% of children). This is also associated with problems of diseases, particularly malaria and sexually transmissible diseases HIV/AIDS. Poverty is one of the main causes of the presence of many OVC (Orphans

and Vulnerable Children). The research was performed at three stages – in different years – where methods were developed in the first year, which were subsequently verified by the author over next years. The issue of these proposals is establishing an open system and scope of free-time activities in Zambia. A presentation of results and set of free-time activities documented by photographs is conclusively presented. Obsahem článku jsou poznatky, které autorka získala během svého pobytu v Zambii v letech 2006– 2009. Týkají se problematiky tzv. volnočasových aktivit pro „dětí ulice“. Pozornost je věnována problematice chudoby, která ovlivňuje život dětí a působí mimo jiné i na strukturu jejich volného času. Cílem sdělení je popsat současnou zdravotně sociální situaci v Zambii, definovat základní pojmy související s volným časem, volnočasovými aktivitami a definovat volnočasové aktivity v Zambii ve vztahu k sociální situaci. Chudoba je jedním z největších problémů, kterému zambijské rodiny podléhají, 76 % obyvatel Zambie žije pod hranicí chudoby (více než 69 % dětí). S tím souvisí i problematika nemocí, především malárie a sexuálně přenosné choroby HIV/AIDS. Chudoba je jednou z hlavních příčin vysokého počtu OVC (Orphans and Vulnerable Children – sirotci a zranitelné děti). Vlastní výzkum probíhal ve třech fázích – v různých letech – s tím, že v první fázi byla zpracována metodika, kterou autorka v dalších letech ověřovala. Průběh výzkumu je přesně specifikován a vysvětlen. Výsledkem těchto návrhů je vypracování ověřeného systému a náplně volnočasových aktivit v Zambii. V závěru článku je uvedena prezentace výsledků a soubor volnočasových aktivit, jež dokumentuje fotografiemi.

Při práci s dětmi byl využit především „Montessoriovský“ přístup. Vytvořena základní pravidla pro pobyt ve třídě, vyzkoušeny pomůcky Montessori, které byly zakoupeny z grantu GA JUZSF JU v Českých Budějovicích.

Čtvrtek 26. 10. 2006

POČET DĚTÍ	35 dětí ve věku od 6 -17 let
TÉMA	Workshop Care of baby/Péče o novorozence
AKTIVITY	Seminář byl zorganizován z důvodu místní problematiky péče o matku a dítě. Cílem semináře bylo naučit děti starat se o mladšího sourozence, či vlastní dítě v rámci místních podmínek. Zaměřeno na hygienickou péči, starost, vnímání potřeb malého dítěte a základního zdravotnického zajištění.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • vyzkoušení přebalování dítěte • doporučena místa, kam mohou děti jít, pokud budou mít problém s těhotenstvím
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly zaujaté, pokud si mohly vyzkoušet praktickou věc (přebalování, hygienická péče o dítě) • malé děti (6 - 8 let) neudržely pozornost
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • posluchači dokázali odpovědět na základní otázky o malém dítěti • znali termín novorozenec, uvědomit si statut těhotenství • starší děvčata se uměla bez větších problémů postarat o malé dítě dle místních zvyklostí (uměla to již předem)

Pátek 27. 10. 2006

POČET DĚTÍ	20 dětí ve věku od 6 do 13 let
TÉMA	Sportovní den
AKTIVITY	
Hřiště:	Hrály se především kolektivní sportovní a míčové hry, které měly děti velice rády. Děvčata hrála tzv. „skákání přes gumu“, které je v Zambii velice oblíbené. Některá děvčata mají ráda i kopanou, kterou hrají s velkým nasazením.
Šicí dílna:	Přítomno 20 dívek ve věku od 12 - 15 let. Tato aktivita byla určena pro starší dívky. Dívky se učily základním krejčovským úkonům, které jim mimo jiné rozvíjely jemnou motoriku. Díky tomuto praktickému cvičení měly dívky posléze lepší předpoklady pro nácvik psaní písmen a číslic. Projekt šicí dílna byl zaveden s cílem naučit dívky, které nemohou navštěvovat školu, základnímu krejčovskému řemeslu a dát jim tak možnost pracovního uplatnění na trhu práce.
Truhlářská dílna:	Přítomen 1 chlapec, věk 14 let. Tato aktivita byla určena pro chlapce, kteří se na tomto kurzu učili základním truhlářským úkonům. Velkým problémem bylo to, že neuměli číst, psát a počítat. Začalo se tedy od začátku, chlapci se učili základní početní operace, měření, přepočítávání délek. Program truhlářské dílny byl sestaven s cílem naučit chlapce, kteří nemohou navštěvovat školu, základům z oblasti truhlářského řemesla. Vedlejším cílem bylo naučit chlapce číst, psát a počítat alespoň to, co potřebují pro svou práci truhláře.

UKONČENÍ	Hřiště: rozloučení písničkou Šicí dílna: shrnutí činnosti z výuky Truhlářská: shrnutí činnosti z výuky
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly nadšené, pokud mohly běhat a hrát si na volném prostranství. Sportovní aktivity podporovaly jejich neklidnou povahu • chlapci hráli především kopanou, byli velmi vytrvalí a cílevědomí.
VÝSTUPY DNE	Bližší seznámení s dětmi.

Pondělí 30. 10. 2006

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 6 – 16 let
TÉMA	Kreativní aktivity
AKTIVITY	
1. skupina dětí:	malovala s lektorkou (malířkou) vodovými barvami na plátno.
2. skupina dětí:	vytvářela koláže s využitím starých novin na jakékoli téma
UKONČENÍ	Prezentace dětských obrázků.
HODNOCENÍ	<p>1. skupina: děti byly na malbu nadané, jejich výhoda byla, že uměly vlastní pocity vyjádřit přesně, a to jak kresbou, malbou, či modelováním.</p> <p>2. skupina: děti vše pochopily a ten, kdo téma nepochopil, dokázal vytvořit vlastní obrázek, dle svých možností, starší děti spolupracovaly s menšími dětmi</p>

VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • dbát na to, aby předměty, které se využívají při práci, byly dětem známé – důsledné představení všech předmětů. • bližší poznání kreativní práce dětí
--------------------	--

Úterý 31. 10. 2006

POČET DĚTÍ	80 dětí, ve věku od 6 - 13 let
TÉMA	Matematika – výuka psaní čísel a pochopení jejich významu
AKTIVITA <i>Aktivita č. 1:</i> Kreativní čísla Cíl:	<p>Na čtvrtku děti nakreslily obrys písmene, dovnitř nalepovaly jakékoli obrázky, materiály (přírodniny), které si vybraly.</p> <p>ukázat, že učení je zábava, nenásilná motivace dětí do výuky, rozvoj kreativity, opakování písmen.</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti na konec aktivity vytrhaly číslo z novin
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • aktivita pro uvědomění si celistvosti čísla • aktivita rozvíjela jemnou motoriku • děti vybíraly nejvíce barevné papíry z časopisů, které byly dovezené z ČR
AKTIVITA <i>Aktivita č. 2:</i> Hledání obrazců dle čísla <i>(viz Příloha č. 9 A, B)</i> Cíl:	<p>Přiřazování čísel k obrazcům. Děti hledaly obrazec (trojúhelník, čtverec, kvádr), který se podobal hodnotě čísla, které bylo nakreslené pomocí bodů na kartičce.</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvoj představivosti, posloupnosti, soustředěnosti na aktivitu • opakování čísel.

HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti aktivitě rozuměly, viděly tvar na kartičce a hbitě ho přiřadily k číslu, které bylo znázorněné na druhé kartičce pomocí bodů (podoba domina) problém byl, že číslo neuměly napsat.
AKTIVITA <i>Aktivita č. 3:</i> Čísla a barvy <i>Cíl:</i>	<p>Na počátku aktivity byly zopakovány čísla a barvy. Před tabulí se postavily 2 děti, které se samy přihlásily, že chtějí hrát (viz Příloha č. 10). Na tabuli byla napsaná čísla, děti stály zády k ní. Jeden ze třídy řekl číslo a stojící u tabule se měl rychle otočit a číslo na tabuli najít a zaškrtnout ho.</p> <p>rozvoj postřehu, soustředěnosti, přesnosti a opakování čísel. Možnost pohybu po třídě.</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> opakování všech čísel na tabuli napsaná neúplná číselná řada od 1 až 10 (řád desítek), děti ji doplňovaly
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> opakovaně se děti střídaly a stále chtěly poznávat nová čísla matematika byla u dětí oblíbená, nicméně velký problém dělalo to, že neuměly čísla napsat.
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> nutné, zaměřit se na psaní číslic a pochopení hodnoty číslic dbát na to, aby děti měly dostatek času na rozmyšlenou počítání procvičovat nejlépe na prstech, nebo s předměty, které si děti mohou osahat, vznikne tak lepší představa hodnoty čísla.

Středa 1. 11. 2006

POČET DĚTÍ	40 dětí ve věku od 9 – 15 let
TÉMA	Workshop slušného chování
AKTIVITA <i>Začátek: děti zpívaly</i>	Na základě zkušeností s dětmi vznikl workshop slušného chování. Cílem bylo ukázat názorně, jak se mají chovat sami k sobě navzájem, přátelům, žákům a okolí. Použita metoda přehrávání rolí/scénky, děti se vžily více do situací osob, které zastupovaly ve scéně.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • kreslení – situace, jak se člověk chová dobře a protiklad, jak špatně • prezentace obrázků, každý k tomu dal své komentáře
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • workshop byl zajímavý, děti se bohužel nepoučily • na konci aktivity v rámci prezentace obrázků se ihned chovaly tak jako před tím
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • přehrávání scének – dramatizace: zaujme děti a zabere je do činnosti • na začátek aktivity je dobré využít nějakou „zahřívací“ aktivitu.

Čtvrtek 2. 11. 2006

POČET DĚTÍ	70 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Kreativní skupinové aktivity
AKTIVITA <i>Začátek aktivity: „Roztleskávaná“ (viz Příloha. č. 11)</i>	Děti seděly v kruhu, měly položené zkřížené ruce na svých kolenou. Zpívaly písničku a potleskávaly střídavě rukama na ruku souseda. Při písničce se počítalo od 1- 9 a na koho zbylo č. 10 a byl zasažen

<p>Cíl:</p> <p>Aktivita č. 1: Doplňování do kytíček: (viz Příloha. č. 12 A, B)</p> <p>Cíl:</p>	<p>dlaní souseda, vypadává.</p> <p>rozvoj soustředěnosti, postřehu, počítání do deseti - řády desítek</p> <p>Děti dostaly do skupinky šablonu květiny, která měla uprostřed (v terčíku) napsané téma, ke kterému do lístků dopisovaly to, co souviselo s tématem napsaným v terčíku kytičky.</p> <p>naučit děti konkrétní věci párovat, uvědomovat si provázanost téma, posloupnost (témata: zvířata, ovoce, zelenina)</p> <ul style="list-style-type: none"> • pro starší byla volena témata jiná: hygiena, první pomoc, prevence HIV/AIDS.
<p>UKONČENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tvorba koláže na dané téma, které si děti vybraly z nabídky, kterou měly v rámci <i>aktivity č. 1</i>. (koláž tvořily na základě své fantazie) • shrnutí aktivity
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • témata byla zvolena tak, aby se děti vzdělávaly a zároveň si uvědomovaly posloupnost
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nutně dodržovat předem stanová pravidla • více opakovat pravidla třídy (v místním jazyce)

Pátek 3. 11. 2006

ŠIMEČKOVÁ, V. *Volnočasové aktivity pro děti ulice v Zambii*, Kontakt. 2010. Ročník XII., 2/2010., 185 -193 s. ISSN 1212-4117.

The scope of the article is knowledge acquired by the author in the course of her stay in Zambia in 2006 to 2009. It concerns problems of so called free-time activities for "Street children". The attention is paid to problems of poverty, which involves the life of children, and inter alia, also affects the structure of their free time. The targets of the communication presented here is to describe the currently existing health and social situation in Zambia, define basic terms concerning free time and free-time activities, and describe free-time activities in Zambia as related to the social situation. Poverty is one of the biggest problems of Zambian families; 76% of the population of Zambia live

under the limit of poverty (more than 69% of children). This is also associated with problems of diseases, particularly malaria and sexually transmissible diseases HIV/AIDS. Poverty is one of the main causes of the presence of many OVC (Orphans and Vulnerable Children). The research was performed at three stages – in different years – where methods were developed in the first year, which were subsequently verified by the author over next years. The issue of these proposals is establishing an open system and scope of free-time activities in Zambia. A presentation of results and set of free-time activities documented by photographs is conclusively presented. Obsahem článku jsou poznatky, které autorka získala během svého pobytu v Zambii v letech 2006– 2009. Týkají se problematiky tzv. volnočasových aktivit pro „děti ulice“. Pozornost je věnována problematice chudoby, která ovlivňuje život dětí a působí mimo jiné i na strukturu jejich volného času. Cílem sdělení je popsat současnou zdravotně sociální situaci v Zambii, definovat základní pojmy související s volným časem, volnočasovými aktivitami a definovat volnočasové aktivity v Zambii ve vztahu k sociální situaci. Chudoba je jedním z největších problémů, kterému zambijské rodiny podléhají, 76 % obyvatel Zambie žije pod hranicí chudoby (více než 69 % dětí). S tím souvisí i problematika nemocí, především malárie a sexuálně přenosné choroby HIV/AIDS. Chudoba je jednou z hlavních příčin vysokého počtu OVC (Orphans and Vulnerable Children – sirotci a zranitelné děti). Vlastní výzkum probíhal ve třech fázích – v různých letech – s tím, že v první fázi byla zpracována metodika, kterou autorka v dalších letech ověřovala. Průběh výzkumu je přesně specifikován a vysvětlen. Výsledkem těchto návrhů je vypracování ověřeného systému a náplně volnočasových aktivit v Zambii. V závěru článku je uvedena prezentace výsledků a soubor volnočasových aktivit, jež dokumentuje fotografiemi.

Pondělí 6. 11. 2006

POČET DĚTÍ	45 dětí ve věku 9 - 13 let
TÉMA	Výuka, vzdělávání
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Abeceda na tabuli:</i>	Na tabuli byla napsána celá pestrobarevná abeceda. Každé písmeno bylo představeno a děti je opakovaly. Poté se šlo od zadu a abeceda se opět přeřikávala. Na každé písmeno se pak našla věc, či slovo, které začínalo právě vyřčeným písmenem. Děti opakovaly a ukazovaly.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • představení všech předmětů
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • pro upřesnění bylo dobré, když děti vstaly a mohly si na danou věc sáhnout, aby si zapamatovaly písmeno a předmět. Předmět si přinesly k tabuli a pak bylo slovo opět rozebráno písmeno po písmenu • bylo nutné vše opakovat stále ve stejném pořadí,

	aby si děti zvykly na posloupnost
AKTIVITY <i>Aktivita č. 2:</i> Rozházená abeceda: Cíl:	<p>Rozstříhaná písmenka odlišné velikosti, pestrobarevná, různě napsaná na malých papírcích. Děti byly rozděleny do 3 skupin: písmenka byla umístěna uprostřed třídy. Každá skupinka měla velký papír a lepidlo. Postupně si jeden za druhým ze skupin přicházely pro písmenka a lepily je na papír, dle abecedy, která byla napsaná na tabuli.</p> <p>opakování - poskládat abecedu tak, aby byla ve správném pořadí, rozvoj posloupnosti, návaznosti, uspořádání.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si díky barevnosti písmenka lépe pamatovaly a uměly je roztrždit • nenásilné donucení k přemýšlení – vytvořit abecedu a poskládat písmenka tak, aby byla dobře
AKTIVITY <i>Aktivita č. 3:</i> Nakresli, co ti písmenko připomíná Cíl:	<p>Děti kreslily písmenka, které měly rády a které se jim líbilo. Kreslily na základě pocitů a představivosti.</p> <p>opakování písmen, rozvoj představivosti, abstrakce, projev vlastního názoru dětí</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • nejčastěji kreslily písmenko C • děti odkoukávaly od svých kamarádů, jak kreslit
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • opakovat postup ve stejném pořadí • používat barevnost • aktivitu postavit tak, aby děti byly nenásilně donuceny k přemýšlení

	<ul style="list-style-type: none"> • využívat velký papír – děti neumějí vnímat prostor
--	--

Úterý 7. 11. 2006

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 6 – 14 let
TÉMA	Kreativní aktivity
AKTIVITY <i>Začátek-aktivita:</i> <i>„Skákací panák“</i> Cíl:	<p>Nakreslený obrazec „panáka (viz Příloha č. 13) na zemi, v každém políčku má číslici od 1 do 10.</p> <p>naučit děti počítat do 10 (desítky). Podpora pohybu, nenásilná výuka čísel (viz Příloha. č. 14)</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti se soustředily na počítání • tím, že neuměly kreslit obrazce, jako je čtverec, kruh, chtěly se je pro tuto aktivitu naučit
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Výroba lodiček, vodního prostředí</i> Cíl:	<p>Děti byly rozděleny do 3 skupin, dle náhodného rozdělení. Každá měla své místo v jiném koutě třídy. Všichni se na počátku učili skládat papírové lodičky. Po skládání vytvořili vodní plochu, kterou znázornili tak, jak chtěli – kresba, malba, lepení z časopisů. Poté se lodičky připevňovaly na vodní plochu.</p> <p>rozvoj jemné motoriky (skládání), prostorového, zobrazení</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • náročná práce - děti neuměly přehnout papír, trefit se jedním rohem na druhý • menší děti skládaly spolu s většími, nebo si dělaly s papírem, co chtěly • snaha dětí něco vytvořit děti rozvíjela • byly zaujaty aktivitou, soustředily se

UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • zhodnocení práce všech skupin • každá prezentovala svůj výtvar
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • dostatek času ke zkoumání aktivity a soustředění • prožitek je pro děti velice důležitý • děti se rády pochlubí vlastním výtvořem

Středa 8. 11. 2006

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 10 do 17 let
TÉMA	Workshop/První pomoci (viz Příloha. č. 15A, B)
AKTIVITY	Přednášející odborníci z Lusackého červeného kříže, cílem workshopu bylo představit dětem pravidla první pomoci, naučit je základní kroky, jak postupovat, při zranění, onemocnění.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • zkouška, jak zavázat ránu • jak zacházet s raněným
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti vnímaly a ptaly se, nicméně, vydržely to pouze 45 minut, poté ztrácely pozornost • jakmile byly pozvány, aby hrály zraněného, nebo se podílely na ošetření zraněného, byly ihned hbité a soustředěné na činnost
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • aktivně zapojovat děti do činnosti • spolupracovat s místními odborníky (sociálními pracovníky) pro tvorbu programu

Čtvrtek 9. 11. 2006

POČET DĚTÍ	45 dětí ve věku od 8 – 14 let
TÉMA	Kreativní aktivity
AKTIVITY <i>Začátek-aktivita:</i>	

„Skákací panák,,	<i>Popis viz 7. 11. 2010</i>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti uměly „Skákacího panáka“ nakreslit samy • obrazce na „Skákacím panáku“ byly trochu nepřesné, ale děti měly snahu a chuť samy si je vytvořit • velký posun v samostatnosti, jednají dle zažitých pravidel
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> Masky <i>Cíl:</i>	<p>Tvary masek se kreslily na papír dle předlohy, a pak se vybarvovaly</p> <p>podpora místní kultury, kreativity, vlastního nápadu.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti neměly zábrany - barva byla naprosto všude, (začaly se po chvíli pomalovávat i navzájem na obličej)
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • prezentace masek • děti daly na obličej masky a předváděly se jeden po druhém - hrály divadlo
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • vodové barvy - pestrost, nepoužívaly tolik vody a barva byla velice sytá • štětce byly velkým bodem zájmu, často se ztratily

Pátek 10. 11. 2006

POČET DĚTÍ	80 dětí ve věku od 9 – 14 let
TÉMA	Sportovní den
AKTIVITY <i>Začátek-aktivita:</i> <i>„roztleskávaná“</i> <i>Menší děti:</i> <i>Cíl:</i> <i>Děvčata</i> <i>Chlapci</i> <i>Cíl:</i>	<i>popis viz čtvrtek 2. 11. 2006</i> štafety - běh, běh pozadu, jako „rak“, skákání o jedné noze (<i>viz Příloha č. 16 A, B</i>) podpora sportovní aktivity dětí, spolupráce a koordinace. vybíjená, házená, „přeskakování přes gumu“fotbal, házená s děvčaty (<i>viz Příloha č. 17</i>) vyplnit volný čas dětí kvalitně a dle jejich představ, prevence proti rizikovému chování dětí.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • uklizení pomůcek
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly sportem nadšené • neuměly pohyb koordinovat • štafety byly oblíbené • sportovní aktivity byly dost chaotické • děti rády využívaly míče a sportovní pomůcky
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • zaměřit se na takové aktivity, které děti zaujmou a zároveň se při nich mohou soustředit (skloubit pohyb s mozkiem, tedy rozvíjet tzv. hrubou motoriku, a tím zapojovat rovnoměrně všechny části těla)

Pondělí 13. 11. 2006

POČET DĚTÍ	70 dětí ve věku 12 – 16 let
TÉMA	Výukové aktivity
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Cíl:</i>	Opakování <ul style="list-style-type: none"> • základních čísel • jednoduché matematické příklady s názornou ukázkou (počítání dětí ve třídě, kolik nohou má žirafa, slon, sčítání dohromady) • opakování znamének: +, x, : • čísla propojená se dny – 7 dní, 4 týdny, 12 měsíců, rok, čtvrtletí (dny byly napsány na tabuli) opakování, propojování s reálnými věcmi, příprava na další aktivitu – Domino
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti docházely pozdě na program, narušovalo to chod programu • některé děti si pamatovaly, kolik dní má rok, a den hodin
AKTIVITY <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Domino (příloha. č. 18 A, B)</i>	Doma připravené malé kartičky z tvrdého papíru, které simulovaly hrací kameny domina. Nařezaný čistý karton do tvaru kamenů domina. Děti byly rozděleny do skupin, a poté jim byly přiděleny kartičky (kameny z domina malé), čisté kartony tvaru kamenů z domina. Ve skupinách se domino jakoukoli barvou překreslilo na čisté kartony, aby domino bylo ve zvětšené podobě. Po překreslení se děti po skupinkách střídaly a přikládaly kartony (překreslené zvětšené kameny z domina) k sobě, stejně tak, jak se hraje domino.

Cíl:	pomocí hry zaujmout a motivovat k naučení se čísel, podpora představivosti, ukázat, jak jednoduše si hrát s čísly
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • náročné na vysvětlení • díky barevnému vyjádření děti rozeznají lépe čísla
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • domino se rozdalo dětem - velký rozruch; boj, aby každý z nich měl nějaký kus
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • konkretizování ulehčuje aktivity • propojovat aktivity s reálným světem • nedávat dětem nic z programu, pokud nedostane každý

Úterý 14. 11. 2006

POČET DĚTÍ	50 dětí
TÉMA	Kreativní aktivit – Vánoce
AKTIVITY <i>Začátek-aktivita:</i> <i>„Skákací panák“</i>	děťmi nazýván: „Jump man“ (<i>popis viz 7. 11.2006</i>)
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si „Skákacího panáka“ zapamatovaly • kreslení obrazců dělalo stále problémy
AKTIVITY <i>1. Skupina:</i> <i>vánoční přání</i> <i>2. Skupina</i> <i>vánoční stromeček:</i> <i>(viz Příloha č. 19)</i>	<p>Přeložený papír, přání se buď kreslilo, či lepilo. Děti mohly využít způsob, jaký chtěly.</p> <p>Z velkého kartonu byl vystříhán tvar vánočního stromečku a nabarven.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • většina dětí chtěla vyrábět přáníčka - obdarování rodin, přátel

	<ul style="list-style-type: none"> • stromeček se vyráběl na fundraisingovou výstavu
UKONČENÍ	Písničky: Clap your hand, When you wake up, National Zambia anthem zambijská hymna (<i>viz Příloha. 20</i>).
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • některé písničky měly preventivní charakter • děti rytmus vnímaly velice pozitivně
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • využívat rytmus pro tvorbu programu

Čtvrtek 16. 11. 2006

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku 6 -15 let
TÉMA	Kreativní aktivity
AKTIVITY <i>Starší děti (9-15)</i>	Učily se s místním lektorem malování (vodové barvy na papír).
<i>Menší děti</i>	„Skákací panák“ a zpívaly se písničky.
UKONČENÍ	Tancování
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • bližší poznání dětí díky tomu, že jich bylo málo

Pátek 17. 11. 2006

POČET DĚTÍ	10 dětí ve věku 7 – 13 let
TÉMA	Sportovní aktivity
AKTIVITY	Fotbal
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • úklid pomůcek (míč, lano)
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • aktivity se nekonaly dlouho, kvůli silnému dešti

Pondělí 20. 11. 2006

POČET DĚTÍ	45 dětí ve věku od 7 – 14 let
TÉMA	Výuka, vzdělávání
AKTIVITY	
Začátek-aktivita: <i>„Kamarád je vedle“</i>	Dvě řady či více řad (dle počtu dětí) se postaví za sebou. Zvolilo se jedno z dětí, které se postavilo a prohlédlo si řady. Byly stanoveny 3 minuty na zapamatování si a postavení všech přítomných dětí v řadách (vše záleželo na věku jedince, čas 3 minuty se samozřejmě mohl prodlužovat, nebo naopak krátit). Po třech minutách dotyčný odešel z prostředí. Poté se dohodlo, kolik změn se s dětmi vytvoří atd. Provedly se změny. Většinou se dělaly 3. Např.: přehozená bota, chlapec se vyměnil za dívku, přehodil se první člen za posledního člena. Po příchodu do třídy musel ukrytý jedinec uhodnout změny, které se po dobu jeho nepřítomnosti staly (<i>viz Příloha č. 21</i>).
Cíl:	podpora soustředěnosti, vnímání prostorového uspořádání, poznání svého okolí (spolužáků).
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • vyhodnocení, kolik bylo změn a kolik dotyčný uhádl
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • hra zaujala, i přes první obtíže se stala jednou z nejoblíbenějších • děti měly z počátku velký problém s orientací a soustředěním se na aktivitu a úkol a zapamatování si všech spolužáků v určitém postavení bylo náročné
AKTIVITA	
Aktivita č. 1: <i>Zeměpis, místopis,</i>	Použita velká mapa Zambie – popsání světové strany, hlavní město, ostatní větší města, provincie (<i>viz Příloha č. 22</i>).

<p><i>představení světových stran a Zambie</i></p> <p><i>Cíl:</i></p>	<p>Pro představu byly s dětmi nadepsány papíry světovými stranami, které se názorně využily pro představení každé světové strany postupně. Na začátku se představily světové strany ve třídě na zdi. Poté si vybrané dítě vzalo do ruky papír s popisem světové strany a došlo k určitému bodu ve třídě, kde si myslelo, že strana je. Z počátku bylo dětem vysvětleno, jak si to zapamatovat světové strany nejlehčeji. Na tabuli byl nakreslen panák, který byl rozdělen na S, J, V, Z (viz Příloha č. 23). Světové strany se ukázaly mimo jiné i na vlastních tělech: S- hlava, J-nohy, V- ruka, Z- ruka.</p> <p>opakování světových stran, podpořit znalost vlastní země – Zambie</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • děti znaly svou zemi dobře • neznaly světové strany P, L • špatná orientace • děti dobře napodobovaly • učení se stalo zábavou
<p>UKONČENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pozdrav slunci – pohyby na uvítání slunce, význam hodnoty slunce
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opakovat ustavičně strukturu aktivit • učit děti základy • konkrétně vysvětlovat aktivity do detailů • dostatek času

Úterý 21. 11. 2006

POČET DĚTÍ	65 dětí ve věku 9 – 14 let
TÉMA	Kreativní, skupinové hry – navázání na předešlý den
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Planety</i>	<p>Opakování z 20. 11. 2006</p> <p>Dětem byly představeny planety jedna po druhé. Planety jsme pojmenovali (pro lepší zapamatování), poté byly překresleny na papíry, aby každý měl svou planetu. Každý měl planetu jinou, byly hodně barevné (viz Příloha č. 24). Poté byly vybrány děti (ty které chtěly), které představovaly planety. Seřadily se tak, jak je postavení planet a postupně si braly papíry, kde byly planety znázorněné. Poté byl vysvětlen pohyb planet a funkce Slunce pro celý vesmír a pro naši planetu Zemi (viz Příloha č. 25).</p> <p>Cíl: na základě názorných pomůcek (planety na papíře) předvést dětem vesmír, Slunce, proč máme den a noc, měsíce a jak to vše spolu souvisí</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si hrály na cirkulaci planet ve vesmíru
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly zaujaty vesmírem (ve škole to nemají) • divily se skutečností
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • navazování dnů na sebe je účelné • posloupnost je velice důležitá • věci všedního dne co nejvíce přiblížit

Středa 22. 11. 2006

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 9 – 14 let
TÉMA	Workshop HIV/AIDS – místní odborník nedorazil
AKTIVITY	Byly narychlo připravené.

	Cílem workshopu bylo představit základní problematiku HIV/AIDS. Zapojit aktivně děti do výuky a poukázat na největší rizika tohoto onemocnění.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • diskuse s dětmi
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • aktuální téma – děti se ptaly („Může nemoc dostat i dítě?“; „Vyskytuje se tato nemoc i na vesnici?“)
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • děti měly nedostatečný přehled o HIV/AIDS

Pondělí 27. 11. 2006

POČET DĚTÍ	70 dětí ve věku 7 – 15 let
TÉMA	Sportovní aktivity
AKTIVITY	Fotbal, kolektivní hry
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • uklizení pomůcek.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • sportovní program byl pro děti velmi atraktivní • výhoda - mohly si aktivity tvořit samy - využívaly místní zambijské hry
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • do programu zapojovat místní hry, které jsou dětem zažité

Úterý 28. 11. 2006

Rozdávání balíčků: v rámci projektu děti dostaly balíček

Složení balíčku: mýdlo, malý ručník, zubní pasta, kartáček

Středa 29. 11. 2006

Prezentační akce – výstava, dětský soubor na podporu projektu.

Čtvrtek 30. 11. 2006

POČET DĚTÍ	50 dětí ve věku 6 – 14 let
TÉMA	Čtení příběhu
AKTIVITY <i>Začátek-aktivita:</i> <i>„Tleskaná“</i>	popis: viz 2. 11. 2006

HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti byly aktivnější pamatovaly si, jakou má den strukturu v rámci volnočasových aktivit
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> Čtení příběhu Cíl:	<p>Dětem byl přečten příběh s otevřeným koncem. Konec děti tvořily samy, a poté ho přehrávaly všem ostatním dětem. Po přečtení příběhu byl vysvětlen úkol.</p> <ol style="list-style-type: none"> úkol č. 1: rozdělit se do skupin (rozdělení na základě věku – skupiny musely být vyrovnány). úkol č. 2: dotvořit příběh do konečné podoby dle dětských představ. <p>podpora skupinové práce, kreativity, spolupráce mezi mladšími-staršími dětmi, prezentace.</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> přehrání příběhu
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti na tvoření příběhu spolupracovaly daly prostor i mladším (podpora)
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> na aktivity je nutný dostatek času přesně postupovat při zadání aktivit

Pondělí 4. 12. 2006

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 6 – 14 let
TÉMA	Výuka, vzdělávání – Matematika
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> Co je změněno? Cíl:	<p>Na tabuli byla napsaná čísla, děti měly najít rozdíly, které jsou v řádcích posloupnosti řady (vyměněné číslo, nebo zaměněný obrázek).</p> <p>postřeh, opakování čísel, posloupnost čísel, počítání</p>

UKONČENÍ	<i>Nakresli, co ti připomíná číslo</i> - podpora kreativity, představivosti, čísla.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • všechny aktivity děti pochopily • vybíraly nejvíce čísla 2 - ptáček, 3-had
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • matematika děti bavila • problém v posloupnosti číselné řady • čísla jsou pro děti abstraktní

Úterý 5. 12. 2006 – pondělí 11. 12. 2006

Přišla dešťová sezóna. Bohužel, dva dny jsme se nedostali vůbec ven, déšť byl velice silný. Pátek se na hřiště nešlo z kvůli dešti.

Pondělí 11. 12. 2006

POČET DĚTÍ	7
TÉMA	Vánoce
AKTIVITY <i>Cíl:</i>	Kreslila se vánoční přání, zpívaly české koledy a zambijská hymna podpora vánočních svátků, které jsou v Zambii velmi uznávané (křesťanství)
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • prezentace obrázků
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • Vánoce jsou pro děti důležité
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • podporovat místní zvyky

Rozloučení s dětmi zpěvem a tancem. Druhý den jsem odlétla domů.

4.1.2 Vstupní analýza prostředí projektu 2008

V rámci první fáze 2. výzkumné části roku 2008 byl zjištěn současný stav projektu:

V tomto roce se preventivně sociální projekt v Kalingalinga compaundu a jeho prvotní volnočasové aktivity rozšířily o edukační aktivity pro děti OVC (sirotky a zranitelné děti), které nahrazovaly školu dětem, kterým rodiče nemohli kvůli vysoké chudobě zaplatit výdaje spojené se školou. Kontinuálně pokračovaly dílčí projekty - šicí a truhlářská dílna. Šicí dílna byla vedena místní zaměstnankyní projektu, truhlářská dílna

byla pod vedením českého koordinátora. Stejně jako v minulém roce (2006) stále probíhal fotbal pro chlapce ulice, který se výrazně vylepšil. Trénink organizoval zambijský student, byl stálým trenérem, který chlapce vedl nejen ke hře, ale také k výkonu.

Dopolední škola byla v prostorách u kostela Roma Church v chudinské čtvrti (compaundu) Kalingalinga, tak jako volnočasové aktivity. Škola probíhala každý den v čase od 9.00 do 12.00. hod. Plný počet dětí byl 30, ve věku do 5-12 let. Pomůcky a výukový materiál pro děti byl uložen již ve třídě, která se roku 2007 dostavila a upravila do reálné podoby. Projekt byl v tuto chvíli kvalitně zajištěn se stálým zázemím. Byla to velká změna od začátku projektu, kdy první studentky docházely pouze do „garáže“, která byla bez sebemenšího zázemí.

V rámci první výzkumné fáze 2. výzkumné části 21. 1. - 31. 1. 2008 byl zjištěn konkrétní týdenní program v edukačním centru sociálně preventivního projektu Kalingalinga compaund (chudinské čtvrti):

21. 1. 2008: přítomno 23 dětí

Seznámení s dětmi a prostředím.

22. 1. 2008: přítomno 20 dětí

Děti přicházely pozdě, bez omluvy, nezdravily. Poslední děti docházely až v 10.15. Byly vyvedeny z míry, že je někdo ve třídě. Učitelka situaci ve třídě neovládala, stále zvyšovala hlas. Děti stejně nedbaly a dělaly si své věci. Ve třídě neexistoval zasedací pořádek. Ačkoliv bylo lavic ve třídě dostatek, děti seděly v lavicích i po 4.

Matematika:

Na tabuli byly napsané matematické příklady:

1. $12-9 =$
2. $9-4 =$
3. $11-2 =$
4. $7-1 =$

Děti netušily, co mají dělat. Učitelka vždy příklad přečetla, pak ho sama vypočetla a pak požádala někoho, kdo se hlásil, aby šel napsat číslo na tabuli. Skoro nikdo čísla napsat neuměl. Děti tupě zíraly a nevěděly, co se po nich chce. Nakonec to dopadlo, že číslo dopsala na tabuli učitelka sama. Výuka byla velice neefektivní, žáci nedávali pozor, nebyli zaujati aktivitou.

Následně napsané příklady na tabuli:

1. $8+2=$
2. $9+3=$
3. $5+5=$
4. $6+1=$
5. $10+10=$

Bohužel, i tentokrát se opakovala situace, která se stala v prvním případě. Žáci se často přemísťovali z jedné lavice do druhé, nechtěli sedět na jednom místě. Program byl velice hlučný, učitelka žáky stále napomínala křikem. Děti byly vyučovány drilem, nevědomě opisovaly (napodobovaly) a nevěděly, co se po nich v podstatě chce. Po hodině byly děti dotazovány, zda vědí, co v hodině dělaly, zda mohou ukázat číslo 1, bohužel, nikdo nevěděl.

Třída byla pěkně vyzdobena dětskými výtvary, ale pomůcky byly neuspořádaně uloženy v malé příruční skříňce (viz *Příloha č. 26 A, B*). V průběhu hodiny nebyly využívány pomůcky nebo hry, hodina probíhala velmi standardně.

Angličtina:

Na tabuli byly napsané tyto jednoduché věty v anglickém jazyce:

1. Is Pusi the cat under the books?
Yes, he is.....
2. Is Pusi the cat on the house?
Yes, hi is .....
3. Is Pushi the cat on the chair?
No, he is not.....

Děti neuměly přečíst ani jednu větu. Jediný, kdo komunikoval, byl malý chlapec, kterému bylo 12 let, a uměl anglicky od otce (viz *případová studie č. 14*). Ostatní děti pouze seděly a nic nedělaly. Na tabuli zapisovala odpovědi učitelka.

Kreslení:

Na tabuli byly napsány některé druhy ovoce, které byly specifické pro Afriku: Mango, ananas, banán, papája, citron. Děti si měly vybrat ovoce, které znají a umějí nakreslit. Učitelka jim musela ovoce přečíst a poté jej děti kreslily. Pomůcky se ukládaly do poliček ve třídě (viz *Příloha č. 27*).

23. 1. 2008: přítomno 19 dětí

Dětem už nepřišlo divné, že je s nimi někdo jiný ve třídě. Neotáčely se a byly klidné, ten den učitelka mluvila pouze nanjou (místním jazykem). Výuka neměla

system, posloupnost, na počátku se nerealizovalo žádné přivítání. Děti chodily pozdě, sedaly si, kam chtěly, program je moc nezajímal.

Angličtina:

Na tabuli byly napsány věty, které byly jednoduché a děti je měly doplňovat. Nikdo nereagoval, pouze stejný chlapec (případová studie č.14), jako předešlý den.

Science/ Health – Věda/zdraví:

Na tabuli bylo napsáno:

Jak můžeš své tělo udržet čisté, jak často máš své tělo umývat?

Nakresli zubní pastu, mýdlo, ručník.

Učitelka komunikovala nanjou, ale psala anglicky. Děti absolutně netušily, co mají dělat. Po chvíli pochopily a kreslily nějaké předměty. Poprvé bylo vidět, že mají sešity. Jakmile děti dostaly pastelku a papír na kreslení, atmosféra se ve třídě změnila, všichni byli potichu a soustředili se na kreslení.

24. 1. 2008: přítomno 24 dětí

Učitelka dorazila do školy pozdě, děti již čekaly před školou. Po příchodu do třídy děti dostaly puzzle, které samy poté skládaly. Byly různého druhu - zaměřeny na matematické výpočty, párování rostlin, zvířat (viz *Příloha č. 28*).

Každý den probíhal jiný program, nebyl uspořádán do konkrétního plánu. Učitelka využívala učebnice:

Teachers guide, Pupils book, Teacher guide II., Mathematics, Integrated science.

V průběhu vyučování měly půl hodiny přestávku - mezi 10.30 - 11.00 hod. V rámci přestávky děti běhaly venku, některé si přinesly malou svačinu z domova. Nejčastější svačinou byla zmrzlá barevná voda v igelitovém pytlíku, který si děti z jedné strany nakously a vysávaly z něj obsah.

25. 1. 2008: přítomno 24 dětí

První skupinová hra: Učitelka pozvala děti dopředu k tabuli, rozdala barevné papíry a řekla, ať si pamatují jména ve třídě (viz *Příloha č. 29*). Paní učitelka napsala abecedu na tabuli a děti se měly pokusit opsat písmena z tabule a napsat jména dětí ve třídě na barevné kartičky.

Děti byly zabrané do práce a snažily se pečlivě opsat všechna písmenka z tabule.

28. 1. 2008: přítomno 20 dětí

Učitelka docházela často akorát, či pozdě. Každý den se začala uklízet třída. Děti se stále usazovaly, jak chtěly, učitelka se na ně zlobila a bylo vidět, že se snažila, aby

vše probíhalo v poklidu a v pořádku. V průběhu výzkumu autorka často debatovala o tématech, která souvisela s výzkumem. Především o vzdělávacím systému v Zambii a České republice a pedagogice Marie Montessori.

Matematika:

Složitější příklady:

$$16+4=$$

$$15+15=$$

$$26+24=$$

Učitelka vysvětlila dětem, jak musí postupovat. Děti chodily k tabuli a psaly výsledky, které jim učitelka řekla, nebo přímo sama na tabuli napsala. Samy počítat neuměly, příklady byly příliš těžké. Dalším úkolem bylo, aby žáci doplnili, co měli nakresleno do sešitu. Příklad: jablko + jablko =...; opisování vyčárkovaných číslic (viz *Příloha č. 30*).

Tyto lehké úkoly měly menší děti. Starší děti procvičovaly násobilku. Většinou jen opakovaly, co se jim předříkalo. Když učitelka ukončila svůj projev, všichni skončili také.

Angličtina - Opakování barev

Na tabuli byly nakresleny míče v různých barvách, ve třídě se o tom debatovalo, který je který. Výuka byla kreativnější a zajímavější jak pro posluchače, tak pro děti. Ve třídě nebyl takový hluk a nepořádek. Tím, že se každý den třída uklízela, vytvořilo se příjemné prostředí, adekvátní k africkému.

Tyto informace byly zásadní pro vstup do třídy, aby bylo jasné, jak se zde chovat a jak postupovat.

4.1.3 Výsledky 2. výzkumné části v Zambii v roce 2008 (4. 2. – 6. 3.)

ŠIMEČKOVÁ, V. *Volnočasové aktivity pro děti ulice v Zambii*, Kontakt. 2010. Ročník XII., 2/2010., 185 -193 s. ISSN 1212-4117.

The scope of the article is knowledge acquired by the author in the course of her stay in Zambia in 2006 to 2009. It concerns problems of so called free-time activities for "Street children". The attention is paid to problems of poverty, which involves the life of children, and inter alia, also affects the structure of their free time. The targets of the communication presented here is to describe the currently existing health and social situation in Zambia, define basic terms concerning free time and free-time activities, and describe free-time activities in Zambia as related to the social situation. Poverty is one of the biggest problems of Zambian families; 76% of the population of Zambia live under the limit of poverty (more than 69% of children). This is also associated with problems of diseases, particularly malaria and sexually transmissible diseases

HIV/AIDS. Poverty is one of the main causes of the presence of many OVC (Orphans and Vulnerable Children). The research was performed at three stages – in different years – where methods were developed in the first year, which were subsequently verified by the author over next years. The issue of these proposals is establishing an open system and scope of free-time activities in Zambia. A presentation of results and set of free-time activities documented by photographs is conclusively presented.

Obsahem článku jsou poznatky, které autorka získala během svého pobytu v Zambii v letech 2006– 2009. Týkají se problematiky tzv. volnočasových aktivit pro „děti ulice“. Pozornost je věnována problematice chudoby, která ovlivňuje život dětí a působí mimo jiné i na strukturu jejich volného času. Cílem sdělení je popsat současnou zdravotně sociální situaci v Zambii, definovat základní pojmy související s volným časem, volnočasovými aktivitami a definovat volnočasové aktivity v Zambii ve vztahu k sociální situaci. Chudoba je jedním z největších problémů, kterému zambijské rodiny podléhají, 76 % obyvatel Zambie žije pod hranicí chudoby (více než 69 % dětí). S tím souvisí i problematika nemocí, především malárie a sexuálně přenosné choroby HIV/AIDS. Chudoba je jednou z hlavních příčin vysokého počtu OVC (Orphans and Vulnerable Children – sirotci a zranitelné děti). Vlastní výzkum probíhal ve třech fázích – v různých letech – s tím, že v první fázi byla zpracována metodika, kterou autorka v dalších letech ověřovala. Průběh výzkumu je přesně specifikován a vysvětlen. Výsledkem těchto návrhů je vypracování ověřeného systému a náplně volnočasových aktivit v Zambii. V závěru článku je uvedena prezentace výsledků a soubor volnočasových aktivit, jež dokumentuje fotografiemi.

29. 1. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Rodina a místo narození
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Nakresli obydlí na vesnici a ve městě</i> <i>Cíl:</i>	Děti měly nakreslit dům na vesnici a ve městě. rozdíl mezi životem na vesnici a městem.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti z počátku moc nevěděly, co se po nich chce • aktivita se musela vícekrát zopakovat
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti představovaly svoje obrázky
<i>Aktivita č. 2:</i> <i>Vytvoření přehledného zasedacího pořádku</i>	<p>ŠIMEČKOVÁ, V. Využití pedagogiky Maria Montessori, pro „děti ulice“ v Zambii, Sociální práce. 2009. Ročník IX., 4/2009., 78 – 86 s. ISSN 1213-6204.</p> <p>The article describes the current situation and problems of education in Zambia. Quality of education is one of the basic prerequisites of development around the world. Teaching and education of children (so-called "street children") in this country depends on an assessment of their current situation, in particular family and social environment. The article notes for the possibility of using elements of alternative pedagogy Maria Montessori, based on the experience of working with children from students internships during the years 2004-2009. The part of specific research represent specific research objectives: The use of alternative elements of Maria Montessori for street children in Zambia. Within article is a weekly program and methodological sheet for children.</p> <p>Článek popisuje současnou situaci a problematiku vzdělání v Zambii. Kvalita vzdělání je jeden ze základních předpokladů rozvoje všude na světě. Výuka a výchova dětí (tzv. „dětí ulice“) v této zemi závisí na posouzení jejich stávající situace, především rodinného a sociálního prostředí. Článek poukazuje na možnost využití prvků alternativní pedagogiky Maria Montessori, na základě zkušeností z práce s dětmi</p>

	studentky ze stáží v průběhu let 2004-2009. Výzkumná část představuje konkrétní cíle výzkumu: Využití alternativních prvků Maria Montessori pro děti ulice v Zambii a jeho průběh. Součástí článku je týdenní program a pomůckový metodický list pro děti.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • tvorba pomůcky bylo zábavné (<i>viz Příloha č. 31 A, B</i>)
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • dostatek času • přehledně vysvětlit význam aktivity • opakovat posloupné body aktivit • starší děti pomáhaly mladším

31. 1. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Seznamování se třídou
AKTIVITY <i>Začátek – Puzzle</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Vytvoření jmenovek</i>	<p>„Rozehřívací aktivita“ - skládání puzzle, čekalo se na ostatní spolužáky</p> <p>K dokončení zasedacího pořádku byly s dětmi vytvořeny tzv. jmenovky (Name cards), kterou mělo každé dítě postavené na lavici (<i>viz Příloha č. 32 A,B</i>).</p> <p><u>Práce se jmenovkami a zasedacím pořádkem:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Každý den se děti po příchodu do školy posadily, kam kdo chtěl. Děti chodily do školy na 9.00 hodinu, byl stanoven limit cca 15 minut, kdy se čekalo, kdo ještě dorazí později. • Byl zvolen, nebo vybrán žák, který přečetl a poté rozdával kartičky všem žákům ve třídě. Stál vpředu před tabulí a postupně četl z kartiček jméno po jménu. Pokud neuměl číst, děti pomohly. Vyvolané dítě si došlo pro kartičku, vzalo si tužku

	do ruky a zapsalo se (udělalo čárku) na papír, který visel na zdi (viz Příloha č. 33). Po ukončení hodiny se kartičky vybraly a uložily na stejné místo v polici tak, aby byly opět přístupné všem.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> vysvětlen postup, jak se se jmenovkami pracuje domluvené pevné místo, kde se budou pomůcky ukládat <p><i>Otázky k mému příchodu: „Co jíte v ČR?“; „Máš nějakého sourozence?“; „Můžeš mít děti, když jsi bílá?“</i></p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> otázky byly překvapivé
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> děti jsou hodně zvědavé chtějí pravidla

Pondělí 4. 2. 2008

POČET DĚTÍ	26 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Úprava přirozeného připraveného prostředí
AKTIVITY	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008)
Začátek	
Aktivita č. 1: Vytvoření papírových desek k ukládání práce dětí	<p>Předem připravené barevné desky z tvrdého papíru (čtvrtka), pro každé dítě do lavice, záměr byl, aby měly děti vlastní místo, kam si mohou bezpečně ukládat svou práci.</p>
Aktivita č. 2: Kreslení postavy:	<p>Děti kreslily, samy sebe dle své fantazie (viz Přílohy č. 34 A, B).</p> <p>jistit, zda se děti dokážou přenést vlastní názor na papír, podpora identity, představivosti, kritické</p>

Cíl:	myšlení
HODNOCENÍ	<p>Výsledek: Kresba postavy</p> <p>Postavy byly dost „primitivní“, velice malé až neviditelné. Některé děti kreslily tzv. krabice jako těla (viz Příloha č. 35). Velké hlavy oproti tělu s vyděšeným výrazem. Postavy měly většinou vysoké nohy, velké ruce, které nekontinuálně přisedaly na tělo.</p>
Aktivita č. 3: Kreslení stromu:	Děti kreslily strom dle svého strom(viz Příloha č. 36).
HODNOCENÍ	<p>Kresba stromu</p> <p>Děti nakreslily stromy velice nepřesné, nepodobaly se českým stromům. Většina stromů byla jako strom manga, záleželo na tom, co děti každý den viděly. Mango je nejčastější strom, který v Zambii roste a dále pak tzv. Flamboen tree, který má velké koruny s rudě červenými květy. Koruna stromů byla většinou velká, nepravidelně vyšrafovaná (přeškrtnané větve). Stromy byly velice pestré. Kořeny vypadaly úzké, přerušovaně vybíhaly z kmene stromů. V korunách stromů bylo často značeno ovoce, které nebylo výrazné.</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • každý žák prezentoval své desky ostatním • uložení všech výkresů do desek a na předem určené místo
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si vybraly barvu desek, jakou samy chtěly již na základě vlastního rozhodnutí
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly samostatnější díky pravidlům

Po první fázi výuky byly zjištěny u dětí nedostatky v oblasti základních dovedností. Děti se nedokázaly orientovat v prostoru, napsat (nakreslit) něco do předem určeného rohu papíru bylo pro ně velmi náročné.

Týdenní plán edukačního centra autorka v rámci výzkumu rozdělila do konkrétních dnů.

Tabulka č. 2 Vytvořený týdenní rozvrh v rámci výzkumu pro rok 2008.

Pondělí	Kosmická výchova
Úterý	Jazyk
Středa	Smyslový den/smyslová výchova
Čtvrtek	Matematika
Pátek	Běžné činnosti/praktický život

Úterý 5. 2. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Výuka, vzdělávání
AKTIVITY <i>Začátek:</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Tahy, linie – na malý papír</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz úterý 31. 1. 2008). Na tabuli byly nakresleny body, které znázorňovaly určité tvary – jednoduchá pavučina, slunce (viz Příloha č. 37). Děti měly za úkol body přenést na papír a poté dokreslit. Pro představu byla pavučina i slunce předkreslena na tabuli. Děti dostaly malý papír, na jednu stranu vytvořily pavučinu a na druhou slunce. (viz Příloha č. 38). Napřed malovaly obyčejnou tužkou a poté pro upevnění tvarů vše obkreslily barevnou pastelkou, kterou si sami vybraly.

Cíl:	Nácvik malování (čáry), psaní, podpora soustředěnosti na aktivitu, přesnosti, představivosti.
Aktivita č. 2: Písmenka- opakování abecedy na tabuli	Napsaná písmenka na tabuli - jak malá, tak velká. Napřed byla přečtena celá abeceda a poté se pomalu předříkávala. Ke každému písmenku byla spolu s dětmi přiřazena konkrétní věc, která začínala na dané písmenko. Poté se věc na tabuli pro lepší představu dětí nakreslila. Některé děti abecedu uměly a lehce opakovaly, jiné netušily.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti měly problém překreslit pavučinu na papír • byly zmatené z překreslování
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • rozdaly se obrázky a vložily se do desek, vše děti dělají samy
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • připravovat aktivity do posledního bodu, ale zároveň, aby měly děti možnost samy pracovat

Vytvořená pravidla postupu pro vedení výuky/rok 2008:

1. Popsat aktivitu.
2. Ve stručnosti představit význam aktivity, aby to každý pochopil, nic odborného (odborné věci si připravím před hodinou, ze kterých vycházím).
3. Upozornit na to, aby děti podepsaly papír svým jménem, pokud neumějí psát, nabídnout možnost, že jim můžete pomoci. Představit, čím se bude kreslit (tužka, pastelka, vodové barvy).
4. Pokud nechtějí pomoci od učitele, lektora, podpořit vzájemnou spolupráci mezi dětmi. Děti jsou na sebe v tomto velice ohleduplné, rády vždy pomohu spolužákovi, kamarádovi.
5. Rozdat papíry a tužky (obyčejné) – postupně po lavicích, jinak se děti hodně překřikují a berou si věci navzájem.
6. Po dokončení práce s tužkou si děti chodí po jednom pro výměnu tužek za jiný výtvarný materiál (pastelka, vodové barvy a jiné).

Středa 6. 2. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Smyslová výchova
AKTIVITY <i>Začátek:</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Hra na barvy</i> <i>Cíl:</i>	<p>úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz úterý 31. 1. 2008).</p> <p>Děti vytvořily kruh, spojily si ruce a zavřely oči. Dopředu připravené nastříhané barevné papírky (dle dětí např. 4 druhy barev) se umístí dětem na čelo. Děti by měly být potichu a neměly by otevírat oči, aby nevěděly dopředu, jakou barvu má soused nalepenou na čele. Po dokončení nalepování děti otevřely oči a beze slov se rozdělily do skupinek dle barev, které mají na čele (<i>viz Příloha č. 39 A, B</i>).</p> <p>opakování, rozlišování barev, podpora spolupráce, upevnění týmu, možné využít při rozdělování do skupin před hrou.</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly rozděleny do skupin
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti rychle pochopily systém hry • problém se zavíráním očí
AKTIVITY <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Pomůcka</i> <i>barevný</i> <i>dinosaur</i> <i>Cíl:</i>	<p>Skládání dřevěného pestrobarevného dinosaura, který byl rozdělen do oddílů jako puzzle dle barev (<i>viz Příloha č. 40</i>). Děti měly za úkol pomůcku si prohlédnout, pak rozebrat, a pak složit tak, jak má vypadat.</p> <p>dle barev pokládat tvar, opakování barev, tvarů, podpora soustředěnosti, rozvoj jemné motoriky.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • bohužel pouze jedna pomůcka, děti vytvořily kruh a prostřídaly se jedno po druhém

	<ul style="list-style-type: none"> • pomůcka byla křehká, děti využívaly přílišnou sílu
AKTIVITY <i>Aktivita č. 3:</i> <i>Nakresli svou oblíbenou barvou to, co máš rád/a – jídlo, školu, kamarády, domov</i> <i>(viz Příloha č. 41)</i> Cíl:	<p>Děti dostaly papíry a výběr z barevných fixů, mohly si vybrat jakoukoli barvu. Úkolem bylo nakreslit cokoli, co mají rády ze svého okolí. Mohla to být jak postava, tak prostředí, zvíře, rostlina.</p> <p>zjistit, co mají děti rády, opakování barev na příjemných věcech, děti si pak více pamatují, přiřazování abstraktního ke konkrétnímu</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti kreslily fixou a i přes to, hodně na papír tlačily • děti si vybraly oblíbenou barvu často kvůli tomu, že barva znázorňovala ovoce, jídlo
VÝSTUP DNE	<ul style="list-style-type: none"> • děti mají rády syté barvy • tvořit jednou barvou bylo pro děti náročné, mají rády barevnost

Čtvrtek 7. 2. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Světové strany
AKTIVITY <i>Začátek:</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Skládání puzzle</i> <i>(viz Příloha č. 42)</i>	<p>úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz úterý 31. 1. 2008).</p> <p>Děti skládaly různé druhy puzzle, které byly tematické, děti se učí (při i po dokončení puzzle), podstatě zapamatovávají si to, co je na puzzle</p>

Cíl:	(písmena, matematika, rostliny, zvířata). rozvoj jemné motoriky (manipulace s částmi puzzle), procvičování konkrétního tématu na puzzle, rozvoj samostatnosti, soustředěnosti
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • učení se samostatnosti • všeobecný rozvoj
AKTIVITY <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Světové strany</i>	Děti se postavily a my jsme předváděly určité „cviky“. Šlo o následné ukazování směrů – vpravo, vlevo, uprostřed. Pro lepší zapamatování byla využita svoboda a pohyb.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si aktivitu užily • směry pochopily velice rychle díky pohybu
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • na papír se nahoru do levého okraje podepiš a na papír napiš čísla od 1 do 10 (viz Příloha č. 43) • děti si uložily si své práce do desek a ty daly na místo, kde mají být
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • dodržování pravidel a děti přijímají veškeré úkoly • do aktivit zapojovat pohyb

Pátek 8. 2. 2008

POČET DĚTÍ	27 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	My day and my family/Můj den a má rodina
AKTIVITY <i>Začátek</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz úterý 31. 1. 2008).
<i>Aktivita č. 1:</i> <i>My day and my family</i>	Děti dostaly papír, tužku a pastelky, měly za úkol nakreslit svůj den, co běžně dělají a jak vypadá jejich rodina. Popřípadě, jakou roli rodina hraje.

<i>(viz Příloha č.44)</i> Cíl:	zjistit běžný den dětí, náhled na rodinu, podpora vyjadřování dětí pomocí kresby.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • každý prezentoval svůj obrázek a popsal hlavní členy rodiny
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti rády prezentují vlastní práci • rády se chlubí vlastní rodinou
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • problémy s opakováním (vždy vše důsledně vysvětlit)

Pondělí 11. 2. 2008

POČET DĚTÍ	26 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Kosmická výchova
AKTIVITY <i>Začátek</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz úterý 31. 1. 2008).
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti více reagovaly na podněty
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1: Najdi písmenka a vytvoř z nich slova</i>	<p>Děti se rozdělily do skupin dle toho, jakou barvu fixy si vytáhly, dostaly do skupiny papír s tabulkou, kde byla zakreslena písmenka, jednu tužku a jeden fix. Pestrý papír dle přisouzené barvy své skupiny. Lepidlo, velký bílý papír dostávají až v průběhu aktivity. Poté se děti připravily a autorka jim aktivitu představila. Spočívala v tom, že děti naslouchaly autorčíným souřadnicím, které jim byly nahlas předřikávány a ony si je vyhledávaly v tabulce, a tím získaly písmenka, která tvořila jedno slovo. Těch slov bylo 5, v našem případě šlo o názvy kontinentů (Afrika, Asie, Amerika, Evropa, Austrálie). Po každém získaném slově jsme si ho navzájem řekli nahlas a ukázali na mapě, kde kontinent leží</p> <p><i>(viz Příloha č. 45 A, B).</i></p>

Cíl:	podpora koncentrace, kombinace, párování, opakování číslíc i písmen, příprava na zeměpis (základní kontinenty).
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • po získání všech písmenek je děti překreslily na malé papírky, které jsou stejně barevné jako jejich skupina, poté písmenka vytrhaly a nalepily na větší papír
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • díky struktuře aktivity děti kvalitně spolupracovaly • čím byly děti více zabrané do tématu, tím více všemu rozuměly • děti byly nesoustředěné, pokud se jim vstoupilo do práce
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • provázaná témata (práce v projektech) děti upoutá • představit napřed všechny pomůcky, a jak s nimi pracovat

Úterý 12. 2. 2008

POČET DĚTÍ	31 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Jazyk - nácvik tahů, příprava na psaní
AKTIVITY <i>Začátek:</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008).
<i>Aktivita č. 1:</i> <i>Opakování ze dne (5. 2. 2008)</i>	Děti dostaly podobné cvičení jako minulý týden, kdy obtahovaly tvar pavučiny a paprsky slunce. Tentokrát měly za úkol složitější pavučinu, která byla podrobně popsána od 1. – 8. bodu.
<i>Cíl:</i>	nácvik tahů, příprava na psaní, podpora soustředěnosti, přesnosti, koncentrace na aktivitu.
HODNOCENÍ	díky opakování byla aktivita pro děti jednodušší
<i>Aktivita č. 2:</i> <i>Nácvik tahů – příprava na psaní (složitější)</i>	Děti dostaly předpřipravené papíry, kde byly znázorněny kličky a vlnky, tedy různé druhy tahů, které si děti dle schopnosti vyzkoušely (viz Příloha č. 46 A, B).
<i>Cíl:</i>	podpořit další rozvoj psaní, práce s tužkou, tvary, podpora soustředěnosti, přesnosti (viz Příloha č. 47 A, B).
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • šablona uchvátla pozornost dětí • děti byly zaujaty barevností
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • děti hodně spolupracovaly (př. rozdávání kartiček) • barevná předloha napomáhá soustředění • šablona – děti vnímají, že něco v tu chvíli vlastní

Středa 13. 2. 2008

POČET DĚTÍ	27 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Smyslový den
AKTIVITY	
Začátek:	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008)
Aktivita č. 1: Hra na postřeh – barevná	Dvě vybrané děti (nebo ty, co se sami přihlásily) stály před tabulí otočené obličejem k celé třídě. Na tabuli byly nakresleny určité předměty, věci, které měly svou specifickou barvu. Ve třídě se děti střídaly a postupně říkaly těm, co stály před tabulí, co mají zaškrtnout. Příklad: zelené jablko, v tu chvíli se obě děti před tabulí otočily a musely na tabuli rychle najít zelené jablko, pokud ho našly, hbitě ho zaškrtnuly (viz Příloha č. 48).
Cíl:	podpora postřehu, svoboda pohybu, opakování barev, procvičování angličtiny (hra se hrála v angličtině).
Aktivita č. 2: Barevné slabiky, barevné předměty	Papíry s předkreslenými slabikami a předměty utvořené do tabulky (viz Příloha č. 49 A, B). Děti byly rozděleny na starší a mladší. Dle toho byla obtížnost zadání, mají za úkol vybarvit shodné slabiky, či předměty které mají v tabulce (viz Příloha č. 50 A, B).
Cíl:	vnímání stejného – tvary, slabiky, vnímání barev, různé tvary, podpora rozvoje psaní.

HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti nepochopily ihned aktivitu, jelikož slabiky neznaly
AKTIVITY <i>Aktivita č. 3:</i> <i>Tvoření obrazců z papíru</i> Cíl:	<p>Velké žluté papíry, lepidlo a nůžky, větší bílý papír. Žlutý papír sloužil jako pracovní, z něj děti vytrhávaly obrazce (čtverec, kruh, trojúhelník) a poté lepily na papír. Práce ve skupince, rozděleny dle náhody. Děti měly za úkol vytrhat 20 obrazců a nalepit je na papír tak, aby se všechny vešly na předem rozdaný papír (viz Příloha č. 51 A, B).</p> <p>využít prostor na papíře, uspořádat obrazce tak, aby se na papír (určitý prostor) všechny vešly, rozvoj jemné motoriky, soustředění, rozpoznávání tvarů; menší, větší</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti byly nadšené vytrháváním z papíru prostor byl pro děti velký problém (malý x velký; široký x úzký) - nedokázaly si prostor představit
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> prezentace obrázků
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> vytrhávání z papíru bylo účelné (děti byly zaujaty) procvičovat prostor využívat malé a velké plochy

Čtvrtek 14. 2. 2008

POČET DĚTÍ	28 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Matematika
AKTIVITY <i>Začátek</i> <i>Aktivita č. 1:</i>	<p>úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008)</p>

<p>Opakování čísel: 0 - 9</p> <p>Cíl:</p> <p>Aktivita č. 2: Dopisování čísel</p> <p>Cíle:</p>	<p>Na tabuli byla napsaná čísla od 0 - 9 a k tomu děti dělaly barevné body (puntíky). Dohromady se opakovaly jak barvy, tak čísla. Na konci řady bodů musely opět napsat čísla (viz Příloha č. 52).</p> <p>zopakovat čísla - desítkovou soustavu, která je základem pro další postup v matematice. Přiřazování, sčítání, opakování barev.</p> <p>Na tabuli byly nakresleny obrazce, které byly vyplněny číslicemi: 1, 2, 3, 4, děti je překreslovaly na papír a dokreslovaly k nim předměty, které znázorňovaly počet předmětů v obrazcích.</p> <p>přiřazování abstraktního čísla ke konkrétnímu počtu předmětů, podpora vnímání hodnot, posloupnost čísel.</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • překreslování předlohy z tabule (obrazců) bylo zároveň i opakováním obrazců
<p>UKONČENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • dopsání počtu předmětů do obrazců na tabuli
<p>AKTIVITY</p> <p>Aktivita č. 3: Využívání pomůcky – knoflíků</p> <p>Cíl:</p>	<p>před tabulí byly rozmístěné knoflíky, děti k tabuli přicházely a měly za úkol spočítat, kolik je modrých, zelených; či dostaly za úkol: vyber 3 zelené knoflíky a ukaž je (starší děti měly počet knoflíků zapsat na papír) (viz Příloha č. 53 A, B).</p> <p>podpora počítání, názornost, konkretizace pojmu, opakování barev</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomůcka byla velice oblíbená • děti vnímaly především nový tvar, přitom byl pro ně známý
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • využívat jednoduché tvary

	<ul style="list-style-type: none"> • konkretizovat • popisovat, sjednocovat • reálně přirovnávat
--	---

Pátek 15. 2. 2008

Program byl veden učitelkou ze Zambie.

Výsledek dne:

- Všechny pomůcky, předměty z výuky byly na svém místě.
- Paní učitelka představila program, který s dětmi dělala.

Pondělí 18. 2. 2008

Nepříznivé počasí, nikdo do školy nedorazil. Silný déšť (zatopené ulice) a zima.

Úterý 19. 2. 2008

POČET DĚTÍ	26 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Jazyk – nácvik tahů
AKTIVITY <i>Začátek</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008)
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti poznaly své jmenovky hlavně díky kresbě, kterou si na jmenovce samy vyrobily, byly na to patřičně hrdé (viz Příloha č. 54 A, B, C). • jmenovky byly po úvodu umístěny na lavici (viz příloha č. 55)
<i>Aktivita č. 1:</i> <i>uvolňovací</i> <i>cvičení pro psaní</i> <i>– A, B, C</i> <i>A: Pavučina</i> <i>Cíl:</i>	Děti dostaly papír, tužku, kreslily pavučinu na papír. Ta měla 8 stran - postup k obtížnější kombinaci nácviku tahů. nácvik psaní, soustředění na směr – ven dovnitř.

HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • díky nácviku z minulého týdne děti více rozuměly aktivitě • aktivita byla pro děti zajímavá, jelikož mohly měnit barvy při obtahování
B: Kruhy <i>(viz Příloha č. 56)</i> Cíl:	<p>Děti na papír kreslily dle tabule kruhy, které měly zaplnit celou plochu papíru. Kruhy mohly být jakkoli velké, menší, promíchané, ale v konečné fázi musel být celý papír pomalován (menší i větší).</p> <p>podpora významu rozložení prostoru, menší x větší, nácvik tahů od středu ven a naopak</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • kresba kruhu byla náročná, děti nedokázaly udržet tužku tak, aby nepřerušovaly její tah • barevné obtažení kruhů děti bavilo více
B: Slunce: opakování všech tahů <i>(viz Příloha č. 57 A, B)</i> Cíl:	<p>Děti dostaly papír, tužku, obkreslovaly slunce z tabule. Nejprve jim byl obrázek předveden na papíře, poté nakreslen na tabuli pro lepší představivost a poté smazán, aby si děti dokázaly všechny myšlenky uspořádat samy a neopisovaly z tabule. Zopakovaly se v podstatě všechny tahy, které byly využity doposud.</p> <p>podpora komplexnosti, shrnutí, závěr – uvědomit si, že vše by mělo být seskupeno v celek, názorný příklad na konkrétním tělesu - slunci.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • díky názornému konkretizování celku (slunce, paprsky, čáry) děti lépe pochopily význam aktivity

Středa 20. 2. 2008

POČET DĚTÍ	25 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Smyslová výchova

<p>AKTIVITY</p> <p><i>Začátek:</i></p> <p>Aktivita č. 1:</p> <p><i>Vnímání barev</i></p> <p>Cíl:</p>	<p>úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008) Děti dostaly ofoceně papíry s různými tvary, které měly vybarvit. Např. čtverec a kruh byly namalované na tabuli a na papíře měly děti trojrozměrné předměty krychle, kužel. Dle tvarů na tabuli měly za úkol vybarvit své trojrozměrné předměty na papíře a ještě k tomu příslušnou barvou jako na tabuli (viz Příloha č. 58).</p> <p>podpora samostatnosti, rozeznávání tvarů, barev</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • úklid se stal naprosto normálním prvkem každodenní výuky • děti aktivně samy uklízely a vnímaly pořádek, tak, jak si ho samy uspořádaly (pomůcky, knihy, lavice) (viz Příloha č. 59) • paní učitelka pracovala velice aktivně, vše konkrétně vysvětlovala (viz Příloha č. 60 A, B)
<p>Aktivita č. 2:</p> <p><i>Opakování tvarů, délek</i></p> <p>Cíl:</p>	<p>Děti seděly před tabulí v kruhu a lektor s nimi interaktivně pracoval a využíval ilustrativní papíry. Pro ustálení pojmu využíval názorné předměty (klacíky – kratší, delší; kameny-menší, větší).</p> <p>opakování tvarů, podpora různosti, rozmanitosti (viz Příloha č. 61)</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly velice pozorné, paní učitelka jim vše podrobně vysvětlila. Ve třídě bylo příjemné prostředí, které bylo navozeno spontánně všemi přítomnými dětmi na základě činnosti.

<p>Aktivita č. 3: Modelování tvarů</p> <p>Cíl:</p>	<p>Děti si donesly hlínu, seskupily se do dvou řad (menší x větší). Před uspořádáním si děti vylosovaly papírky, na nichž byly nakreslené tvary. Tyto tvary měly za úkol vymodelovat z hlíny.</p> <p>podpora kreativity, jemné motoriky, prezentace vlastního názoru, samostatná práce</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • modelování bylo velice úspěšné • děti ukázaly vlastní kreativitu a názor vyjádřený uměním modelovat (viz Příloha č. 62 A, B) • bylo vidět, jak jsou šťastné, že se mohou samy vyjádřit a být úspěšné • soustředěnost dětí byla značná a dle toho také vypadal výsledek • děti si samy vzaly náčiní na úklid a začaly automaticky uklízet (viz Příloha č. 63)
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • práce s místním učitelem je zásadní, nevyhnutelná • dát dětem šanci se vyjádřit • podpořit jejich umění

Čtvrtek 21. 2. 2008

<p>POČET DĚTÍ</p>	<p>12 dětí ve věku od 5 – 12 let</p>
<p>TÉMA</p>	<p>Matematika, smyslová výchova</p> <p>(ovlivněno počasím, bylo mu nutné přizpůsobit program)</p>
<p>AKTIVITY Aktivita č. 1: Tvary, barvy</p>	<p>Na tabuli byly nakresleny základní obrazce (trojúhelník, čtverec, kruh, obdélník) každý ve specifické barvě. Děti dostaly do lavice papír, kde byly tyto tvary za sebou naskládány a ony měly tvary vybarvit dle návodu na tabuli.</p>

Cíl:	rozdílnost, podpora kreativity, individuální práce, naučení tvarů, barev.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • špatné počasí – zima, déšť, mnoho dětí nedorazilo • navázalo se na předešlé dny a spojily se s matematikou se smyslovou výchovou • děti rozděleny na mladší a starší
AKTIVITY <i>Malé děti:</i> <i>Starší děti</i>	<ul style="list-style-type: none"> • kreslily, psaly si písmenka a čísla • procvičovaly vlastní podpis • skládaly čísla na kartičkách (pomůcka z grantu GAZSF JU 2006) • oranžové kartičky, které byly rozstříhané na nepravidelné tvary (viz Příloha č. 64 A, B), na počátku byly tvary zopakovány a poté je děti samy skládaly
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si hrály s plastickými čísly, která vkládaly do pěnových šablon. Tato aktivita shrnula jak číslice, tak tvary i barvy. Pěnové šablony byly velice pestrobarevné.
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • bez překladu je práce náročná • je nutné reagovat na aktuální situaci - práce v tomto prostředí je nevyzpytatelná (počasí, příchod dětí)

Pondělí 25. 2. 2008

POČET DĚTÍ	25 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Praktický život
AKTIVITY <i>Začátek:</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008)

<p>Aktivita č. 1: <i>Co mám rád/co nemám rád</i></p> <p>Cíl:</p>	<p>Papíry, barevné fixy. Děti dostaly papíry, každý byl na jiné téma 1. To, co mám rád, 2. To, co nemám rád. Papíry byly rozděleny do oddílů a v nich bylo napsáno: když mám hlad, jsem sám, překvapení, když někdo pláče, lásku, přátelství, déšť, školu, když jsem sám, zvířata. Děti měly napsat barevnými fixy, zda tyto situace: mají moc rády, mají rády, mají docela rády anebo naopak: nesnáším to, vadí mi to, dost mi to vadí.</p> <p>zjistit vnímání dětí, jejich pocity, zjistit co mají rády a co ne</p>
<p>Aktivita č. 2: <i>Obličej a jeho části</i></p> <p>Cíl:</p>	<p>Na tabuli byly nakresleny 3 neúplné obličeje a děti je měly za úkol dokreslit. Každému obličejí něco chybělo – nos, pusa, uši. Každému ale něco jiného. Všechny části obličeje byly ukázány na sobě samém.</p> <p>podpora vnímání, kreativity při malování, opakování částí obličeje</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • vzhledem k tomu, že praktický život je především o činnostech denního života a konkrétních věcech • autorka se zajímala o konkrétní názory dětí
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • děti se vždy zařídí dle svého – mají svoje silné přesvědčení a vnímání činností

Úterý 26. 2. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Jazyk - na základě principů opakování se s dětmi opakovaly aktivity z minulého týdne pro konkrétnější shrnutí
AKTIVITY <i>Začátek:</i> <i>Nácvik tahů</i> <i>A: pavučina,</i> <i>B: tahy tužkou</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008). (popis viz 19. 2. 2008)
UKONČENÍ <i>Cíl:</i>	Shrnutí všech tahů - papír, pastelka oblíbené barvy. Děti nakreslily parník s velkými vlnami a kouřem (viz Příloha č. 65). Převést tahy do denního života a dokázat si představit, jak je vše celistvé. I tahy, které jsme si zkoušeli na papír, můžeme najít v normálním denním životě.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly z lodi zmatené
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • uvědomovat si, co je pro děti dostupné, známé a co ne (interkulturní vnímání, kultura)

Středa 27. 2. 2008

POČET DĚTÍ	25 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Smyslový den
AKTIVITY <i>Začátek</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008).

<i>Aktivita č. 1:</i> <i>Nácvik délek,</i> <i>velikosti</i>	Procvičování kratší, delší, menší. Děti měly přinést nějaké předměty, věci, co vystihovaly rozdíl: menší, větší atd. Děti šikovně dorazily s klacíky a kameny. Ty jsme pak ještě dále lámali a porovnávali.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • srovnávání papíru a konkrétních předmětů (konkretizace)
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • vlastní poznání předmětu bylo zásadní pro zapamatování si pojmů
AKTIVITY <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Čtyři ruce</i> <i>v hlíně</i> <i>(Příloha č. 66 A,B)</i> <i>Cíl:</i>	<p>Děti si vylosovaly dvojice, rozlosování bylo pomocí papírků, kde byly nakreslené stejné symboly (slunce, domek, kniha, pes atd...). Děti se posadily do dvou řad naproti sobě a uprostřed se umístila kopička hlíny. Jeden z nich měl zavázané oči a ten druhý vylosoval lísteček, kde bylo nakresleno, co spolu mají dohromady tvořit. Jednoduché obrázky: slunce, domek, postel atd. Poté se měly společně domluvit, jak budou vytvářet společně daný předmět, nakreslený na vylosovaném papírku tak, aby co nejméně mluvily.</p> <p>podpora kreativity, spolupráce, uvědomění si pomoci od druhých, neverbální komunikace, řešení konfliktu.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti aktivně spolupracovaly • dokázaly se maximálně soustředit
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • je nutné podporovat dětské nadání • děti udrží pozornost především díky manuální činnosti

Čtvrtek 28. 2. 2008

POČET DĚTÍ	30 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Matematika
AKTIVITY	

<p>Začátek:</p> <p>Aktivita č. 1: Barevné knoflíky</p> <p>Cíl:</p>	<p>úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008).</p> <p>před tabulí byly na kopičce barevné knoflíky. Děti chodily jedno po druhém k tabuli a vybíraly si knoflíky z kopičky. Každý dostal specifický úkol. Důraz byl kladen i na barevnost. Příklad: dva zelené knoflíky, 1 červený a 3 modré. Žák si příklad vzal do lavice, kde ho nakreslil a na konec dopsal výsledný počet všech knoflíků (viz Příloha č. 67 A,B).</p> <p>nácvik sčítání, učení barevnosti, podpora samostatnosti, kreativita</p>
<p>UKONČENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • každé dítě navléklo knoflík a druhý musel navléknout knoflík stejné barvy a k tomu jinou barvu • vznikl v podstatě „Slovní fotbal“ s variací knoflíků
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • děti si automaticky došly pro kartičky, vypomohly si spolu navzájem • ve třídě byl příjemný šum, který děti nevnímaly, jelikož měly svou práci • i menší děti byly zaujaty prací s knoflíky
<p>Aktivita č. 2: Doplňování „namalovaných ryb“</p> <p>Cíl:</p>	<p>Na papíře byly namalované ryby, které měly v těle neúplné matematické příklady, děti je doplňovaly (viz Příloha č. 68).</p> <p>opakování sčítání, doplňování, podpora uvažování, logiky.</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • díky obrázkům (rybám) se děti více soustředily na činnost
<p>VÝSTUP DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • používat zajímavé materiály, které děti zaujmou

Pondělí 2. 3. 2008

POČET DĚTÍ	27 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Kosmická výchova
AKTIVITY <i>Začátek:</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Zvířata</i> <i>Cíl:</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008) Šablony zvířat – české, africké. Děti si vybíraly ze šablony jedno české a jedno africké zvíře, obkreslily zvířata a poté si je mohly vybarvit, popřípadě vymodelovat. podpora kreativity, soustředěnosti, přesnosti. Rozdíl mezi zvířaty v ČR a v Zambii
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • jeden po druhém ukazoval, jak se zvířata projevují (zvuky).
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • obkreslování vždy oblíbené • prezentace dětí byla zajímavá a hlučná • projevy bez studu, s nadšením.
AKTIVITY <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Najdi písmenka</i> <i>a vytvoř z nich</i> <i>názvy zvířat</i>	(popis viz 11. 2. 2008)
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti si vše pamatovaly z minula, neměly problém najít písmenka, vše se urychlilo a zlepšilo • skvělá spolupráce navzájem mezi dětmi (podpora) (viz Příloha č. 69)
VÝSTUP DNE	<ul style="list-style-type: none"> • sledovat potřeby dětí

Úterý 3. 3. 2008

POČET DĚTÍ	24 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Jazyk
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Kresba stromu a postavy</i> <i>Cíl:</i>	Jmenovky s paní učitelkou postava a strom stejně jako na začátku zjistit, zda v dětské kresbě nastala nějaká změna
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • prezentace dětských obrázků (viz Příloha č. 70 A, B)
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • obrázky se změnilы především v oblasti vyplnění ploch papíru
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • stále opakovat a nehodnotit děti

Středa 4. 3. 2008

POČET DĚTÍ	26 dětí ve věku od 5 – 12 let
TÉMA	Smyslový den
AKTIVITY <i>Začátek:</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Nové pracovní desky</i> <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Vytvoření velkého</i>	úklid třídy, rozdávání jmenovek, zapsání do archu zasedacího pořádku (popis viz 31. 1. 2008). děti si chtěly vytvořit nové desky pro své výkresy na velký papír nakreslen kmen stromu a byl dokonponován dlaněmi dětí, které ho tvořily

<p>společného stromu (viz Příloha č. 71)</p> <p>Cíl:</p>	<p>Podpora spolupráce, navázalo se na kresbu malého „osobního“ stromu a ukázalo tak druhou možnost, jak vytvořit strom, který znázorňuje pevné kořeny a zároveň silné větve jako vazby mezi lidmi.</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly aktivní - chtěly si samy vytvořit lepší pracovní prostředí (desky) • zajímaly se o vazby mezi lidmi
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • dát dětem prostor, nechat je tvořit dle svého • vždy vše diskutovat

Čtvrtek 5. 3. pátek 6. 3. 2008

Program se nekonal, probíhal státní svátek, děti nechodí do školy.

10. 3. 2008

<p>POČET DĚTÍ</p>	<p>26 dětí ve věku od 5 – 12 let</p>
<p>TÉMA</p>	<p>Test – opakování (viz Příloha č. 72)</p>
<p>AKTIVITY</p>	<p>Test byl rozdělen do 3 částí</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Matematika <ol style="list-style-type: none"> a. Napiš čísla od 0 - 10 b. Pracovní list – kolik je zde pohromadě věcí, dopiš čísla c. Knoflíky (Příloha č. 73) 2. Angličtina, psaní <ol style="list-style-type: none"> a. Vezmi si pěnová písmenka a slož z nich slovo (Příloha č. 74 A, B) b. Cvičení – zkus dvě cvičení z tabule

	<p>3. Kreslení</p> <p>a. Co musíš dělat každý den</p> <p>b. Jaké máš jíst jídlo pro tvůj kvalitní život</p> <p>c. Nakresli prosím v barvách – jablko, strom, krev, vodu, slunce a oblohu.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • 10 z 26 dětí nedokázaly napsat čísla od 0 - 10, tedy více než 10 dětí umělo. • 12 dětí nedokázalo pochopit pracovní list, po vysvětlení pochopily vše a s dopomocí vypracovaly všechny • všechny děti (26) věděly, jak pracovat s knoflíky a dokázaly i samy počítat • 10 dětí z 26 nesložilo ani jedno slovo, tedy více než polovina uměla • všechny děti (26) dokázaly nakreslit cvičení z tabule • 5 dětí nevědělo, co má dělat každý den, nedokázaly popsat všední den. • 17 dětí z 26 nevědělo, jaké kvalitní jídlo by měly jíst • Všechny děti (26) nakreslily předměty v barvách.
UKONČENÍ	Interaktivní komunikace s dětmi o testu
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • dostatek času • představení vlastní práce dětí

4.1.4 Závěrečná analýza prostředí projektu 2008 (11 .3. -17. 3.)

Porovnání počátečního stavu pozorování s konečným pozorováním vzdělávacího prostředí. Děti se chovaly ve třídě velice přirozeně a tiše. Vzdělávací prostředí bylo vylepšené úklidem pomůcek, které se ukládaly do jedné police. Každý žák věděl, kam pomůcky uklidit a kde si je na počátku hodiny vyzvednout.

Přístup paní učitelky byl obětavější, využívala více pomůcek (barevné knoflíky, puzzle, kartičky s matematickými příklady). Na úvod a uvítání se využívaly jmenovky. Po ukončení aktivity si děti i nadále ukládaly své obrázky do pracovních desek. Ve spojení se jmenovkami se využíval i systém zasedacího pořádku s uspořádáním lavic, který visel na stěně. Po 3 dnech byl tento papír ze zdi odstraněn a děti si i tak pamatovaly, kam si mají sednout. Aktivity byly smysluplnější a interaktivnější. Hluk ve třídě byl minimální, bylo slyšet pouze dorozumívání se dětí mezi sebou.

4.1.5 Vstupní analýza prostředí projektu 2009

Program probíhal stejně jako v minulých letech v compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga u kostela Roma Church v čase od 14.00 do 16.00. Docházelo v průměru 40 – 50 dětí, které žily převážně v compaundu Kalingalinga.

Vedle volnočasových aktivit stále fungovaly kroužky – šicí dílna a truhlářská. Učňové, kteří tyto kroužky navštěvovali, byli v následném hledání práce velice úspěšní. Počet absolvujících dětí rostl a nejstarší studenti pomáhali v případě nutnosti na preventivně sociálním projektu, především volnočasových aktivitách, například, když někdo z lektorů na program nedorazil. Volnočasové aktivity se rozrostly o dílčí projekt Dance and drama (taneční a hudební skupinu) vedenou místním pracovníkem.

Preventivně sociální projekt se po 5 letech působení rozrostl a ustálil. Předností bylo jeho kvalitní vedení především místních pracovníků.

Zázemí projektu a prostředí se opět pozměnilo, třída byla velmi pěkně vybavena a uspořádána. Bylo vidět, že se s dětmi pracuje naplno. Na stěnách byly vystaveny obrázky dětí doplněné nástěnnými mapami a pomůckovými plakáty. Z minulého roku zde zůstaly některé prvky připraveného prostředí. Byla to vytvořená pravidla školního prostředí (*viz Příloha č. 75 A, B*), která visela na zdi, pomůckové nástěnné tabule, které děti měly neustále na očích. Místo, kam se ukládaly pomůcky, bylo rozděleno do stejných částí, které byly společně dětmi vytvořeny v roce 2008.

4.1.6 Výsledky – týdenní rozvrh aktivit v roce 2009

V rámci třetí výzkumné části autorka upravila do konečné podoby týdenní plán a program aktivit, dle kterých probíhal výzkum. Tento program vznikl na základě zkušeností a výsledků z let 2006, 2008. Důležitá součást pro vznik týdenního plánu roku 2009 byl původní program z roku 2005, který autorka sestavila spolu s kolegyní z první stáže.

Tabulka č. 3. Týdenní plán volnočasových aktivit sociálně preventivního programu na Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti).

ŠIMEČKOVÁ, V. *Volnočasové aktivity pro děti ulice v Zambii*, Kontakt. 2010. Ročník XII., 2/2010., 185 -193 s. ISSN 1212-4117.

The scope of the article is knowledge acquired by the author in the course of her stay in Zambia in 2006 to 2009. It concerns problems of so called free-time activities for “Street children”. The attention is paid to problems of poverty, which involves the life of children, and inter alia, also affects the structure of their free time. The targets of the communication presented here is to describe the currently existing health and social situation in Zambia, define basic terms concerning free time and free-time activities, and describe free-time activities in Zambia as related to the social situation. Poverty is one of the biggest problems of Zambian families; 76% of the population of Zambia live under the limit of poverty (more than 69% of children). This is also associated with problems of diseases, particularly malaria and sexually transmissible diseases HIV/AIDS. Poverty is one of the main causes of the presence of many OVC (Orphans and Vulnerable Children). The research was performed at three stages – in different years – where methods were developed in the first year, which were subsequently verified by the author over next years. The issue of these proposals is establishing an open system and scope of free-time activities in Zambia. A presentation of results and set of free-time activities documented by photographs is conclusively presented. Obsahem článku jsou poznatky, které autorka získala během svého pobytu v Zambii v letech 2006– 2009. Týkají se problematiky tzv. volnočasových aktivit pro „děti ulice“. Pozornost je věnována problematice chudoby, která ovlivňuje život dětí a působí mimo jiné i na strukturu jejich volného času. Cílem sdělení je popsat současnou zdravotně sociální situaci v Zambii, definovat základní pojmy související s volným časem, volnočasovými aktivitami a definovat volnočasové aktivity v Zambii ve vztahu k sociální situaci. Chudoba je jedním z největších problémů, kterému zambijské rodiny podléhají, 76 % obyvatel Zambie žije pod hranicí chudoby (více než 69 % dětí). S tím souvisí i problematika nemocí, především malárie a sexuálně přenosné choroby HIV/AIDS. Chudoba je jednou z hlavních příčin vysokého počtu OVC (Orphans and Vulnerable Children – sirotci a zranitelné děti). Vlastní výzkum probíhal ve třech fázích – v různých letech – s tím, že v první fázi byla zpracována metodika, kterou autorka v dalších letech ověřovala. Průběh výzkumu je přesně specifikován a vysvětlen. Výsledkem těchto návrhů je vypracování ověřeného systému a náplně volnočasových aktivit v Zambii. V závěru článku je uvedena prezentace výsledků a soubor volnočasových aktivit, jež dokumentuje fotografiemi.

4.1.7 Výsledky 3. výzkumné části v Zambii v roce 2009 (31. 3. – 27. 5.)

V této výzkumné části vznikl soubor aktivit pro děti ve věku od 8 - 15 let a byly aplikované volnočasové aktivity dle věku dětí.

Upravený časový harmonogram pro vytváření denního programu:

- Příchod dětí 14.00 rozdávání puzzle (na témata vnímání tvarů, počítání, jazyka, všedního dne) dětem - sloužily jako motivační a stimulující prostředek a vyplnění času, než dorazí všichni žáci.
- Děti měly půl hodiny na to, aby mohly do školy dorazit. Po půl hodině děti do třídy již nemohly. Bylo to zažité pravidlo, které bylo známé, především díky důslednému připomínání a dodržování.
- Ukotvená pravidla z minulých let napomohla ke zvládnutí obtížnějších situací.
- Představení aktuálního tématu dne, týdne.
- Samotná práce dětí – konkrétní aktivity.
- Ukončení programu, reflexe s dětmi.

Zásadní body při vedení aktivit (činností a her)- zkušenosti z výzkumných let 2006, 2008, 2009

1. Připravené výukové prostředí pro danou aktivitu, pro děti (uspořádání lavic, příprava třídy).
2. Rozdat papíry a tužky (obyčejné), pomůcky – postupně po lavicích, jinak se děti hodně překřikují a berou si věci navzájem (pokud to lektor dělá takto každý den, zvyknou si). Pokud mají děti pomůcky u sebe ještě před představením aktivity připravené, kvalitně a uspořádaně, jsou soustředěnější. Možná variace – pokud pracujete s dětmi déle, je dobré po dnech vyvolávat jednoho zástupce z každé řady, který rozdává veškeré pomůcky svým spolužákům v řadě.
3. Popsat aktivitu – děti mají již pomůcky, tento pocit (mít již pomůcky u sebe) je pro ně velice pozitivní. Motivuje je to k práci, jsou soustředěné.
4. Ve stručnosti představit význam (důležitost) aktivity, aby to každý pochopil, nic odborného (odborné věci si připravím před hodinou, ze kterých vycházím).
5. Upozornit na to, aby děti označily výtvoř svém jménem, pokud si nejsou jisti, že to zvládnou, nabídnout jim pomoc: „Mohu Ti pomoci?“

(Pokud děti pomoci nechtějí, necháme je řešit úkol samotné, vypomohou si často navzájem mezi sebou. Děti jsou na sebe velice ohleduplné, rády pomohou spolužákovi, kamarádovi).

6. Představit veškeré pomůcky (tužka, pastelka, vodové barvy).
7. Po dokončení práce s tužkou si děti chodí po jednom pro výměnu tužek za jiný výtvarný materiál (pastelka, vodové barvy a jiné).
8. Vlastní práce dětí, být stále ve střehu, ku pomoci dětem.
9. Ukončení, prezentace aktivity, reflexe, interaktivní komunikace mezi všemi účastníky ve třídě.

Úterý 31. 3. 2009

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Art activities/Kreativní aktivity
AKTIVITY <i>Začátek: Puzzle</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Písmenka z těl</i>	<p>Na počátek aktivit (půl hodiny) děti skládaly puzzle, ta byla různého tématu (<i>viz Příloha č. 76</i>)</p> <p>Děti se rozdělily do 5 skupin, nejlépe, aby stály v kruhu. Lektor si určil slovo, nejlépe, které se hodilo k tématu dne. Př. Toner, to se skládá z 5 písmenek. Tato písmenka se napsala na 5 malých papírků, které se srolovaly, aby nebylo vidět, co je uvnitř na papírku napsané. Tyto papírky si skupinky rozebraly (vylosovaly), do každé skupinky šlo tedy jedno písmenko. Po vylosování písmenek měly děti několik minut (muselo se určit) na to, aby se domluvily, jak vytvoří ze svých těl písmenka, která poté prezentovaly ostatním skupinám. Písmenka děti mohly vytvořit, jak chtěly, bylo na nich, zda se domluví a vytvoří je přímo z jejich těl, nebo zda je vytvoří jen z rukou, prstů. Po časovém limitu se každá skupinka představila ostatním a lektor výsledek (když ostatní děti uhádly) napsal na tabuli (<i>viz Příloha č. 77</i>). Po prezentaci všech skupin děti hádaly, jaké že to je slovo.</p>

Cíl:	spolupráce mezi dětmi, podpora komunikace pomocí mimiky, vnímání druhého, procvičování abecedy
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • představení skupin navzájem • děti se uměly mezi sebou bez větších problémů z koordinovat
Aktivita č. 2: Stavění věží	Vytvořené skupinky poslat do každého jiného koutu třídy. Do skupinek se připravilo 5 papírů, 7 lepiček. Každá skupinka měla za úkol vytvořit velkou věž, která bude samostatně stát. Nemohly použít nůžky, mohly si pomoci pouze navzájem ve skupince (<i>Příloha č. 78 A,B</i>).
Cíl:	podpora spolupráce mezi dětmi, kreativity, jemné motoriky
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • děti umějí reagovat na aktuální situaci

Středa 1. 4. 2009

POČET DĚTÍ	70 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Workshop: komunikace
AKTIVITY Začátek: Puzzle (od 14.00 do 14.30)	Po puzzle se dětem rozdaly kartičky s obrázky a poté šly ven ze třídy. Třída se po puzzle uklidila. Kartičky děti dostaly kvůli tomu, aby nepřišly děti, které ve třídě nebyly od začátku. Toto opatření se zavedlo, jelikož docházely někdy děti, které na volnočasové aktivity vůbec nechodily, a když dorazily jednou za čas, tak narušovaly prostředí třídy. Kapacita třídy nestačila, bylo nutné toto opatření, které limitovalo děti na počet. V průběhu uklízení třídy, kdy byly děti

	<p>venku, se připravil program, tedy veškeré nutné pomůcky - upravila se třída do takové podoby, aby se zde mohlo pracovat (<i>Příloha č. 79 A, B</i>).</p> <p>Cílem workshopu bylo, aby si děti uvědomily, jak mezi sebou a ve společnosti mluvit a jak se především k sobě chovat. Představily se základy z historie komunikace (nonverbální, verbální).</p>
<p>UKONČENÍ</p> <p><i>Tichá poštát na záda</i></p> <p>Cíl:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • reálné scénky (situace, dramatizace) na téma kvalitní komunikace, dobrého chování <p>rozdělení dětí do skupin dle toho, kolik jich bylo. Všechny děti se posadily za sebou do řady tak, aby si viděly na záda (<i>Příloha č. 80</i>). Poslední člen skupiny, který seděl vzadu, obdržel do ruky papírek, kde byl nakreslen nějaký obrazec - věc. Všechny děti měly být potichu a soustředit se na aktivitu. První člen, který seděl vpředu, dostal papír a tužku a čekal na malování od souseda na záda. Úkolem bylo, přemalovat obrázek na záda dítěte (kamaráda) v předu. Přemalování mělo být pečlivé od posledního k prvnímu členu, aby byl obrázek stejný.</p> <p>ukázka neverbální komunikace, podpora koordinace a spolupráce dětí.</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • dramatizace byla u aktivit vždy výhodou • děti skvěle přehrály všechny zadané role
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • pracovat s dětmi individuálně

Pondělí 6. 4. 2009

POČET DĚTÍ	56 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Education activities/ Výukové aktivity - Zambie versus ČR
AKTIVITY <i>Začátek: Puzzle</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Rozdělovací hra</i> <i>Cíl:</i> <i>Aktivita č. 2:</i> <i>Informace o</i> <i>Zambii a České republice</i>	<p>rozdělení dětí do skupin, dle barevných štítků na čele.</p> <p>Děti si stouply do kruhu a zavřely oči. Připravily se čtyři druhy barev, nebo tolik barev, kolik je třeba vytvořit skupin. Děti zavřely oči, měly být potichu. Poté se nalepily rovnoměrně barevné lepičky na čela dětí. Když děti otevřely oči, měly za úkol rozdělit se do skupin dle barev, které měly na čele. Tím vznikly skupiny, které se daly poté využít na další aktivity.</p> <p>vnímání barev, nenásilné rozdělení, spolupráce dětí, rozvoj neverbální komunikace.</p> <p>děti byly rozděleny do 4 skupin dle barev z první (rozdělovací) aktivity. Připravené prostředí – lavice uspořádány tak, aby si každá skupina našla již tu svou. Na lavicích byly položené papíry s tužkou a barvou, dle které byly děti rozděleny, mohly si rovnou sednout přímo ke stolu.</p> <p>Aktivita byla rozdělena do několika oddílů (<i>Příloha č. 81 A, B</i>):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. doplň křížovku 2. Napiš hlavní město České republiky. Na tabuli bylo napsáno: Ndola, Prag, Lusaka, Chitoze. Vše bylo připraveno do detailu, byl důležitý dětský postřeh. 3. Jaké barvy má vlajka ČR. 4. Kolik čar má ČR vlajka? (Vlajka visela v prostoru, ihned jsem na ni poukazovala).

<p>Cíl:</p>	<p>5. Kolik barev má zambijská vlajka?</p> <p>6. Znáš název ptáka, který je znázorněn na zambijské vlajce?</p> <p>7. Jaké město bylo hlavní před Lusakou (Znáte prvního prezidenta Zambie?).</p> <p>8. Znáte peníze z ČR? + názorná ukázka peněz.</p> <p>9. Pokud chceš něco říci k Zambii, máš možnost.</p> <p>představení nuancí dvou zemí, podpora interaktivní komunikace, vzbuzování aktivity u dětí, skupinová spolupráce.</p>
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • aktivity dost náročné, než je děti pochopily • skupiny dětí byly promíchané (mladší, starší) • po ukončení aktivity děti vědí, že si mají uklidit
<p>UKONČENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • představení všech výsledků
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nutné připravené prostředí - uspořádané lavice do skupinek, stejně barevné papíry jako je barva skupiny (viz Příloha č. 82), tužky na stole • důslednost při aktivitách

Úterý 7. 4. 2009

<p>POČET DĚTÍ</p>	<p>55 dětí ve věku 5 – 16 let</p>
<p>TÉMA</p>	<p>Art activities/Kreativní aktivity</p>
<p>AKTIVITY</p> <p><i>Puzzle</i></p> <p><i>Začátek:</i></p> <p><i>Písmenka z těl</i></p> <p><i>Aktivita č. 1:</i></p>	<p>(popis viz 31. 3. 2009)</p> <p>přání z barevných papírů ve tvaru vajíčka, kam si děti mohly napsat své přání, touhy, sny; 4 druhy</p>

Velikonoční přání	barevného papíru, 4 šňůrky, 3 špejle, 4 druhy barevného krepového papíru, 2 nůžky, 7 tužek (viz Příloha č. 83 A, B).
Cíl:	podpora kreativity, barevnosti, nahlédnout do dětských přání, představ
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • prezentace obrázků (viz Příloha č. 84 A, B) • výzdoba prostředí obrázky dětí.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • výrobky z papíru, ruční práce, měly velký význam pro děti
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • podporovat místní tradice (Vánoce, Velikonoce)

Středa 8. 4. 2009

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Workshop: Eastern/Velikonoce Workshop domluven s panem farářem z kostela Roma Church. Poté povídání o zvycích v ČR.
AKTIVITY	Cílem bylo představit hlavní body Velikonoc, vysvětlit některé principy Velikonoc, rozdíl mezi ČR a Zambíí.
UKONČENÍ <i>Ukončení:</i>	<i>Nakresli, co pro Tebe Velikonoce znamenají</i>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • aktuální téma (atraktivní pro děti) • děti většinou kreslily barevná vajíčka, kostel a kříž, opět se zde objevila známka křesťanství a hodnota křesťanství pro místní obyvatele
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • využívat místní koordinátory, obyvatele na aktivity, děti to zaujme

Středa 16. 4. 2009

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Workshop: Čas
AKTIVITY <i>Puzzle</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Čas, hodiny</i> <i>Cíl:</i>	opakování bylo rozděleno do několika částí, stěžejní bylo opakování světových stran, hodin opakování hodin, světových stran, počítání, roční období.
UKONČENÍ	<i>Nakresli, co pro Tebe čas znamená</i>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti neuměly nakreslit čas jako pojem (kreslily budík z nožičkama) • neuměly hodiny, neznaly čísla, sekundy, minuty, hodiny
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • provázanost tématu (kolik má minuta sekund, den hodin a týden dní) – ulehčuje chod programu • časové hodnoty zaznamenávat na papír, počítat na prstech, navlékat korálky a jiné materiální věci • vytvořena pomůcka - ciferníky hodin, na nich se děti učily čas (<i>viz Příloha č. 88</i>) • vytvořena pomůcka –S, J, V, Z • abstrakci děti nedokážou vyjádřit

Pondělí 20. 4. 2009

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Education activities/ Výukové aktivity: na téma čas

	<p>3. Navlékni tolik korálků, kolik je měsíců v roce.</p> <p>4. Navlékni tolik korálků, kolik má den hodin.</p> <ul style="list-style-type: none"> • spolupráce, přechod od abstraktního ke konkrétnímu, úchop – procvičení jemné motoriky
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti oznámily, kolik mají korálků na vlasci dohromady, tím se shrnula matematika a počítání
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • na základě středy (16. 4. pokračování s tématem čas) • aktivity čteny bod po bodu
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • po vykonaném úkolu zopakovat otázku a společně s dětmi odpovědět (výsledek) • každé dítě má šanci (prosadily se ty děti, které se v jiných aktivitách držely pozadu) • díky kvalitnímu programu dítě získává důvěru vůči lektorovi

Úterý 21. 4. 2009

POČET DĚTÍ	55 dětí ve věku 5 -16
TÉMA	Art activities/Kreativní aktivity
AKTIVITY <i>Puzzle</i> <i>Aktivita č. 1:</i> <i>Kalendář</i> <i>Pomůcky:</i>	<p>Barevný velký papír, vystřižený kruh - rozdělen na dvanáctiny. Děti byly rozděleny do 4 skupin, do každé dostaly 3 výseče z kruhu, ty byly rozděleny dle měsíců: leden - březen, duben - červen, červenec - září, říjen - prosinec. Každá skupina se měla společně domluvit a nakreslit na výseče kalendáře, co je typické pro daný úsek roku v Zambii. Na druhou stranu se měl napsat měsíc tužkou (<i>viz Příloha č. 91 A, B, C</i>).</p> <p>barevný papír, nůžky, lepidlo, pastelky, vodové barvy.</p>

Cíl:	procvičování ročního období, zažití času, podpora kreativity
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti postupně přicházely k tabuli, kde byl pověšený základní papír kalendáře a přilepovaly na něj své výseče
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti maximálně spolupracovaly ponaučení pro lektory, studenty, díky dětem a jejich znalostem vyplavalo na povrch mnoho místních kulturní tradic (poznání dětí)
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> vytvoření pomůcky – kalendáře (viz Příloha č. 92) pomůcka vytvořená dětmi má pro velkou váhu

Středa 22. 4. 2009

POČET DĚTÍ	45 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Workshop: téma rodina, společnost
AKTIVITY <i>Puzzle</i> <i>Začátek:</i> <i>písmenka z těl</i> <i>Aktivita:</i> <i>Povídání o rodině (rozdíly v Zambii, ČR)</i> <i>Cíl:</i>	<p>(popis viz 31. 3. 2009)</p> <p>workshop byl rozdělen do několika částí. Hlavními body bylo představení rodiny, příbuzenských vazeb v Zambii a ČR.</p> <p>podpora významu rodina</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> děti se zajímaly o ČR stále dotazy na prostředí ČR
VÝSTUPY DNE	Představovat i jiné kulturní prostředí.

Pondělí 27. 4. 2009

POČET DĚTÍ	60 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Education activities/ Výukové aktivity: na téma čas
AKTIVITY <i>Puzzle</i> <i>Začátek:</i> <i>„Pamatovák“ –</i> <i>téma rodina</i> <i>Aktivita č 1:</i> <i>Osmisměrka</i> <i>Cíl:</i>	<p>děti seděly do kruhu a kolovala slova, která se postupně vázala do věty. Doma – doma máme - doma máme židli atd. V ruce měly děti malý kamen, či něco, co je uklidní, aby nebyly nervózní při předříkávání vět.</p> <p>děti byly rozděleny do 4 skupin. V každé skupince byl připraven papír s osmisměrkou, v ní měly za úkol najít slova spojená s rodinou (viz Příloha č. 93).</p> <p>podpora spolupráce, myšlení, kombinace, hledání písmen</p>
UKONČENÍ	<i>Nakresli svůj rodokmen</i>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • hra podporovala soustředění a paměť • aktivita rodokmen byla náročná – děti si nepamatovaly všechny rodinné vazby, bylo jich mnoho
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • s cítem přistupovat k rodinným otázkám, vztahům

Úterý 28. 4. 2009

POČET DĚTÍ	50 dětí
TÉMA	Rodina
AKTIVITY <i>Puzzle</i> <i>Začátek:</i>	

<p>rozdělení do skupin</p> <p>Cíl:</p> <p>Aktivita č. 1: Koláž moje rodina</p> <p>Cíl:</p>	<p>Papírky se symboly (viz Příloha č. 94), děti se dle nich rozdělovaly do 4 skupin. Každé dítě si vylosovalo jeden papírek, kde byly nakreslený symbol. Lavice byly rozvrstveny do 4 koutů třídy, na každé lavici byl položen papírek, kde byl nakreslen jeden symbol (který se stejně tak rozdával dětem) a dle něj se děti přiřadily.</p> <p>podpora spolupráce mezi dětmi, koordinace skupiny, přiřazování-kompletace symbolů, orientace v prostoru, připravené prostředí, kontrola chyb</p> <p>využily se listy z barevných časopisů, děti z nich vytrhávaly postavy, předměty a z toho pak děti tvořily koláže, prostřednictvím nich představovaly svou rodinu (viz Příloha č. 95).</p> <p>podpora představivosti (kreativnosti) dětí, rozvoj jemné motoriky</p>
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • představení výkresů dětí.
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti jsou díky pravidlům uspořádány (nevzniká chaos)
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • díky konkrétnímu uspořádání se děti více orientují v prostředí, více se soustředí na aktivitu • zažitá pravidla urychlují aktivity

Středa 29. 4. 2009

POČET DĚTÍ	32 dětí ve věku 5 -16 let
TÉMA	Workshop: „About myself“ („O mě“)
AKTIVITY <i>Aktivita č. 1:</i>	

Elipsa	Cvičení ticha a klidu. Křídou namalovaná elipsa (cvičení dle pedagogiky Marie Montessori) na zemi, děti seděly okolo ní. Jeden po druhém pomalu chodily na elipse. Uprostřed elipsy byly předměty, pokud dítě chtělo, vzalo si předmět z prostředku elipsy do ruky a po elipse chodilo s ním (<i>viz Příloha č. 96</i>).
Cíl:	podpora vnitřního klidu dětí, soustředěnost, vnímání vlastního okamžiku
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • povídání o pocitech dětí
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly nadšené, že mohou chodit po „čáře“
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • elipsa – by se musela opakovat každý den, aby se mohla zapojit • důslednější práce s dětmi a jejich koncentrací • hudba pro koncentraci se nedá využít

Pondělí 4. 5. 2009

POČET DĚTÍ	55 dětí ve věku od 4 – 13 let
TÉMA	Education activities/Vzdělávací aktivity
AKTIVITY	
Písmenka z těl:	(popis viz 31. 3. 2009).
Osoba	
Aktivita č. 1:	2 pomůcky (<i>Příloha č. 97 A,B,C</i>)
aktivita na	
soustředění	<p>1. pomůcka: větší lahev s pískem, 2 menší lahve (kelímek)</p> <p>Děti měly za úkol jeden po druhém rozdělit přesně písek do dvou kelímků. Kelímky byly průsvitné, aby děti viděly, kolik v kterém kelímku je. Na závěr děti kreslily obrázek, kde znázornily vlastní představou polovinu. Tedy nakreslily, co může být</p>

Cíl:	<p>polovina.</p> <p>2. pomůcka: miska (umělohmotný tácek), rýže (20 zrníček), fazole (10), písek. Děti měly za úkol roztřídit fazole od rýže do připravených misek (odstřižené nádoby na vajíčka – plasty). Na základě toho, kolik bylo rýže a kolik fazolí, navlékly počet korálků. Korálky sloužily jako zpětná vazba a propojení s matematikou</p> <p>podpora koncentrace dětí, kreativita, vytrvalost (98)</p>
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • děti byly novou aktivitou zaskočeny • aktivity byl zvolené tak, aby navazovaly na minulý týden • vyzkoušení nového prvku
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • aktivity na podporu soustředěnosti jsou účelné pro děti OVC, ale je nutné, aby byl dostatek času • co nejpodrobnější vysvětlení aktivity

Úterý 5. 5. 2009

POČET DĚTÍ	43 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Art activities/kreativní aktivity
AKTIVITY <i>Puzzle</i> Začátek: <i>„Pamatovák“</i> Aktivita č. 1: <i>Velký strom</i> Cíl:	<p>(popis viz 27. 4. 2009).</p> <p>na velký papír děti vytvořily strom, a poté do koruny zakomponovaly své ruce (viz Příloha č. 98).</p> <p>podpora skupinové práce, práce s prostorem – velký papír, využití místa, ukončení projektu celého týdne.</p>

Aktivita č. 2: Kresba stromu	každé dítě si nakreslilo vlastní malý strom. Dostaly malý papír, který děti omezil na malý prostor, ale přitom na celé jeho využití.
UKONČENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • zhodnocení velikostí malý x velký
HODNOCENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • aktivita č. 1. a aktivita č. 2 byly zvoleny záměrně, aby vznikl rozdíl mezi využitím velké plochy a malé.
VÝSTUPY DNE	<ul style="list-style-type: none"> • předešlé zkušenosti je dobré uchovat a využít pro další práci s dětmi

Středa 6. 5. 2009

POČET DĚTÍ	45 dětí ve věku 5 -14
TÉMA	Workshop
AKTIVITY	
<i>Puzzle</i>	(popis viz 31. 3. 2009)
<i>Písmenka z těl (body)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • stavba těla – hlava, trup, horní, dolní končetiny • horní končetiny – počet prstů
<i>Aktivita č. 1: Přednáška o lidském těle</i>	<ul style="list-style-type: none"> • obličej – ústa, čelo, nos, uši, zuby • představit části těla – podrobně rozebrat, jak ho mohou nakreslit (<i>Příloha č. 99 A,B,C</i>) – P, L ruka • kosterní soustava • svalová soustava • orgány – vnější, vnitřní orgány
Cíl:	představit dětem základní stavební jednotky lidského těla, upozornit na rozdělení postavy

<p>Aktivita č. 2: představení vnitřních orgánů</p> <p>Cíl:</p>	<p>do skupiny děti dostaly nakreslený obrys lidského těla Na tabuli byly nakresleny orgány těla, které byly pojmenovány a na vytvořeném obrázku ukázány, kde leží. Děti dostaly kromě prázdných obrysů těl i obálku, kde byly na papírcích namalovány vnitřní orgány a k tomu byly cedulky, kde byl jejich název (<i>Příloha č. 100</i>). Po přiřazení děti prezentovaly své obrázky – pojmenovaly postavu a přiřadily ji do své skupiny.</p> <p>skupinová spolupráce, výuka vnitřních orgánů, přiřazování</p>
<p>UKONČENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • představení práce dětí
<p>HODNOCENÍ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • aktivita byla zábavná a účelná (výuka x zábava)
<p>VÝSTUPY DNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tvořit aktivity, které v sobě zahrnují složku edukační i volnočasovou

Úterý 19. 5. 2009

<p>POČET DĚTÍ</p>	<p>36 dětí ve věku 5 -14</p>
<p>TÉMA</p> <p><i>Puzzle</i></p> <p><i>Začátek: písmenka z těl – number</i></p>	<p>Art activities/kreativní aktivity</p> <p>(popis viz 31. 3. 2009)</p>
<p>AKTIVITY</p> <p><i>Puzzle</i></p> <p><i>Začátek: písmenka z těl – number</i></p>	<p>(popis viz 31.3.2009)</p>

Marie Montessori pro děti z preventivně sociálního projektu Kalingalinga. Každý rok výzkumu byl rozdělen na vstupní analýzu výzkumného prostředí, které představilo prostředí projektu a současný stav týdenního programu pro děti z preventivně sociálního projektu Kalingalinga.

Po příjezdu v rámci prvního výzkumného roku 2006 bylo zjištěno, že jsou aktivity rozděleny tak, že se v každém dni konal jiný program, který byla modifikován tak, aby splnil účel dne. V pondělí se tedy zaměřily aktivity na vzdělávání (čtení, psaní, anglický jazyk a matematika), v úterý se program zaměřoval na kreativní aktivity (malování, skládání puzzle, modelování). Středa byla typická workshopy a preventivními přednáškami pro děti z projektu (problematika hygieny, nemocí, sexuální výchova). Ve čtvrtek děti kreativně tvořily po skupinách (skupinové malování, modelování) a pátek patřil sportovním aktivitám (fotbal, házená, běhání).

Navazující část výzkumu byla už samotná implementace předpřipraveného programu s využitím prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori. Vzhledem k tomu, že i Marie Montessori svůj výzkum zakládala především na pozorování dětí, jejich postupném rozvoji a vývoji situace v jejich přirozeném okolí, i tato disertační práce se zakládala na postupném pozorování.

Již z předešlého výzkumu z let 2004, 2005, kdy autorka vytvořila diplomovou práci s názvem Životní obraz dětí bez domova v Zambii, byly zjištěny skutečnosti ze života dětí. Výsledky diplomové práce, kdy byly zjištěny některé povahové rysy dětí, jejich chování a jejich nelehké prostředí, ve kterém denně žijí, napomohly prvnímu roku výzkumu.

Do programu byly zařazeny základní principy pedagogiky Marie Montessori, které autorka nastudovala v rámci přípravné fáze projektu a dále pak pomůcky, které byly přizpůsobeny místnímu prostředí.

Při pozorování v prvním výzkumném období roku 2006 bylo vyzkoumáno, že pokud je vzdělávací proces interaktivní a jsou do něj zapojeny pomůcky (buď jen barevný papír, puzzle), mají děti větší motivaci k práci a samotné vzdělávání se stává účelné. Materiální věci, na které si mohou děti sáhnout, v nich probouzí zvědavost a podporují jejich tvořivost. Marie Montessori uvádí, že je nutné vždy postupovat od abstraktních věcí ke konkrétním. Abstrakce ať už v matematice, či v jiné oblasti brzdí děti v jejich rozvoji, především proto, že se jim nepředstaví věci z reálného života a ony si samy představují něco, co v jejich mysli vypadá úplně jinak, než ve skutečnosti je.

Konkretizování a přiřazování autorka zapojila například i v kreativní aktivitě, v rámci dne smyslové výchovy: Nakresli to, co máš rád svou oblíbenou barvou. Děti si díky přiřazení konkrétního předmětu k barvě lépe pamatovaly určitou barvu a předmět, který se k tomu hodil. Nešlo pouze o opakování barev, ale šlo také o stálé učení se nového pomocí předmětů, které byly přiřazeny k barvě. Název předmětu se vyhláskoval, rozebral se dopodrobna a písmenka byla využita dál k představení ostatních barev. Vždy bylo nutné vše propojovat a vytvářet tzv. „bludný kruh“ s činnostmi, které se stále dokola opakovaly a děti se do nich aktivně zapojovaly díky nastavení aktivity. Montessori pedagogika je zajímavá především pro její umění, jak vtáhnout dítě do aktivity, aniž by bylo nuceno. Dotyčný si sám zvolí cestu a najde si přesně tu činnost, která ho zaujme natolik, že je schopen u ní dosáhnout fáze normalizace.

Konkrétní den a program byl po dobu výzkumu uspořádán do tzv. záznamových archů pro lepší přehlednost a další možné využití získaných výstupů dne. Autorka se zajímala především o to, jak se děti chovají a reagují na aktivity, které jim představila. Jednotlivé aktivity byly zaměřeny na rozvoj jemné motoriky, učení základních dovedností, sociálních návyků a poslušnosti.

Po zapojení základních principů pedagogiky Marie Montessori a vyzkoušení některých aktivit, které jsou uvedené ve výzkumné části č. 1 za rok 2006, vznikly některé skutečnosti, které byly základem pro další předmět výzkumu. Jednotlivé prvky a oblasti učení byly zapojovány postupně s cílem zjistit, jak na ně děti reagují.

V prvním výzkumném roce 2006 autorka zapojovala do programu jednotlivé principy a aktivity s přístupem pedagogiky Marie Montessori.

V rámci návštěvy škol v letech 2006, 2008 bylo zjištěno, že školní prostředí pro děti z compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga je nevyhovující a neefektivní. Učitel vedl direktivně výuku, která byla pro děti nepochopitelná, nedokázaly se soustředit a tím pádem ani vykonat úkoly, které po nich učitelka chtěla. Zaujmout žáka při aktivitě, aby si ji plnohodnotně prožil, je prvním krokem k úspěšnému vedení většího počtu dětského kolektivu.

Autorka vyzkoušela aktivity jako „Skákací panák“ či kolektivní hru domino. Např. aktivita „Skákací panák“ byla zapojena z toho důvodu, že děti z projektu neznaly geometrické obrazce. Tím, že nakreslily na zem „Skákacího panáka“, naučily se i rozeznávat geometrické tvary - kruh, čtverec, obdélník. Děti byly aktivně zapojeny do činnosti, jelikož je aktivita „Skákací panák“ zaujala a chtěly ji hrát. Byly nenásilně

nuceny naučit se prvky, které potřebovaly ke hře. Některé výstupy z konkrétních dnů se opakují, nicméně, to dokázalo chování dětí OVC (sirotků a zranitelných dětí).

Další aktivitou, která měla u dětí úspěch, bylo velké domino, které děti hrály jako kolektivní hru. V této aktivitě měly děti za úkol překreslit reálné domino, na velké nařezané části z kartonu. Na kartony děti barevně překreslovaly body (puntíky) z domina. Tím, že je překreslovaly, musely se naučit počet, kolik barevných bodů na karton nakreslí a v jakém pořadí. Hra dále pokračovala tak, že byly rozděleny do skupinek a ty se po jednom členovi vždy střídaly a přikládaly jedno domino ke druhému. Pro zjištění, jaký kamen ze své skupiny má dítě přiložit, muselo zjistit počet na posledním kameni, a tím se tedy opět nenásilně učilo počítat. Cílem této aktivity bylo opět nenásilně v dětech probudit motivaci, jak se naučit počítat a zároveň rozpoznat hodnotu množství. Domino bylo jednou z prvních pomůcek, která byla vytvořena v rámci výzkumu a je i nadále využívána pro účely preventivně sociálního projektu volnočasových aktivit na Kalingalinga.

Dětem byl dán dostatečný prostor a zároveň jim byla poskytnuta možnost prožít aktivitu tak, aby uspokojily svou touhu prožití dané aktivity. Všechny aktivity se vybíraly s ohledem na dětské vnímání, byl na ně dostatek času a děti nebyly do ničeho nuceny. Činnosti si žáci prožili tak, jak potřebovali sami. Na základě této zkušenosti vyplynulo, že není třeba s dětmi pracovat rychle, tedy splnit všechny úkoly, které jsou na začátku připraveny. Dětem je potřeba pouze dát směr a ony svou cestu najdou. Prožitek aktivity jim umožní setkat se svým vlastním vnitřním uměním, zjistit, že mohou, umějí a především, že mají možnost. U aktivit bylo důležité, aby byla předem nastavena pravidla, která se striktně dodržovala při celé hře. Tato pravidla, v podstatě ujednání mezi dětmi a lektorem, zařídila plynulost hry a určitou posloupnost, která dětem dávala směr. Je dobré dětem navodit směr a ne přikazovat, nařizovat, zakazovat. Určitý respekt lektora (učitele) je nutný, který však on dostane poté, co dá respekt svému žákovi.

V rámci výzkumu byl shledán častý problém efektivitu výuky při vyučování. Často bylo z učitelky patrné, že nedala dětem prostor a striktně je formovala dle svého plánu, jak s nimi chtěla pracovat. Problém byl v získané autoritě, kterou učitelka vůči dětem vyjadřovala křikem, zakazováním a jinými tresty, které děti nerady přijímaly. Vzhledem k tomu, že většinou žijí od malička ve velmi volné, ba uvolněné výchově, příkazy ani přijímat nemohou. Reagují nečinností, stáhnutím se do sebe, či naopak agresí, která se může projevit formou neklidu, nepozorností a vytváření tzv. „věcí

naschvál.“ Všechny negativní prvky striktně vedené výuku zmateného učitele mají zásadní vliv na vzdělávání dětí.

Dle zkušeností z vyzkoušených aktivit autorka zjistila, že si děti vždy dokážou najít svou cestu a vyřešit si zadaný úkol po svém. Děti jsou hledajícími tvory, kteří nacházejí nové skutečnosti a ty rozvíjejí na základě svých představ.

Jednou z nevýhod bylo, že autorka nemohla více s dětmi komunikovat, snažila se dostat do života a prožívání dětí co nejlíže. Nicméně, stále přemýšlela, zda k dětem takto osobně přistupovat může. Při práci s dětmi vždy využila otázky: „Mohu se tě optat? Mohu ti pomoci“? Při tvorbě případových studií byla konverzace často náročná. Vzhledem k tomu, že záměrem bylo poznat životní styl, běžný den a rodinný život dětí, byly otázky někdy dost osobní. Pokud děti nechtěly odpovídat a mlčely, byl to signál, že není dobré se dál ptát. Autorka byla upozorněna místním sociálním pracovníkem, aby se ptala opatrně na otázky, které se týkají rodičů a příbuzných. Děti jsou často jednostrannými sirotky a jejich psychika je tím značně ovlivněna.

Při aktivitě kreslení vlastní postavy byl fascinující obrázek malé holčičky (případová studie č. 24), která byla velice příjemná, vždy ve střehu. Nakreslila velkou postavu, která měla dvě přirození, zároveň její části byly ztmavené (vybarvené černou tužkou). Z obrázku bylo zřejmé, že není něco v pořádku a třeba právě proto si upoutávala na sebe neustále pozornost. Bohužel problematika zneužívání malých holčiček je v Zambii velmi častá. Tato skutečnost vychází z místních pověr, které jsou založeny na tradicích čarodějnictví a šamanství Zambie. Malé dívky jsou často vystaveny zneužívání, jelikož se traduje, že pohlavní styk s neposkvřenou dívkou vyléčí HIV/AIDS a dá tak dotyčnému šanci na uzdravení tzv. očistu. V Zambii je zneužívání dětí velký problém. Bohužel holčičky nejsou zneužívány pouze v tradicionalistických vesničkách, kde akt má historický význam, ale jsou zneužívány především ve městech, tam, kde se HIV/AIDS vyskytuje ve velké míře. Z toho faktu je vidět jedna z příčin šíření viru HIV/AIDS, která je pro nás Evropany nepochopitelná. Zneužívání dětí je v Zambii jedním z kritických bodů v péči o dítě. Místní i mezinárodní organizace se zaměřují na prevenci tohoto problému, především osvětou např. billboardy na silnicích (*viz Příloha č. 102*).

Jednou z překážek při výzkumu byla příprava programu a jeho konkrétnost. Program dne byl vždy připraven dopředu, nicméně vždy se stejně přizpůsoboval aktuálnímu prostředí a chování dětí. Děti byly každý den jiné. V pondělí byly většinou zvědavé a uspořádané. Úterý byl rozpustilý den, který se jen těžko organizoval, nikdy se

nenášel důvod dětského chování, ale etapy klidu a rozpustilosti se střídaly. Někdy byla výuka velmi náročná a naopak byly dny, kdy děti vnímaly úplně stoprocentně. Záleželo samozřejmě na typu aktivit a kvalitě připraveného programu.

Děti byly často jako pomyslný radar, který vycítil, když nebyl program stoprocentně připraven. Děti se nezabavily a vnímaly více své okolí, než aby se zajímaly o danou aktivitu dne. Proto bylo dobré celý týden skloubit do jednoho projektového týdne, tak jak autorka uvádí ve výzkumu v roce 2009. Týden se zaměřil na konkrétní téma, kdy se dle dnů od pondělí do pátku probíralo jedno téma, a to bylo napasováno na předepsaný týden. Například v pondělí se probíraly výukové aktivity na téma čas. Výuka se zaměřila na výpočty sekund, minut, hodin a dnů. Poté se přiřadilo opakování jednotlivých dní, týdnů a měsíců. Nakonec se opět vše shrnulo tak, aby mělo vše svou provázanost a děti si vše spojily s konkrétními věcmi všedního dne. V úterý se pokračovalo v duchu kreativních aktivit na téma čas, kdy se například vyráběl kolektivní kalendář. Ten měl za cíl upozornit na roční období, části roku, významné svátky a představit prostředí Zambie, její kultury a zvyklostí. Kalendář byl jednou z pomůcek, která vznikla v rámci druhého výzkumného období 2008, tato pomůcka je využívána projektem až dodnes.

Myšlenku práce ve smyslu projektu autorka nastudovala z pedagogiky Marie Montessori ze specifické oblasti Kosmické výchovy.

Z aktivit vyplynulo, že čím méně se využívá abstrakce, tím lépe. Pokud si děti mohly výpočty propojit s reálným světem, to, co kolem sebe vidí, byla aktivita jednodušší a ony se z ní něco naučily. Z jednou oblastí učení pedagogiky Marie Montessori je Praktický život.

U některých aktivit bylo velice náročné vysvětlit postup. Vnímání místních dětí i dospělých je odlišné, a proto bylo často nutné vše vysvětlit místnímu spolupracujícímu koordinátorovi a poté až dětem. Z výzkumu vyplynulo, že je účelné zapojovat do výuky takové prvky a pomůcky, které jsou dětem známé.

Další aktivita, která byla velice účelná a zároveň podporovala dětské nadání, bylo modelování tvarů z hlíny. V rámci hry Čtyři ruce v hlíně děti modelovaly určité předměty z hlíny, která byla v compaundu (chudinské čtvrti) všude dostupná. Byly tedy využity prostředky z místního prostředí, které děti znaly, zároveň se aktivita zaměřovala na rozvoj smyslového vnímání.

Tím, že se s dětmi modelovala tělesa, vytvořily se pomůcky, které byly i nadále využívány při výuce. Díky tomu, že si pomůcky děti vyrobily samy, měly k nim úplně

jiný vztah než k přivezeným z České republiky. Děti nebyly vytrženy ze svého prostředí, naopak využívaly se dostupné materiály, které nebyly cizí, což napomáhalo dětem orientovat se ve škále nových zážitků. Prostedí bylo formováno postupně a důsledně.

Děti byly nadšené, pokud mohly běhat a hrát si na volném prostranství. Každý pátek byly na programu sportovní aktivity, které se odehrávaly na nedalekém hřišti, které patřilo ke kostelu, kde byl situován sociálně preventivní projekt. Sportovní aktivity podporovaly dětskou neklidnou povahu. Nejoblíbenější hrou byl fotbal a košíková, kterou hrály nejradši dívky. Fotbal se stal i jedním dílčím projektem celého sociálně preventivního programu. První myšlenku v roce 2005 pro vznik projektu fotbal pro chlapce z Kalingalinga dala autorka. Tento projekt se později přejmenoval na Roma team Kalingalinga. Cílem projektu bylo podpořit nadání chlapců na sport a zároveň vyplnit chlapcům volný čas. Záměrem projektu bylo mimo jiné i umožnit chlapcům dostat se díky jejich fotbalovému nadání do míst, kam by se nikdy nepodívali. V roce 2009 se tak stalo, jelikož se chlapci dostali na úroveň místní republikové ligy žáků a byli na zápase v Livingstonu. Pro chlapce to byl velký zážitek a úspěch. Z rozvojové spolupráce je známý projekt Fotbal pro rozvoj, který napomáhá chlapcům z Keni dostat se díky fotbalu z jejich nuzného prostředí a dát jim tak šanci a jiný život. Bohužel, z pohledu rozvojové spolupráce a udržitelnosti projektu je tato myšlenka neuspokojivá. Pokud jsou chlapci úspěšní, odcházejí za fotbalem do vyspělé země, a tak jejich umění odchází s nimi a realizují se jinde ve světě.

Problematika rozvojové spolupráce je velmi ošidná. Zkušenosti z projektu potvrzují častou neúčelnost rozvojové spolupráce. Autorka se účastnila v rámci výzkumu 2008 v Zambii tzv. distribuce balíčků, kdy děti dostaly balíček, který obsahoval mýdlo, malý ručník, zubní pastu a kartáček. Není známo, jak tento projekt dále pokračoval. S myšlenkou přidělování balíčků přišla do projektu na Kalingalinga společnost Starvita, která chtěla nějakým způsobem těmto dětem pomoci. Samozřejmě jim byla dána možnost, aby balíčky rozdaly, jen těžko se odmítala materiální pomoc. Při rozdávání došlo k malému nedorozumění, které se dalo očekávat. V průběhu rozdávání přišlo více dětí, které vůbec do projektu dříve nechodily a s nimi i rodiče a příbuzní z okolí kompaundu, všichni chtěli také dostat něco zdarma. Dokonce došlo i k potyčce, která přítomným dětem ukázala násilí.

Zde je vidět, jak neúčelná je distribuce materiálních věcí. Nutí lidi k pokoře a podlézání. Naše postavení jakožto předávajících bylo velmi nepříjemné. Všechny děti

očima výrazně žadonily a ukazovaly na povrch svou zranitelnost a chudobu. Po této zkušenosti se odkryly reálné skutečnosti, jak na tom místní opravdu jsou. Do této doby bylo vidět plakat pouze malé dítě, které chtělo matku. Zde se představil lidský chtíč a bylo vidět, jak silnější vyhrává a slabší má smůlu. Děti na sebe křičely, braly si věci, které dostaly a chtěly víc. Dokonce i starší příchozí se takto chovali.

V rámci výzkumu se konaly tematické workshopy, které měly za cíl děti upozornit na určité skutečnosti a představit kvalitní prevenci. Workshopy probíhaly každou středu odpoledne a byly pořádány na různá témata. Z workshopů se děti dozvídaly zajímavosti z oblastí prevence nemocí, sexuálního života, nemocí - HIV/AIDS a jiné. Dostalo se i na práva a povinnosti dětí, které vycházejí z výše uvedené Úmluvy o právech dítěte. Například v případě přednášky první pomoci dorazili odborníci z Lusackého červeného kříže. Zapojení místních odborníků do programu bylo zásadní, jelikož jejich práce byla kvalitnější a účelnější. Děti jim rozuměly a lektoři dokázali kvalitně pracovat s místní dětskou povahou.

Workshopy byly konané především proto, aby se začalo s prevencí patologických jevů již ve škole. Nejde jen o rodinnou, sexuální výchovu, je především na snaze dětem vštípit, že jsou osobou jako každý jiný člověk na světě a že mají svá práva a povinnosti, které každý z jejich okolí musí vůči nim dodržovat. Pokud to tak není, není něco v pořádku. Již z Úmluvy o právech dítěte vyplývá, že každé dítě bez ohledu na jeho věk, barvu pleti, křesťanské vyznání má nárok na základní lidské potřeby, uspokojení a důstojný život v rámci jeho životních možností a podmínek. Děti byly hodně překvapené a hodně se ptaly. Bylo zajímavé, že se ptaly obecně i na své povinnosti, nejen na práva. V rámci diskuse většina dětí zmiňovala, že je pro ně velmi důležité pomáhat rodičům a že to neberou jako povinnost, nicméně jako fakt, který je zakotvený v každém komunitním způsobu života.

V rámci výzkumu se autorka snažila co nejméně děti vytrhovat z jejich přirozeného prostředí. Spolupráce na rozvojových projektech s místními obyvateli je jedním z důležitých prvků, které přispívají ke kvalitní spolupráci a udržitelnosti projektu. Místní obyvatelé sami nejlépe vědí, co potřebují a jak se chovají. My, jakožto Evropané, nikdy nemůžeme vnímat stejné potřeby jako jiné národy. Máme svůj úhel pohledu, který nám byl dán místem, kde jsme se narodili a v určitých směrech rozvojové spolupráce nás to může limitovat a brzdit v další práci. Při práci s jinými národnostními, etnickými, či minoritními skupinami je účelné si tyto skutečnosti uvědomit. Jen tak se práce může posunout dál a být kvalitní. Naším záměrem není

předat naše myšlení a vzorce chování, všichni lidé na světě někam patří a my, jakožto dobrovolníci vykonávající sociální práci v terénu, musíme respektovat vnímání a chování lidí daného kontinentu.

V druhé výzkumné části byly vytvořeny body připraveného prostředí. V průběhu výzkumu byl vytvořen zasedací pořádek dětí, který byl pomůckou a návodem jak pro učitele, tak pro samotné děti.

K zasedacímu pořádku se vytvořily i tzv. jmenovky (Namecards), se kterými se pracovalo následovně: každý den, když žák přišel do školy, posadil se, kam chtěl. Děti chodily do školy na 9.00 hodinu, byl stanoven limit cca 15 minut, kdy se čekalo, kdo ještě dorazí později. U některých dětí se pozdní příchod nekomentoval, u těchto dětí bylo na základě vytvořených případových studií zjištěno, že musí doma hodně pomáhat, aby přispěly práci do rodinného rozpočtu. Většina těchto dětí byla velice skromná, snaživá a vždy se samy od sebe omluvily. V prvních minutách se uklízelo prostředí třídy a poté se všichni uspořádali do lavic. Vždy byl zvolen, nebo vybrán žák, který přečetl a poté rozdával kartičky všem žákům ve třídě. Stál vpředu před tabulí a postupně četl z kartiček jméno po jménu. Pokud neuměl číst, v rámci kolektivu mu děti pomohly. Vyvolané dítě si došlo pro kartičku, vzalo si tužku do ruky a zapsalo se (udělalo čárku) na papír, který visel na zdi. Kartičky měly výhodu, že byly pokresleny, a tím tak každý věděl přesně, koho kartička je. Po ukončení hodiny se kartičky vybraly a uložily na stejné místo v polici tak, aby byly opět přístupné všem.

V podstatě každodenní nutný úřad pro učitele se stal zábavou a zároveň výukou. Děti tento rituál respektovaly. Z počátku jim déle trvalo, aby celý systém pochopily. Po týdnů ale vše probíhalo v naprostém klidu. Bylo skvělé, že postupem času si děti pamatovaly místo, kde kartičky jsou a každý den už vše dělaly samy.

Dalším prvkem připraveného prostředí byly papírové desky, které si děti opět samy vytvořily, aby měly pocit vlastního umění a mohly se samy vyjádřit kresbou. Děti se při tvoření papírových desek neskutečně ponořily do práce a byl vidět jejich úžas v očích, že mohou pracovat opět na vlastní práci, kterou si mohou nechat. Něco vlastnit, je silný pocit pro každého člověka na světě a pro děti, které pocházejí z nepodnětného prostředí, je ještě radikálnější. Desky byly na místo sešitů vytvořeny záměrně, protože se do nich dalo libovolně cokoli vkládat nebo s vytvořeným materiálem podle potřeby manipulovat. Děti byly velice pyšné na svůj výtvar a nebály se o své práci mluvit. To, že každý žák měl své desky a materiály pohromadě, v něm vzbudilo velice pozitivní vztah ke školní činnosti.

Na základě zkušeností z celého výzkumu byl v roce 2008 vytvořen postup při uvádění tématu či aktivity dětem.

1. uvést děti do problematiky (přečíst příběh, představit aktivitu)
2. rozdělit děti do skupin
3. představit úkol
4. zopakovat úkol
5. optat se, zda chápou souvislosti
6. vlastní práce dětí

Tato posloupnost byla vytvořena záměrně, jelikož po zkušenostech bylo zjištěno, že pokud se dětem napřed zadá úkol, nedokážou se soustředit na činnost a zapomenou v rámci rozdělování do skupin, co vlastně měly udělat. Krok za krokem a opakování velice ulehčuje systém vzdělávacího prostředí.

Na základě tohoto postupu byly v roce 2009 vydefinovány body při vedení výuky, které jsou uvedeny v metodických listech. Naproti roku 2008 byl začleněn bod, který poukazuje na připravené prostředí, které se připravilo vždy před zahájením práce dětí. S úklidem to bylo jiné, děti spolupracovaly a zandávaly veškeré pomůcky tam, kam patří. Tuto činnost v nich vzbudila pravidla, která byla nenásilně v dětech budována po celou dobu výzkumu.

V rámci třetí části 2. výzkumného období po aplikaci autorky připraveného programu se porovnával stav na počátku výzkumu roku 2008 a na konci. V rámci pozorování byl zaznamenán posun. Především v chování dětí ve třídě, kdy děti tolik nehlučely a bylo slyšet pouze dorozumívání se dětí mezi sebou. Významným posunem ve třídě v rámci systému připraveného prostředí bylo uspořádání věcí v policích, kdy každý člen třídy věděl, kde jsou věci uloženy. Přístup paní učitelky byl odlišný, využívala na úvod a uvítání jmenovky i pracovní desky pro uchování dětských obrázků, které děti zaujaly v činnosti. I nadále se využíval systém zasedacího pořádku s uspořádáním lavic, který visel na stěně. I po odejmutí ze stěny tohoto papíru si děti pamatovaly, kam si mají sednout. Určitý rituál, či zvyklost se vždy zaryla hluboko do mysli dětí a dokázaly vždy dodržet stejný systém a posloupnost činnosti. Vnitřně a nenásilně nastavený pořádek byl zásadní při kvalitním vedení programu. Jednou z potíží byly pozdní příchody dětí. Nikdy učitel (lektor) nevěděl, kolik dětí se na program dostaví. Díky pozorování dětí a zkušenostem s prací s nimi byly zjištěny jisté zkušenosti, které definovaly dětské povahy, nedochvilnost k nim patřila. Děti se

scházely pomalu, tak do půl hodiny, než se sešly do ustáleného počtu. V roce 2006 byly pozdní příchody velkým problémem. Vzhledem k tomu, že prostor, kde se vyučovalo, nebyl uzavřený, nebylo možné děti odmítnout. Příchody po půl hodinách byly nepříjemné především pro ostatní žáky, které se soustředili na aktivitu a byli stále vytrhováni od činnosti, kterou zrovna dělali. V letech 2008 a 2009 bylo zavedeno 30 minut na počátku každého programu. Tato půlhodina byla pro všechny pozdně příchozí určitou šancí, aby se mohli zúčastnit programu. Nenásilně byly děti motivovány k pravidlům, aby dodržovaly dohodnutý postup dne. Začátek programu, prvních 30 minut, bylo bráno jako část, která souvisí s fází koncentrace. Děti se do aktivit zabraly a vnímaly pouze tuto práci. V rámci těchto činností se ve třídě využívaly puzzle, pomůcky Marie Montessori jako barevné knoflíky, rozstříhaná čísla, či vytvořené domino. Díky jejich soustředění se koncentrace žáků velice posílila a děti byly připravené (uklidněné a soustředěné) na další aktivity.

Stále bylo nutné děti upozorňovat na to, aby s pomůckami zacházely šetrně. Bohužel děti nedokázaly udržet své hbité pohyby a často ji ihned při první manipulaci poškodily, jelikož vždy s pomůckou zacházely velice hrubě díky jejich nedostatečně vyvinuté jemné motorice. Pedagogika Marie Montessori se vyznačuje především pomalým a rozvázným chováním, obzvláště při manipulaci s pomůckami. Děti pak toto chování převedou do vlastního života a vnímání situací a neprobouzejí v sobě zárodky agrese a násilí. Marie Montessori pedagogika směřuje k životu bez násilí. Pokud se začne dítě vychovávat v prostředí bez násilí, ovlivní ho tato skutečnost na celý život. Bohužel OVC children (sirotci a zranitelné děti) se setkávají s násilím každý den. Už jen to, že tyto děti nemají možnost vyrůstat v kvalitním rodinném a sociálním prostředí, je následek určitého světového sociálního násilí. Několik miliónů dětí na světě hladoví, dále je několik miliónů dětí převeleno do války a setkávají se s násilím každý den. Proto je nutné předcházet tomuto hrůznému fenoménu a nastolit takové vzdělávací, preventivní aktivity, které směřují k rovnováze a zmírnění násilí.

Jednou z nejoblíbenějších pomůcek byly barevné knoflíky, které se daly využít několika způsoby. Tuto pomůcku autorka nakoupila v rámci projektu GA ZSF JU v roce 2006 a je využívána v projektu i nadále. Vzhledem k tomu, že knoflíky byly hodně pestrobarevné, staly se oblíbenou pomůckou. Výhodou především bylo, že si děti mohly knoflíky osahat, dát si je vedle sebe a v klidu spočítat. Pokud děti měly počítat knoflíky nebo body, nebyl to žádný problém, pokud abstraktní číslice, bylo to pro ně

náročné. Jak bylo již výše zmíněno, abstraktní pojem byl pro ně velká neznámá. Bylo tedy nutné hodně konkretizovat, názorně představovat, popisovat a přirovnávat.

Na základě kreativní aktivity *My day and my family* (Můj den a má rodina) bylo zjištěno, jak děti vnímají svůj stav chudoby. Děti neměly problém vystoupit před ostatním obecnstvem, a tak skoro všechny aktivně představovaly své rodiny a povídaly o svých dnech. Při této aktivitě byly děti velice originální. Každý nakreslil dle svých představ, co denně dělá. Většina obrázků byla dokonale propracována. Všechny výtvořily měly spousty postav, které byly různobarevné. Postavy byly nedokonalé, ale bylo jich mnoho. U někoho se projevíly silné osobnosti v rodině, jako strýc, otec. Mnoho dětí upozornilo na fakt, že jsou z chudé rodiny a rády by s tímto problémem něco dělaly. Je to významný posun kupředu, když si takto malé děti uvědomují tíhu chudoby, násilí, nevzdělanosti a nemoci. Samy děti v příbězích představovaly své názory na krutost a nespravedlnost a také, že s touto situací budou něco dělat. Chtějí studovat, učit se a být lepší, nicméně, potřebují dostat šanci. Jedna ze šancí je kvalitní a efektivní vzdělání, které je připraví pro život a dá jim šanci jít dál, vydělat si finance a dokázat se o sebe postarat. Finance jsou jedním z velkých fenoménů v bitvě s chudobou.

Při realizaci programu se autorka samozřejmě setkala i s prací s chybou, která byla u dětí dost zásadní. Dbalo se na to, aby si děti na chybu přišly samy. Například v případě dne 13. 2. 2008 Smyslová výchova – aktivita č. 3 - *Tvoření obrázků z papíru*. Děti měly za úkol vytrhat tvary a nalepit je na omezenou plochu papíru. Vzhledem k tomu, že nedokázaly pořádně odhadnout, jak velké mají být obrazce, nešly jim nalepit všechny na papír. Vznikly markantní rozdíly ve velikosti obrázků vůči připravenému podkladovému papíru. Dětem se obrazce nevešly na papír a vyřešily to opět po svém a to tak, že zahrnuly okraje vytrhaným obrázkům. Tím se tak poučily, že při práci musí nejprve přemýšlet, jak bude systém práce vypadat, a poté mohou začít tvořit. Byly tedy nenásilně upozorněny, díky aktivitě, že je dobré nejprve se rozmyslet, domluvit se s kolegy (tedy spolupracovat), a pak začít s aktivitou.

Výše zmíněná aktivita byla zařazena do programu do části smyslové výchovy, nicméně byla by možná využít i v matematice. Nalepené obrazce se později v aktivitách v matematice využily. Děti měly matematiku velice rády, abstraktní počítání jako takové dělalo problém. Při přiřazování počtu k předmětům už měly děti lepší představu a dokázaly si spočítat barevné body, které si samy znázornily na tabuli. Jakmile se vše zkonkretizovalo a propojilo s reálným životem, děti si lépe čísla a sčítání zapamatovaly. V průběhu hodin matematiky bylo zařazeno mimo jiné i opakování dnů v týdnu, měsíců

a hodiny. Vše se prolínalo, a tím pádem bylo vše pochopitelnější. Často se stávalo, že si děti o přestávce hrály s kameny na betonu před školou a přely se mezi sebou, kolik kamenů mají. Matematika se zařadila do jejich života. V Zambii je typická hra s kameny tzv. Chiyatho

Ze zkušeností autorka zjistila, že je dobré mít přibližně vypočítáno, kolik dětí spotřebují materiálu. Jakmile se přidávaly papíry během aktivity, děti se o ně praly a nedávaly pozor na danou aktivitu.

V posledním roce výzkumu 2009 autorka zapojila do programu dne 29. 4. cvičení ticha a klidu, tzv. Elipsu. Toto cvičení bylo zapojeno z důvodu tématu celého týdne, kdy se děti zabývaly v podstatě samy sebou. Cílem bylo, aby se děti naučily více soustředit a koncentrovat samy na sebe. V první fázi, kdy byla elipsa na zem kreslena, byly děti dost zmatené. Když proběhla první ukázka, jak se po elipse chodí, začaly aktivně po elipse běhat. Byla využita i hudba, která měla dokreslit soustředění při chodu po elipse. Nicméně jakmile se hudba pustila, děti se přestaly soustředit, ukázal se jejich taneční duch a začaly tancovat.

Elipsa je cvičení

- psychické a fyzické rovnováhy,
- klidu, ticha, harmonie,
- koncentrace pozornosti (120).

Elipsa se dělala pouze jednou, aby se zjistila reakce dětí. Bylo zajímavé pozorovat, jak se na ní děti dokáží koncentrovat, i když je to jiná aktivita než kreativní, či vzdělávací. Elipsa patří mezi aktivity pohybu, děti byly soustředěné a zklidněnější než u jiných aktivit.

Při tvorbě programu je zásadní mít připravené aktivity do posledního bodu, s tím, že lektor je schopen reagovat i na neaktivitu dětí, nebo naopak nevladatelnou situaci, která se často při práci s OVC children (sirotky a zranitelnými dětmi) děje. Děti by neměly poznat, že lektora něco překvapilo, jinak jsou schopny chodit po třídě a nevnímat vůbec nic. Poté může dojít k agresivním situacím vyučujícího (lektora), že musí zasáhnout křikem, příkazy a zákazy. Děti ihned začnou nekontrolovatelně přehlížet vyučujícího a hodina se dostává do úrovně nevladatelného vyučování, které není vůbec efektivní. Proto je opravdu nutné přesně a striktně nastavit určitý řád. V rámci výzkumu byl nastolen řád formou opakování aktivit, které děti bavily, a tím byly uspokojeny a zabrány od tématu.

4.1.9 Metodické listy

Metodické listy vznikly v období roku 2006 – 2009 na základě všech zkušeností z praktického výzkumu. Z důvodu obsáhlosti metodických listů je autorka uvádí jako přílohu na CD - Romu, které je přiložené k disertační práci. V metodických listech jsou podrobně vydefinovány postupy práce se zranitelnými dětmi a „dětmi ulice“ a obsahují 17 konkrétních metodických listů a soubor her, které byly vyzkoušeny s dětmi z preventivně sociálního projektu edukačních a volnočasových aktivit z compaundu Kalingalinga.

4.1.10 Vytvořené pomůcky v rámci výzkumu rok 2006 – 2009

Zasedací pořádek - viz 29. 1. 2008

Jmenovky – viz 31.1 2008

Vymodelované obrazce (předměty, abeceda) – viz 20. 2. 2008

Papíry se souřadnicemi na hledání písmen (číslic) – viz 11. 2. 2008

Hodiny (ciferník) – 16. 4. 2009

Kalendář – 21. 4. 2009

Velké domino – 13. 11. 2006

4. 1. 11 Vytvořené případové studie dětí z roku 2008

Případová studie č. 1: Dívka D. – vytvořeno: 11. 2. 2008

Dívka D. je velice tiché děvče, moc nemluvila, neuměla anglicky, vše překládal místní sociální pracovník. Neuměla se podepsat, ani udržet tužku. Vzhledem k tomu, že bylo dívce D. teprve 7 let, byla navštívena i její rodina, z důvodu přímé komunikace, neměli s tím problém.

Dívka D. přesné datum narození neznala, bylo jí 7 let, to si pamatovala. Bydlela v chudinské čtvrti Kalingalinga spolu s matkou, otcem a 7 sestrami. Její rodina žila pod hranicí chudoby, a proto ji rodiče nemohli posílat do normální školy, navštěvovala tedy preventivně sociální projekt pro děti ulice z compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga, aby získala alespoň nějaké znalosti. Nemusela zde platit školné ani nosit uniformu. Do školy ji poslala matka, jelikož chce, aby dívka měla alespoň základy školních

dovedností. Sama matka má velmi strohé podmínky a chce, aby její děti měly lepší život. Dívka D. má školu velice ráda a to především proto, že je každý den jiný a učí se nové a zajímavé věci. Svou učitelku měla velice ráda, jelikož je hodná a chová se jako její matka.

Dívka D. měla jen málo oblečení, ani jedno nebylo její vlastní, střídaly si oblečení se sestrami a také mezi kamarádkami. Mrzelo ji, že nemá svou sukni a mikinu s Barbie. Hraček moc doma neměla, většinou si je půjčovala, nebo si je vyráběly s kamarádkami z věcí, co najdou volně na ulici. Ve volném čase si hrála nejraději se starší sestrou. Nejčastěji skákaly přes gumu, když nějakou našly.

Dívka D. měla typické onemocnění, jako jsou neštovice, dětská žloutenka, kašel, malárie. Doma se stravují 2krát denně, většinou snídaně a večeře, nejčastěji jí nschimu (místní kukuřičná kaše). K snídani jí mají v řidším stavu a večer jí mají jako přílohu k zelenině, či kusu masu, když se podaří vyšetřit nějaké peníze.

Básničku dívka uměla, byla to básnička v nanja (místním jazyce) s náboženskou tematikou.

8.2. 2008: Kreativní individuální aktivita na téma - Můj den a má rodina: krásně a velice hrdě popsala svou rodinu, především o rodičích mluvila velice důstojně a dlouho, vše v jazyku nanja.

Případová studie č. 2: Dívka R. – vytvořeno: 11. 2. 2008

ŠIMEČKOVÁ, V. *Volnočasové aktivity pro děti ulice v Zambii*, Kontakt. 2010. Ročník XII., 2/2010., 185 -193 s. ISSN 1212-4117.

The scope of the article is knowledge acquired by the author in the course of her stay in Zambia in 2006 to 2009. It concerns problems of so called free-time activities for "Street children". The attention is paid to problems of poverty, which involves the life of children, and inter alia, also affects the structure of their free time. The targets of the communication presented here is to describe the currently existing health and social situation in Zambia, define basic terms concerning free time and free-time activities, and describe free-time activities in Zambia as related to the social situation. Poverty is one of the biggest problems of Zambian families; 76% of the population of Zambia live under the limit of poverty (more than 69% of children). This is also associated with problems of diseases, particularly malaria and sexually transmissible diseases HIV/AIDS. Poverty is one of the main causes of the presence of many OVC (Orphans and Vulnerable Children). The research was performed at three stages – in different years – where methods were developed in the first year, which were subsequently verified by the author over next years. The issue of these proposals is establishing an open system and scope of free-time activities in Zambia. A presentation of results and set of free-time activities documented by photographs is conclusively presented.

Obsahem článku jsou poznatky, které autorka získala během svého pobytu v Zambii v letech 2006–2009. Týkájí se problematiky tzv. volnočasových aktivit pro „děti ulice“. Pozornost je věnována problematice chudoby, která ovlivňuje život dětí a působí mimo jiné i na strukturu jejich volného času. Cílem sdělení je popsat současnou zdravotně sociální situaci v Zambii, definovat základní pojmy související s volným časem, volnočasovými aktivitami a definovat volnočasové aktivity v Zambii ve vztahu k sociální situaci. Chudoba je jedním z největších problémů, kterému zambijské rodiny podléhají, 76 % obyvatel Zambie žije pod hranicí chudoby (více než 69 % dětí). S tím souvisí i problematika nemocí, především malárie a sexuálně přenosné choroby HIV/AIDS. Chudoba je jednou z hlavních příčin vysokého počtu OVC (Orphans and Vulnerable Children – sirotci a zranitelné děti). Vlastní výzkum probíhal ve třech fázích – v různých letech – s tím, že v první fázi byla zpracována metodika, kterou autorka v dalších letech ověřovala. Průběh výzkumu je přesně specifikován a vysvětlen. Výsledkem těchto návrhů je vypracování ověřeného systému a náplně volnočasových aktivit v Zambii. V závěru článku je uvedena prezentace výsledků a soubor volnočasových aktivit, jež dokumentuje fotografiemi.

Případová studie č. 3: Chlapec D. – vytvořeno 11. 2. 2008

Chlapec D. je 9 let, ale vzrůstem je velice malý, hodně komunikativní a ochotný pomoci. Kvalitně mluvil nanjou, anglicky se snažil, ale vzhledem k tomu, že v jeho rodině nikdo moc anglicky neuměl, nepamatoval si souvislosti vět. Krásně se uměl podepsat, dokonce i příjmení. Svě narození neznal přesně, ale pamatoval si, že maminka mu vždy říká, že se narodil v období dešťů.

Bydlel v chudinské čtvrti Kalingalinga spolu s matkou, otcem a strýcem, kterého má velice rád, pořád o něm mluvil. Maminka a tatínek na něj neměli často čas. Věnují se mladším sourozencům a tatínek jezdil do práce do jiné chudinské čtvrti Mutendere, domů se vracel pozdě večer. Má mladšího bratra a sestru, o které se často stará. Jeho rodina žije spolu s dalšími příbuznými v jednom domě a nikdo z nich nepracuje, takže tatínek živí ze své práce všechny. Chlapec proto nemůže do školy, musela by se platit uniforma, školní pomůcky a jiné. Navštěvuje tedy ranní školu projektu volnočasových aktivit pro děti ulice z chudinské čtvrti Kalingalinga, aby získal základní znalosti. Pokud by byla někdy možnost připravovat se do normální školy, kde bude moci získat vzdělání, chtěl by tam jít. Jeho snem je být povahou jako strýc, ale aby mohl studovat na lékaře. Lékařem chce být proto, že jeho babička je velice nemocná a děda zemřel na HIV/AIDS. Chlapec D. věří, že když bude lékařem, kdykoli pomůže svým blízkým, aby netrpěli.

Do školy ho poslal strýc, chlapec D. o něm stále mluvil. Má školu velice rád a zajímá ho především science (věda), kde se doví o přírodě, lidech a zajímavých věcech, ze zahraničí.

Paní učitelku měl rád, ale raději by nějakého učitele.

Chlapec D. měl jen dvoje kalhoty, a 2 trika, 1 svetr, bundu. Oblečení neřeší, koukal při rozhovoru docela divně, padla tato otázka.

Ve volném čase si hrál nejraději s kamarády. Hlavně fotbal, míč si vyrobil z plastu a novin. Jiné hračky neměl.

Nepamatuje si, že by měl závažné onemocnění, pouze ho často bolí břicho. Doma se stravovali 3krát denně, vždy jí nschimu (místní kukuřičná kaše). Na Vánoce jí rýži a koupí si rohlíky.

Chlapec D. autorce řekl povídku o člověku, který umíral na HIV/AIDS, naučil ho to otec z kostela, za kterým často chodil.

8. 2. 2008: Kreativní individuální aktivita na téma - Můj den a má rodina: mluvil nejvíce o svém strýci, sourozencích, o které se často stará.

Případová studie č. 4: dívka M. – vytvořeno: 11. 2. 2008

Dívka M. je tiché děvče, moc nemluvila, většinu překládal místní sociální pracovník, před ním se nestyděla mluvit, snažila se pochytit pár anglických slov, ale moc to nešlo.

Do školy chodila čistá a upravená a vždy pozdravila. Byla často smutná, plakala. S dětmi vycházela, nicméně se s ní vždy muselo mluvit pozvolna a s dostatečným prostorem na pochopení dané činnosti. Každý den měla velké černé boty. Neuměla se podepsat, držet tužku ve správném sklonu jí dělalo velké potíže.

Vzhledem k tomu, že bylo dívce M. teprve 6 let, proběhlo výzkumné šetření v rodině, neměli s tím problém.

Dívka M. neznala svoje přesné datum narození, věděla však, že jí je 6 let.

Bydlela v chudinské čtvrti Kalingalinga spolu s matkou, otcem a 2 sestrami a 2 bratry, babičkou. Rodina byla úplná, ale i tak žila pod hranicí chudoby, otec tvrdil, že nemůže sehnat práci a matka se starala o domácnost. Celá rodina žila pouze z toho, co prodali v malém krámečku, nebo když měl otec štěstí a někde si přivydělal. Původně je švec, bohužel je jeho povolání velmi časté a nelze se na trhu uplatnit.

Rodina nemůže dívce školu platit, proto jí posílá do ranní školy projektu volnočasových aktivit pro děti ulice z chudinské čtvrti Kalingalinga. Do školy ji poslala matka, jelikož nechce, aby její dcera zaostávala za svými vrstevníky. Ráda by, aby vystudovala alespoň základní školu.

Dívka M. měla svou učitelku moc ráda, jelikož byla hodná a chytrá.

Hraček dívka moc neměla, chtěla by nějakou velkou panenku, se kterou by mohla usínat. Usíná doma potmě a často se bojí.

Oblečení měla dostatek, vše dědila po starších sestřích, nosila hlavně teplé oblečení, byla jí často zima.

Ve volném čase si hrála s kamarádkami, měla jednu největší, která ale chodila do školy, a tak si hrály vždy až po škole.

Dívka M. trpěla onemocněním kůže, většinou se jí objevila plíseň z vlhkého prostředí, která se poté rozšířila na celé tělo. Dívka M. upozornila na to, že jí pleť často svědila. Také jí často přepadával kašel, ale malárii nikdy neměla.

Doma se stravovali 3krát denně, nejčastější jídlo je nschima (místní kukuřičná kaše), nedokáže si bez ní život představit.

Neuměla žádnou báseň, ani píseň, zřejmě se styděla.

8. 2. 2008: Kreativní individuální aktivita na téma - Můj den a moje rodina - mluvila plynule a bez ostychu.

Případová studie č. 5: chlapec C. – vytvořeno: 11. 2. 2008

Chlapec C. je pozorný, ustrašený chlapec, stále ve střehu, jakoby se stále něčeho bál. Anglicky neuměl, překládal sociální pracovník, s ním komunikoval klidně, jinak měl ze všech lidí velký respekt. Paní učitelka říkala, že je pečlivý, ale často dorazí do školy pozdě, prý doma musí pomáhat.

Je mu 7 let, dokázal to ukázat na prstech, ale narození neznal. Bydlí v chudinské čtvrti Kalingalinga spolu se svou matkou, 2 strýci a 1 sestrou. Do školy ho poslala matka, aby se naučil počítat, rád by počítal v dospělosti peníze.

Nikdy nebyl závažně nemocný, občas ho postihla slabá malárie, ale jinak nemarodí, někdy ho bolelo břicho.

Svoje hračky neměl, ale půjčoval si je od kamarádů, nejraději si s nimi hrál na vojáky.

Oblečení neřešil, ale měl jich dle něj dostatek.

Doma měli jídlo pravidelně 3krát denně, dokonce měl občas k snídani housky. Jídlo neměl rád, často ho bolelo břicho. Rodina byla ale chudá, jelikož nikdo v rodině moc nepracoval, maminka byla v domácnosti, její původní povolání byla švadlena, někdy tedy šila a za to měla alespoň nějaké finance. Strýcové do práce nechodili, jen když našli nějaké zaměstnání bokem.

Svoji učitelku měl moc rád, jelikož na něj byla hodná a on si mohl v hodinách kreslit. Neznal žádnou báseň, ani písničku, ale rád tancoval.

8. 2. 2008: Kreativní individuální aktivita na téma - Můj den a moje rodina: mluvil strašně pomalu a potichu. Paní učitelka ho napomínala, aby mluvil nahlas, tím přestal mluvit úplně. Vyprávěl vše osobně o obrázku a své rodině, byl rád, že to může říci. Zajímaly ho především barevné předměty. Uměl výborně pracovat s barevnými knoflíky, pamatoval si přesně počty a dokázal se na aktivitu soustředit. Kreslil rád, ale ještě raději vybarvoval, čím víc barev, tím lépe. Zaujaly ho aktivity, které jsou atypické pro školu, jako byla „Přemísťovaná, Tichá pošta“, díky těmto hrám se dokázal soustředit.

Případová studie č. 6: chlapec F. – vytvořeno: 11. 2. 2008

Chlapec F. je vnímavý chlapec, často tichý a nekomunikativní. Znal svoje narozeniny, bylo mu 6 let.

Do školy chodil často pozdě, ale vždy dokázal pozdravit. Rád by uměl anglicky, ale moc neuměl, jen pár slov.

Bydlel se svou početnou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga. Doma jich bylo dvanáct. Dle konverzace s jeho maminkou byl počet potvrzen. Má matku i otce, ale ten žil na vesnici daleko za městem, kvůli práci. Domů se dostal jen občas, chlapec F. ho měl velice rád a často se mu po něm stýskalo. Otec znal hodně her a umí udělat hračky. V rodině dále bydleli 3 sestry, 2 strýcové a 2 bratři.

Stravoval se 2krát denně, nschimu (místní kukuřičná kaše).

Do školy ho poslala maminka, ale chtěl i sám, protože do školy chodili kamarádi. Chtěl by být lékařem, a proto rád poslouchá science (předmět věda, který zahrnuje jak biologii, tak zeměpis a jiné). Paní učitelku měl rád, ale raději by pana učitele.

Hraček moc nemá, ale s chlapci vyráběl auta. Ve volném čase hrál nejraději fotbal. Ten je dle něj nejlepší - rychlý a kolektivní, každý hraje pro každého.

Nemoci neznal, nic ho nebolelo. Oblečení neřeší, neodpověděl.

Báseň umí, ale nechtěl ji říci.

8. 2. 2008: Kreativní individuální aktivita na téma - Můj domov a moje rodina: chlapec mluvil velice plynule v jazyce nanja. Neměl žádný ostych. S velkou úctou mluvil o všech členech své rodiny.

Případová studie č. 7: dívka E. – vytvořeno: 11. 2. 2008

Dívce E. bylo 10 let, své narození neznala, ale psát a počítat uměla. Plynně uměla anglicky, naučil ji strýc. Byla velice komunikativní, zároveň vypadala, jako že se stále něčeho bojí. Do ranní školy chodila velice pěkně ustrojena, každý den měla jinak napletené vlasy.

Doma jich bylo jedenáct – babička, otec, teta, děda, 3 strýcové, 2 sestry, 1 bratr, Dívka E. byla nejmladším potomkem rodiny. Při dotazu přemýšlela, kolik jich vlastně doma je. Matku nemá, zemřela, když byla malá. Vzhledem k velkému počtu lidí v domácnosti žije tato rodina pod hranicí chudoby. Pracuje otec, strýcové a starší sestry si přivydělávají v rámci svého učení. Na školu jim otec přispíval, jinak si platí vše sami. Přesné zaměstnání otce nebylo zjištěno.

Do školy dívku E. poslala babička, aby se naučila psát, je to prý důležité.

Svou učitelku měla velice ráda, stejně tak jako školu, naučila se ve škole mimo jiné i zpívat a tancovat.

Dívka E. měla oblečení velice málo, často si jej prala. To si vyměňovala se sestrami, které jsou starší a mají moc pěkné oblečení. Dívka E. někdy do školy přišla s velkým svetrem, či sukní. Hračky neměla, pouze jednu oblíbenou, a to je panenka, která byla stará a opotřebovaná. Často s ní usínala.

Ve volném čase si hrála s kamarádkami, měla jich hodně. Nejraději měla tancování. Domů chodila především na jídlo, jinak byla většinu času venku, takže volného pohybu měla dostatek. Starší sestry za ni vše doma zastaly. Nebyla nucena doma pomáhat, uklízet ani nic prodávat. Sestry chodily do učení, jedna byla švadlena a druhá pomáhala vařit v malé restauraci na Kalingalinga (chudinské čtvrti).

Stravu měla pravidelnou, většinou doma vařila babička. Nejčastěji měli nschimu (místní kukuřičná kaše) a k večeři občas rýži.

Netrpěla nikdy závažnými nemocí, ale bylo jí často smutno po matce.

Dívka E. přednesla báseň Mother Afrika, tu se naučila v komunitní škole, kam dříve chodila.

8. 2. 2008: Kreativní individuální aktivita na téma - Můj domov a moje rodina, dívka uměla pěkně mluvit, dokázala povídat i v angličtině. Někdy se zamyslela, ale s dopomocí bylo vše v pořádku.

Případová studie č. 8: chlapec D. – vytvořeno: 11. 2. 2008

Chlapec D. byl malý, trochu zmatený chlapec. Neuměl anglicky, neuměl odpovědět, kolik mu je let. Stále se hádal, ukazoval na prstech - 4, 10 let, ale bylo mu 5

let. Potvrdila to paní učitelka. Místní sociální pracovník vše překládal, chlapec měl ostych a bál se mluvit. Při výuce často tápal, zaujaly ho hry, jakmile se mohl nějakým způsobem zapojit do kolektivu, byl šťastný a soustředěný.

Se svou rodinou bydlel v chudinské čtvrti Kalingalinga a doma byli 3 – matka, mladší bráška, babička.

Do školy ho poslal otec. Rodinu nebyla navštívena, jelikož v průběhu výzkumu zemřel chlapci otec, nebylo vhodné do rodiny jít. Chlapec nebyl na programu 14 dní, pohřeb trval dlouho. Rodina žila po úmrtí otce ještě ve větší chudobě než předtím. Otec byl jediný, kdo pracoval.

Chlapec D. měl školu rád, ale raději si hrál. Měl rád skupinové hry. Chlapec byl vždy při hře ve střehu, ve škole ho to až tak nebavilo. Na otázku oblečení chlapec nedokázal odpovědět. Hračky tvrdil, že neměl. Ve svém volném čase si hrál s mladším bráškou, kamarády neměl. Rád kreslil, ale doma neměl papír ani tužku, takže kreslit nemohl. Na otázku o stravování neodpověděl, pouze řekl nshima. Nemocný nebýval.

Básničku bohužel žádnou neuměl, ale měl rád pohádky.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina skoro nic nenakreslil, ani neřekl.

Případová studie č. 9: chlapec J. – vytvořeno: 12. 2. 2008

J. je hbitý chlapec, který tvrdil, že umí anglicky. Nedokázal však odpovědět ani na jednu otázku. Pochytil pár anglických slov, ale víc nic. Vzhledem k jeho rychlosti byl ve škole často nesoustředěný a neposedný. Pokud měl zajímavý úkol, vše velice pečlivě a naplno vypracoval. Škola ho bavila, paní učitelku měl moc rád, hlavně když nekřičela. Rád ale vyprávěl, často přišel a začal mluvit nanjou.

Žil se svou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga. V rodině byl pouze on s rodiči, bylo mu 6 let. Tvrdil, že jeho maminka 2krát o miminko přišla, a teď musí navštěvovat lékaře. Proto neměla rodina na zaplacení vzdělání. Tuto skutečnost maminka potvrdila při návštěvě u nich doma. Tatínek doma nebyl, jezdil za prací za město, kde pracoval na farmě jako zahradník. Vracel se domů každý den, někdy ale zůstával na farmě přes noc, hlavně v dešťovém období, kdy měl nejvíce práce.

J. měl každý den velice slušné oblečení. Maminka na něj dbala a tvrdě ho vychovávala. Bylo to patrné i na jeho chování ve třídě. Maminka se dokonce trochu zlobila, když zjistila, že nemluví ve škole anglicky, prý spolu komunikují, aby uměl mluvit.

J. prodělal dětské nemoci, byl velice slabý, když se narodil. Matka s ním prožila velice těžký porod.

Hračky moc neměl, rodiče mu je nechtěli kupovat, peníze byly nutné na něco jiného. Často si s chlapci vyrobil míč, či auto z plastů. Kamarádů měl hodně, mrzelo ho, že nemá žádného bratra či sestru.

Doma jedli pravidelně 3krát denně. Většinou jedli nschimu (místní kukuřičnou kaši) a k snídani měli občas rohlíky a mléko, které otec vozí z farmy.

Básničku žádnou neznal, pouze příběh, ale ten neuměl říci celý.

8. 2. 2008 Můj den a má rodina, nebyl přítomen.

Případová studie č. 10: Dívka M. – vytvořeno: 12. 2. 2008

Dívka bydlela na Kalingalinga se svou rodinou. V rodině jich bylo 8 – matka, strýc, 3 bratři a 2 sestry. Dívce M. bylo 6 let, neuměla anglicky, pouze pozdravit. M. byla 3 týdny doma. Jinak chodila pravidelně. Školu měla moc ráda, především ráda malovala.

Záleželo na okolnostech, ale občas byla velice sdílná, někdy vůbec nereagovala. Kolikrát se chovala, jako by ji něco trápilo. Některé dny zase dorazila do školy skvěle naladěná a stále povídala.

Paní učitelku měla moc ráda, a to především proto, že byla podobná její starší sestře. Taky se stále usmívá. Při návštěvě rodiny jsme mluvili s maminkou, která byla v té době těhotná. Měla velkou radost, že se někdo zajímá o její rodinu. Po chvilce rozhovoru řekla, jestli bychom nemohli podpořit jejich rodinu, že jsou velice chudí. Dívka M. o otci nemluvila.

Když byla malá, měla dětské nemoci, jinak nic většího neprožila.

Hraček měla dost, většinou si je půjčovala s kamarádkami, vyráběly je, nebo je prostě někde sehnaly. Volný čas nejraději trávil s kamarádkou, hrály si na princezny.

Oblečení moc neměla, ale nevadilo jí to. Měla jen dvě trička, která byla její vlastní. Oblečení většinou dostala od starší sestry. Jídlo měla doma pravidelně 3krát denně. Nejraději měla nschimu (místní kukuřičnou kaši).

Uměla povídat povídku (tzv. story), která byla celá v nanje. Místní sociální pracovník ji přeložil, i když byla o tragédii malého děvčátka, měla moc příjemný konec, 8.2. 2008 - Můj den a má rodina: bohužel nebyla přítomna.

Případová studie č. 11: dívka S. – vytvořeno: 12. 2. 2008

Dívka S. hodně pomáhala s chodem třídy, pomáhala i mladším dětem při výuce. Vždy ji aktivity zajímaly, někdy ale měla otázky, které překvapily a absolutně nekorespondovaly s jejím věkem.

Dívka neznala své narození, ale věděla, že jí bylo 11 let. Bydlela spolu s celou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga. V jejich rodině jich bylo 9 – matka, otec, 4 sestry a 2 bratři. Bydleli v malém příbytku, kde s nimi pohromadě žili i ostatní příbuzní.

Rodina nemohla zajistit všechny děti. Nyní přispívali sestřám na vzdělání. Do dopolední školy ji poslala maminka, ráda by, aby uměla číst a psát. Dívka S. by chtěla být zdravotní sestrou.

Paní učitelku měla ráda, více to nekomentovala.

Jako malá byla hodně nemocná a často chodila k lékaři, ale proč, to si nepamatovala. Pamatovala si, že měla v minulosti malárii, při ní měla horečky a bolesti.

Ošacení moc neměla, ale hodně si věci střídaly se sestrami. Nejraději nosila sukně. Stejně tak i hračky, část si půjčovala, byly velice skromné.

Ve volném čase ráda hrála vybíjenou a tančila. Tanec ji naučila nejstarší sestra. Doma musela hodně pomáhat, hlavně s úklidem obydlí, kde jich dohromady žilo opravdu mnoho. Návštěva rodiny byla moc příjemná, rodina byla velice pohostinná. I když měli málo, byli velice otevření. Domácnost byla vedena na zambijské poměry skvěle, stravovali se 3denně. Dívka S. báseň ani píseň neuměla, ale uměla zatancovat tanec, který vyjadřuje námluvy muže a ženy.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina - svou rodinu krásně popsala, dokonce namalovala celý příbytek, kde rodina bydlela.

Případová studie č. 12: chlapec J. – vytvořeno: 14. 2. 2008

Chlapec J. byl tichý, soustředěný a jeho práce byla vždy stoprocentní. Někdy až moc. Zadané úkoly vždy dokázal přesně vypracovat a dopodrobna představit ostatním dětem. Vždy s úsměvem uvítal nové věci, které byly do vzdělávacího programu začleněny. Byl z velmi chudé rodiny.

Bylo mu 9 let, snažil se hodně mluvit anglicky.

Bydlel na okraji chudinské čtvrti Kalingalinga. Doma jich žilo 9 - strýc a teta a 5 bratrů a 2 sestry. Maminka pracovala mimo město a domů se vracela jen málokdy. Posílala jim peníze na výživu. Proto chlapec nemohl docházet do školy, finance byly velmi strohé a školu nepokryly.

Do školy ho poslal strýc s tetou, neuměli anglicky a rádi by, aby synovec uměl. Chlapec: „Proto se také tak snažím“.

Paní učitelku měl rád, protože byla chytrá.

J. jako malý moc nemocný nebyl, nepamatuje si na žádné závažné onemocnění.

Rodina nás opět přivítala s otevřenou náručí. J. byl velice pyšný na to, že jsme s ním do rodiny šli.

Ošacení moc neměl, ale střídal si ho s kamarády. Rád nosil bundu proti dešti, jelikož ho nemá rád.

Hraček má hodně, tedy vyrobených autíček. Ve volném čase s kamarády soutěží, kdo bude mít nejhezčí vyrobenou hračku. Tento rok se naučil udělat i autíčka z drátků. Naučil ho to strýc.

Doma se stravovali normálně, většinou snídaně a odpolední jídlo.

Často chodili do kostela, uměl tedy píseň z kostela, kterou zpívají na mši v neděli. Je to jeho oblíbená píseň.

8. 2. 2008 - Můj den a má rodina: chlapec se snažil mluvit v angličtině a zároveň překládal pro děti, které anglicky neumějí. Mluvil asi 10 minut, všechny členy rodiny krásně pojmenoval a mluvil nejvíce o starším bratrovi.

Případová studie č. 13: dívka W. – vytvořeno: 14. 2. 2008

Dívka W. byla tichá a milá dívka. Do školy chodila každý den spolu s bratrem. Bylo jí 6 let, datum narození neznala, ale věk sama ukázala na prstech. Mluvit anglicky neuměla, ale stále se snažila komunikovat.

Školní vyučování měla moc ráda, hlavně, když paní učitelka vyprávěla příběhy, neměla ráda matematiku. Do školy začala chodit, protože chodil i bratr.

Žila daleko od školy, ale stále na území chudinské čtvrti Kalingalinga. Doma jich bylo 8 – matka, otec, 2 bratři, 3 sestry. Návštěva byla zvláštní. Vypadalo to, jako by v baráku nikdo nebydlel, jakmile se rodina dozvěděla, že někdo dorazil, všichni se nahrnuli dovnitř a chtěli si povídat.

Dívka W. nebyla nikdy moc nemocná, v období dešťů měla většinou rýmu, nic víc.

Hraček moc neměla a ve volném čase musela doma hodně pomáhat, již od dětství. Se sourozenci se starala o úklid okolo domu a v něm. Někdy pomáhala v rodinném krámku, kde prodávala manga, rajčata a fazole.

Doma jedli dvakrát denně, v poledne jedla často mango z krámku. Oblečení měla dostatek, většinu dostala od sester, či sestřenic. Báseň nedokázala říci.

8.2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina nic nepovídala, ukázala pouze obrázek.

Případová studie č. 14: Chlapec E. - vytvořeno: 15. 2. 2008

Chlapci E. bylo 12 let. Své narození si nepamatoval, žil s rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga. Uměl mluvit pouze místními jazyky nanja a bemba, angličtinou zkoušel komunikovat, ale nedokázal používat souvisle věty, uměl základy od otce.

V jeho rodině žilo 8 členů – matka a 5 bratrů. Rodina byla velice chudá, matka nestíhala vydělávat dostatek financí, které by pokryly veškeré náklady na zajištění chlapců. E. byl 2. nejmladší syn. Otec zemřel v roce 2004. Tyto informace nám řekla maminka. E. o svém otci nemluvil. Smrt ho velice zasáhla.

Do školy chodil moc rád, nejraději měl matematiku, hlavně, když se učil násobit. Paní učitelka je dle chlapce moc krásná a chytrá, proto ji měl rád. I když měl školu rád, nedocházel pravidelně, musel doma hodně pomáhat. Každý chlapec zastával nějakou činnost, nejstarší chodili do učení. Do dopolední školy ho přihlásil bratr.

Hračky si dělali s bratry a navzájem si je půjčovali. Neměl žádné pomůcky do školy, je rád, když ve škole dostane papír a tužku. Ve volném čase moc rád hrál fotbal, chtěl by být fotbalistou.

Doma se stravovali pravidelně, když nebylo moc jídla, docházeli k tetě, která bydlí nedaleko jejich baráku.

Na otázku oblečení neodpověděl, ale dle jeho docházení bylo vidět, že oblečení nějaké má, které si střídá a byl velice dobře upravený. Nemocný nebýval.

Doma se stravují pravidelně, maminka musí vařit, chlapci mají stále hlad.

Neuměl žádnou báseň ani píseň, ani nechtěl umět, s chlapci někdy zpívají na hřišti nějaké písně k fotbalu.

8.2. 2008 - Můj den a má rodina: Kreativní individuální aktivita na téma - Ukázal pouze obrázek, nechtěl více povídat. Své bratry namaloval hodně velké a největší byl otec.

Případová studie č. 15: Chlapec G. – vytvořeno: 15. 2. 2008

Chlapec G. byl příjemný chlapec, který chodil do školy vždy perfektně upravený a nahlas pozdravil. Někdy dorazil do školy trochu později, ale vždy se omluvil. Většinou musel doma pomáhat s prodejem v rodinném krámku.

Pamatoval si své narození, občas komunikoval v angličtině.

Bylo mu 7 let, bydlel se svou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga, doma jich bylo 8 – 2 sestry, 2 bratři, sestřenice, matka a otec. Vzhledem k tomu, že byl nejmladší, musí počkat, až otec zaplatí studia bratrům, a pak i on bude moci studovat na státní škole. Nevadilo mu to, na téhle škole se mu to líbí. Do školy ho poslala matka, aby se něco naučil, jelikož si doma jenom hrál. Školu má moc rád, hlavně proto, že se naučí číst anglicky. Až vyroste, rád by si kupoval denně noviny a četl si v nich. Chtěl by být letcem, často si o tom povídal s paní učitelkou.

Chodil každý den v jiném oblečení, půjčoval si ho s bratry. Hraček měl hodně, většinu si vyrobil sám, nebo zdědil od bratrů. Nikdy nebyl moc nemocný, jediným větším problémem byly jeho hlasivky, ty ho hodně zlobily. Nejhorší to bylo v chladném, období, to často nemohl ani mluvit.

Při příchodu do rodiny nás uvítala matka. Vypadala hodně unaveně, návštěvou doma bylo zjištěno, že prodělala malárii. Byla velice ochotná, pozvala nás dál. Chlapec G. stále něco vyprávěl.

Doma jedli každý den 3krát, ale chlapec občas oběd nejedl, nemíval hlad. Přednesl zajímavý příběh v nanje (byl sociálním pracovníkem přeložen). Byl to příběh o dítěti a jeho otci.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: plynule mluvil a smál se. Zdůraznil, že je nejmladší v rodině a že má moc rád maminku.

Případová studie č. 16: Chlapec D. - vytvořeno: 16. 2. 2008

Chlapec D. byl každý den ve škole. Velice šikovný a svědomitý chlapec. Často docházel v roztrhaném oblečení. Bydlel se svou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga, doma jich bylo 6 – matka, otec, bratr, sestra a strýc. Bydleli v malém domku, kde žili i ostatní příbuzní. Chlapec byl 2. nejmladším potomkem rodiny, jeho otec je velice nemocný. Proto byla rodina tak chudá. Bohužel, nikdo v rodině nevydělával. Celá rodina byla zajištěna pouze z pouličního prodeje jejich malého krámku, kde prodávali zeleninu. Finance z prodeje celou rodinu nemohly zajistit. Matka se snažila vydělávat, jak to jen šlo, ale často platila ošetření svému manželovi.

Chlapec D. doma musel často pomáhat, ale i tak ho otec poslal do školy, jelikož mu řekl, že je to pro něj velká šance něco se naučit. Škola se mu líbila, protože byla zdarma. Sestra byla malá a bratr docházel do učení na truhláře. Vydělal si jen občas a toto minimum věnoval opět rodině.

Chlapec měl školu hodně rád, bavilo ho psát. Anglicky uměl mluvit výborně, datum narození si pamatoval přesně, bylo mu 9 let. Paní učitelku měl rád moc, jelikož je moc chytrá a půjčovala mu ve škole hry.

Když byl malý, nebyl nemocný, občas ho bolelo břicho, jinak si nestěžoval vůbec na nic. Měl málo oblečení, s bratrem si oblečení často půjčovali, ale jeho bratr byl o hodně větší, nebylo to tedy vždy možné.

Chlapec D. měl oblíbenou hračkou míč, kterou dostal minulý rok k narozeninám. Jiné hračky neměl. Proto také rád chodil do školy, kde si mohl půjčit puzzle a stavět. Ve volném čase si často hrál s kamarády.

Doma se i přes velkou bídu stravovali 3krát denně. Jedli hlavně nschimu a hodně fazolí, ty nejsou tak drahé. Chlapec jako první ze všech dětí řekl báseň anglicky. Byla to báseň, kterou znal od otce z kostela. Báseň byla o problému HIV/AIDS v rodině.

8. 2. 2008- Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: obrázek byl velice barevný a konkrétní. Chlapec D. popsal všechny členy své rodiny, hodně povídal o svém otci a malé sestře.

Případová studie č. 17: Chlapec P. - vytvořeno: 17. 2. 2008

Chlapec ze začátku moc ve škole nepracoval, ale postupem se vše změnilo. Bavilo ho hlavně kreslení a vymalovávání obrázků. Paul bydlel se svou rodinou na okraji chudinské čtvrti Kalingalinga. Často mluvil o mamince.

Doma jich bydlelo 8 – matka, otec, 3 bratři, 2 sestry. Chodili k nim bydlet často teta se sestřenicí.

Chlapci bylo 7 let, datum narození si nepamatoval, neslavili je v rodině. Do školy ho poslala matka, aby se naučil psát. Tatínek řekl, že si chlapec pouze hrál, a proto se musí něco naučit, není možné, aby byl pořád doma. Jeho starší sourozenci chodili do školy nebo do učení. Starší bratr byl sponzorován rodičem z ČR, proto může do školy chodit. Rodina by jinak neměla na zaplacení školného pro všechny. Měli malý obchůdek, tatínek prodával nářadí.

Školu měl rád, rád si povídal s paní učitelkou, je velice chytrá. Do školy chodil pravidelně, ale byl týden nemocný. Bolelo ho břicho a měl horečky, jinak nemocný nebyl.

Doma nikdo nebyl, a tak nás chlapec P. dovedl ke krámku, kde otec prodával. Ten byl rád, že jsme měli zájem o jeho rodinu.

Věcí na sebe měl dost, hraček moc ne. Ve volném čase si hrál s kamarády na vojáky, často hráli fotbal. Chtěl by být lékařem. Proto má ve škole rád psaní, pan doktor musí umět dle něj dobře psát.

Tvrdil, že jedli doma jen jednou za den, a to nschimu – v poledne či odpoledne. Jinak jedl sladkosti, nebo ovoce a zeleninu, vždy to někde sehnal.

Báseň neuměl celou. 8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: Paul při představování svého obrázku plynule mluvil, obrázek byl krásně barevný.

Případová studie č. 18: Dívka M. - vytvořeno: 17. 2. 2008

Dívka M. byla velice roztomilá, vždy s úsměvem. Chodila do školy vždy skvěle upravená a načesaná. Anglicky neuměla, jen zdravit. Datum narození neznala, ale na ruku ukázala 5 let a k tomu povídala nanjou. Někdy byla dívka M. trochu mimo, moc nevnímala, ale zabavily ji hry jak stolní, tak pohybové. Svou učitelku měla moc ráda, je chytrá a učí je pěkné písničky, ale ona si je nepamatuje.

Žila s maminkou, bratrem, strýci a jejich syny nedaleko školy, uprostřed chudinské čtvrti Kalingalinga. Je jich doma 8. Rodina byla při naší návštěvě velice vstřícná. Narodila se jim zrovna malá holčička. O otci se dívka nezmiňovala, ani maminka nic neříkala.

Do školy ji poslala maminka, znala paní učitelku a vzhledem k tomu, že věděla, že je hodná, byla si jista, že tam její dcera může chodit. Do školy dívku M. maminka doprovázela, měla strach, aby se jí nic nestalo.

Nemocná nebývala. Co se týkalo oblečení, odpověděla, že ho má hodně, má hodně sestřenic a ty jí oblečení půjčovaly. Hraček moc neměla, měla panenku, ale tu neví, kam dala. Volný čas tráví hlavně se svými kamarádkami, hrají si na rodinu. Doma se stravovali pravidelně 3krát denně.

Povídala pohádku, která byla velmi krátká a povídala ji v nanje.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: Při prezentaci obrázku měla obrázek před obličejem a stále něco po tichu povídala, bohužel jí nebylo rozumět, mluvila nanjou (místním, jazykem). Prezentace trvala asi 3 minuty, obrázek byl velice hezky nakreslený.

Případová studie č. 19: Dívka M. - vytvořeno: 17. 2. 2008

Dívce M. bylo 5 let. Každý den přicházela do školy pozdě a nikdy moc omluvu neřešila. Když byla dotázána, proč přichází pozdě, vždy se roztomile usmála, ale nikdy více neřekla. Při výuce se moc nedokázala soustředit, jako jediná často přecházela mezi lavicemi a vyrušovala ostatní. Děti jí ochotně vždy odpověděly. Po pár týdnech se dívka M. docela změnila a chtěla stále kreslit. Na otázku, kdy se narodila, uměla odpovědět. Maminka pak narození potvrdila. Rodina navštívena nebyla, ale maminka dívku M. často do školy vodila. Měla strach, aby se jí cestou do školy něco nestalo a aby do školy došla.

Od paní učitelky bylo zjištěno, že dívka byla na začátku školy v dost špatném stavu. Chodila hodně neupravená a zanedbaná. Oblečení jí prý půjčovaly kamarádky.

Žila s maminkou a 3 dívkami, 3 bratry na okraji chudinské čtvrti Kalingalinga, na hranici s Mutendere (sousední chudinská čtvrť). Školu moc ráda neměla, nebavilo ji sedět v lavici. Když byla malá, měla hodně nemocí, ale neví, jaké, v roce 2008 trpěla často plísní kůže, hlavně v období dešťů.

Hračky neměla, volného času měla dost, byla často na ulici s kamarádkami. Domů chodila až na večer. Stravovali se jak kdy. Báseň, ani píseň neznala, do kostela nechodila.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: neřekla nic, postavy na obrázku byly velice strohé.

Případová studie č. 20: Dívka P. – vytvořeno 17. 2. 2008

Dívka nikdy moc nepovídala, bylo vidět, že nechce komunikovat. Bylo jí 9 let, často si vyžadovala pozornost, a to tak, že upřeně koukala na někoho z lektorů a čekala, zda jí pohled věnuje. Jako jediná bydlela daleko od školy, každý den dojížděla cca 1 hodinu. Rodina si nepřála návštěvu. Doma jich je 7 – matka, otec, 2 sestry, 2 bratři.

Anglicky neuměla, jen pár slov, narození si nepamatovala, ale že jí je 9, si pamatovala. Už minulý rok ji poslal do školy otec, ale to bydleli na Kalingalinga. Teď musela docházet, ale chtěla se naučit číst a psát. Chtěla by být zdravotní sestrou.

Školu měla ráda, ale chtěla by se učit něco z biologie člověka. K tomu, zda má ráda paní učitelku, se nevyjádřila.

Byla často nemocná, hlavně kašel a rýmu. Rodina si nemohla dovolit platit školné, ale chtěli, aby do školy chodila. Jídlo mají 2denně, do školy nosila ovoce.

Hraček moc neměla. Ve volném čase si hrála ráda sama. Maminka jí koupila

tužky a papír, tak doma často kreslila. Musela doma hodně pracovat. Věcí na sebe měla dost, víc nepotřebovala, ani nechtěla.

Krásně přeříkala povídku, kterou uměla z kostela. Když povídala, nesměl u toho být nikdo z dětí.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: neřekla vůbec nic, obrázek ukázala pouze soukromě.

Případová studie č. 21: Dívka A. – vytvořeno 17. 2. 2008

Usměvavá dívka, která byla často zmatená, jako by nevěděla, co dělat v nepřipravených situacích. Byla ustrašená, stále čekala, jestli ji někdo napomene, či nikoli. Se vším vždy pomohla, vypadala starší než 12 let.

Své datum narození si nepamatovala, ale s hrdostí tvrdila, že jí je 12 let.

Dívka nebyla moc komunikativní, ale její práce byla vždy dokončena. I když si nevěděla rady, vyřešila vše po svém.

Žila spolu se svou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga. Bydlela se sestřenicí, tetou a strýcem. Matka bydlela na vesnici, dívka nevěděla proč. S nimi nežila a vídala ji velice málo, nestýská se s nimi, skoro ji neznala. Do školy ji poslala teta, aby se něco naučila. Albertina měla školu moc ráda, doma musela hodně pracovat, tady seděla a dovídala se nové věci. Z paní učitelky měla respekt, je dle ní moc chytrá.

Nikdy nebyla moc nemocná, jinak všechny nemoci léčili doma, neměli na zaplacení lékaře.

Neměla moc druhů oblečení a střídala si ho s kamarádkami. Nejraději nosila sukně, chtěla by krátkou, teta jí to zakazovala, nesmí se nosit.

Doma žádné hračky neměla, už je velká. Ani když byla malá, neměla jich mnoho, většinou jen po sestřenicí. Sestřenice byla starší a učila ji nové věci. Měli pravidelně 3krát denně jídlo. Hlavně nshimu. Básničku ani povídku neznala. Styděla se.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: Svůj obrázek hrdě prezentovala, použila pouze 4 barvy, které byly velice syté. Na obrázku vůbec maminku nenakreslila.

Případová studie č. 22: Dívka P. – vytvořeno 17. 2. 2008

Dívka P. byla dívka, která do školy přicházela často pozdě. Po pár týdnech bylo zjištěno, že doma pracovala a pomáhala při prodeji v obchodě.

Bydlela v chudinské čtvrti Mutendere spolu s maminkou, 2 bratry a 4 sestrami.

Rodina byla dost chudá, hlavně proto, že maminka neměla stálé zaměstnání, pouze prodávala v obchodě, který měla společný s její sestrou. Prodávaly ovoce a zeleninu. Maminka brzo ráno chodila na trh do města, tam vše potřebné nakoupila, a pak to ve svém obchodě prodávala. Maminka byla často vyčerpaná, zastávala různé práce.

Bylo jich doma 10, ale 2 sourozenci umřeli. Dívka je neznala, ale často na ně doma vzpomínali. Školu měla moc ráda, hlavně paní učitelku: „Je moc chytrá a všechny nás krásně učí.“

Dívka P. oblečení moc neměla, nepotřebovala ho. Vadilo jí pouze dešťové období, měla jen jeden kabát, který byl hned promočený, tak raději zůstávala doma.

Hračky dívka neměla, ve volném čase si hrála s kamarádkami na rodinu, nebo na hřišti, skákaly přes gumu.

Doma se stravovali 2krát denně, večer už moc nejedli. Hlavně neměli moc peněz na jídlo, ale tohle všechno řešila maminka. Dívka P. doma musela jen pomáhat s úklidem. Žádné závažné onemocnění neměla.

Návštěva proběhla, nikdo nebyl doma. Byl tedy navštíven rodinný krámk, který byl nedaleko baráčku. Maminka vypadala velice ustaraně, ale byla velice pohostinná.

Báseň dívka P. neznala, pocházela z kmene Tonga, zazpívala píseň, která byla o mamince a dceři. Přeložila ji paní učitelka, pocházela ze stejného z kmene Tonga.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: nebyla přítomna, nechtěla později dokreslovat.

Případová studie č. 23: Dívka N. – vytvořeno 18. 2. 2008

Bydlela v chudinské čtvrti Kalingalinga. Doma jich bylo 8 – matka, 2 bratři, sestra, 2 strýcové. O tatínkovi nemluvila. Anglicky neuměla, ale ráda by, proto chtěla chodit do školy. Učitelku měla ráda, byla na ni hodná.

Bylo jí 8 let. Chtěla by být doktorkou. Do školy ji poslala maminka, aby se naučila počítat.

Hraček moc neměla, většinou si hrála spolu s dětmi s nějakými předměty, které našly, nebo je někdo přinesl. Ráda hrála míčové hry, ale míč neměla. Ráda se oblékala, měla 3 sukně. Když byla malá, zlomila si ruku, jinak prodělala párkrát malárii, na tu si pamatuje, bylo to hodně náročné a zdlouhavé onemocnění.

Z rodiny uměli anglicky bratři a sestra, všichni byli při návštěvě dívky z domova pryč, tak proběhla komunikace s maminkou.

Moc ráda obědvala, hlavně nschimu. Jídla měli doma dost, hodně ho vozil strýc

z vesnice. Báseň ani píseň neznala. Zazpívala skvěle hymnu Zambie.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: nebyla přítomna.

Případová studie č. 24: Dívka O. – vytvořeno 18. 2. 2008

Dívka byla malá 8letá, velmi chytrá slečna, která na sebe neustále upozorňovala a strhávala na sebe pozornost. Po pár dnech bylo vyzorováno, jak si vynucuje pozornost i mezi dětmi a dokáže být k dětem dost hrubá. Děti se jí bály, a proto často sedávala sama, nikdo s ní nechtěl být (přes zasedací pořádek).

Anglický jazyk neuměla, komunikovala v nanje, místní sociální pracovník s ní často promlouval. Vysvětloval jí, že není dobré být na děti hrubá. Mluvila většinou jen s určitou osobou, hlavně s dospělými, s dětmi moc ne. Paní učitelku měla ráda, protože to je učitelka. Žije na Kalingalinga spolu s otcem a maminkou. Do školy ji poslala maminka, tatínek to nechtěl, měla by prý doma a pracovat. Pomáhá s úklidem a v baráku s vařením. Maminka chodila do práce, tatínek ne, ten byl doma. Ona doma nechtěla být. Chtěla by se učit číst, má ráda noviny. Nemocná moc není, ale prodělala silnou malárii, kterou si pamatovala. Věcí na sebe měla dostatek, ráda nosila kalhoty a tričko.

Hračky neměla, tvrdila, že už je velká. Hrála si většinou sama. Doma se stravovali 2krát denně, večeri neměli. Tatínek si nepřál, abychom je navštívili doma.

Báseň žádnou neznala, ráda tancovala, ale nechtěla na veřejnosti tančit.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina - moc toho neřekla, postavy byly strohé a obrázek byl celý v černé a šedé barvě.

Případová studie č. 25 Dívka C. – vytvořeno 18. 2. 2008

Dívka C. žila se svou rodinou v chudinské čtvrti Kalingalinga. Neuměla anglicky, uměla se podepsat a pořád povídala. Ráda vyprávěla příběhy, pohádky a své zážitky. Bylo jí 6 let. Při zadání úkolu se rozmýšlela a často nechápala, ale nakonec vše skvěle udělala, tak jak bylo dle její mysli správné.

Doma jich žilo 7 – matka, otec, více nepopsala. Nikdo ji do školy neposílal, chtěla jít sama, záměr byl, že se chtěla naučit psát a číst. Paní učitelku měla ráda, jelikož uměla pěkně tancovat. Nikdy nebyla moc nemocná, jedině kašel, často měla odřené koleno. Maminka jí ho vždy ošetřila. Věcí měla na sebe dost, mohla si dovolit oblečení i

střídat. Hračky neměla, ve volném čase si hrála s kamarádkami na rodinu a vymýšlely pohádky.

Doma jedli 3krát denně. Dívka C. k obědu nechodila, většinou domů přicházela až na večer. Maminka se s ní zlobila. Dívka C. tvrdila, že vždy potká nějaké kamarádky a povídají si, a pak zapomene jít domů. Doma žádné povinnosti neměla. Maminka nám vše potvrdila a řekla nám, že dívka má alergii na vlhko, což je náročné.

Báseň: zazpívala hymnu Zambia.

8. 2. 2008 - Kreativní individuální aktivita na téma: Můj den a má rodina: Do obrázku nakreslila strašně moc postav, nebyly ani popsány. O rodině mluvila pěkně, vůbec se nezmínila o otci.

4.1.12 Vyhodnocení případových studií dětí

V rámci 2. období 2. výzkumné části disertace v Zambii roku 2008 bylo vytvořeno 25 případových studií dětí z dopolední školy (Edukačního centra), která se provozovala v rámci projektu Volnočasové aktivity pro děti ulice z Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti).

Děti často odpovídaly, že anglicky umějí, většinou to bylo jen pár slov, která pochytily. Pouze 4 děti z 25 uměly komunikovat v anglickém jazyce. Jejich snaha komunikovat anglicky byla velická, bohužel, jeden z největších nejčastějších problémů bylo, že neměly rodinu, kde by se anglicky plynule mluvilo. V rodinách se často používal pouze místní jazyk nanja a děti tak nedokázaly tvořit souvislé věty.

Případové studie se musely vzhledem k věku některých respondentů řešit i s jejich rodiči. V rámci výzkumu autorku zajímalo, kde a v jakých podmínkách děti bydlely. Většina rodičů neměla problém s návštěvou a s dotazy okolo jejich potomků a rodinného zázemí. Dvě rodiny se nepodařilo navštívit, a to dívky E. (případová studie č. 7), kde rodiče vzkázali, že žijí v nuzných podmínkách a že nechtějí, aby je někdo navštěvoval. Další rodina, která si nepřála návštěvu, byla dívky O. (případová studie č. 24), kde si to důrazně nepřál tatínek.

Vzhledem k vysoké chudobě v Zambii je v zambijských rodinách časté, že jeden z rodičů odchází pracovat za město, kde vydělává peníze a ty následně posílá rodině. U této cílové skupiny dětí z celkového počtu 25 to byli 3 otcové a 2 matky, kteří byli mimo rodinu. Někteří rodiče byli pryč kvůli práci, někteří odešli a děti důvod nevěděly, v podstatě rodiče neznaly.

Jedny z prvních otázek, které byly položeny dětem v rámci případové studie, byly otázky týkající se věku a data narození dětí. Otázka ohledně věku byla zásadní k tomu, aby autorka zjistila přesné věkové složení třídy. Na základě tohoto zjištění byl upravován denní program. Z 25 případových studií neznalo své datum narození 19 dětí. Věky dětí poté potvrdili rodiče, či místní učitelka, která znala věk dětí od jejich rodičů či opatrovníků. Některé děti si pamatovaly pouze to, že se narodily v období dešťů. Menší děti věk ukazovaly na prstech ruky. Některé starší děti svůj věk prezentovaly také na prstech, bylo to pro ně jednodušší. Již zde bylo zjištěno, že děti mají velký problém s abstraktními pojmy, věděly, kolik jim je, ale nedokázaly to jen tak říci, raději si to spočítaly na prstech, jako pomůcku..

Většina 24 z 25 dotazovaných dětí bydlela v compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga. Děti to měly do školy velice blízko, nebyl tedy pravděpodobně problém do školy přijít na 9.00 hod ráno. Z 24 dětí, které žily na Kalingalinga, byly 3, které žily uprostřed anebo na okraji compaundu, kde byla hranice další chudinské čtvrti s názvem Mutendere (Mír). Tyto děti do školy většinou vodila matka, či starší sourozenec, měly strach, aby dorazily v pořádku. Kriminalita a zneužívání dětí je v Zambii velmi časté. Škola byla velice dobře situována, její dostupnost byla dána především kostelem Roma Church, který znal v okolí každý, a hlavně se zde scházelo každý den mnoho lidí, především kvůli pravidelným bohoslužbám a akcím kostela.

Dívka P. (případová studie č. 20) bydlela v jiném compaundu, který byl vzdálený 2 hodiny od školy. Před rokem 2008 bydlela celá její rodina na Kalingalinga, ale kvůli finanční tísní byli nuceni se přestěhovat k bratrovi otce, jinak by rodina neměla kam jít. Vzhledem k tomu, že dopolední škola Kalingalinga je zdarma, otec nadále trval na tom, aby dívka P. docházela do školy sem. Dopolední škola měla výhodnou situaci, jelikož byla zdarma, což ale dělalo trochu problém při výběru žáků. Vyhovělo se rodinám, že nemusí platit, ani zařizovat uniformy, ale na druhé straně se edukační centrum potýkalo s problémem kapacity třídy vyučujícího. Škola mohla být efektivní maximálně s 30 dětmi, jinak ztrácela veškerý smysl.

Na další otázku, která byla v rámci případové studie položena dětem, odpovědělo 13 dětí z 25, že to byla matka, která je poslala do školy. Důvody byly různé, ve dvou případech to bylo to, že matky chtěly, aby se děti naučily psát a číst, že to samy neumějí, v následujících případech šlo většinou o stejný důvod, trochu jinak zformulovaný. Rády by, aby děti dosáhly vzdělání a měly tak lepší životní uplatnění, nebo už měly matky konkrétní cíl, co by děti měly dělat. Bylo zjištěno, že matky mají

velký zájem o své potomky. Z předešlých let výzkumu se autorka domnívala, že matky vzhledem k tomu, že mají často mnoho dětí, zastávají roli hlavně výchovnou, tedy že se zajímají především o prvotní fázi dětského věku a poté už školní období tolik neřeší. Rodinám záleží na vzdělávání svých potomků, bohužel, nemohou dělat více, než to, že své děti přihlásí do nejlevnější školy, kterou si mohou dovolit zaplatit. Nemohou jít protestovat proti hierarchii Ministerstva školství Zambie, tak jsou nastavena pravidla, která jsou ovlivněna dalšími vyššími subjekty, které zasahují do systému celé země a v konečné fázi to má největší dopad především na děti.

Z 25 dotazovaných odpověděly 3 děti, že chtěly do školy samy, jelikož by rády vystudovaly na určitou profesi, jako lékař, letec či zdravotní sestra.

V případové studii č. 14 chlapce E. o jeho nástupu do školy rozhodl starší bratr, který zastával roli otce, zřejmě mu záleželo na vzdělávání svého mladšího bratra, zde se opět potvrzuje silný vztah mezi sourozenci.

Děti často zastávají péči o mladšího sourozence, kterého nosí všudypřítomně s sebou uvázaného na zádech (viz *Příloha č. 103*). Děti jsou často zaměstnány na úkor jejich volného času, a tím tak ztrácejí svá práva, na která mají jako všechny ostatní děti na světě nárok. Jsou obsazovány do mnoha pracovních aktivit, a to nejen v rámci rodiny.

V Zambii je otázka dětské práce stále dost na okraji, přitom je to tak závažný problém. Je normální vidět dítě s kolečkem naplněným těžkým obsahem, nebo dítě u krámku, které zastává roli obchodníka rodiny. Pokud děti pracují, nemohou docházet do školy. Ztrácejí tak souvislost ve výuce a dítě pak zaostává za ostatními. Z důvodu vysokého počtu dětí ve třídě učitel nedbá a pokračuje dále ve výuce a nemůže se absentovanému dítěti věnovat individuálně. Pedagogika Marie Montessori je v podstatě založena na individualitě dítěte. Její principy jsou jasné, každý učitel i žák si z nich může vzít to, co potřebuje v daný okamžik.

Většina dětí 24 odpověděla, že do školy chodí rády, chtějí se něco naučit a být v budoucnu potřební, viz případová studie č. 2 - dívka R. by ráda byla lékařkou, a to především proto, že si uvědomuje, že je v Zambii hodně lidí nemocných a ona by chtěla pomoci.

Pouze jedna dívka M. (případová studie č. 19) z 25 dotazovaných odpověděla, že školu moc ráda nemá, především proto, že nerada sedí v lavici. Nicméně, i tato dívka měla v rámci programu mnoho možností, jak se realizovat a najít si, co ji zaujalo. Po čase bylo zjištěno, že jí jde vybarvování. Pokud nastala situace, že někdy nechtěla dělat

to, co ostatní děti, dostala obrázek a mohla se sama realizovat v této činnosti. Tento princip je v pedagogice Montessori velice zajímavý, skrz ni se člověk dívá na dítě jako na individuálního člověka, ne jako na třídu plnou dětí.

Většina dětí prodělala dětské nemoci, které si ani moc nepamatují, často však upozorňovaly na malárii. V průběhu vzniku případových studií 5 dětí vyprávělo nepříjemné zážitky s touto zákeřnou nemocí. Děti často povídaly, že doma bohužel nemají moskytiéry, ani jiné prostředky, které by byly prevencí proti nebezpečnému hmyzu. Nedostatečná prevence proti malárii je v Zambii velkým problémem, často jsou na ulicích umístěny billboardy s tématem prevence proti malárii. Bohužel, prevence tohoto typu se většinou dostane pouze k lidem ze středních vrstev, kteří umějí anglicky a mají finance na to, aby si moskytiéru, či repelent proti škodlivému hmyzu zakoupili. Malárii přenáší samička, jsou zasaženi hlavně muži. Bohužel, často se stává, že onemocnění malárie dostává do stavu neúnosné chudoby celou rodinu. Nejde pouze o jedince, který malárii dostane a strádá, ale jde i o ostatní členy rodiny. Nemocný v Zambii často navštíví nemocnici UTH (University Teaching Hospital), kde ho lékař po dlouhém čekání, a tím prodlužování utrpení, vyšetří, a pošle ho, aby si zakoupil lék tzv. Antimalarikum. Místní Zambijec, který pochází z chudé vrstvy, často na lék nemá, proto se na jeho lék složí celá rodina. Po dlouhém shánění si lék koupí, většinou je to ještě tak, že nemá ani na celé balení daného léku, takže účinek léku se velice snižuje. Lékárník mu stejně alespoň poloviční dávku léku prodá, jelikož vidí v nemocném zdroj peněz. Nemocný s myšlenkou uzdravení, bez peněz odchází domů, kde po pár dnech stejně onemocnění podlehne, jelikož léků bylo málo. Rodina tedy ztrácí člena rodiny a zároveň je bez finančních prostředků, které byly určeny například celý týden. Tento koloběh má velké následky, rodina nemá na obživu, nemůže si dovolit poslat dítě do školy, platit nájemné. Jeden z největších dopadů to má samozřejmě na děti, jelikož ty ztrácejí blízkého člena, jsou ohroženy stresem z úmrtí, jsou nejzranitelnější skupinou celé rodiny.

Děti nebývají ani tak vážně nemocné, tedy, často se jejich nemoci přehlížejí, ale je jasné, že se na jejich zdraví podepisuje prostředí, ve kterém žijí, viz případová studie č. 4, dívka M., která měla velké problémy s plísní kůže, ta je způsobena právě přílišným vlhkem. Proto je nutné děti umístit do příjemného prostředí, které bude čisté a bezpečné. Chlapec G. (případová studie č. 15) měl velký problém s hlasivkami, hlavně v suchém, studeném období. Nedostatek teplého oblečení a nekvalitní obydlí tento problém podporuje. Dalším častým problémem u dětí jsou bolesti břicha, 4 děti z 25 na

to přímo upozornily. Problémy s břichem mají příčinu v nekvalitní skladbě stravy. I když je strava pro děti v rámci jejich území typická, trpí často malnutricí, nedostává se jim hodnotných vitaminů, které potřebují k vývoji. Děti často odpovídaly, že nemocné nejsou, posuzovaly to dle toho, zda byly u lékaře, či nikoli. Mnoho dětských nemocí je stíráno, ty se pak mohou prohlubovat a dochází tak ke komplikacím dětského věku. Případová studie č. 21 dívka A. odpověděla, že nemůže být nemocná, jelikož nemají peníze na ošetření u lékaře. Všechna onemocnění řeší doma. Lékařská péče je v Zambii zpoplatněná. Je to tedy přesně tak, že ošetření ve státní nemocnici např. UTH (University Teaching Hospital) je zdarma, nicméně, zákrok se už musí platit. Na tyto poplatky chudé rodiny nemají, a tak nemoci raději zanedbávají a k lékaři nechodí. Vysvětluje to tedy i počty lidí (pacientů), kteří přicházeli v rámci pravidelné prohlídky na Kalingalinga, kde se lidé ošetřovali zdarma. Často přišlo až 70 lidí, kteří si mysleli, že budou ošetřeni. Nehledě na to, že se často stalo, že dotyčný byl vyslán jako zástupce rodiny, aby nabral léky na bolest pro celou rodinu, takže nemoci simuloval. Opět otevřený problém, který má velký dopad na dětskou populaci, nemají důslednou lékařskou péči, a jejich nemoci se dublují. Děti jsou často unavené, nesoustředěné a sužují je bolesti břicha, hlavy, které mohou mít úplně jiný původ.

Případová studie č. 7 dívka E. odpověděla, že není nemocná, nicméně, že se jí často stýská po matce a to ji bolí více než nějaká nemoc. Odpovědi byly často velmi zajímavé a vypovídaly o dětech, jako by byly starší než doopravdy. Odpověď dívky E. souvisela i s jejím přednesem básně Mother Africa, která vypovídala opět o mateřství a vlastenectví. Bylo vidět, že dívka E. hodně strádala.

Většina dětí chodila do školy pěkně oblečena, oproti dětem, co docházely na odpolední volnočasové aktivity. Oblečení děti moc neměly, často si ho půjčovaly spolu s kamarády, či staršími sourozenci. Dívky měly rády chitange (místní látka), ze které se vyrábějí šaty, nebo v ní nosí na zádech malého sourozence. Z 25 případových studií bylo 6 dětí, které měly dostatek oblečení, většinou to byly děti z menších rodin. Děti z těchto rodin byly lépe zajištěny (viz případová studie č. 8, 9). Děti, které přicházely z početnějších rodin, byly často zanedbané, bylo vidět, že na ně rodiče nemají čas. Případová studie č. 19 dívka M., byla ve velice neutěšeném stavu. Matka měla na starosti 7 dětí a byla na to sama. Dívka M. byla často hodně neupravená a neumytá. Někdy i její chování a vyjadřování bylo zvláštní. Někdy si hračky nebo pomůcky přivlastnila a nechtěla se o ně dělit. Její vlastnost vyplývala z jejího nelehkého života, nepodnětného prostředí, ve kterém vyrůstala.

Volný čas děti trávily různě, převážně však s kamarády na ulici. Z 25 respondentů byly 3, které musely doma hodně pomáhat. Tyto děti měly velice málo volného času, a to, že si mohly ve škole zahrát hru, domino, či nějakou stolní hru, považovaly za výjimečné. Pokud si děti hrály ve skupinách, podnikaly většinou kopanou, nebo vybíjenou. U dívek je oblíbené přeskakování přes gumu.

Hraček děti moc neměly, většinou to byly vyrobené hračky. Za hračku považují i míč, vyrobené auto z plastů, které najdou na ulici (viz Příloha č.104). Při tvorbě případových studií bylo zajímavé pozorovat, jak děti posuzují, zda hračky mají, či nikoli. Některé řekly, že hračky mají a považovaly za to minimum, jako je právě vyrobený míč (z látky, plastů), který si ještě půjčovaly navzájem s kamarády. Naopak některé řekly, že nemají žádné hračky a měly také jeden míč. Každé dítě je individuální a dle toho je nutné s nimi pracovat. Neformovat, nenutit je do činností, které samy nechtějí, nebo nemohou pochopit. Dle pozorování bylo zjištěno, že děti reagují velice pozitivně na kreativní a skupinové hry. Uměly se u nich uvolnit a i ty děti, které se až tak významně nezapojovaly ve vzdělávacích aktivitách, byly hrami nadšené a soustředily se (viz případová studie č. 6, 8). Tento fakt potvrdily i výpovědi studentek ZSF JU, které dojížděly do programu jako pomocnice a ten také tvořily. Dále tuto skutečnost potvrdila i cílová skupina S3 (sociální pracovníci), která v rámci polostrukturovaných rozhovorů uvedla, že děti mají rády kreativní hry, malování.

Z celkového počtu 25 bylo 8 dětí, které mají jídlo 2krát za den, 1 dítě tvrdilo, že jí pouze jedenkrát denně a všechny ostatní jedly dle výpovědi pravidelně, tedy 3krát za den. Počet stravování je v pořádku, nicméně skladba stravy už tak v pořádku není. Děti mají nejradši nschimu (národní jídlo - kukuřičná kaše). Ta je u dětí a v zambijských rodinách každodenním jídlem. Je to velice hustá kukuřičná kaše, která se jí rukama. Využívá se v podstatě ke každému chodu. V řidším stavu je to ráno (sampo), v poledne a večer v tuhé formě, která se podává spolu se zeleninou (relisch), či fazolemi, občas s masem. Kaše je to nejlevnější, co rodiny mohou na trhu dostat, proto je tak hojně konzumována. Bohužel opravdu nemá tolik dostatečných vitaminů, děti nestrádají, je vysoce kalorická, nicméně vnitřně jim vitaminy chybí.

Paní učitelku M. mají děti rády. Z 25 případových studií 24 dětí odpovědělo, že jí mají rády, a to hned z několika důvodů. Hlavní důvod byl, že je chytrá, hodná a hezká. Často jí srovnávaly se svými rodiči, či blízkými osobami z rodiny, které jsou pro ně velice důležité. V Zambii má učitel velkou váhu a úctu, kterou mu dávají děti najevo.

Je to podobná úcta, jako u nás v ČR před několika málo desítkami let, kdy povolání učitele bylo velmi významné.

Bohužel je mnoho učitelů podhodnoceno, nemají velkou finanční motivaci od školy, a tím tak trpí vlastně celý proces školního vzdělávání. Celý bludný kruh financí má opět největší dopad na děti. Nemají kvalitní výukové prostředí, nemají dostatek pomůcek, prostoru pro vzdělávání. Bylo by dobré, aby se situace ve vzdělávání, a tedy i v celé struktuře země, uklidnila natolik, aby měly děti stejné možnosti jako ve vyspělých zemích. Bylo by dobré zbavit se přeplněných tříd, vyškolit učitele a ukázat jim možnost celoživotního vzdělávání. Bylo by účelné více a efektivněji pracovat v rámci rozvojových projektů s učiteli a pozitivně je motivovat.

Pro Zambii je typické, že v neděli chodí celá rodina do kostela, děti na to často pěkně vzpomínaly. Líbilo se jim především to, že se celá rodina pěkně a slušně obleče. V rámci programu při vytváření případových studií 8. 2. 2009 se konala prezentace obrázku *My day and my family*: děti mluvily o rodinách a jejich členech velice hrdě a s úctou. Pouze 7 z 25 dětí představovalo obrázek s ostychem. Pouze jedna dívka P. (případová studie č. 20) nechtěla svůj obrázek vůbec prezentovat, ukázala ho pouze soukromě.

Pokud byl v rodině dětí tatínek, který byl dominantní, nebo někdo ze staršího pokolení, na obrázcích to bylo výrazně znát. V případové studii č. 14 u chlapce E. bylo přesně vidět, kdo byl v rodině pro něj důležitý, byl to otec, který byl již po smrti, ale v chlapcově srdci byl velice zakořeněný. Děti mají velkou úctu k smrti, díky křesťanství, které je v zemi rozšířeno, často věří, že zesnulý je stále s nimi. Zároveň hodně trpí, a to je omezuje ve všech směrech, především pak v sociálních a rodinných vztazích.

Z celkového počtu 25 dětí neuměly 3 děti báseň, či píseň, ale i ty dokázaly zazpívat hymnu *Zambie*, a to jak v nanje tak i v anglickém jazyce. Případové studie byly zásadní pro vývoj celého výzkumu a tvorbě metodických listů. Autorka zjistila informace, které byly velice osobní a napomohly se více přiblížit dětem, se kterými pracovala.

4.1.13 Model připraveného vzdělávacího prostředí pro zranitelné děti a „děti ulice“

Zavedení pravidelného režimu

Pro místo, kde se děti scházely, byla vytvořena základní pravidla, jejichž soupis byl umístěn tak, aby na ně každý žák viděl a mohl si je v klidu přečíst. Byla přeložena také do místního jazyka nanji, kterému rozumělo každé dítě. Vzhledem k tomu, že většina dětí neuměla číst (zjištěno při pozorování – viz první část výzkumu v Zambii - rok 2008), byla pravidla předčítána nejméně dvakrát do týdne, a to jak v anglickém jazyce, tak v místním tzv. nanje. Postupem času si je děti (ty které uměly číst) procházely samy a zároveň pomáhaly ostatním si je osvojit.

Byla vytvořena tato pravidla:

1. Do školy chod' každý den.
2. Nepřicházej pozdě, začínáme v 9 hodin. Pokud dorazíš pozdě, omluv se učitelce a spolužákům.
3. Buď opatrný ve třídě.
4. Poslouchej učitele a své spolužáky.
5. Ve třídě se pohybuj pomalu, je to bezpečnější.
6. Sed' každý den na stejném místě, využij kartičku či papír, který visí na zdi, nebo se zeptej svého učitele.
7. Věnuj se činnostem, které ti učitel zadá.
8. Ve třídě se nechováme hlučně.
9. Neublížuj spolužákovi.
10. Neodcizuj věci ze třídy, potřebujeme je i následující den.
11. Dodržuj přestávku, trvá pouze 15 minut. Vrať se po přestávce do třídy.

Všechny body pravidel byly vždy pečlivě vysvětleny za pomoci konkrétního příkladu.

Děti docházely pozdě skoro každý den. Vyplývalo to z povahy tamního etnika. Každý den měl žák půl hodiny na to, aby se dostavil do třídy. Pokud nepřišel, areál byl již uzavřen a dítě se nemohlo účastnit výuky. Toto pravidlo bylo zavedeno na základě toho, že děti už měly určité zkušenosti s pravidly projektu volnočasových aktivit (děti, které chodily na odpolední program, většinou docházely i na ranní vyučování). Děti byly totiž s pravidly seznamovány již od zahájení projektu v roce 2005. Vyloučení z výuky tímto způsobem byly zproštěny děti, o kterých bylo známo, že musejí doma pomáhat a jejichž sociální situace byla tak špatná, že byly nuceny plnit úkoly nezbytné pro chod domácnosti jako např. starání se o mladšího sourozence, domácí práce nebo

prodej drobného zboží. Další výjimku tvořily ty děti, které byly nové a neznaly školní prostředí. Třída měla neomezenou kapacitu, takže se přijímalo každé nové dítě.

Při první tzv. “adaptační půlhodině“ si děti rozdaly své identifikační kartičky neboli jmenovky.

Jmenovky byly vytvořeny za účelem uspořádat třídní pořádek. Návazně na to se vyrobil přehled lavic ve třídě, aby se vědělo, kde který žák sedí. Na začátku 2. fáze výzkumu 2008 v Zambii byly žákům kartičky připraveny a předepsány jména. Ony je dokreslily dle svých představ. Po dvou měsících byly dětem rozdány pouze pomůcky, které byly nutné k zhotovení jmenovek, a děti si tyto kartičky vytvářely samy. Přitom vždy dostaly dostatek prostoru pro vyjádření vlastních kreativních dovedností. Tím, že si děti kartičky zhotovily samy, probouzela se v nich odpovědnost k dané věci a pocit, že něco vlastní. Děti si pamatovaly, jak jejich kartička vypadá. Systém jmenovek ulehčoval orientaci v prostředí třídy.

Práce se jmenovkami: každý den dítě přišlo, zapsalo se do přehledu lavic ke svému jménu a vzalo si jmenovku. Když dítě neumělo číst, pouze porovnálo jméno na kartičce se jménem na přehledu lavic a tímto způsobem se též zapsalo. Tento přehled si děti vytvořily také samy a to tak, že byl nakreslen přesný plánec lavic na papír, který byl poté pověšen do místnosti tak, aby se každý mohl zapsat. Díky plánu vznikl přesný přehled o přítomnosti dětí i o tom, ve které lavici kdo sedí.

Tímto rituálem se předcházelo počátečnímu nesourodému přivítání se s dětmi, kdy učitel nezvládal a každý den je formoval do lavic. Děti byly díky tomu od počátku hodiny zklidněné a více se soustředily na činnost. V rozdávání kartiček se děti střídaly, byly velice aktivní a každé chtělo kartičky rozdávat.

Pracovní desky

V rámci přípravy kvalitního výukového prostředí byly spolu s dětmi vytvořeny papírové desky, které byly určeny pro ukládání školních prací. Desky byly na místo sešitů vytvořeny záměrně, protože se do nich dalo libovolně cokoli vkládat nebo s nasbíraným materiálem podle potřeby manipulovat. Děti byly velice pyšné na svůj výtvar a nebály se o své práci mluvit (zjištěno ve výzkumném období 2006 - 2008). Pro zpětnou reakci a rozvzpomenutí se na aktivitu byly využívány obrázky dětí. To, že každý žák měl své desky a materiály pohromadě, v něm vzbudilo velice pozitivní vztah ke školní činnosti.

Tyto pracovní desky a identifikační kartičky se ukládaly každý den na předem určené místo.

Úprava a čistota prostředí a smysl pro pořádek

Třída a její uspořádání, ve kterém probíhala výuka, bylo na počátku výzkumu 2008 nepřehledné a chaotické. S vyučující bylo dohodnuto, že se zavedou pravidla a určí se místo na ukládání všech pomůcek a materiálů k výuce. Zpočátku byla tato praktická část výzkumu dost náročná, protože bylo nutné napřed vše naučit pani učitelku. Bylo vysvětleno, jaký vliv budou mít tato pravidla nejen na výchovu a vzdělávání dětí, ale také na kvalitu její práce.

Jedním z nově zavedených pravidel bylo, že se každý den celá třída uklízela. Tuto činnost děti odchytily výborně, nemuseli se jí učit, jelikož byly zvyklé pracovat z domova a tak si samy aktivně každý den vzaly úklidové prostředky a připravily prostředí pro výuku na další den.

Umístění výukových pomůcek a doplňků ve třídě

Do čela třídy byly umístěny opravdové hodiny. Vedle těchto hodin měly děti k dispozici i papírové hodiny, které si v rámci pracovní aktivity samy vytvořily. Tak se děti mohly snadno orientovat v čase a dobře si rozvrhnout své aktivity.

Všechny nástěnné, výukové materiály a tabule byly umístěny v takové výšce, aby k nim žák měl lehký přístup a mohl je kdykoli využít jako předlohu.

Výukové papírové tabule se pořizovaly na témata potřebná ke stálému opakování:

- Abeceda
- Matematika
- Hygiena
- Barvy
- Zvířata
- Rostliny
- Ovoce a zelenina.

Tyto pomůcky byly často využívány ve výuce a díky tomu, že je děti měly každý den na očích, uměly s nimi velice dobře pracovat.

Vytvoření připraveného prostředí bylo jedním z klíčových bodů celého výzkumu. Pro „děti ulice“ nebylo možné vytvořit připravené prostředí v plné míře pojetí Marie

Montessori pedagogiky (zejména co se týče vybavení pomůckami), ale s úspěchem byly aplikovány alespoň některé důležité prvky, které podporovaly děti v jejich procesu vzdělávání.

4.2 Výsledky polostrukturovaných rozhovorů se studentkami

4.2.1 Polostrukturovaný rozhovor č. 1, respondentka č. 1

- **Věk: 27, Pohlaví: žena**
- **Proč jsi si vybral/a Zambii pro svoji stáž**
Protože jsem si přála absolvovat stáž v Africe a nabídla se tato možnost, navíc jsem byla v jedné z prvních skupin studentů a věděla jsem, že půjde o velmi tvůrčí práci.
- **Jaká byla Tvá motivace k tomu, abys odjel/a do rozvojové země**
Rozvojový svět vypadá odlišně od zbytku světa, vše běží jinak, dá se tam realizovat spousta nápadů a věnovat se dětem, které stojí o můj čas a pozornost.
- **Jak dlouho jsi byla v Zambii**
- 2x 3 měsíce, 1 rok (pracovně)
- **Byla doba, kterou jsi strávila/a v Zambii, pro Tebe dostatečná**
Tři měsíce jsou pro mě akorát doba, kterou chci strávit v cizině, kde to neznám, mimo domov. Zároveň však cítím, že aby byla práce užitečnější pro projekt, měla by být tato doba delší. Mně osobně však 3 měsíce na stáž vyhovovaly.
- **Jsi dobrovolnicí v nějaké organizaci v ČR nebo ve světě**
Český červený kříž (Oblastní spolek ČČK České Budějovice)
- **Měla jsi před stáží nějaké zkušenosti z práce s dětmi**
Ano měla - letní tábory, dobrovolnictví v sociálně preventivním programu, volnočasové kroužky
- **Promítla jsi do práce s dětmi Tvé vlastní zkušenosti**
Už jsem uměla pracovat s motivací dětí, byla jsem schopná, domnívám se, reagovat na aktuální situaci a měnit program dle potřeby, připravit pro děti plnohodnotný program (znalost her, různých technik apod.)
- **Kde jsi získala první informace o stáži v Zambii**
Škola – spolužáci, přednášky před stáží
- **Byly Tvé získané informace a přípravy dostatečné pro pobyt v Zambii**

Ano, vzhledem k tomu, že jsem byla v druhé skupině, která do Zambie na stáž vyjížděla, jsme si předaly informace s kolegyněmi, které se odsud čerstvě vrátily, základní informace o Zambii nám navíc byly poskytnuty manželi Kusými.

- ***Viš, co znamená pojem zranitelné děti a „děti ulice“***

Děti ohrožené různými negativními jevy, negativním, neplnohodnotným prostředím, s nedostatkem finančních zdrojů (sirotci, polosirotci, chudé děti z početných rodin, nemocné apod.), děti žijící na ulici nebo trávící většinu času na ulici (buď tam i přespávají nebo se na noc ubírají domů).

- ***Dostala jsi příležitost realizovat v rámci stáže své vlastní nápady v přímé práci s dětmi***

Ano, dostala např. zpívání s kytarou, spousta her a činností, drobné ruční práce, prezentace na Dutch marketu (místní trh, kde probíhal fundraising pro projekt), kde jsme připravovali koláče, perníky, linecké koláčky, baobabový džus.

- ***Znáš alternativní pedagogický směr Marie Montessori***

Ano znám z literatury, internetu, z programu volnočasových aktivit v rámci preventivně sociálního projektu Kalingalinga compaundu.

- ***Co je dle Tebe (na základě Tvých zkušeností) největším problémem v procesu výchovy zranitelných dětí „děti ulice“***

Zneužívání návykových látek, chudoba, hlad, nízká podpora blízkých (rodiny, kamarádů), nedostatečná zodpovědnost, snížená pozornost.

- ***Mají zranitelné děti a „děti ulice“ problém s konkrétním uvažováním a myšlením (pojem byl vysvětlen)***

Některé ano, jiné, (nadanější), ani ne.

- ***Jaké mají zranitelné děti a „děti ulice“ dle tebe pozitiva, negativa***

Pozitiva: jsou semknuté s ostatními, s partou, drží spolu a podporují se navzájem

Negativa - zneužívání návykových látek, chudoba, hlad, negramotnost, nemoci, problémy s bydlením apod.

- ***Jaké činnosti měly v průběhu Tvé stáže děti nejraději***

Byly to hry zaměřené na jakoukoli tematiku (logické, edukační, sportovní), hudební aktivity

- ***Jak jsi byla spokojená s podmínkami stáže v Zambii, prosím zhodnot'***

Zázemí projektu: bylo výborné

Ubytování: bylo výborné

Struktura (smysl) projektu, časový harmonogram: hodnotím ho jako chvalitebný

Komunikace se sociální pracovníci: komunikace byla dobrá

Problém komunikace s dětmi/jazyková bariéra: kontakt byl náročný, ale děti jsou vnímavé na oční kontakt, který situaci vyřeší

- ***Líbila se Ti vlastní práce s dětmi v rámci stáže v Zambii***

Ano, líbila, děti reagovaly velmi pozitivně na téměř každý program, aktivitu, aktivně se zapojovaly, snažily se a pomáhaly si navzájem (starší + mladší).

- ***Prosím, řekni svůj názor na jednotlivé součásti projektu:***

Volnočasové aktivity pro zranitelné děti a „dětí ulice“: jedná se o velmi užitečný program, který může dětem ulice pomoci nejen ve využití volného času, ale také v orientaci v životě, v naučení nových věcí a návyků apod.

Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Maria Montessori při volnočasových aktivitách: může doplnit edukační program pro děti, usnadní výuku v některých oblastech, setkala jsem se s ní spíše okrajově jako s doplněním ostatních aktivit.

Dopolední edukační centrum pro zranitelné děti a „dětí ulice“: velmi přínosný program, kde mohou získat základy vzdělání i ty děti, které si nemohou dovolit chodit do školy. Velmi pozitivní – místní učitelka, která chápe mentalitu a umí vyučovat podle místních možností a zvyků.

Workshopy na zvolené téma: děti se v rámci nich mohou dozvědět o důležitých tématech, zopakovat si své vědomosti a interaktivní formou načerpat nové znalosti a dovednosti. Pozitivní je, že se zapojují místní lektori a dobrovolníci, kteří vedenou workshopy v místním jazyce.

Vyprávění příběhů: děti na ně reagují vesměs pozitivně, dají se na ně navázat i další aktivity (výtvarné, divadelní apod.).

Adopce zambijských dětí: velmi užitečný projekt, který pomáhá zajistit vzdělání aspoň části potřebných, kteří si ho nemohou dovolit. Je nutné pracovat na spoluúčasti a motivaci rodičů či opatrovníků dětí, spolupracovat s místními.

Fotbal pro zranitelné děti a „dětí ulice“: šance vybít se, posunout se ve sportovní sféře někam dál, naučit se respektovat pravidla a fair play, někam to dotáhnout či hrát jen tak pro radost, je opět výhodou, že je zapojen místní trenér.

- ***Ovlivnila stáž Tvůj vlastní život, pohled na problematiku zranitelných dětí a „dětí ulice“ jak ve světě, tak konkrétně v Zambii***

Ano, ovlivnila, porovnávala jsem si své životní hodnoty, uvědomila jsem si, co pro mě je v životě důležité a co nikoli, viděla jsem, v jakých podmínkách se dá žít, a přesto být šťastný.

- ***Splnila stáž Tvé očekávání***

Ano, splnila, měla jsem možnost pracovat s dětmi v jiné zemi, jiném prostředí, poznat na vlastní kůži odlišnou kulturu a rozdíly v práci s českými a zambijskými dětmi, stala jsem se samostatnější.

4.2.2 Polostrukturovaný rozhovor č. 2, respondentka č.2

- ***Věk: 27, Pohlaví: žena***

- ***Proč sis vybrala Zambii pro svoji stáž***

Neboť jsem v rozvojové zemi do té doby nebyla a zajímalo mě, s jakými problémy se v Zambii potýkají. Také pro mě byla zajímavá práce s dětmi.

- ***Jaká byla Tvá motivace k tomu, abys odjela do rozvojové země***

Načerpat nové zkušenosti, poznání

- ***Jak dlouho jsi byl/a v Zambii***

- 3 měsíce

- ***Byla doba, kterou jsi strávila v Zambii, pro Tebe dostatečná***

Ano, pro mě byla, získala jsem povědomí o dění a problémech v rozvojové zemi.

- ***Jsi dobrovolnicí v nějaké organizaci v ČR nebo ve světě***

Ne

- ***Měla jsi před stáží nějaké zkušenosti z práce s dětmi***

Ne

- ***Promítl/a jsi do práce s dětmi Tvé vlastní zkušenosti***

Ne

- ***Kde jsi získala první informace o stáži v Zambii***

Ve škole – spolužáci, přednášky před stáží, přátelé

- ***Byly Tvé získané informace a přípravy dostatečné pro pobyt v Zambii***

Ano, byly.

- ***Víš, co znamená pojem zranitelné děti a „dětí ulice“***

Jedná se například o děti bez rodinného zázemí, popřípadě z nefungujícího rodinného zázemí. Příčinou dítěte ulice však může být i chudoba, která děti donutí pohybovat se v patologickém prostředí (dětí z Kalingalinga nejsou dle mého názoru

Street children, ale jsou to zranitelné děti). Za Street children považují děti, které opravdu žijí na ulici, užívají drogy a nemají žádné rodinné zázemí. (alespoň tak jsou street children označovány ve světových organizacích, které se zabývají touto problematikou).

- ***Dostala jsi příležitost realizovat v rámci stáže své vlastní nápady v přímé práci s dětmi***

Ne

- ***Znáš alternativní pedagogický směr Marie Montessori***

Ne

- ***Co je dle Tebe (na základě Tvých zkušeností) největším problémem v procesu výchovy zranitelných dětí a „děti ulice“***

Nechápou, proč by měly to či ono dělat, neboť jsou pro ně prioritní mnohé jiné věci (nemít hlad, mít se do čeho obléci atd.) Vzdělání je pro ně důležité, ale až když uspokojí tyto potřeby. Také nedostatek financí na realizaci podobných projektů.

- ***Mají zranitelné děti a „děti ulice“ problém s konkrétním uvažováním a myšlením (pojem byl vysvětlen)***

Ano

- ***Jaké mají zranitelné děti a „děti ulice“ dle tebe pozitiva, negativa***

Nevím

- ***Jaké činnosti měly v průběhu Tvé stáže děti nejraději***

Kreativní, sportovní aktivity, hry

- ***Jak jsi byla spokojená s podmínkami stáže v Zambii***

Zázemí projektu: bylo výborné

Ubytování: bylo výborné

Struktura (smysl) projektu, časový harmonogram: byl dobrý, ale volila bych jiný

Komunikace se sociální pracovníci: byla výborná

Problém komunikace s dětmi/jazyková bariéra: ta byla horší, ale s dětmi se dalo i tak domluvit.

- ***Libila se Ti vlastní práce s dětmi v rámci stáže v Zambii***

Nelíbila, řada věcí mi nepřišla smysluplná. Chyběla organizace. Jednotlivé děti byly promíchány bez ohledu na to, zda chodí do školy, či nikoliv, proto práce

s dětmi nebyla příliš efektivní a dle mého názoru také bez požadovaného výsledku. Děti „zabily,“ čas, ale bez výsledného efektu.

- ***Prosím, řekni svůj názor na jednotlivé součásti projektu***

Volnočasové aktivity pro „děti ulice“: volnočasové sportovní a kreativní aktivity byly pro děti přínosem, neboť strávily čas smysluplněji než pobíháním po compaundu (chudinské čtvrti).

- **Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Marie Montessori při volnočasových aktivitách:** tato pedagogika se za mého působení používala jen po velmi krátkou dobu a to v době, kdy v Zambii působila studentka ZSF Veronika Šimečková, nemohu tedy soudit.

- **Dopolední edukační centrum pro zranitelné děti a „děti ulice“:** za mého působení nebylo ještě v provozu.

Workshopy na zvolené téma: přínosné.

Vyprávění příběhů: žádné nebyly za mého působení.

Adopce zambijských dětí: přínosné, dobře fungující

Fotbal pro zranitelné děti a „děti ulice“: přínosné a užitečné využití dne pro děti.

- ***Ovlivnila stáž Tvůj vlastní život, pohled na problematiku zranitelných dětí a „dětí ulice“ jak ve světě, tak konkrétně v Zambii***

Ne, nevím proč.

- ***Splnila stáž Tvé očekávání***

Ano, splnila mé očekávání, co se týká fungování a problematiky rozvojové země. Na druhé straně mé očekávání nesplnila, co se týče užitečnosti projektu. Vycházím však z toho, jak projekt fungoval v období, kdy jsem měla možnost zde být (rok 2006). Čas, který byl věnován, byl velmi malý a dle mého názoru nedostatečný, chyběla návaznost učiva, organizace (na druhé straně vše bylo dáno neadekvátními prostory a možnostmi, které jsme měly k dispozici) věřím, že po zřízení edukačního centra je situace mnohem jiná. Já mohu pouze posuzovat to, jak projekt fungoval v době, kdy jsem měla možnost v Zambii působit.

4.2.3 Polostrukturovaný rozhovor č. 3, respondentka č. 3

- ***Základní identifikační otázky***

Věk: 26

▪ **Pohlaví:** žena

▪ **Proč sis vybrala Zambii pro svoji stáž**

Rozvojová země

• **Jaká byla Tvá motivace k tomu, abys odjela do rozvojové země**

Nutila mě zvědavost, sociální citění, láska k práci s dětmi.

• **Jak dlouho jsi byl/a v Zambii**

3 měsíce

• **Byla doba, kterou jsi strávil/a v Zambii, pro Tebe dostatečná**

Ano, zkusila jsem si práci v terénu.

• **Jsi dobrovolnicí v nějaké organizaci v ČR nebo ve světě**

Ne, není - čas.

• **Měla jsi před stáží nějaké zkušenosti z práce s dětmi**

Ano, měla, například instruktor na letních táborech, dobrovolnictví v sociálně preventivním programu, vedení volnočasových kroužků.

• **Promítla jsi do práce s dětmi Tvé vlastní zkušenosti**

Ano, promítla, znala jsem hry, zvládala jsem dětský kolektiv a větší počet dětí.

• **Kde jsi získala první informace o stáži v Zambii**

Ve škole – spolužáci, přednášky před stáží.

• **Byly Tvé získané informace a přípravy dostatečné pro pobyt v Zambii**

Nevěděla jsem spoustu věcí, ale srovnala jsem se s tím na místě.

• **Víš, co znamená pojem zranitelné děti a „dětí ulice“**

Jsou to děti ohrožené nebezpečím, jako je obchodování, zneužívání, vykořisťování.

Dále jsou to děti, které tráví většinu času na ulici, poflakují se, nechodí do školy.

• **Dostala jsi příležitost realizovat v rámci stáže své vlastní nápady v přímé práci s dětmi**

Ano, využívaly se hry, přednášky

• **Znáš alternativní pedagogický směr Marie Montessori**

Z přednášek, seminářů. Aktivity v Zambii.

• **Co je dle Tebe (na základě Tvých zkušeností) největším problémem v procesu výchovy zranitelných dětí a „dětí ulice“**

Nejsou zvyklí na pravidla, řád.

• **Mají zranitelné děti a „dětí ulice“ problém s konkrétním uvažováním a myšlením (pojem byl vysvětlen)**

- Ne

- ***Jaká mají zranitelné děti a „děti ulice“ dle tebe pozitiva, negativa***

Je to dost těžké říci.

Pozitiva: - určitě otevřenost, bezprostřednost, pohyb

Negativa: neukázněnost, neposlušnost

- ***Jaké činnosti měly v průběhu Tvé stáže děti nejraději***

Hry – hledání čísel na tabuli, počítání – názorné, rukodělné činnosti, hlavně je nebaví jen tak poslouchat, musí mít obrázky, pomůcky, aktivně se do všeho zapojovat, nesmějí se nechat jen sedět a nabádat je k poslušnosti a tichosti, to neumějí.

- ***Jak jsi byla spokojená s podmínkami stáže v Zambii***

Zázemí projektu: bylo výborné

Ubytování: bylo výborné

Struktura (smysl) projektu, časový harmonogram: byla jsem nespokojena hlavně s časovým rozvrhem aktivit

Komunikace se sociální pracovníci: byla skvělá

Problém komunikace s dětmi/jazyková bariéra: byla velmi náročná, ale děti umějí hodně vnímat

- ***Líbila se Ti vlastní práce s dětmi v rámci stáže v Zambii***

Ano, především jejich bezprostřednost.

- ***Prosím, řekni svůj názor na jednotlivé součásti projektu:***

Volnočasové aktivity pro zranitelné děti a „děti ulice“: aktivity mají velký význam – smysluplná náplň času.

Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Marie Montessori při volnočasových aktivitách: ano pomůcky pomáhají, všeho druhu.

Dopolední edukační centrum pro zranitelné děti a „děti ulice“ určitě: ano, ale za mě ještě nebylo.

Vyprávění příběhů: nemám zkušenost.

Workshopy na dané téma: pokud nejsou děti zapojeny do přednášky, jsou workshopy nudné, třeba děti zaměstnat.

Adopce zambijských dětí: účelné

Fotbal pro zranitelné děti a „děti ulice“: peníze bych do toho nedávala, myslím, že děti mají dost prostoru pro to, aby si hrály fotbal samy bez větších organizací

- ***Ovlivnila stáž Tvůj vlastní život, pohled na problematiku „děti ulice“ jak ve světě, tak konkrétně v Zambii***

Koukám se teď na vše trochu víc prakticky.

- ***Splnila stáž Tvé očekávání***

Ano, měla jsem možnost vyzkoušet práci s dětmi ulice i s africkými kolegy.

4.2.4 Polostrukturovaný rozhovor č. 4, respondentka č. 4

- ***Základní identifikační otázky***

Věk 24, Pohlaví: žena

- ***Proč sis vybral/a Zambii pro svoji stáž***

Vnitřní hlas.

- ***Jaká byla Tvá motivace k tomu, abys odjel/a do rozvojové země***

Touha po poznání.

- ***Jak dlouho jsi byl/a v Zambii***

3 měsíce

- ***Byla doba, kterou jsi strávil/a v Zambii, pro Tebe dostatečná***

Ano, byla, v rámci stáže, ale odjela bych znovu.

- ***Jsi dobrovolnicí v nějaké organizaci v ČR nebo ve světě***

Ano, jsem v organizaci Sdílení o.s.

- ***Měla jsi před stáží nějaké zkušenosti z práce s dětmi***

Ano, vedení volnočasových kroužků (Skaut, sportovní kluby), starání se o malé sourozence, příbuzné a jsem zdravotní sestra.

- ***Promítla jsi do práce s dětmi Tvé vlastní zkušenosti***

Ano, věděla jsem, jak mám přistupovat k dětem, jak využít pohled můj i dětský pohled, pocit bezpečí.

- ***Kde jsi získal/a první informace o stáži v Zambii***

Dozvěděla jsem se hodně ve škole – spolužáci, přednášky před stáží.

- ***Byly Tvé získané informace a přípravy dostatečné pro pobyt v Zambii***

Ne, potřebovala bych víc informací.

- ***Víš, co znamená pojem zranitelné děti a „děti ulice“***

Dítě, které své zkušenosti získává bez jakéhokoli řádu, na ulici, takové dítě, které většinou nemá uspokojenou potřebu bezpečí a lásky, natož fyziologické potřeby. Není ukotveno v rodinných ani jiných vztazích.

- ***Dostal/a jsi příležitost realizovat v rámci stáže své vlastní nápady v přímé práci s dětmi***

Ano, v odpoledních programech, bohužel, nebylo jich však mnoho.

- ***Znáš alternativní pedagogický směr Marie Montessori***

Ano znám, literatura a ze stáže v Zambii.

- ***Co je dle Tebe (na základě Tvých zkušeností) největším problémem v procesu výchovy zranitelných dětí a „dětí ulice“***

Řád, stereotyp, vytržení a znovunavrácení do jejich prostředí. Naučí se respektovat řád, budou se snažit atd., problém je dle mého návrat do sociálního prostředí, kde je zakořeněno určité chování, kultura, tradice, být jiný je těžké, když se s tím smíříme, jde to, ..ale. Další problém je, jakým způsobem se k dětem chová učitel a ostatní. Otázky na zamyšlení jsou možná hlavně o tom, jestli se respektuje dítě v celé jeho dětské osobnosti, s jeho potřebami, způsobem myšlení, jestli se respektuje i jeho sociální prostředí a způsob, jakým je vychováváno, a co vidí okolo sebe.

- ***Mají zranitelné děti a „dětí ulice“ problém s konkrétním uvažováním a myšlením (pojem byl vysvětlen)***

- Ano

- ***Jaké mají zranitelné děti a „dětí ulice“ dle tebe pozitiva, negativa***

Pozitiva: čistá touha po poznání, hravost, kreativita, sebezprosazení se

Negativa: sebezprosazení se, někdy nízké sebevědomí, stejně jako všechny děti.

- ***Jaké činnosti měly v průběhu Tvé stáže děti nejraději***

Malování, práce s hlínou, aktivity na hřišti, tanec, drama, hry, jakákoli činnost, ve které „něco“ dělaly a vyráběly a hlavně, když si mohly něco potom odnést.

- ***Jak jsi byla spokojená s podmínkami stáže v Zambii***

Zázemí projektu: bylo v pořádku

Ubytování: bylo dobré

Struktura (smysl) projektu, časový harmonogram: byl dobrý

Komunikace se sociální pracovníci: byla v pořádku, ale ocenila bych více samostatnosti

Problém komunikace s dětmi/jazyková bariéra: měla jsem trochu problém s angličtinou s dětmi, ale jejich oči prozradí vše

- ***Líbila se Ti vlastní práce s dětmi v rámci stáže v Zambii***

Ano, dosáhla jsem poznání, uvědomování.

• ***Prosím, řekni svůj názor na jednotlivé součásti projektu:***

Volnočasové aktivity pro zranitelné děti a „děti ulice“: velmi důležité.

Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Marie Montessori při volnočasových aktivitách: potřebné.

Dopolední edukační centrum pro zranitelné děti a „děti ulice“: děti se nejen učí jako ve škole, ale zvykají si i na určitý řád atd. vzhledem k jejich snaze a touze po vzdělání je zde velký potenciál je opravdu něčemu naučit.

Workshopy na dané téma: přínosné.

Vyprávění příběhů: krásné, přínosné, v souladu s kulturou.

Adopce zambijských dětí: zvýhodňování určitých jedinců, nesoulad s kulturou, možná „evropský“ pocit zadostiučinění, je to můj kritický pohled. Jsem si vědoma i přínosů pro jedince, méně už působení na společnost jako celek.

Fotbal pro zranitelné děti a „děti ulice“: jakákoliv činnost je přínosná, otázka je, jakým způsobem se na problém budeme dívat.

• ***Ovlivnila stáž Tvůj vlastní život, pohled na problematiku zranitelných dětí a „děti ulice“ jak ve světě, tak konkrétně v Zambii***

Ano, samozřejmě, člověk si uvědomí a potvrdí si své postoje a názory, člověk druhému člověku může nabídnout pomoc, ale ten druhý ji nemusí, či může přijmout. Pomoc se nenutí, ani nevynucuje.

• ***Splnila stáž Tvé očekávání***

Ano, člověk může očekávat, ale stejně se nestane nic přesně tak, jak si lidská mysl vymyslí, je důležité očekávat každou chvíli, která nastane, aniž bychom o ní více přemýšleli, takže tuto otázku nemůžu zodpovědět.

4.2.5 Polostrukturovaný rozhovor č. 5, respondentka č. 5

• ***Základní identifikační otázky***

Věk: 21, **Pohlaví:** žena

• ***Proč sis vybral/a Zambii pro svoji stáž***

Protože je to země, o které jsem toho moc nevěděla, a lákalo mě ji navštívit. Také jsem měla informace od spolužačky, která tam už byla.

• ***Jaká byla Tvá motivace k tomu, abys odjela do rozvojové země***

Lákala mě možnost poznat kulturu v rozvojové africké zemi a získat novou zkušenost.

- ***Jak dlouho jsi byl/a v Zambii***

3 měsíce

- ***Byla doba, kterou jsi strávil/a v Zambii, pro Tebe dostatečná***

Ano, tři měsíce mi stačily pro načerpání nových zkušeností, dobrých i špatných.

- ***Jsi dobrovolníkem/ v nějaké organizaci v ČR nebo ve světě***

Ne

- ***Měla jsi před stáží nějaké zkušenosti z práce s dětmi***

Letní tábory, vedení volnočasových kroužků, starám se o malou sestru

- ***Promítla jsi do práce s dětmi Tvé vlastní zkušenosti***

Aktivita, které jsem s dětmi vykonávala, jsem čerpala především ze svých zkušeností z letních táborů.

- ***Kde jsi získal/a první informace o stáži v Zambii***

Škola, od spolužáků, přednášek ze stáží, před stáží.

- ***Byly Tvé získané informace a přípravy dostatečné pro pobyt v Zambii***

I přesto, že jsem měla dostatek informací před odjezdem, tak jsem se během své stáže setkala s celou řadou skutečností, na které jsem připravená nebyla.

- ***Víš, co znamená pojem zranitelné děti a „dětí ulice“***

Ano, jsou to děti, které jsou ohroženy především v oblasti sociální a zdravotní, protože žijí na ulici a rodiče o ně v dostatečné míře nepečují.

- ***Dostala jsi příležitost realizovat v rámci stáže své vlastní nápady v přímé práci s dětmi***

Ano, prostřednictvím odpoledních programů, které jsem s dětmi realizovala, jsem mohla využít své vlastní nápady a zkušenosti z předchozí práce s dětmi.

- ***Znáš alternativní pedagogický směr Marie Montessori***

Znám ho ze Zambie - pomoc při tvorbě volnočasových aktivit, práce s Veronikou Šimečkovou.

- ***Co je dle Tebe (na základě Tvých zkušeností) největším problémem v procesu výchovy zranitelných dětí a „dětí ulice“***

Nedostatečná motivace dětí, jazyková bariéra, často to, co se naučí, brzy zapomenou.

- ***Mají zranitelné děti a „děti ulice“ problém s konkrétním uvažováním a myšlením (pojem byl vysvětlen)***
Ano, myslím si, že jim chybí představivost a schopnost logicky uvažovat.
- ***Jaké mají zranitelné děti a „děti ulice“ dle tebe pozitiva, negativa***
Pozitiva: bezprostřednost, upřímnost, obětavost, smysl pro společnou práci
Negativa: nepozornost, netrpělivost.
- ***Jaké činnosti měly v průběhu Tvé stáže děti nejraději***
Soutěže, ve kterých proti sobě soutěžily ve dvou týmech, sportovní aktivity na hřišti, výtvarné a kreativní aktivity, které měly potom vystavené ve třídě.
- ***Jak jsi byla spokojená s podmínkami stáže v Zambii***
Zázemí projektu: bylo v pořádku
Ubytování: bylo náročné, byt byl nebezpečný, hlavně kvůli neošetřenému elektrickému proudu
Struktura (smysl) projektu, časový harmonogram: byla jsem spokojena
Komunikace se sociální pracovníci: někdy náročná
Problém komunikace s dětmi/jazyková bariéra: obtížné
- ***Líbila se Ti vlastní práce s dětmi v rámci stáže v Zambii***
Ano, líbilo se mi, že jsem mohla vést program a mít zpětnou vazbu od dětí, které byly většinou nadšené.
- ***Prosím, řekni svůj názor na jednotlivé součásti projektu***
Volnočasové aktivity pro zranitelné děti a „děti ulice“: velmi přínosné a pro děti zajímavé.
Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Marie Montessori při volnočasových aktivitách: určitě pozitivní vliv a velmi zajímavé využití u těchto dětí.
Dopolední edukační centrum pro zranitelné děti a děti ulice: určitě přínosné, ale mělo by probíhat pravidelně a ne, jen když si vyučující nezapomene klíče nebo zapomene přijít.
Workshopy na zvolené téma: přínosné, protože se do práce aktivně zapojují děti se svými znalostmi a nejsou jen pasivními účastníky.
Vyprávění příběhů: myslím, že děti to měly velmi rády, především oceňuji práci Sylvestera, který dokázal dětem příběhy podat naprosto originálním způsobem.
Adopce zambijských dětí: je dobře, že je některým dětem umožněno studovat, ale právě jenom některým.

Fotbal pro zranitelné děti a „děti ulice“: kluci tuto aktivitu milují a jsou opravdu dobří, takže super aktivita.

- ***Ovlivnila stáž Tvůj vlastní život, pohled na problematiku zranitelných dětí a „děti ulice“ jak ve světě, tak konkrétně v Zambii***

Ano, především v oblasti poskytování finančních prostředků pro tyto děti, které se k nim velmi často nedostanou. Proto jsem si uvědomila, že se nic nevyrovná tomu, když tam člověk jede a může dětem poskytnout svůj čas.

- ***Splnila stáž Tvé očekávání:*** Ano, získala jsem nové zkušenosti, ze kterých budu moci čerpat celý život.

4.2.6 Vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů se studentkami

Respondentky při otázce, proč si vybraly Zambii pro svou stáž, odpovídaly, že šlo především o poznání rozvojové země, především afrického kontinentu a práce s dětmi v odlišné kultuře. Respondentka č. 5 odpověděla, že Zambie je zajímavá země. Respondentka č. 4 poznamenala, že pro ni byla stáž výzva vnitřního hlasu. S těmito odpověďmi se často autorka setkává v kruhu dobrovolníků. Pracuje mezi nimi již delší dobu a je jednou z nich, byla také opakovaně i koordinátorkou. Z vlastních zkušeností ví, že dobrovolníci odjíždějí do rozvojových zemí většinou opravdu za touhou po poznání, někteří hledáním nového, ale vždy mají dobrý úmysl a chtějí být potřební.

Hlavními důvody motivace proč odjet do této rozvojové země bylo poznání, nabytí nových zkušeností, práce s dětmi, realizace vlastních nápadů a poznání života v rozvojové zemi a láska k dětem. Studentky se při rozhovoru často zamyslely a dlouze přemýšlely. Motivace je pro absolvování stáže velmi důležitá a zásadní. Je proto nutné ji v dobrovolnicích podporovat a upevňovat. Je tzv. motorem pro dobrovolnickou práci, ne povinností.

Všech 5 respondentek bylo na stáži v Zambii 3 měsíce a respondentka č. 1 strávila v Zambii 1 rok jako zaměstnanec sociálně preventivního projektu pro děti ulice z compaundu Kalingalinga. Tato respondentka spolupracovala spolu s autorkou na zakládání Volnočasových aktivit, kde sestrojily první pravidla třídy a zkonstruovaly první týdenní plán, který se další roky dál vyvíjel, až se ustálil na konečné podobě v roce 2009 (*viz kapitola 4.1.6*).

Všechny studentky konstatovaly, že 3 měsíce pobytu v Zambii v jiné kultuře, byly dost dlouhá doba. Odpovědi se shodovaly, většinou podotkly, že dosáhly toho, co v rámci stáže poznat a docílit chtěly. Dozvěděly se o problémech dané země, zjistily

poměry a úskalí problémů, které jsou v Zambii na každém rohu. Respondentka č. 3 uvedla, že pro ni bylo přínosné, že si mohla vyzkoušet práci v terénu mezi dětmi. Studentka č. 4 podotkla, že doba byla dostatečně dlouhá pro stáž, ale že by ráda odjela znovu.

Tři respondentky z 5 odpověděly, že nejsou v žádné organizaci a ani nepůsobí jako dobrovolníci dál. Pouze jen v nárazových akcích, jako jsou sbírky, pomoc při realizaci akcí atd. Zbývající 2 respondentky odpověděly, že jsou aktivními dobrovolnicemi. U respondentky č. 3 se autorka optala doplňující otázkou, proč není dobrovolnicí v žádné organizaci, a ona odpověděla, že není dostatek času. V současné době je dobrovolnická práce ohrožena, jelikož mladí lidé raději hledají práci, která je placená a jen těžko se dají udržet na pozicích, kde nejsou zaplacení. Naproti tomu je mnoho dobrovolníků, kteří dávají dobrovolnické práci celý život. V České republice existuje několik organizací, které se zajímají o dobrovolnickou práci a v rámci mezinárodní spolupráce vysílají dobrovolníky do rozvojových zemí. Jsou to organizace jako: INEXDA, Český červený kříž, ADRA a jiné.

Většina respondentek (4 z celkového počtu 5) zkušenosti měly, a to především z dětských táborů, volnočasových kroužků, či zkušenosti ze sociálně preventivního programu a v neposlední řadě uvedly i zkušenosti s mladšími sourozenci. Pouze jedna stážistka č. 2 žádné zkušenosti neměla, nicméně ze zkušenosti s ní autorka zjistila, že byla ochotna se jakkoli přizpůsobit a kvalitně pracovat s dětmi. Z komunikací s ní v rámci stáže autorka zjistila, že její první zkušenosti s dětmi byly hodně zajímavé a náročné. Ostatní respondentky neměly žádný problém, ani při prvním kontaktu. Z toho lze vyvodit, že je často důležitější, aby dobrovolníci, kteří odlétají pracovat s dětmi do rozvojových zemí, měli zkušenosti s prací s dětmi. Ulehčuje to adaptační fázi stáže, která je jedna z nejnáročnějších a nejdůležitějších po příletu do rozvojové země. Kvalifikace dobrovolníků je důležitá, dle toho dobrovolník dokáže lépe reagovat na aktuální stav situace a událostí, která se v dané zemi stane. Díky vlastním zkušenostem je dobrovolník odborníkem na určitou oblast pomoci a rekrutuje se do svého oboru. Dobrovolníci v projektech v patových situacích často nahrazují vedoucí projektu, proto musí být tedy dobře připraveni.

Zkušenosti, které studentky načerpají ze své dobrovolnické práce, mohou využít poté v konkrétní funkci v projektu. Většina dotazujících studentek, tedy 4 z 5, své zkušenosti využila. Aplikovaly především hry z letních táborů, využily umění koordinace dětského kolektivu a uměly reagovat na aktuální potřeby dětí. Respondentka

č. 1 uvedla, že její výhodou bylo, že dokázala aktuálně přizpůsobovat program dětským potřebám.

Všechny respondentky odpověděly, že se o stáži dověděly od přátel a ve škole z přednášek, které absolvovaly, než se rozhodly do Zambie odjet. Předávání zkušeností a poznatků od ostatních studentů je dost zásadní, je to specifická věková kategorie, která zážitky prožívá podobně, a mohou si o tom všichni společně popovídat na stejné úrovni. K dobrému výkonu dobrovolnické práce patří i kvalitní supervize, školení a dobrý kolektiv, který podpoří jejich práci. Součástí přípravy na odjezd do rozvojové země je kvalitní příprava. Respondentky č. 3 a č. 4 odpověděly, že jim informace nestačily a doplnily, že by bylo dobré mít více informací. Respondentka č. 3 uvádí, že se člověk vyrovná se vším na místě. V rozhovoru č. 2 a č. 1 mi stážistky odpověděly, že informací měly dostatek. Stážistka č. 5, která byla v Zambii jako poslední ze všech respondentek, uvádí, že i když měla informací před odletem dostatek, tak ji stejně v Zambii překvapilo mnoho skutečností, se kterými se musela vyrovnat. Ze své zkušenosti autorka může potvrdit, že když člověk jede do takovéto země, může mít informací mnoho a stejně mu nestačí, jelikož každý den je v Zambii jiný a dny mají více než 26 hodin. Je to dané mimo jiné i energií místních lidí, kteří dokážou neustále něco vytvářet, konat a přitom se v podstatě stále nic neděje, vše má svůj čas a klid.

V rámci stáže studentky spolupracovaly především na odpoledních aktivitách pro děti OVC (sirotci a zranitelné děti), proto se autorka v rámci rozhovoru ptala na konkrétní pojem zranitelné děti a „dětí ulice“. Všechny studentky uvedly svou vlastní formulaci správnou odpověď. Odpověděly, že jsou to děti z nepodnětného rodinného zázemí, děti, kterým chybí sociální vazby, jsou neukotveny a žijí bez řádu.

Studentky měly v rámci studijní stáže za úkol připravovat aktivity, které poté využívaly při práci s dětmi. Pouze jedna respondentka č. 2 uvádí, že nevyužila vlastní zkušenosti s prací s dětmi, nutno podotknout, že jako jediná také uvedla v ot. č. 7, že neměla předešlé zkušenosti s prací s dětmi. Ostatní respondentky uvedly, že zapojily ze zkušeností velkou škálu námětů: hry, podněty pro výuku, zpívání s kytarou, ruční práce a zkušenosti, které načerpaly v předešlých praxích.

V rámci rozhovoru se studentkami autorku zajímala znalost respondentek alternativní pedagogiky Marie Montessori. Kromě stážistky č. 2, která uvedla, že tento pedagogický směr nezná, všechny respondentky odpověděly, že se s ní setkaly. Nejčastěji uvedly, že ji znají ze seminářů, přednášek, internetu a literatury a ze Zambie, kde spolupracovaly na programu s autorkou a tvořily aktivity, které byly podpořeny

prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori. Se všemi respondentkami, které uvedly, že autorce pomáhaly s programem, byla podrobně alternativní pedagogika Marie Montessori představena. Všechny studentky byly aktivní a náklonné k tématu. Myšlenka tohoto směru se jim líbila a byly ho ochotné zapojit do programu a pracovat s dětmi dle základních principů pedagogiky Marie Montessori.

Vzhledem k tomu, že studentky měly zkušenosti s dětmi OVC (sirotky, zranitelnými dětmi), autorka se zajímala o jejich názor, jaký největší problém by uvedly v procesu výchovy „dětí ulice“. Upozorňovaly na to, že děti nejsou zvyklé na řád a pravidla, nechápou aktivity a jejich význam, jsou pro ně důležité jiné věci jako například, kde sehnat jídlo, oblečení. Respondentka č. 1 uvedla, že velkou překážkou je chudoba, a tím tedy nedostatečné finanční zázemí rodiny, aby mohli školné zaplatit. Respondentka č. 4 uvádí i problém chování ostatních účastníků na vzdělávání. Přímou uvádí, že otázky na zamyšlení jsou v rovině vnímání dítěte a zamyšlení se nad jeho dětskou osobností s jeho potřebami, způsobem myšlení a respektu k jeho sociálnímu prostředí, ve kterém žije. Respondentka č. 1 upozornila na problematiku zneužívání návykových látek a podporu blízkých osob.

Dvě respondentky č. 2 a č. 4 odpověděly, že děti mají problém s konkrétním myšlením. Studentka č. 3 odpověděla, že si myslí, že tento problém nemají. Respondentky č. 5 a 1 odpověděly ještě jinými slovy, které dotvořily ostatní oboustranné výpovědi. Respondentka č. 5 uvedla, že si myslí, že největší problém je, že dětem chybí představivost a schopnost logicky uvažovat. Všechny tyto problematické oblasti mohou pomůcky pedagogiky Marie Montessori vylepšit, tedy, pokud se s dětmi pracuje dle určitého řádu a pravidel, podpoří se i jejich logické uvažování.

Vzhledem k tomu, že se často děti v Africe srovnávají s dětmi z Evropy, zajímala se autorka o názory studentek na pozitiva a negativa dětí OVC. Jako pozitiva studentky uvedly, že je to především bezprostřední a upřímné chování, touha po poznání, obětavost, smysl pro společnou práci a kreativnost. Jako negativa uvedly např. nízké sebevědomí, což respondentka č. 4 komentovala jako problém u všech dětí na světě. Dále uvedly neukázněnost, neposlušnost. Životní standard dětí je dán prostředím, ve kterém žijí a na tom má podíl veškerá společnost, nejen Zambijců, ale v podstatě celý svět ať už bohatý či rozvojový.

Děti jsou velmi hravé, a proto se autorka zajímala o to, jaké hry měly děti dle studentek nejraději. Odpovědi se shodovaly, byly to především hry logické, sportovní, kreativní, rukodělné činnosti, tanec a aktivity, kde je člověk nenuť k poslušnosti.

Aktivity, u kterých si mohou vyrobit nějaký předmět. Respondentka č. 5 dobře uvedla, že děti měly rády aktivity, které si pak mohly ve třídě vystavit a být na ně pyšné a respondentka č. 4 uvedla, že děti nejvíce bavily aktivity, ze kterých si něco mohly odnést.

V rámci rozhovoru se autorka zajímala o spokojenost studentek se sociálně preventivním projektem pro děti ulice z compaundu Kalingalinga. Respondentky zodpovídaly, že zázemí projektu bylo výborné. Co se týče spokojenosti s ubytováním, respondentky č. 1, 2, 3, tedy ty, které se účastnily projektu první roky, uvedly, že neměly žádný problém s ubytováním, ba naopak, to byl přepych na místní poměry. Studentka č. 5 však u výpovědi uvedla, že byla s ubytováním velice nespokojena, byt byl nebezpečný, především díky elektrickému proudu. Bohužel, projekt šel v tu dobu do úpadku, a tím se změnilo i zázemí celého projektu. Ubytovaní a zázemí projektu pro dobrovolníky je jednou z důležitých složek, které mají významný vliv na samotnou práci.

Další otázka se týkala struktury a smyslu projektu, časového harmonogramu. Respondentky odpověděly, že byly s projektem v podstatě spokojeny, ale že by udělaly jiný časový harmonogram kvůli časové dotaci a možnému rozvrstvení aktivit. Odpovědi se u respondentek lišily. Vzhledem k tomu, že studentky č. 1, 2, 3 byly v Zambii v roce 2006, měly jiné podmínky než studentky č. 4 a č. 5. Studentky č. 4 a 5 byly do programu již více zainteresovány a vzhledem k novému projektu Adopce zambijských dětí na dálku musely více pomáhat a zapojovat se do činností spojených s tímto projektem, tedy nakupování věcí pro děti do školy, obcházení škol a jiné. S touto otázkou souvisel dotaz, který se týkal komunikace se sociální pracovníci (koordinátorem projektu), což je jedna z nejdůležitějších složek fungujícího projektu. Studentky, které byly v Zambii v roce 2006, neměly problém při dorozumívání se s koordinátorem o projektu a programu. Respondentka č. 4 uvedla, že komunikace byla dobrá, ale ráda by více samostatnosti. Poslední respondentka č. 5 uvedla, že komunikace se sociální pracovníci byla někdy náročná.

Vzhledem k tomu, že v Zambii je 72 národnostních jazyků a většina dětí bohužel nemluví anglicky, komunikace s dětmi byla často složitější. Všechny respondentky odpověděly, že jazyk překážkou byl, nicméně že jsou děti velice vnímavé na oční kontakt a díky tomu se komunikace v klidu zvládla. Děti jsou opravdu skvělými partnery při vyučování i hraní. Nejlepší na jejich povaze je, že si vždy dokážou najít svou cestu. Po zadání úkolu se několikrát stalo, že nerozuměly náplni hře, nicméně po

pár minutách si našly vlastní cestu a vyřešily si hru a dle svého, většinou si zavedly svá pravidla. Tato skutečnost je na dětech úžasná, vyplývá z jejich životních zkušeností a nasazení. Díky tomuto faktu se autorka také ptala na další otázku, která se týkala přímé práce s dětmi. Respondentka č. 2 uvedla, že jí přišlo, že aktivity programu nebyly směřované danému cíli projektu a děti často vyplnily čas pouze neefektivním hraním si. Naproti tomu respondentka č. 1 uvedla, že děti reagovaly na jakoukoli aktivitu, a aktivně se zapojovaly. Odpověď respondentky by se dala odůvodnit tím, že se projekt rozjížděl a byl v podstatě v druhém roce svého působení. Dny v týdnu nebyly ještě uspořádané tak, aby navazovaly a měly propojený význam. Projekt využití alternativní pedagogiky Marie Montessori měl za úkol tuto strukturu programu vylepšit. Ostatní respondentky č. 3, 4 uvádějí, že se jim na práci s dětmi líbila hlavně jejich bezprostřednost a především to, že si samy hodně díky této práci uvědomily určité skutečnosti. Stážistka č. 5 uvedla, že ji nejvíce těšila okamžitá zpětná vazba od dětí. Zpětná vazba od dětí je největší motivací, kterou dobrovolník může od dětí očekávat, pohledy děti a jejich úsměvy silně motivují.

Sociálně preventivní projekt se v čase od roku 2006 postupně vyvíjel a přibíral nové dílčí projekty. Proto autorku zajímalo, jak studentky na tyto části projektu reagovaly a jaký na ně měly názor.

Volnočasové aktivity pro „děti ulice“: dle výpovědí respondentek je patrné, že volnočasové aktivity pro děti berou jako účelné, přínosné a zajímavé. Respondentka č. 1 uvádí, že díky volnočasovým aktivitám můžete dětem umožnit orientaci v jejich životě, jelikož i tyto aktivity mohou představit řád a kvalitní návyky pro děti.

Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Marie Montessori při volnočasových aktivitách. Odpovědi se lišily vzhledem k časovému odstupu studentek. První studentky uvedly, že jsou prvky metodiky Marie Montessori účelné, ale že se s nimi setkaly pouze krátkou dobu, využívaly by je spíše jako doplněk volnočasových aktivit. Respondentky č. 4 a 5, tedy studentky, které aktivně pomáhaly autorce vytvářet program za pomoci této metody, odpověděly, že si myslí, že je tato metodika potřebná a velmi zajímavá, především proto, že má pozitivní vliv na děti.

Dopolední edukační centrum pro děti ulice: respondentky č. 2, 3 se vyjádřily, že dopolední program za jejich působení v Zambii ještě nebyl v provozu, ale že si myslí, že by byl účinný. Ostatní respondentky uvádějí, že dle jejich názoru je dopolední škola důležitou součástí projektu, kde děti mohou získat vzdělání zdarma. Respondentka č. 4 upozornila na jejich touhu po vzdělání a představuje ji jako výhodu v procesu učení.

Respondentka č. 5 upozorňuje na to, že je to dobrý program, nicméně je nutné zajistit jeho efektivní vedení, především personální. Učitelka byla kvalitní, nicméně, někdy se jí podařilo, že nedorazila na čas, nebo vůbec, což je povaha a kultura místních lidí. Na vše je dostatek času.

Workshopy na zvolené téma: respondentky se všechny ve výpovědi shodly, uvedly, že jsou workshopy přínosné a účelné. Respondentky č. 2, 3 uvedly, že by bylo dobré workshopy více propojit s interaktivní metodou. Postupem času se tyto prvky do výuky zapojily a workshopy byly účelnější i díky pedagogice Marie Montessori. Děti byly více zapojeny do aktivit a vtáhnuty do tématu. Respondentka č. 5 tuto skutečnost doložila svou výpovědí: „děti se v rámci workshopů do práce aktivně zapojily, nebyly jen pasivními účastníky“.

Vyprávění příběhů: odpovědi se opět lišily dle časového rozvrstvení studentek. První respondentky č. 2 3 uvádějí, že žádné čtení příběhů nezažily. Ostatní studentky uvádějí, že dle jejich názoru jsou tyto příběhy kvalitní, především kvůli kulturnímu propojování s dětmi. Respondentka č. 1 uvedla, že na vyprávění příběhů se dá kvalitně navázat s jinými aktivitami, jako jsou výtvarné a divadelní činnosti, což je velká výhoda v rámci ucelování projektu a navazování aktivit v rámci týdne.

Adopce zambijských dětí: respondentky uvedly, že projekt adopce zambijských dětí je účelný a dobře fungující. Uvádějí i jeho výhody, tedy že projekt nevytrhuje děti ze svého zázemí a neformuje jim jejich povahu. Respondentka č. 4 uvádí, že adopci bere jako neosobní projekt, který vzbuzuje v adoptivních rodičích „evropský“ pocit zadostiučinění. Tento projekt má za cíl pomoci se vzděláváním a možným školním zázemím pro děti. Pokud je projekt efektivně naplňován, má tedy smysl udržitelnosti, je úspěšný a účelný.

Fotbal pro „děti ulice“: respondentky uvedly, že se jim aktivita fotbal pro děti ulice velice líbila, nicméně, je nutné vést ho opět účelně a kvalitně. Respondentky upozorňují, že je to kvalitní výplň dne dětí, který podporuje jejich vlastní povahu, která je často velmi neklidná. Tento sportovní projekt byl založen jako projekt, který má podpořit volný čas dětí a zároveň jejich sportovní nadšení a talent.

Studentky odpověděly, že je stáž ovlivnila, především v pohledu na svět, a na konkrétní činnosti. Respondentka č. 5 uvedla, že se přesvědčila, že pomoc na místě dětem je nezaměnitelná, jiná pomoc není nikdy tak účelná. Mnoho lidí by chtělo tuto přímou pomoc vykonávat, nicméně nemohou. Pouze jedna respondentka uvedla, že jí stáž neovlivnila.

Závěrem se autorka zajímala, zda studentkám stáž splnila očekávání, 4 respondentky odpověděly, že stáž jejich očekávání splnila, především proto, že si mohly vyzkoušet práci v jiném prostředí a kolektivu. Upozorňovaly na odlišnou kulturu dětí a na zkušenosti, ze kterých budou moci čerpat celý život. Respondentka č. 2 uvedla, že stáž ji uspokojila v rovině zkušeností, jak funguje rozvojová země, nicméně ji projekt zklamal na úrovni organizační. Především upozorňuje na neúčelné fungování spolupráce na odpoledních aktivitách – reorganizace, chybění navazování projektu na další studentky. Na konec svého rozhovoru ale dodala, že konstatuje pouze projekt v čase, kdy byla v Zambii a že nemůže mluvit za současnou situaci. V roce 2006 byl projekt dost neukotvený. Respondentka č. 4 odpověděla, že na tuto otázku odpovědět nemůže, jelikož sama ví, že očekávání člověka se jen tak neztotožní s reálnými situacemi denního života.

V mnoha odpovědích byly vidět náměty do diskuse a opozice.

4.3 Výsledky polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky

4.3.1 Polostrukturovaný rozhovor č. 1, respondentka č. 1 – vznik 2008

- **Věk, pohlaví**
Je mi 26 let, žena.
- **Jak dlouho žiješ v Lusace**
V Lusace už od dětství, mám ji moc ráda, jezdím každý den ½ hodiny do práce.
- **Máš nějaké vlastní děti**
Žiji spolu s manželem a 4letou dcerou. Chci mít jen jedno dítě.
- **Jak dlouho pracuješ s dětmi**
Od svých 24 let, tedy 2 roky, před tím, než jsem učila tady, učila jsem v Pre-school. Odešla jsem, protože to bylo moc daleko.
- **Jaké máš vzdělání**
Mám 12 tříd, pak jsem vystudovala 3letý Course Lusaka-Early childhood – bylo to placené, hodně drahé, ale chtěla jsem to vystudovat. Učili jsme se tam, jak pracovat s dětmi, jaké aktivity volit, psychologii, hry.
- **Máš ráda tuto práci (práce se zranitelnými dětmi a „dětmi ulice“), zajímáš se o tuto problematiku blíže**
Ano znám úskalí této skupiny, ale více se touto problematikou nezabývám. „Žila jsem sama jako dítě na ulici, je to tady normální. Rodiče nemají čas, ale můžeš dělat cokoli, vše záleží na tobě samé. „Záleží pak jen, pro co se sama rozhodneš, já šla na školu.“
- **Ovlivnila Tě tato práce směrem – pozitivním, negativním**
Ne, jsou to jen děti.
- **Jak často pracuješ s dětmi**
S dětmi pracuji každý den.
- **Máš někdy dny, kdy se Ti nechce do práce – proč**
Není to časté, ale často jsem unavená, malá dcera mě hodně zaměstnává.
- **Jaká je tvá motivace**
Věřím, že když děti učím, tak je něco naučím a ony budou mít větší přehled. Když něco nevědí, opakujeme to pořád dokola, a když po čase zjistím, že opět děti netuší, jsem z toho smutná a nevím, co mám dělat. Většinou jdeme ve výuce dál, není čas se stále vracet k jedné věci.

• ***Jak dlouho trvá Tvá příprava na program***

Připravuji se před hodinou, někdy doma, ale ne často, není čas. Používám knihy od sociální pracovnice z ČR, které mi zakoupila. Některé jsem jí doporučila, jsou to knihy ze Zambie, rozumím jim.

• ***Máš nějaká pravidla školy, rozdělený plán***

Nemám, jedním dle toho, co dělají děti. Každý den dělám matematiku, někdy více jazyka, ale nemám přesný plán.

• ***Jaké používáš materiály, učebnice, poradil Ti někdo***

Používám především to, co nakoupí sociální pracovnice z ČR (třeba puzzle), nebo co doporučí místní sociální pracovník projektu, má vystudovanou školu a zná hodně materiálů.

• ***Jakým směrem nejčastěji volíš program vyučování***

Někdy používám puzzle, velké gumové číslice a barevné knoflíky usnadňují výuku, děti si mohou věci osahat a mají lepší představivost. Tyhle pomůcky jsem dostala od sociální pracovnice, která zde působila před rokem a od Tebe. Současná sociální pracovnice z ČR koupila zajímavé nové puzzle, které děti učí počítání, rozdílů, písmenka, příběhy. Ve škole mě ale děti musí poslouchat.

• ***Máš radši kolektivní hry, nebo individuální činnosti***

Mám radši kolektivní práci, děti se více zapojí a spolupracují.

• ***Co je největší překážkou, problémem v procesu výchovy a vyučování zranitelných dětí a „dětí ulice“***

Děti mi často nerozumějí, co po nich chci, nemají skoro žádné základy z rodiny. Vše se jim musí vysvětlovat od začátku. Tím, že jsou děti různě staré, je to těžší, s dětmi se nemůže pracovat dohromady, věk je u dětí dost zásadní.

• ***Je pro děti těžké přemýšlet a spojovat logicky věci dohromady***

Ano, nemají základy z rodiny a to je velice limituje.

• ***Jaké přednosti a negativa mají děti***

Na tuto otázku nemohu tak lehko odpovědět, nejsem jejich matka. Ale určitě mohu říci, že si hodně pomáhají, vnímají se navzájem a také se stále smějí, aniž by věděly proč. Potřebovaly by více pomoci, jsou často agresivní. Jejich vnímání je často něčím ovlivněno a ony se neumějí soustředit na to, co by měly. Možná, že kdyby se do učení nenutily, bylo by to jiné, ale my je něco naučit musíme.

• *Jaké činnosti mají děti nejraději*

Nejraději kreslí, tím myslím i aktivity, kde si kreslí písmenka a zároveň se tím učí. Dále rády soutěží, a dělají kolektivní činnosti. Hodně je baví knoflíky (pomůcka Marie Montessori), především díky barevnosti a mě zajímají, jelikož se mohou využít na několik druhů činností: počítat s nimi, malovat je, učit barvy.

• *Když jsou děti smutné, ptáš se jich, co se děje – pomůžeš jim*

Ano ptám, ale ony se moc nesvěřují.

• *Měla jsi někdy situaci, že by za tebou děti přišly a potřebovaly pomoc a ty jsi musela jít k nim do rodiny a tam něco řešit osobně*

Ne, to ne, není to tu zvykem.

• *Co si myslíš o školním systému Zambie, ČR – vlastní názor*

V ČR máte výhodu, že děti mohou chodit do školy bez poplatků, tady se musí platit a díky tomu jich do školy moc nemůže chodit. „V Zambii je vše napsané na papíře, ale bohužel, skoro nic se neplní, jinak je školní systém i zde docela kvalitně sestavený.“

• *Znáš téma alternativní pedagogiky – konkrétně MM*

Znám, od Tebe.

• *Líbí se Ti tento koncept - ano/ ne, proč*

Ano líbí, ale je velmi složitý, člověk se ho musí naučit.

• *Jak na Tebe působí koncept vyučování MM v praxi*

Je to dobré, hlavně se mi líbí ta pravidla, kvalitní opakování a jmenovky na lavici.

• *Líbí se Ti možnost využití pomůcek MM, materiálů, her při procesu vyučování, je to účelné pro výuku dětí ulice*

Určitě, je dobré, když mají děti něco v ruce a mohou pracovat a spojovat vše s konkrétní věcí. Nebo mají samostatný papír, kde mohou tvořit vlastní práci.

• *Jak na Tebe působí to, že si děti v konceptu MM mají hodně navzájem pomáhat a většinu úkolů zvládat sami*

Ze začátku to bylo těžké, ale naše děti si obecně hodně pomáhají, doma často pracují, takže s tím nebyl až takový problém.

• *Je možné začlenit tuto metodu do místních zvyklostí vyučování*

Ano, ale bylo by to náročné.

4.3.2 *Polostrukturovaný rozhovor č. 2, respondentka č. 2 – vznik 2008*

- ***Věk, pohlaví***
- 30 let, žena
- ***Jak dlouho jsi v Zambii***
V Zambii jsem 9 měsíců, celkově tu budu celý rok.
- ***Chceš mít nějaké vlastní děti***
Ano, chci, ale nevím kolik.
- ***Jak dlouho pracuješ s dětmi***
S dětmi pracuji od 24 let, tedy 6 let a začala jsem v ČR jako skaut.
- ***Jaké máš vzdělání, profesi***
VŠ – Pedagogická fakulta, aprobace matematika, tělesná výchova
- ***Máš ráda tuto práci (práci se zranitelnými dětmi a dětmi ulice), zajímáš se o tuto problematiku blíže***
Ano, je to velice zajímavé téma, když s dětmi pracuji, samozřejmě, že se o ně zajímám. Již v ČR jsem měla zkušenosti, pracovala jsem s Romy jako studentská poradkyně.
- ***Je to jiné než v ČR (práce s dětmi, výchova, vzdělávání)***
Ano, nemají skoro žádné návyky, řeší jiné věci, problémy, jsou velice hyperaktivní.
- ***Ovlivnila Tě tato práce směrem – pozitivním, negativním***
Pro mě je to směr pozitivní, práce je pro mě uspokojivější než třeba v Anglii. Sice nevidíš 100% výsledky, ale vidíš, že ta práce má cenu.
- ***Jak často pracuješ s dětmi – týden, den***
Pracuji s nimi každý den: „Face to face“
- ***Máš někdy dny, kdy se Ti nechce do práce – proč***
Mám, jsem strašně unavená, práce vezme energii (dětské potřeby, stálé naléhání, velká komunikace, nakupování, projekt Adopce zambijských dětí na dálku), ale zároveň ji děti mnohonásobně vrátí.
- ***Jaká je Tvá motivace***
Tahle práce má smysl, to je má motivace. Víím, že děti ode mě dostanou něco, co jim doma matka nemůže poskytnout.
- ***Jak dlouho trvá Tvá příprava na program***

Na odpolední aktivity už nemám čas kvůli projektu Adopce zambijských dětí na dálku. Díky tomuto projektu jsem aktivní každý den, hlavně dopoledne.

- ***Máš nějaká pravidla programu***

Ano, program musí být pestrý a zajímavý a pravidelný. Děti vydrží maximálně tak 2-3 aktivity, pak ztrácejí orientaci a neudrží pozornost. Co se týče konkrétního dne, tak na počátku by měly být puzzle, či nějaká hra, kde mají děti čas na rozehrání cca 30 minut. To jsme přebrali již z předešlého programu od Tebe a od předešlé sociální pracovnice z ČR.

- ***Jaké používáš materiály, učebnice***

Puzzle: což jsou pro mě pomůcky, které rozvíjejí logiku, strukturované myšlení, obratnost a jemnou motoriku. Chtěla bych více využívat osmisměrky, doplňování, dokreslování: hrají si a přitom se učí, to je skvělé, bohužel na to není dost času. Učebnice moc nepoužívám, není jich tolik, aby byly pro každé dítě, a já z nich moc nenačerpám. Ale koupila jsem je paní učitelce, chtěla je.

- ***Jakým směrem nejčastěji volíš program - vyučování, pravidelnost, škola hrou***

Děti program musí bavit a zaujmout. Nazvala bych to škola hrou. Vydrží u jedné aktivity tak maximálně 20 minut, a to musí být hodně dobrá. Je dobré interaktivní učení, aby si děti mohly věci vyzkoušet.

- ***Máš raději kolektivní hry, nebo individuální činnosti***

Kolektivní činnosti jsou účelnější, jsou výhodou, jelikož spojí mnoho dětí dohromady a to je výhoda, vzhledem k tomu, že na program chodí často mnoho dětí. Počet se nedá zvládnout. Bohužel ve třídě máme omezený prostor.

- ***Co je největší překážkou, problémem v procesu výchovy a vyučování zranitelných dětí a „dětí ulice“***

Děti jsou neklidné, nemají smysl pro pravidla, nemají často sociální návyky zažité z rodiny.

- ***Je pro děti těžké přemýšlet a spojovat logicky věci dohromady***

Ano, nejsou zvyklé takto přemýšlet o konkrétních věcech, jednájí o tom, co budou dělat, až vstanou, jak uklidí, kolik budou mít jídla, matematika, psaní je tolik nezajímá, jelikož je to běh na dlouhou trať, nevidí okamžitý výsledek, a to je nemotivuje. V jejich kultuře to není zaneseno. Neumějí čekat na úspěch, to by je někdo musel motivovat.

- ***Jaké přednosti a negativa mají děti***
Děti jsou velice upřímné, dokážou vzít věci, jaké jsou, nic neřeší. Jsou vděčné, nadšené jakoukoli činností. Je nutné s nimi aktivity stále opakovat, prozkoumávat a motivovat je. Často jsou zmatené, pokud nemají dostatek času na danou aktivitu, je to dáno jejich neklidností.
- ***Jaké činnosti mají děti nejraději***
- Nejraději kreslí a jakékoli hry.
- ***Když jsou děti smutné, ptáš se jich, co se děje – pomůžeš jim***
Ano, pokud to zaznamenám, tak se jich ptám.
- ***Svěřují se ti často***
Děti z adopce ano, jinak moc ne, jelikož jsme si dost vzdálení. Ale děti z adopce ano, ty jsou mi velmi blízké.
- ***Měla jsi někdy situaci, že by za tebou děti přišly a potřebovaly pomoc a ty jsi musela jít k nim do rodiny a tam něco řešit osobně***
Ano, ale není to často, ale kdybych asi měla více času, tak mohu.
- ***Co si myslíš o školním systému Zambie, ČR – vlastní názor***
Tady v Zambii je povinná školní docházka, ale zároveň není. Většinu metodik mají napsané ve spisech, ale bohužel je nedodržují. Děti se učí hlavně drilem, tedy opisují něco z tabule a nerozumějí tomu. Učitelé jsou docela pasivní k výuce, ale záleží na jedinci.
- ***Znáš téma alternativní pedagogiky – konkrétně MM***
Ano, znám základy z fakulty, jinak z programu dopoledních edukačních aktivit.
- ***Líbí se ti tento koncept – ano / ne, proč***
Ano, je to dobré, jelikož částečně a nenásilně může nahradit činnosti dětem, které nemohou získat v rodině. Byla by skvělá zapojit v Pre-school (předškolním vzdělávání). Bylo by dobré dětem představit jejich práva a možnosti, často by to vyřešilo problém zneužívání dětské síly.
- ***Navštívila jsi dopolední vyučování - co Tě nejvíce zaujalo, kdy jsi byla na vyučování***
Zaujalo mě, že je na programu mnohem více dětí, byly samy zapojeny do výuky, zlepšily se. Hodně se mi líbil klid ve třídě a jejich vzájemná spolupráce. Bylo by nutné někoho z místních proškolit, aby znal hlavně základy.

- ***Jak na Tebe působí to, že si děti v konceptu MM mají hodně navzájem pomáhat a většinu úkolů zvládat samy***

Není to přísné, mají zodpovědnost, kterou nezískají v rodině a touto metodou to mají příjemně nastoleno.

- ***Je možné začlenit tuto metodu do místních zvyklostí vyučování***

Ano, pokud místní někdo proškolí a dá jim možnost samovzdělávání, určitě by byla tato metoda přínosná. I když je finančně náročná, dle Tvých příprav jsem zjistila, že je možné pomůcky nahradit. Je nutné především využívat pravidla této pedagogiky (nejen jí), ta jsou nejdůležitější pro to, aby učitel kvalitně vykonal svou práci.

4.3.3 Polostrukturovaný rozhovor č. 3, respondent č. 3 – vznik 2008

- ***Věk, pohlaví***

- 24 let, muž

- ***Jak dlouho žiješ v Lusace***

Dětství jsem strávil na vesnici, poté (2001) jsem přišel do Lusaky a začal studovat.

- ***Chceš mít své děti***

- Ano, hodně

- ***Jak dlouho pracuješ s dětmi***

Pracuji s dětmi už od 17 let.

- ***Jaké máš vzdělání, profesi***

Jsem sociální pracovník, vystudoval jsem v Lusace na UNZE (University of Zambia).

- ***Máš rád tuto práci (práce se zranitelnými dětmi a s „dětmi ulice“), zajímáš se o tuto problematiku blíže***

Ano, samozřejmě, pokud s nimi pracuji, musím. Napsal jsem několik prací na toto téma v rámci studia na UNZE. Pokud jsi ze Zambie, není nic divného zajímat se o tuto problematiku. Mám mnoho přátel, kteří byli dětmi ulice. V Zambii je to jiné, děti ulice jsou v podstatě všechny děti, často se sdružují na ulici, tráví zde mnoho času a na ní si i hrají.

- ***Ovlivnila Tě tato práce směrem – pozitivním, negativním***
Každý den je jiný, ale práci s dětmi mám velice rád, pozitivním.
- ***Jak často pracuješ s dětmi – týden, den***
S dětmi pracuji každý den. Teď pracuji v dopolední škole i v odpoledních volnočasových aktivitách.
- ***Máš někdy dny, kdy se Ti nechce do práce –proč***
Ano mám, jsem často unaven, ale děti mi vždy sílu vrátí.
- ***Jaká je tvá motivace***
Učím děti a dávám jim, co umím.
- ***Jak dlouho trvá Tvá příprava na program***
Jak kdy, ale často využívám to, co už umím, pracuji na tomto projektu už od roku 2005, dlouhodobě spolupracuji s Tebou a využívám Tvé náměty.
- ***Máš nějaká pravidla školy, rozdělený plán***
Ano, plánuji si dny, co budeme s dětmi dělat, to mě naučil tento projekt. Pravidla moc ne, není lehké je udržet.
- ***Jaké používáš materiály, učebnice, poradil Ti někdo***
Používám to, co je ve třídě, pro své vzdělávání používám knihy z univerzity.
- ***Jakým směrem nejčastěji volíš program vyučování - vyučování, pravidelnost, škola hrou***
Děti mají rády hry, tak používám hlavně hry, a pak rád srovnávám např. ČR (Evropu) se Zambií, děti to moc baví a nutí je to přemýšlet, představovat si.
- ***Máš radši kolektivní hry, nebo individuální činnost***
Kolektivní.
- ***Co je největší překážkou, problémem v procesu výchovy a vyučování zranitelných dětí a dětí ulice***
Děti jsou hodně neposedné, až hyperaktivní, nemají smysl pro pořádek a pravidla. Neumějí přiřadit abstraktní věc ke konkrétní, což působí problém při vzdělávání.
- ***Je pro děti těžké přemýšlet a spojovat logicky věci dohromady***
Nejsou na to zvyklé z rodiny, a proto je to pro ně těžko uchopitelné.

- ***Jaké přednosti a negativa mají děti***
Jsou partnerské, schopny spolupráce, vděčné a nadšené pro jakoukoli činnost. Jinak dost vyrušují a jsou neuspořádané, ale to pramení z toho, že nemají zajatá pravidla.
- ***Jaké činnosti mají děti nejraději***
Malování, psaní, kreativní práce, divadlo, tanec, hlavně když mohou vybit svou energii.
- ***Když jsou děti smutné, ptáš se jich, co se děje – pomůžeš jim***
Ano, děti za mnou často chodí a chtějí si povídat.
- ***Měl jsi někdy situaci, že by za Tebou děti přišly a potřebovaly pomoc a Ty jsi musel jít k nim do rodiny a tam něco řešit osobně***
Vzhledem k tomu, že spolupracuji na projektu Adopce zambijských dětí na dálku, ano, často řeším nesrovnalosti v rodině. Jsem jako Street worker, bohužel, nemohu pomoci, když chybí vůle a spravedlnost a finance.
- ***Co si myslíš o školním systému Zambie, ČR – vlastní názor***
Školní systém v ČR se mi moc líbí, nemusí se platit školné, a je to velmi účelný koncept. Zambie má také velmi zajímavý koncept vzdělávání, bohužel, je často napsaný pouze na papíře a nedodržuje se.
- ***Znáš téma alternativní pedagogiky – konkrétně MM***
Znám podobné koncepty, nicméně, alternativní pedagogiku Marie Montessori až z programu.
- ***Líbí se Tti tento koncept – ano/ne, proč***
Líbí, hlavně se mi líbí systém vyučování, děti jsou velice pozitivně motivovány, a na to ony nejsou zvyklé z jejich života.
- ***Jak na Tebe působí to, že si děti v konceptu MM mají hodně navzájem pomáhat a většinu úkolů zvládat samy***
To, že si děti mají navzájem pomáhat, je jeden z bodů, který se mi líbí nejvíce. Pro dětský věk zde je to velice účelné.
- ***Je možné začlenit tuto metodu do místních zvyklostí vyučování***
Ano, pokud bude někdo kvalitně proškolen, určitě. Potřebuje to ale velké finanční zajištění a podporu toho, kdo tuto metodiku umí a bude ji schopen naučit někoho jiného.

4.3.4 Vyhodnocení polostrukturovaných rozhorů se sociálními pracovníky

Rozhovory s pracovníky projektu vznikly v druhé fázi 2. výzkumné části disertace v Zambii roku 2008. Tyto rozhovory byly dokreslujícím materiálem k tvorbě programu a zároveň působily jako určitá kontrola již vyzkoušeného programu s dětmi. Do rozhovoru byla zapojena sociální pracovnice z České republiky, která v době, kdy se realizovala 2. část výzkumu, byla již 9 měsíců v Zambii a měla kontrakt na celý rok pobytu v Zambii. Dále byl osloven sociální pracovník, který pracoval jako dobrovolník a sociální pracovník zároveň pro projekt již 3. rokem. Jako poslední respondentka byla oslovena také místní učitelka, která působila v projektu v dopoledním programu pro menší děti. S učitelkou autorka spolupracovala každý den, tvořily společně program pro děti, byla velkou oporou při dorozumívání s dětmi.

Rozhovor začínal identifikačními otázkami. Do rozhovoru byly zapojeny dvě ženy č. 1 a č. 2 a jeden muž, rozhovor č. 3. V následujících otázkách jsem se zajímala, zda mají respondenti nějaké děti, zda děti vůbec chtějí mít.

Respondentka č. 1 žila v Zambii již od narození. Naproti tomu respondentka č. 2 byla přítomna 9 měsíců a měla kontrakt na celý rok. Respondent č. 3 žil v Lusace 9 let, v dětství žil na vesnici a odešel do Lusaky jako student na UNZU (University of Zambia). Všichni respondenti měli zkušenosti s prací s dětmi. Respondentka č. 2 pracovala v dětském kolektivu již od svých 24 let, tedy 6 let (rok 2008) a začala v ČR jako skaut. Vystudovala Pedagogickou fakultu v Brně, měla tedy kvalitní praxi a teorii pro práci s dětmi. Respondentka č. 1 pracovala s dětmi již 2 roky, před projektem edukačních aktivit pracovala v Pre-school, kde působila také jako učitelka. Vystudovala Course Lusaka- Early childhood, což je tříletá škola, kde se naučila jak teoreticky tak prakticky pracovat s dětmi, naučila se něco z psychologie dítěte a základy vzdělávání. Respondent č. 3 pracoval s dětmi od svých 17 let, a jak již autorka uvádí na počátku diskuse, vystudoval University of Zambia.

Respondentka č. 1 byla jediná, která měla dceru a uvedla, že by chtěla mít pouze jednoho potomka. Tento fakt je v Zambii dost nezvyklý, většina zde žijících lidí má více než 3 děti. To, že se rodí mnoho dětí, není pouze důsledek pestrého intimního života rodin, nicméně pro Zambijce jsou děti symbolem zachování rodu a síly rodu a jsou i určitou nadějí. Ostatní respondenti mít potomky chtějí, ale nevědí, kolik. Respondent č. 3 podotkl, že by rád měl mnoho dětí.

Respondentka č. 2 uvedla, že se o problematiku dětí OVC (orphans and vulnerable children) zajímala již v ČR, kde pracovala jako poradkyně Romů. Uvedla,

že práce s dětmi v Zambii je jiná než v ČR, především proto, že nemají skoro žádné návyky a řeší jiné problémy. Uvádí, že děti jsou často velice hyperaktivní. Přílišná pohyblivost a nesoustředěnost u dětí je jeden z důvodů, proč se nemohou koncentrovat na práci. Na otázku, jak práce s dětmi respondentku ovlivnila, odpověděla, že je pro ni tato práce uspokojivější než její předešlá zaměstnání. Uvedla, že člověk nevidí ihned 100% výsledky, ale je mu jasné, že ta práce má smysl. Děti jsou opravdu vděčné, a to je ta největší odměna, kterou lektor může dostat.

Paní učitelka se o problematiku dětí OVC blíže nezajímala, ale byla jí známa úskalí a rizika této skupiny dětí. Nicméně, nahlíží na děti trochu jinak, jelikož má sama určité zkušenosti z dětství. Sociálního pracovník uvedl, že má mnoho přátel, kteří byli dětmi ulice, a tím je do problematiky hlouběji zasvěcen. Dokonce sepsal v rámci svého studia několik konceptů o dětech ulice z compaundu Kalingalinga. Pracuje s nimi každý den a spolupracuje jak na dopoledním vzdělávání, tak na odpoledních aktivitách pro děti z compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga. Práce ho ovlivnila pozitivně, každý den je díky nim jiný. I respondentka č. 1 pracovala s dětmi každý den a nesledovala, že by ji děti nějakým způsobem ovlivnily. Odpovědi paní učitelky byly často rozporuplné, jelikož se na věci a problematiku místních dětí dívala trochu jinýma očima.

Pokud zde žije člověk déle, přijde mu mnoho věcí naprosto normálních a pochopitelných, když přijede po delší době, je to jiné, proto bylo pro autorku velkou výhodou, že se do Zambie mohla 5krát vrátit a dívat se tak na tamní problémy aspoň trochu africkýma očima. Díky tomuto heslu – „Africké oči“ autorka zařadila do svého výčtu otázek pro respondenty, zda mají dny, kdy se jim nechce do práce. Paní učitelka (respondentka č. 1) odpověděla, že je často unavená, jelikož jí její malá dcera hodně zaměstnává, nicméně, její motivace byla zásadní, chce děti naučit co nejvíce školních dovedností, aby měly přehled. Respondentka se zmínila i o problematice vyučování, vzhledem k tomu, že se děti nedokážou často soustředit na výklad učitele, nepamatují si látku, kterou učitel před tabulí vykládá. Sama paní učitelka řekla, že hodně opakují, nicméně že děti často ani tak látku nezachytí a ona potom už nemá čas se stále vracet k jedné věci. S tímto faktem souvisí i příprava učitele na program, respondentka uvedla, že si připravuje vyučovací látku před hodinou, nestíhá se doma kvalitně připravit.

Respondentka č. 2 s dětmi pracovala každý den tzv. „Face to face“. Uváděla, že je často unavena, jelikož jí práce vezme mnoho energie a proto se jí někdy do práce nechce, ale děti jí energii mnohonásobně vracejí. Respondentka představila, že její hlavní motivací je, že dle ní má práce smysl, může dětem poskytnout to, co často doma

nemají. Stejně tak i respondent č. 3 uvedl, že je často unaven, uvedl, že děti energii mnohonásobně vrátí. Jeho motivace byla především jim předat to, co sám umí nejlépe. Na program využívá především to, co s dětmi již už někdy vyzkoušel. Plánuje si dny tak, aby přesně věděl, jakým směrem se výuka bude vyvíjet. Upozorňoval na fakt, že tuto zkušenost má z minulých let projektu. Na denní program využíval především pomůcky, které jsou ve třídě. Pro samovzdělávání využíval knihy z Univerzity. Respondent konkretizoval, že program staví především na hrách, a poté rád vyučuje srovnávací metodou, například srovnání v rámci zemí Zambie x ČR. Dle jeho názoru to děti zapojí do systému hodiny. Upřednostňoval kolektivní hry. Respondentky č. 2 i č. 1 využívaly ve svém programu puzzle, které využívají jako nápad z předešlého roku projektu. Respondentka č. 2 program volí nejrady jako „škola hrou“. Uvádí, že děti program musí zaujmout, jelikož vydrží u jedné aktivity maximálně tak 20 minut. Dále uvádí, že je dobré využívat interaktivní učení, které děti zapojí do hodiny.

Respondentka č. 1 uvedla, že se na program připravuje před hodinou a jedná dle toho, jak se chovají děti, nemá žádná zásadní pravidla. Respondentka č. 2 (sociální pracovníci z ČR) trvá příprava na program skoro celý den, hlavně dopoledne. Uvedla, že na odpolední aktivity díky projektu Adopce zambijských dětí na dálku už nemá moc času. Na otázku o struktuře programu uvedla, že je nutné, aby byl program pestrý a zajímavý, jelikož děti vydrží maximálně tak 2-3 aktivity, a pak ztrácejí orientaci a neudrží pozornost. Je dobré program adekvátně obměňovat a reagovat na dětské podněty.

Na otázku, co je největší problém v procesu vzdělávání dětí ulice, respondent č. 3 odpověděl stejně jako respondentka č. 2, která uvedla, že jsou děti hodně neposedné až hyperaktivní. Respondent č. 3 ještě ve své odpovědi dodal, že děti neumějí pojmenovat věci konkrétně a zapojit se dle pravidel do výuky. Respondent č. 3 uvádí, že dle něj jsou děti velice partnersky založené, schopné spolupráce a především jsou hodně vděčné za jakoukoli aktivitu. Naopak uvádí, že jsou žáci často neuspořádaní, ale že většina těchto vlastností pramení z jejich rodinného zázemí, které je ve většině případů u těchto dětí neukotvené.

Další část polostrukturovaného rozhovoru se týkala vzdělávání dětí v Zambii. Dle paní učitelky je největším problémem v procesu vzdělávání dětí OVC, že často nechápou souvislosti. Uvedla, že je to především špatným základem určitých návyků z domova a upozornila, že se s dětmi musí pracovat dost individuálně a tím, že jsou děti různě staré, je to velice náročné. Sociální pracovníce uvedla, že jsou děti hodně

neklidné, a to je jedním z problémů vzdělávání dětí. Dále uvedla, že děti nejsou zvyklé přemýšlet o konkrétních věcech. Upozornila na jejich strasti, které je velice ovlivňují, ač vypadají naprosto vyrovnané.

Na otázku, jaké mají děti dle paní učitelky přednosti a negativa, odpověděla, že nemůže jen tak odpovědět, jelikož není jejich matka. Bylo jasné, že neposuzuje děti jen dle toho, jak je zná ze třídy, což je výborný základ k tomu, aby děti brala jako celistvou osobu z různých úhlů pohledu. Líbí se jí na dětech, že si často pomáhají a vnímají své potřeby navzájem. Jako negativa neuvedla nic zásadního, ale pouze upozornila na to, že by bylo dobré více dětem pomoci a nenutit je do vzdělávání, jelikož by se více naučily. Nakonec však podotkla, že ale děti něco naučit musí. Na pedagogice Marie Montessori je zásadní to, že dítě má svobodu, a to svobodu rozhodování se, co udělat, jak to chce vykonat a dospět k určitému vlastnímu cíli. Na tuto otázku odpověděla respondentka č. 2, že jsou děti velice upřímné a dokážou se vyrovnat se situacemi, které jim život přináší. Upozornila, že jsou děti vděčné a nadšené jakoukoli činností. Stejnou výpověď uvedla studentka respondentka č. 4, kdy uvedla, že děti jsou nadšené jakoukoli aktivitou, hlavně, když si mohou něco z hodiny odnést.

Na otázku, zda má respondentka č. 2 raději kolektivní hry, nebo samostatné činnosti uvádí, že jsou pro ni účelnější kolektivní hry, jelikož spojí mnoho dětí dohromady. Často vyřeší otázku přeplněné třídy. Podobně vypovídal i respondent č. 3 a respondentka č. 1. Dle názoru respondenta č. 3 mají děti nejraději malování, kreativní práci, divadlo a tanec. Veškeré pohybové aktivity jsou pro děti velice příznivé, děti samy v sobě podporují to, co umějí a co je zároveň baví a vybije jejich vnitřní silnou energii. Děti dle respondentky č. 1 zajímaly nejvíce kolektivní hry a kreslení. Upozornila i na pomůcku Barevné koflíky, která je jednou z pomůcek Marie Montessori, tu dle ní mají děti hodně rády a jí se líbí, mohla ji využít několika způsoby.

Paní učitelka byla v úzkém kontaktu s dětmi, ptala se jich, když byly smutné, nicméně podotkla, že se děti moc nesvěřují. Naproti tomu respondentka č. 2 uvedla, že osobní věci s dětmi řeší, ale není na to dostatek času. Sociální pracovník uvedl, že vzhledem k tomu, že spolupracuje na projektu Adopce zambijských dětí na dálku, často řeší interní nesrovnalosti v rodině. Upozorňuje na fakt, že jeho práce je i funkce Street workera. V závěru podotkl, že si uvědomuje, že nemůže pomoci tam, kde chybí vůle zúčastněných rodin, především jejich členů. V otázce na školní systém v ČR a v Zambii všichni respondenti uvedli, že je v ČR je velká výhoda volného školného a upozornili na

neefektivnost zambijského vzdělávacího systému. Jako problém uvedli, že se nepřevede do života dětí a školního prostředí to, co je Ministerstvem školství Zambie předepsáno.

Další část rozhovoru se pro všechny respondenty týkala pedagogiky Marie Montessori. Všichni respondenti byli s alternativní pedagogikou Marie Montessori blíže seznámeni již před rozhovorem. Tento koncept paní učitelka brala jako velmi zajímavý, nicméně byl pro ni hodně složitý a dle její výpovědi by se musela hodně učit. Paní učitelce se líbily hlavně pravidla třídy, kvalitní opakování a jmenovky na lavici. Respondentka č. 1 poznamenala, že pomůcky jsou velice výhodné pro výuku dětí, jelikož je pro ně snazší si věci osahat a názorně si představit konkrétní věc. Spolupráci a samostatnost dětí v rámci pedagogiky Marie Montessori vidí jako přednost, nicméně upozornila na to, že to bylo zpočátku velice těžké.

Koncept Marie Montessori je dle respondenta velice úspěšný, především díky systematickosti a pozitivní motivaci dětí. K otázce, zda se respondentovi líbí, že si děti navzájem pomáhají, se vyjádřil již na počátku rozhovoru. Uvádí, že vzájemná pomoc dětí je jeden z bodů, který se mu líbí nejvíce. Upozorňuje, že pro dětství v Zambii je to velmi účelné. Respondent konstatoval, že pokud se kvalitně proškolí člověk, který bude mít možnost i vyzkoušení v praxi, je možné pedagogiku Marie Montessori začlenit do místního vzdělávání. Upozorňuje na vysokou finanční spotřebu nejen materiální, ale i lidského potenciálu. Bylo by nutné najít někoho, kdo by byl ochoten tuto metodiku šířit dál v Zambii. Pedagogika Marie Montessori je známá náročnými požadavky především na lektora, učitele. Proto je účelné, aby se onen člověk tomu, aby vedl vyučování kvalitně dle konceptu Marie Montessori, opravdu naučil jak teorii, tak praxi. Respondentce č. 2 se koncept líbí, uvedla, že může nenásilně nahradit dětem ty vlastnosti, které nemohou v rodině získat. Její názor je, že by bylo dobré pedagogiku Marie Montessori a především její principy využít v Pre-school (předškolním vzdělávání). Po návštěvě programu ve třídě v edukačním centru, kde viděla Montessori pedagogiku v praxi, se vyjádřila, že se jí líbilo, že bylo na programu mnohem více dětí, dále obdivovala, že byly samy zapojeny do výuky. Sociální pracovníce reagovala i důležitostí zodpovědnosti v pedagogice Marie Montessori, konstatuje, že je to vlastnost, kterou děti často nemají z rodiny ukotvenou, a proto je přínosné, pokud ji systém práce v rámci pedagogiky Marie Montessori v dětech probudí.

Dle názoru sociální pracovníce je možné tuto metodu začlenit do místních zvyklostí vzdělávání, ale místní učitel musí být velmi dobře a dlouhodobě proškolen. Uvádí i pojem samovzdělávání, který je jedním ze zásadních bodů v tomto konceptu. Učitel se

musí umět zdokonalovat kvalitně celý život a musí tuto potřebu cítit. Dále upozorňuje na kvalitu principů pedagogiky Marie Montessori, které mohou být určitým zásadním vodítkem pro učitele.

Odpovědi respondentek a respondenta dokazují několik skutečností, které autorka uvedla ve svém výzkumu a předvedla v rámci prezentace výsledků. Práce se všemi 3 respondenty byla zásadní a inspirativní pro možný postup, jak jít dál a kvalitně vytvořit první cíl disertační práce, a to metodické listy.

5 Diskuse

Disertační práce se člení na část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou představeny základní teoretické podklady, na kterých autorka stavěla empirickou část výzkumu. Teorie představuje několik dílčích částí, které práci představují a uvádí do řešeného výzkumu. Autorka se zaměřila především na informace získané v rámci svých výzkumných stáží v Zambii. Podklady pro teoretickou část bylo velmi náročné v cílové zemi sehnat a poté s nimi pracovat.

Velký důraz autorka klade na problematiku vzdělávání v Zambii. Dostupnost vzdělávání je jedním z bodů Rozvojových cílů tisíciletí. Vzdělávání dětí i dospělé populace je v rozvojovém světě velice problematické a podléhá především finančním problémům rozvojového světa. V Zambii je školský systém na podobné úrovni. Nedostatek financí limituje stát, a ten musí vytvořit určité opatření a škrty v rozpočtech, které mají největší dopad v oblasti vzdělávání. Dle Global Campaign for education (2004) měla Zambie v roce 2003 monstrózních 377 milionů USD na splácení svého dluhu, což činí 7,3 % jejího HDP, částka 247 milionů USD šla rovnou do Mezinárodního měnového fondu (IMF) (118). Je tedy patrné, že se Zambie dostala do určitého dluhu, který se objevil v rozpočtu země. Ministerstvo školství Zambie ve svém spise *National Child Policy 2006 uvádí*, že vzdělání považují za jednu z nejdůležitějších složek kvalitního sociálního státu (56). Zambijská společnost se k problematice vzdělávání staví trochu jinak. Autorka v rámci svých stáží zjistila, že rodiny vzdělávání nedávají velkou váhu. Vzhledem k tomu, že vzdělání je dlouhodobý proces vývoje jedince, Zambijci se díky své povaze a bytí dneška k vzdělávání stavějí pasivně. Ač jsou jejich děti často aktivní, rodiče už takovou aktivitu nemají. Často rodina upřednostňuje dětskou práci před školní docházkou. Ta je v Zambii velice častá. Dle Mezinárodní organizace práce (ILO) a jejích statistických informací a monitorovacího programu pro dětskou práci z roku 2001 existuje v Zambii asi 600 000 ekonomicky aktivních dětí a 87 % z nich pracuje v zaměstnáních souvisejících se zemědělstvím (především ve venkovských oblastech). Většina takto pracujících dětí (97 %) vykonává nevýdělečnou činnost v rámci rodiny (121).

Dalším problémem školství je jeho neefektivnost, je to především nedostatečným finančním zajištěním učitelů, kteří nejsou dostatečně ohodnoceni a nedávají kvalitě vzdělávání takovou váhu. Vzhledem k tomu, že je státní školství v Zambii bezplatné, vzniká tak velký problém v oblasti financování vzdělávání. Dle autora článku v místních novinách Lusakatimes bylo zavedení státního bezplatného

základního vzdělání pro děti neúspěšně, jelikož přineslo jeden velký problém, Zambie se ocitla bez přibližně 9000 učitelů. Volná místa pro učitele nebyla zaplněna, protože IMF (Mezinárodní měnový fond) tvrdil, že si vláda nemůže dovolit najmout vyškolené učitele z důvodu nedostatečných finančních zdrojů, které plynuly v minulosti především z příspěvků na školné od žáků (34).

V rámci svých stáží autorka zjistila, že existují soukromé a státní instituce, které poskytují vzdělávání. Školy jsou většinou přeplněné, ve třídě bývá často až 60 dětí, kam dochází jeden učitel, který je stále unavený. Jak autorka uvádí výše, vzdělání je v Zambii neplacené, nicméně, děti a jejich rodiny musí platit za veškeré školní pomůcky, které dítě ve škole potřebuje. Jedná se především o uniformu, školní potřeby, knihy a pomůcky, sportovní úbor a boty. Dá se tedy říci, že škola není zdarma, tak jak je uvedeno v mnoha dokumentech Ministerstva školství Zambie. Vzhledem k tomu, že v Zambii žije téměř 58 % obyvatel v extrémní chudobě, je placené vzdělávání pro rodiny prakticky nemožné (58). Starosti místních obyvatel jsou na naprosto jiné úrovni. Zajímají se o to, jak zajistit svou rodinu, své děti a vydělat peníze pro obstarání základních potravin. I děti mají své starosti a vnímání všedního dne. Autorka ze svého pozorování a případových studií zjistila, že děti hluboce vnímají vlastní chudobu a řeší to dle svého. Toto zjištění uvedly i respondentky polostrukturovaného rozhovoru. Přesně odpověděly, že jsou děti často neklidné právě kvůli jejich jistým starostem, které mají i přes to, že jsou malými dětmi.

Dle materiálu Ministry of Education z roku 2006 děti díky nedostatečné přípravě, častému hladovění a pocitu cizího prostředí, které v nich škola probouzí, mívají problémy s učením. Děti zambijských obyvatel potřebují kvalitní výukové prostředí, které kompenzuje nedostatky jejich domova. Bohužel je větší procento chudých škol, které jen suplují bídu žákova domácího prostředí (58).

Na základě těchto skutečností se autorka rozhodla pro vypracování postupů práce s těmito dětmi, ve kterých aplikovala prvky pedagogiky Marie Montessori. Základní myšlenkou bylo najít způsob, jak vylepšit efektivitu vyučování v Zambii s tím, že svůj výzkum aplikovala v preventivně sociálním projektu volnočasových a edukačních aktivit, kam od roku 2004 jezdí jako dobrovolník. Pro vylepšení a inovaci vzdělávání zranitelných dětí a dětí ulice využila prvky alternativní pedagogiky Marie Montessori. Tento koncept zvolila záměrně, jelikož jí byly známy přednosti a výhody, které mohla v Zambii využít. Z pedagogiky Marie Montessori jí bylo známo, že pokud

chce pracovat s dětmi v rámci tohoto konceptu, musí prvotně zjistit životní náplň, sociální a rodinnou situaci dětí OVC children a především jejich potřeby. Tyto informace získala pozorováním dětí a sběrem informací pro vypracování případových studií. Dle pedagogiky Marie Montessori otevřené nebo skryté potřeby dítěte mají přednost před plány a záměry dospělého vychovatele, pro kterého Montessori používá většinou pojem „průvodce“. Tyto potřeby jsou určovány nejen stavem vývoje a zralosti, ale i dosavadním učebním procesem u každého dítěte. Pozorování a diagnóza tedy zpravidla předchází didaktickému působení. K tomu je potřeba profesionálních pozorovacích a měřicích metod a postupů, stejně jako osobní náklonnosti a empatie (126). Autorka ve svém výzkumu toto prokázala.

Jedním z cílů disertační práce bylo vytvořit metodické listy s využitím prvků pedagogiky Marie Montessori pro zranitelné děti a děti ulice (dále jen OVC/orphans and vulnerabel children).

Dle Dept of Labour Bureau of International Labour Affairs (2006) je jen v Lusace 30 000 dětí ulice. Pojem OVC children autorka zaznamenala až zde v Zambii. Orphans and vulnerable children jsou děti, které jsou oboustrannými či jednostrannými sirotky. Jejich zranitelnost vyznačují situace, do které se dítě může dostat kvůli jeho psychickému fyzickému strádání. Děti se často stávají oběťmi psychického a sexuálního zneužívání (58).

Prvotním cílem bylo zvolit, zapojit a vyzkoušet prvky pedagogiky Marie Montessori do programu volnočasových aktivit v rámci preventivně sociálního projektu pro zranitelné děti a děti ulice v Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti). V rámci první výzkumné části pracovala se smíšenou skupinou dětí ve věku od 5 - 13 let, a poté se skupinou dětí od 13 do 17 let.

Prvotní cíl, po zapojení prvků a vyzkoušení některých aktivit, které autorka uvádí ve výsledcích, byl naplněn. Bylo zjištěno, že děti velice pozitivně reagují na prvky pedagogiky Marie Monessori a díky nim aktivně spolupracují v rámci programu. Autorka dále zjistila, že je velice důležitý přístup k dětem, tzn., jak se k nim učitel chová, jaké jim zadává úkoly a jak posuzuje jejich výsledky.

Dle Bartoňové a Vítkové (2007) má být při vzdělávání dítěte respektována jeho kulturní identita, vlastní, národní hodnoty země, v níž dítě žije (7). Tedy brát dítě ve své podstatě ze všech stran jeho osobnosti, duše a možnosti vnímání. Tuto skutečnost vnímala i italská lékařka Marie Montessori, která vycházela z důvěry ve vlastní sílu dětí, v jejich vnitřní rozvojovou potenci a vůli se rozvíjet, a tím se tak stávat dospělým

(86). Marie Montessori ve svém zkoumání dávala dětem svobodu a přitom nastavovala pravidla, která byla pro děti určitým vodítkem jejich vnitřního života. Tento tzv. vnitřní svět mají zranitelné děti a děti ulice významný, mají vlastní cestu, které jen tak někdo nemůže rozumět. Ač jsou malými dětmi, jsou velkými osobnostmi, které mají vlastní názor na základě jejich životních zkušeností.

Marie Montessori kladla významný důraz pro vytvoření výchovy k mírovému vnímání dítěte, což dle Marie Montessori znamená dát dítěti větší pocit svobody, pohybu, soběstačnosti, nezávislosti na druhých a dodržování důsledného respektování jeho potřeb (62). My jsme pouze tzv. sousedy v jejich nelehkém životě.

Dětem je potřeba dát pouze směr a ony svou cestu najdou. Prožitek aktivity jim umožní setkat se svým vlastním vnitřním uměním, zjistit, že mohou, umějí a především, že mají možnost. Zelinková O. ve své publikaci uvádí příznačné heslo: „Pomoz mi, abych to dokázal sám“, které se autorce v rámci výzkumu potvrdilo (113).

Autorka dále zjistila, že OVC children, díky jejich nepodnětnému životnímu prostředí, pozitivně reagují na materiální věci. Jejich život není lehký, podléhají různému spektru nemocí, které ovlivňují jejich vnímání celého životního dění, a tím také ve škole.

Dle National Policy on Education – Educating Our Future (2004) nemocné děti pocházejí nejčastěji z chudých rodin z venkova, ty mají často snížené kognitivní funkce, což se odráží v potížích s koncentrací, pozorností a bdělostí v hodinách. Důsledkem je snížená možnost zapamatování si, výběru a reakcí na dostupné informace (58).

Alternativní pedagogika Marie Montessori je specifická svými didaktickými pomůckami, které jsou nastavené tak, že se mohou využít kdekoli na světě.

Rýdl K. ve své knize Principy a pojmy pedagogiky Montessori (1999) uvádí, že Koncepce MM:

- respektuje vývojová období dítěte,
- vyučuje na základě tzv. senzitivních období (období zvýšeného zájmu o nějakou činnost),
- koresponduje s moderními vědomostmi o psychologických potřebách,
- může být aplikovatelná ve vyspělých i rozvojových zemích (87).

Tyto pomůcky zranitelným dětem a dětem ulice umožňují vnímání především jejich smysly, které mají vysoce rozvinuté. V první výzkumné části bylo zjištěno, že děti si díky pomůckám umějí spojit abstraktní věc s konkrétní. Tato skutečnost napomůže

v jejich myšlení a ony se pak cítí velice dobře, když dokážou něco samy spočítat, přiřadit si a dojít k výsledku, který nikdy na papíře nespočítaly. OVC children mají díky jejich nelehkému životu, jak autorka zjistila v rámci druhé výzkumné části při tvorbě případových studií a uvádí již v počátku této diskuse, narušenou rovinu vnímání a jsou často neklidné. Z první výzkumné části autorka zjistila, že pokud tyto děti dostanou do ruky praktický reálný předmět, jsou velice zaujaty činností, kterou jim pomůcka poskytne. Dokážou silně prožít danou činnost, a tím se silně koncentrují a vykonají tak zadaný úkol bez problémů. Předmět či pomůcka je dostane do takové roviny vnímání, kdy nejsou rozptylovány okolím a dokážou silně vnímat pouze jednu danou věc a aktivitu.

Nastolení fáze klidu a soustředěnosti bylo zásadní pro práci a výuku OVC children (sirotků a zranitelných dětí). Jeden z principů pedagogiky Marie Montessori je princip ticha a klidu, kdy děti prožívají ticho, které jim přináší stav důraznější radosti. V rámci cvičení ticha se dítě učí navozovat rovnováhu nejen ve vnějším, ale i vnitřním světě. (60).

Marie Montessori mluví o tzv. procesu normalizace, což je proces, kdy se z nezvladatelného nebo špatně se chovajícího stává opět poslušný ve své vlastní přirozenosti (61). Dle Marie Montessori je přirozenost malého dítěte ukryta hluboko v jeho nitru, která se s věkem vyvíjí. Díky pracovní činnosti se dítě vrací do normálu, kde nalézá vnitřní klid a z nezvladatelného nebo špatně se chovajícího se stává opět poslušný ve své vlastní přirozenosti (61). Přirozenost dětí OVC je velice silná a učitel (dobrovolník či lektor), který s dětmi pracuje, musí být na tuto skutečnost připraven a vnímat ji jako výhodu dětí a ne jako jejich neposlušnost, či zlobení, které bere jako problém v procesu vzdělávání. Učitel musí být při práci s OVC children velice vnímavý a tolerantní. Měl by mít velké vnitřní přesvědčení pro tuto práci a vnímat děti takové, jaké jsou. Pedagogika Montessori apeluje na učitele, že by měl být zralý, plný psychické a emocionální rovnováhy. Respektuje dítě a jeho vývoj, uvádí dítě do skutečnosti, měl být přímý, otevřený, upřímný, přirozený, vážný, klidný, jemný a velmi trpělivý, měl by umět naslouchat (120).

V roce 2008 autorka pracovala s dětmi předškolního věku v dopoledním edukačním centru opět v rámci preventivně sociálního projektu edukačních a volnočasových aktivit pro zranitelné děti a „dětí ulice“ z compaundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga. Zde zapojila veškeré aktivity, které vyzkoušela v rámci první výzkumné části. Díky tomu, že pracovala s dětmi předškolního věku, měla šanci aplikovat některé prvky alternativní

pedagogiky Marie Montessori velice účelně. Z konceptu pedagogiky Marie Montessori využila především pozitivní a aktivní přístup k dítěti, který je velice důležitý v procesu vyučování. Využila aktivity a zkušenosti z předešlého období. V rámci této výzkumné části sestavila týdenní plán, který byl podpořen oblastmi učení pedagogiky Marie Montessori, které se týkají praktického života, smyslové výchovy, matematiky, jazyka a kosmické výchovy (26). Autorka tuto skutečnost dokládá ve svém výzkumu a přehledných tabulkách - Tab. č 1, 2, 3. V roce 2008 byly využívány oblasti z pedagogiky Marie Montessori plynule každý den z důvodu maximálního vyzkoušení možných aktivit, viz Tab. č. 2.

Tento týdenní rozvrh byl důležitý proto, aby si autorka ověřila, jaké oblasti učení jsou pro děti možné. Díky zapojení určitých prvků z každé oblasti učení pedagogiky Marie Montessori autorka zjistila opět nové skutečnosti, které byly zásadní pro vznik pedagogických metodických listů. V rámci druhé části výzkumu vznikl model připraveného přirozeného prostředí. Tento model se rekrutoval z prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori, která upozorňuje na fakt, že osoba, která pracuje s dětmi, musí umět žít mezi dětmi v takovém prostředí, ve kterém se mohou projevit jejich přirozené povahové vlastnosti (65).

Dle Marie Montessori prostředí:

- dítě formuje na základě jeho přizpůsobení se, dle toho si utváří svoji osobnost, kterou si nese celý život,
- by se mělo formovat tak, aby bylo zcela v souladu s potřebami dítěte (62).

Jak pedagogika Marie Montessori uvádí, respektovat potřeby dítěte je nutné. Millerová ve své knize *Dětství je drama* (1995) uvádí, že potřebou dítěte je, aby bylo od prvopočátku chápáno, akceptováno a respektováno jako to, čím je. Pocit akceptace a respektu je nutný především proto, aby dítě dokázalo zdravě vnímat své okolí (54).

Vzhledem k tomu, že děti v Zambii nejsou vždy vnímány, tak jak by měly, jelikož jsou společností často odstrkovány na okraj, je více než nutné tyto děti akceptovat a naslouchat jim. Jak autorka již zmiňovala na počátku své diskuse, že v rámci případových studií zjistila, že děti pocházejí často z nepodnětného prostředí, vnímají školní prostředí velice intenzivně.

Dle Ministry of Education of Zambia 2004: pokud jsou děti chudých schopné účastnit se výuky ve škole, prožívají obrovský rozpor mezi školním prostředím a situací doma. Akademický svět gramotnosti, znalosti počtů, norem a hodnot školství a celý filozofický základ vzdělání je zcela odlišný od jejich předchozích zážitků. To vše

potvrzuje, že je nutné vytvořit dětem takové prostředí, kde se budou cítit bezpečně a dobře. Což dokládá myšlenka připraveného přirozeného prostředí dle pedagogiky Marie Montessori.

Velkou výhodou Montessori pedagogiky je, že díky ní lze vyučovat mnoho dětí jak nesourodého věku, tak pohlaví, etnika (87). Vytvořením připraveného prostředí v rámci výzkumu se třída zklidnila, byla vytvořena nenásilná pravidla, která samy děti dodržovaly.

V rámci připraveného prostředí vznikl mimo jiné i zasedací pořádek, který napomohl nenásilně sestavit prostředí třídy tak, aby to vyhovovalo jak dětem, tak učitelům. Děti byly nenásilně vedeny díky pomůckám (tzv. jmenovkám), které si samy vytvořily a byly na ně patřičně hrdé. Výsledkem tohoto snažení bylo, že děti každý den věděly, kam si mají sednout a jak se ve třídě uspořádat tak, aby nehlučely a vnímaly své okolí, čímž se samozřejmě tak učily, a to především respektu ke svým spolužákům a učitelům. V rámci připraveného přirozeného prostředí autorka nezapomněla ani na učitele, který je důležitou složkou školního prostředí. Opět využila prvků z pedagogiky Marie Montessori a tyto prvky a body přístupu k dětem představovala místní učitelce, která vedla dopolední edukační aktivity. Diskutovala s ní a představovala základní úlohu učitele ve vztahu k samotným dětem, ale i k sobě.

Pedagogika Marie Montessori uvádí, že učitel je vlastně průvodcem při vzdělávání dítěte, je rovnocenným partnerem, který je mu otevřený a ochotný vždy pomoci. Učitel se dle Montessori musí stále vzdělávat a mít vnitřní motivaci k tomu, aby byl v komunikaci s dítětem a byl připraven na cokoli, nemůže se připravovat pouze procesem učení se, ale je nutné, aby začal sám od sebe a začal se vytvářet a být dětem vzorem, který se ovšem nepovyšuje a zůstává v jejich úrovni (87).

Otázka kvalitního vedení výuky je zásadní. Vzhledem k tomu, že v Zambii je dle Ministry of education (2001) jen velmi málo kvalitních učitelů, bylo by efektivní, zaměřit se primárně na vzdělávání učitelů, kteří jsou důležitým prvkem vzdělávacího prostředí. Pedagogika Marie Montessori je jedna z možností, jak učitele motivovat ke kvalitnějšímu samovzdělávání a přístupu k sobě, což má zásadní dopad na jejich žáky. Učitel vždy musí dělat vše přesně, jasně, jemně a klidně, dokonce i tehdy, když má dojem, že ho žádné dítě nesleduje. Empatie je velkou součástí jeho chování, jak by měl učitel jednat, a to bez posuzování, odsuzování a hodnocení. (120).

Empatie je nedílnou součástí při práci s dětmi v odlišné kultuře. Dle Morgensternové a Šulové je při kontaktu s cizí kulturou velice důležitá tzv. Kulturní empatie (cultural empathy), kterou rozumíme schopnost uspořádat si zkušenost pomocí konstruktů, které jsou více charakteristické pro cizí kulturu než pro tu vlastní. Nejde tedy pouze o to vědět, co je správné nebo není správné, ale cítit, jaké chování je nevhodné (66). Děti hluboce vnímají rozladění osobnosti a neklid učitele (dobrovolníka). Autorka ze své zkušenosti uvádí, že děti jsou velice vnímavé a je pro ně neverbální komunikace a mimika velice důležitá. Neverbální komunikace je dle Andersena spontánní často neuvědomovaný jev bytosti. Při interkulturní komunikaci musí člověk nejprve vnímat, reflektovat a analyzovat svoje vlastní neverbální vzorce. Emoce se odrážejí na našem neverbálním projevu (2). Děti OVC jsou přeborníky na vnímání podnětů z očí a obličeje.

Autor Vybíral ve své knize psychika lidské komunikace uvádí, že mimika je výraz tváře a je zrcadlem vnitřního světa jedince a prožívaných vlastních emocí. Uvádí, že tvář na nás prozradí často více, než bychom chtěli (110). Proto je nutné, aby si své neverbální projevy uvědomovali všichni zúčastnění na programu vzdělávání a jiné. Adekvátní chování je základem, jak efektivně pracovat s dětmi a vnímat jejich potřeby, které, jak autorka uvádí v začátku, jsou nutné pro jejich kvalitní vývoj a socializaci jedince. Dle M. Nakonečného dochází k postupné přeměně člověka z biologické bytosti ve společenského tvora tzv. procesem socializace (zespolečenštění), který má ve své podstatě charakter sociálního učení a probíhá při vzájemné interakci jedince s jeho sociálním okolím. Nejobecněji řečeno socializace je proces, v rámci něhož se člověk učí žít s ostatními lidmi ve skupině a společnosti (70).

Výsledkem druhé výzkumné části disertace bylo mimo jiné 25 případových studií, které autorce více přiblížily život dětí a autorka díky těmto zjištěním upravovala připravovaný program, který byl dalším výsledkem této části. Jako další produkt vznikly volnočasové aktivity, které korespondovaly s povahou dětí. V rámci výsledného programu autorka představila edukační aktivity, které byly ovlivněny pedagogikou Marie Montessori. Zásadní při práci s dětmi bylo pracovat s nimi pozvolna a mít na vše dostatek času, aby si děti aktivitu mohly prožít. Autorka zohledňovala i stav dětí, který zjistila v rámci případových studií. V úvahu brala především jejich nelehké zkušenosti a zážitky.

Zhruba polovina sirotků ztratila otce, čtvrtina matku a čtvrtina oba rodiče. Velká část těchto sirotků bude pravděpodobně žít na velmi nízké životní úrovni s vysokým

množstvím chorob a úmrtností. Tato situace je horší pro děti mladší 5 let, jejichž emocionální a fyzický růst vývoje je díky chybějící rodině narušen (41).

Děti jsou často se svým smutkem samy, a to silně ovlivňuje jejich život. Dle Malé E. dítě může reagovat na ztrátu osoby zlostí, vztekem, hyperaktivitou, regresí, somatizací nebo stažením se do sebe (51). I tyto skutečnosti autorka při výzkumu zohlednila a zároveň se jí v rámci práce s dětmi potvrdily.

V rámci výzkumu a tedy všech výzkumných let (2006, 2008) vznikly praktické pomůcky, které jsou specifické pro tuto skupinu dětí. Jsou velice jednoduché, praktické a účelné pro vzdělávání OVC children. Na tvorbě všech pomůcek se děti podílely spolu s autorkou. I pedagogika Marie Montessori upozorňuje na to, abychom měli odvahu vytvářet pomůcky vlastníma rukama a čerpat z přirozeného prostředí dětí (120). Stejně tak E. Zelinková uvádí, že: metoda Montessori nespočívá jen ve vlastním zkoumání a objevování, nýbrž je také metodou předvádění a nápodoby. Není třeba, aby dítě poznávalo každý den něco nového. Učí se samostatně rozhodovat a svobodně volit z možností, které mu jsou dány k dispozici (113).

Díky tomu, že si pomůcky děti vyrobily samy, měly k nim úplně jiný vztah, než k přivezeným z České republiky. Děti nebyly vytrženy ze svého prostředí, naopak využívaly se dostupné materiály, které nebyly cizí, což napomáhalo dětem orientovat se ve škále nových zážitků. Prostedí bylo formováno postupně a důsledně.

Posledním cílem disertační práce bylo vytvořit kvalitní spolupráci mezi stážisty, kteří odjíždějí do Zambie. V rámci projektu se autorce podařilo navázat aktivní kontakt s pěti studentkami, které jí napomáhaly při tvorbě programu. Komunikace a kooperace byla zásadní pro možné sestrojení kvalitního programu pro děti. Se studentkami byly vytvořeny polostrukturované rozhovory. V rámci těchto rozhovorů se autorka zajímala mimo jiné i o znalost autorek o alternativní pedagogice Marie Montessori a jejich názor na tento koncept, což bylo dost zásadní pro ověření si výsledků autorky, které zjistila v rámci výzkumu. Je dobré, když na jednu skutečnost, například implementaci nového projektu, nahlíží více lidí. Studentky potvrdily, že pedagogika Marie Montessori by se mohla zapojit do procesu vzdělávání zranitelných dětí a „dětí ulice“. Odůvodnily to především kvalitním využitím pomůcek, které jsou dle některých respondentek účelné. Stejně tak, jako uvádí autorka na počátku diskuse dle K. Rýdla, že pomůcky a principy pedagogiky Marie Montessori jsou využitelné jak ve vyspělých tak rozvojových zemích.

V rámci posledního roku výzkumu autorka rozvinula myšlenku práce ve smyslu projektu, nastudovala opět z pedagogiky Marie Montessori ze specifické oblasti Kosmické výchovy. V Kosmické výchově je vše dobře promyšlené, v určitých souvislostech, nic není náhodné. Vše má svou jedinečnou úlohu. „Musíme dát dětem detail jako prostředek, aby mohly poznat celek.“ Kosmická výchova představuje souhrn témat zahrnutých ve společenských a přírodovědeckých oblastí vzdělávání: přírodověda, zeměpis, přírodopisu a dějepisu, později je to oblast fyziky a chemie (119). Program byl ucelený, navazoval na sebe a využívala myšlenku Trojstupňové výchovy. Tato myšlenka je jedním ze zásadních z konceptu pedagogiky Marie Montessori.

První etapa probíhá dle konceptu pedagogiky Marie Montessori následovně. Začíná se pojmenování učitelem: úvod do práce s pomůckou, přesný postup, spojení smyslového vjemu s příslušným pojmenováním. Tuto fázi autorka využila jako první seznámení dětí s danou aktivitou či činností, kdy konkrétně představila a rozebrala aktivitu, kterou v ten daný okamžik měly děti připravenou. A po této etapě následovala druhá, kde děti zkoušely činnost, když jim nebylo něco jasné, optaly se, ale vše již zkoušely samy. Takto to potvrzuje i druhá etapa dle Marie Montessori, nazývá ji znovu-poznání, kdy dítě procvičuje dovednost, aby pojem dokázalo přiřadit ke správnému předmětu (rozpoznání předmětu), obrázku, číslici apod. Od učitele se očekává, že bude při výuce používat odpovídající terminologii a naučí své svěřence přesným názvům. Konečnou etapou tohoto procesu je tzv. Třetí etapa, kdy dítě aktivně ovládá činnost a v podstatě si ji kontroluje a zkouší. Většinou se opakují názvy pomůcek a předmětů, se kterými dítě pracovalo. Autorka s dětmi většinou ukončovala jakýmsi shrnutím, pojmenováním a vytvořením aktivity, která by shrnula veškerou činnost předešlé aktivity (65). Postup trojstupňové výuky se autorce účinně do výzkumu hodil, jelikož dětem se tak ukotvily mnohé poznatky, které jim daná pomůcka, či činnost poskytly a ony si je díky opakování lépe zapamatovaly.

Trojstupňová výuka se neprolíná pouze jednou aktivitou, ale může být využita i napříč celým programem, díky ní se velice systematicky pracuje s dětmi, jsou tím tak kvalitně vedeny a směřují k jednomu cíli. Děti by měly být vždy zaměstnané pouze jednou aktivitou, díky tomu vzniká velká efektivita práce dítěte. Dle pedagogiky Marie Montessori by měla učitelka mít neustále na paměti, že pozornost dítěte je třeba vždy zaměřit jediným směrem. Není třeba ho vyrušovat více věcmi najednou (65).

Všechny zkušenosti a výsledky autorka zohlednila k tomu, aby vznikly kvalitní metodické listy, kde jsou zahrnuty jak vlastní názory autorky, tak také názory všech

respondentů, kteří byli zapojeni do výzkumu. Každý řekl svůj názor a dle toho autorka postupovala.

Všechny cíle disertační práce byly naplněny, vznik metodických listů by měl pomoci stážistům, kteří vyjíždějí do rozvojových zemí, kde pracují s dětmi, nicméně, může být využit i zde v ČR po určitém přizpůsobení aktivit, tam, kde se pracuje například s romskou skupinou dětí, či jinými kulturními skupinami. Metodické listy uvádějí nejen soubor her a aktivit, ale nabízejí i přesný návod, jak postupovat při konkrétní práci. K dispozici jsou i pracovní listy, které může dotyčný dobrovolník (lektor) využít pro své konání.

6. Závěr

V disertační práci se autorka zabývala životem dětí OVC (sirotků a zranitelných dětí) v Zambii, jejich vzděláváním a volnočasovými aktivitami.

Prvky metody Marie Montessori autorka vyzkoušela při práci s touto skupinou dětí v Zambii. Využití prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori se jeví jako vhodné pro rozvíjení vlastností, vědomostí a dovedností u těchto dětí. Bylo by vhodné dále pokračovat a vypracovat další metodické postupy pro děti různých věkových kategorií – pro děti předškolního věku, děti mladšího a staršího školního věku atd.

Zajištění kvalitního zázemí (dle Marie Montessori připraveného prostředí) jak pro realizaci volnočasových aktivit tak výuky, je důležité pro úspěch celého konceptu, který autorka navrhla. V rámci výzkumu se autorce nejvíce osvědčily prvky: možnost pohybu dětí po třídě, svoboda volby a nenásilná předem definovaná pravidla. Dále se osvědčila práce s barvami, práce v projektech a využívání konkrétních předmětů z reálného života dětí. Určitou možností v této oblasti by byla spolupráce s charitativními organizacemi, které by pomohly s výstavbou center, kde by takovéto aktivity mohly probíhat. Dále by bylo vhodné zaměřit se na dobrovolnictví, s cílem organizovat pravidelnou dobrovolnickou službu v této oblasti v Zambii. Model pomoci sirotkům a zranitelným dětem v rozvojovém světě by mohl být využitelný pro další země rovníkové Afriky. Kvalitní vzdělání, kvalitní volnočasové aktivity, povedou ke zmenšení řady problémů, se kterými se současné době tyto země včetně Zambie potýkají.

Vzniklá metodika je podkladem pro další možné rozvinutí, a to především typických pomůcek pro jednotlivé oblasti učení, které lze na základě této metodiky lépe sestavit a přizpůsobit dětskému kolektivu v Zambii. Tato metodika bude využívána v rámci sociálně preventivního projektu v compaundu Kalingalinga a výsledky této disertační práce je možné využít jako studijní materiál pro vznik nových rozvojových projektů v Zambii, zabývajících se vzděláváním a podporou preventivně sociálních programů. Autorka vnímá svůj vytvořený a odzkoušený metodický postup jako možný koncept pro práci s dětmi OVC.

Alternativní pedagogická koncepce Marie Montessori není založena jen na teorii. Její síla spočívá v praktickém uskutečňování myšlenek a vzhledem k faktu, že italská lékařka a vědkyně Marie Montessori zemřela těsně před uskutečněním své cesty

do Ghany, můžeme se domnívat, že se chtěla zabývat rozšířením myšlenek této alternativní pedagogické koncepce také na africkém kontinentu.

7. Seznam použitých zdrojů

1. **ADAMCOVÁ, P. et al.** *Úvod do rozvojových studií*. 1 vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2006. 297 s. ISBN 80-245-1057-x.
2. **ANDERSEN, P. et al.** *Nonverbal communication across cultures*. London: Sage publications, 1997. 220 p. ISBN 0-7619-2900-2.
3. **AUDREY, R.** *A girl initiation ceremony among the Bemba of Zambia*. USA: Travistock Publications, 1995. 217 p. ISBN 0-415-03695-X.
4. **BALVÍN, J. et al.** *Romové a alternativní pedagogika*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. 198 s. ISBN 80-902461-7-6.
5. **BAŠTECKÁ, B. et al.** *Terénní krizová práce*. Praha: Grada, 2005. 300 s. ISBN 80-247-0708-X.
6. **BARTON, L., ARMSTRONG, F.** *Policy, Experience and change: Cross-Cultural Reflection on Inclusive Education*. Netherlands: Springer, 2007. Disability and inclusive education in Zimbabwe, 150p. ISBN 978-1-4020-5118-0.
7. **BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M.** *Strategie ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Paido, 2007. 247s. ISBN 978-80-7315-158-4.
8. **BAZALOVÁ, B.** *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v zemích Evropské unie a v dalších vybraných zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. Vzdělávání žáků v rozvojových zemích. s. 188. ISBN 80-210-3971-x.
9. **BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M.** *Sanace rodiny*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
10. **BELZ, H., SIEGRIST, M.** *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: Východiska, metody, cvičení a hry*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.
11. **BRANDON, M., SCHOFIELD, G., TRINDER, L.** *Social work with children, new method*. New York: Palgrave, 2006. 222 p. ISBN 0-333-65857-4.
12. **CLAYDEN, P.** No benefit of early cessation of breastfeeding in the Zambia Exclusive Breastfeeding Study (ZEBS). *HIV I-Base*. 2007, 8, 5, p. 25, 26. ISSN 1472-4683.
13. **ČESKÁ REPUBLIKA.** Úmluva o právech dítěte. 104/1991 Sb. v platném znění.
14. **DAKA, J.** *Sexual offences and how to deal with them*. Ndola-Zambia: Mission Press, 2004. 169 p. ISBN 9982-9928-1-3.
15. **DALAJLAMA.** *Etika pro nové milénium*. Praha: Pragma, 1999. 199 s. ISBN 80-7205-788-X.
16. **DISMAN, M.** *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha 1993. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

17. **DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJEČEK, Z.** *Syndrom týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Grada, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
18. **DVOŘÁKOVÁ, J.** et al. *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi*. Praha/Kroměříž: Triton, 2008. Sociální práce s dobrovolníky. 365 s. ISBN 978-80-7387-097-3.
19. **ELLIOT, J., PLACHE, M.** *Dítě v nesnázích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. 206 s. ISBN 80-247-0182-0.
20. **EXNEROVÁ, V. et al.** *Globální problémy a rozvojová spolupráce*. Praha 2: Člověk v tísni, společnost při ČT, 2005. 255 s. ISBN 80-86961-00-1.
21. **EYSCHEN, H.** *Rasa, inteligence a vzdělání*. Přeložil. A. Vrba. Praha: Olympia, 1997. 209 s. ISBN 80-7033-481-9.
22. **FONTANA, D.** *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2005. 383 s. ISBN 80-7178-626-8.
23. **FREDERICSON, N., CLINE, T.** *Special Education Needs, Inclusion and diversity: a text book*. 1. vyd. Great Britain: Biddles Ltd, 2002. 520 p. ISBN 0-335-20402-3.
24. **GOLEMAN, D.** *Emoční inteligence*. Praha: Columbus, 1997. 250 s. ISBN 80-85928-48-5.
25. **GOMBA, P.** *Slyšíte nás – O lidské rodině*. 1. vyd. Praha: Newfinances, 2003. 111 s. ISBN 80-903354-0-3.
26. **HAINSTOCK, E.** *Teaching Montessori in the Home: Pre-School Years: The Pre-School Years*. USA: Plume, 1997. 155 s. ISBN 978-0452279094.
27. **HENDL, J.** *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408s. ISBN 80-7367-040-2.
28. **HELMINGOVÁ, H.** *Pedagogika M. Montessoriovej*. Bratislava: SPN, 1996. 215 s. ISBN 80-08-00281-6.
29. **HOFBAUER, B.** *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
30. **HOCH, T.** *Základy rozvojové pomoci*. Ostrava: Repronis Ostrava, 2007. 152 s. ISBN 978-80-7368-370-2.
31. **HOWE, M., GRIFFEY, H.** *Dejte svému dítěti lepší start do života*. Přeložila M. Adamová. Praha: Praktik, 1997. 158 s. ISBN 80-902286-0-7.
32. **HULEC, O., OLŠA, J.** *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Praha: NLN – nakladatelství Lidové noviny, 2008. Zambie od vyhlášení nezávislosti, 655 s. ISBN 978-80-7106-952-2.
33. **HUNTER, S.** *Black Death: AIDS in Africa*. United States of America: Palgrave Macmillan, 2004. 256 p. ISBN 978-1403967176.

34. **CHALI, R.** Zambia's Education System – 44 years after independence. *Lusakatimes*. Thursday 12. 5. 2009, 12/5/09, p. 5.
35. **CHIMEDZA, R.** *Disability and Inclusive education in Zimbabwe*. Netherlands: Springer, 2007. 260 p. ISBN 978-1-4020-8731-8.
36. **CHMELAŘ, P.** *Vzdělání pro všechny: Manuál globálního rozvojového vzdělávání. Dosáhnout základního vzdělání pro všechny*. Praha: Česko proti chudobě, 2007. 47 s.
37. **INTERNATIONAL PROGRAMME ON THE ELIMINATION OF CHILD LABOUR (IPEC).** *Statistic Information and Monitoring Programme on Child Labour*, Geneva: International Labour office, 2002. 58 p. ISBN 92-2-113113-0.
38. **JENKNER, E., HILLMAN, A. L.** *Education children in poor countries*. Washington: International Monetary Found, 2004. 16p. ISBN 1-58906-243-4.
39. **KIRCHNER, G.** *Children's Games from Around the World*. 2. nd Edition, London: Benjamin Cummings, 2000. 212 p. ISBN 978-0205296279.
40. **KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLNÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.** *Respektovat a být respektován*. Praha: Spirála, 2008. 285 s. ISBN 978-80-904030-0-0.
41. **Kwatu** – knowledge for life. *Regional Health Communication Programme*. Caring of orphans. 2006, 2, 4/2008, s. 40-41. ISBN 1-77009-060-0.
42. **Kwatu** – knowledge for life. *Regional Health Communication Programme*. Prevention of mother to child transmission of HIV– Family care for mother and child 2006, 1, 3/2007, s.39-40. ISBN 1-77009-236-6.
43. **LAAN, G.** *Otázky legitimize sociální práce*. Ostrava: Nakladatelství Albert, 1998. 260. s. ISBN 80-8583441-3.
44. **LAWRENCE, E., S.** *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. 267 s. ISBN 80-7178-964-X.
45. **LEBER, J.** *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje-podpora začleňování znevýhodněných dětí do běžného vzdělávání*. Praha: Portál, 2006. 262 s. ISBN 80-7367-103-4.
46. **LILLARD, P. P.** *Montessori in the classroom – a teacher's count of how children really learn*. New York: Shocken Books, 1997. 266 p. ISBN 0-8052-1087-3.
47. **LUNGWANGWA, G., KAPULU, L.** *Strategic Framework for Community Schools*. Lusaka: Ministry of Education, 2007.53 p.
48. **LUDWIG, et al.** *Vychováváme a vzděláváme s Marií Montessoriovou – praxe reformě pedagogické koncepce*. Přeložil K. Rýdl. 2. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2008. 104 s. ISBN 3-451-26390-4.

49. **MACGILLIVRAY, M.** *Achieving the Millennium Development Goals*. London: Palgrave Macmillan, 2008. 208 p. ISBN 978-02-3021-723-2.
50. **MAMFUNDA, B.** *Kashitu rural community livelihood project*. Zambia - Ndola: New Renato Community society project, 2005. 32 p.
51. **MALÁ, E. et al.** *Dítě a stres*. Praha: Tigis, 2007. 143 s. ISBN 978-80-903750-1-7.
52. **MATOUŠEK, O. et al.** *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. 309 s. ISBN 80-7178-473-7.
53. **MAZAL, F.** *Hry a hraní pohledem ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007. 394 s. ISBN 978-80-85783-77-3.
54. **MILLEROVÁ, A.** *Dětství je drama*. Přeložila A. Bláhová. Praha: Lidové noviny, 1995. 87 s. ISBN 80-7106-115-8.
55. **MINISTRY OF HEALTH OF ZAMBIA.** *Care and Support for Nurses and Midwives. HIV/AIDS Workplace Guidelines on Prevention*. Republic of Zambia: Zambia Nurses Association, 2005. 21 p.
56. **MINISTRY OF SPORT, YOUTH AND CHILD DEVELOPMENT.** *National Child Policy 2006*. Zambia: Republic of Zambia, 2006. 50 p.
57. **MINISTRY OF EDUCATION OF ZAMBIA.** *Standards and evaluation guidelines2*. Second edition. Lusaka: Ministry of Education Restructuring and Decentralization Committee, 2001. 187 p.
58. **MINISTRY OF EDUCATION OF ZAMBIA.** *National Policy on Education – Educating Our Future*. Lusaka: Zambia Educational Publishing House, 2004. 181 p. ISBN 9982-01-259-7.
59. **MOJŽÍŠOVÁ, A., KAŠOVÁ, K., et al.** *Dopady HIV/AIDS a ostatních původních onemocnění na kvalitu života sociálně slabých rodin v zemích Jižní Afriky*. Praha:Triton, 2004. 77s. ISBN 80-7254-566-3.
60. **MONTESORI, M.** *Absorbující mysl*. Praha: SPS, 2003. 197 s. ISBN 80-86-189-02-3.
61. **MONTESORI, M.** *Tajuplné dětství*. Praha: SPS, 1998. 131 s. ISBN 80-86189-00-7.
62. **MONTESORI, M.** *The child in the family*. England: Clio press, 2006. 75p. ISBN 1-85109-113-0.
63. **MONTESORI, M.** *The Science behind the Genius*. USA: Oxford University Press, 2005. 424 p. ISBN: 978-0195168686.
64. **MONTESORI, M.** *Education for a new World*. 5.vyd. Amsterdam: AMI - Montessori – Pierson Publishing Company, 2007. 69 p. ISBN 978-90-811724-48.
65. **MONTESORI, M.** *Objevování dítěte*. Praha: SPS, 2001. 207 s. ISBN 80-86-189-0-5.

66. **MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L.** *Interkulturní psychologie – Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007. 218 s. 978-80-246-1361-1.
67. **MUSAMBACHIME, M.** *Basic facts on Zambia*. Zambia: Author House, 2005. 540 p. ISBN 9781420818086.
68. **MUSONDA, L.** *Rapid Assessment of Street Children in Lusaka*. Zambia: Unicef. 2002. 28 p.
69. **MUSONDA, X. F.** *Recipe for Tragedy*. Zambia: Zambia Educational Publishing House, 2006. 165 p. ISBN 9982-01-212-6.
70. **NAKONEČNÝ, M.** *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2004. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
71. **NDANGWA, N.** *Social welfare in Zambia*. Lusaka: Multimedia publication, 2000. 112 p. ISBN 9789982301060.
72. **NOOIER, P.** *Final Evaluation of the IUC partnership with the University of Zambia., IUC programme – Institutional University cooperation: Policy and Structure of Education system*. Zambia, 2008. 117 p. Evaluation. University of Zambia. Registration: D/2008/10.960/9.
73. **NOVÁČKOVÁ, J.** *Mýty ve vzdělávání*. Kroměříž: Spirála, 2008. 60s. ISBN 978-80-901873-9-9.
74. **PÁVKOVÁ, J. HÁJEK, B., HOFBAUER, V.** *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. 229 s. ISBN 80-7178-295-5.
75. **PELIKÁN, J.** *Hledání těžiště výchovy*. Praha: Karolinum, 2007. 175 s. ISBN 978-80-246_1265-2.
76. **PFFEFER, S.** *Rozvíjíme emoce u dětí*. Praha:Portál, 2003.106 s. ISBN 80-7178-764-7.
77. **POLÁČKOVÁ, V., BLAHOŠLAV, K.** *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
78. **POLECHOVÁ, P., ČERVEŇÁKOVÁ, E. et al.** *Jak se dělá škola pro všechny*. 1. vyd. Kladno: Aisis, 2005. 101 s. ISBN 80-239-4667-6.
79. **POLARD, M.** *Maria Montessori*. United Kingdom: Exley publication, 1990. 64 p. ISBN 1-85015-211-X.
80. **PRŮCHA, J.** *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. 199 s. ISBN 80-7178-885-6.
81. **PRŮCHA, J.** *Moderní pedagogika. 3. přepracované a aktualizované vyd.* Praha:Portál, 2005. 495 s. ISBN 80-7367-047-x.
82. **PRŮCHA, J.** *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál, 2004. 144 s. ISBN 80-7178-977-1.

83. **REICHEL, J.** *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
84. **REJHOVÁ, R., ŠIMEČKOVÁ, V.** Rodinná situace v Zambii. *Kontakt*. 2007. ročník 9., 2/2007., 366-377 s., ISSN 121-4117.
85. **RODGE, J.** *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 1996. 131s. ISBN 80-7178-088-X.
86. **RÝDL, K.** *Metoda Montessori pro naše dítě: Inspirace pro rodiče a další zájemce*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007. 199 s. ISBN 978-80-7395-004-0.
87. **RÝDL, K.** *Principy a pojmy pedagogiky Montessori: učební pomůcka pro veřejnost*. Praha: Public History, 1999. 63 s. ISBN 80-902193-7-3.
88. **SACHS, W., SANTARIUS, T.** *Slow Trade – Sound Farming, -A Multilateral Framework for Sustainable Markets in Agriculture*. Berlin: Heinrich Böll Foundation & misereor, 2007. 96 p. ISBN 978-3-88916-271-7.
89. **SACHS, J.** *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. USA: Penguin, 2005. 416 p. ISBN 978-1594200458.
90. **SALOVEY, P., MAYER, J. P.** *Emotional Intelligence*. New York: Dude publishing, 2004. 330 p. ISBN 1-887943-72-2.
91. **SKALKOVÁ, J.** *Obecná didaktika*. 2. rozšířené vyd. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
92. **STEINER, R.** *Výchova ke svobodě*. Přeložil V. Jakubec, K. Rýdl. Praha: Baltazar, 1991. 263 s. ISBN 80-900307-2-6.
93. **STUHLÍKOVÁ, I.** *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2002. 225 s. ISBN 80-7178-553-9.
94. **STUHLÍKOVÁ, I. et al.** *Zvládání emočních problémů školáků*. Praha: Portál, 2005. 176 s. ISBN 80-7178-534-2.
95. **ŠAFAŘÍČEK, R. ŠEDOVIČ, K.** *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
96. **ŠIMEČKOVÁ, V.** *Postavení ženy v zambijské společnosti*, Mamita. 2009. Ročník VIII., 30/2009., 12-14s. ISSN 1214-1690.
97. **ŠIMEČKOVÁ, V.** *Volnočasové aktivity pro děti ulice v Zambii*, Kontakt. 2010. Ročník XII., 2/2010., 185 -193 s. ISSN 1212-4117.
98. **ŠIMEČKOVÁ, V.** *Využití pedagogiky Maria Montessori, pro „děti ulice“ v Zambii*, Sociální práce. 2009. Ročník IX., 4/2009., 78 – 86 s. ISSN 1213-6204.
99. **ŠRAJER, J., MUSIL, L.** *Etické kontexty s rodinou (sociální práce s rodinou)*. České Budějovice/Brno: Albert, 2008. 150 p. ISBN 978-80-7326-145-0.
100. **TAYLOR, S., D.** *Culture and customs of Zambia*. USA: Greenwood Press, 2006. 145 p. ISBN 0-313-33246-0.

101. **TEMBO, E. L.** *Research report on the study to determine whether poverty contributes to street children – case of Kalingalinga compound.* Lusaka: The University of Zambia, 2007. 20 p.
102. **TEMBO, E., L., REJHOVÁ, R.** *The family situation in Zambia,* Pilsen: University of West Bohemia in Pilsen, 2008, 60 p.
103. **TOŽIČKA, T.** *Rozvojové cíle tisíciletí – Dosáhnout základního vzdělání pro všechny, Česko proti chudobě – Manuál globálního rozvojového vzdělávání.* Praha: Educon, 2007. 67s. ISBN 978-80-254-3279-2.
104. **TOŽIČKA, T. A KOLEKTIV.** *Social watch-Průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vymýcení chudoby a genderové spravedlnosti/Národní zpráva ze Zambie,* Praha: Ekumenická Akademie, 2008. 127 s.
105. **TOŽIČKA, T., STOJANOV, R.** *Příliš vzdálené cíle. Rozvojové cíle tisíciletí. Manuál globálního rozvojového vzdělávání,* Praha: Educon, 2008. 64 s. ISBN 978-80-254-3279-2.
106. **TURECKIOVÁ, M., VETEŠKA J.** *Kompetence ve vzdělávání.* Praha: Grada, 2008, 159 s. ISBN 978-80-247-1770-8.
107. **VAUGHAN, R.** *Zambia.* Zimbabwe: CBC Publishing, Kangwi Street Harare, 2006. 170 p. ISBN 0-9515209-0-3.
108. **VÍTKOVÁ, M.** *Integrativní speciální pedagogika.* Brno: Paido, 2004. 465 s. ISBN 80-7315-071-9.
109. **VOCILKA, M., et. al.** *Integrace sociálně a zdravotně postižených dětí do společnosti.* Praha: Ústav pro informace a vzdělávání, 1997. 108. s.
110. **VYBÍRAL, Z.** *Psychologie lidské komunikace.* Praha: Portál, 2005. 320s. ISBN 978-80-7367-387-1.
111. **WALLS, H.C.** *At the hearth of Montessori – Core principles.* Dublin: Cahlls, 2008, 86 p. ISBN 978-1-906018-64-1.
112. **WORLD HEALTH ORGANIZATION/LINKAGES PROGRAM.** *Community-based strategies for breastfeeding promotion and support in developing countries.* Switzerland: World Health organization, 2003. 30 p. ISBN 92 4 159121 8.
113. **ZELINKOVÁ, O.** *Pomoz mi, abych to dokázal sám.* Praha: Portál, 1997. 107s. ISBN 80-7178-071-5.
114. **ZÍDEK, P., SIEBER, K.** *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948-1989.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 322 s. ISBN80-86506-58-4.

Seznam internetových zdrojů

115. **AYIEKO, S.** *Improving nonformal education for street children at rescue centre Eldoret* [online]. 2008 [cit. 2009-10-15]. Dostupné z WWW: <<http://portal.unesco.org/education/en/files/52550/11725001295AYIEKO.pdf>>.pdf >.
116. **CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD** [online]. 2008, 26. 8. 2009 [cit. 2009-09-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.unicef.org/crc/>>.
117. **DELORS, J.** Education in the world. In *Task Force on Education for the Twenty-first Century*. Paris: Unesco publications [online]. 1996 [cit. 2010-04-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.unesco.org/delors/treasure.htm>>.
118. **FRY, L. et al.** IMF policies squeeze Zambia education system. In *GLOBAL CAMPAIGN FOR EDUCATION: Undervaluing teachers*. Belgium: Global campaign for education, [online]. 27. 09. 2004 [cit. 2007-07-15]. Dostupné WWW: <http://www.oxfam.org.uk/resources/policy/education/downloads/gce_zambia_imf.pdf>.
119. **HILLEBRANDOVÁ, V.** *Kosmická výchova* [online]. 2008. [cit. 2009-05-09]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.
120. **HILLEBRANDOVÁ, V.** *Praktický život* [online]. 2008. [cit. 2009-10-11]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.
121. **INTERNATIONAL PROGRAMME ON THE ELIMINATION OF CHILD LABOUR (IPEC).** *Zambia child labour data country brief*. Zambia child labour data country brief: IPEC, [online]. 2004. 8 p. Dostupné z WWW: <<http://www.ilo.org/ipecinfo/product/viewProduct.do?productId=7808>>.
122. **MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ.** Program rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Zambií na období 2006-2010. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. [online]. 19. 9. 2007 [cit. 2009-09-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/zambie/rozvojova-spoluprace-cr-zambie-06-10/1001502/45835/>>.
123. **MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ.** Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2007 – 2010. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. [online]. 2001 [cit. 2009-09-20]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/public/7/36/4a/18290_14945_zrp_cz.pdf>.
124. **RANDÁKOVÁ, K.** *Český jazyk poznámky k semináři* [online]. 2010. [cit. 2009-08-11]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.
125. **RIESLER, M.** *Zambie - Lidové léčitelství a čarodějnictví* [online]. 2008, 31. 08. 2008 [cit. 2009-10-21]. Dostupné z WWW: <http://www.zambie.estranky.cz/clanky/o-tradicich-a-kulture/o-witchcraftingu-_o-carodejnictvi>.

126. **RÝDL, K.** *Pedagogika Montessori a její instituce* [online]. 2008. [cit. 2010-17-02]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.
127. **TURK S., J., SCANLAN, L.** *The Evolution of Public Relations: Case Studies from Countries in Transition* [online]. United state: Institute for Public Relations Research and Education, 2004, 30. 12. 2008 [cit. 2009-09-12]. Dostupné z WWW: <http://www.usaid.gov/press/releases/2002/02fs_zambia060.html>.
128. **UNICEF:** *World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children* [online]. 2009, 30. 9. 2009 [cit. 2009-10-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.unicef.org/wsc/declare.htm>>.
129. *Chudší, než jsme se obávali* [online]. 2008 [cit. 2009-10-22]. Dostupné z WWW: <www.ceskoprotichudobe.cz/?id=56-1-cil>.
130. *Kolik prostředků ČR poskytuje na ZRS* [online]. 2008. [cit. 2010-02-11]. Dostupné z WWW: <http://www.fors.cz/cz/Rozvojova-spoluprace/ceska_politika/kolik-prostredku-cr-poskytuje-na-zrs>.
131. *Stop násilí na dětech: Pozitivní rodičovství* [online]. 2009, 7. 5. [cit. 2009-05-07]. Dostupné z WWW: <<http://stopnasilinadetch.cz/pozitivni-rodicovstvi>>.
132. **WILLIAMSON, J.** *A brief review of the Africa Kid safe alliance & on programming for orphans and vulnerable children in Zambia.* [online] 2008 [cit. 31.8.2009] Dostupné z WWW: <http://www.usaid.gov/our_work/humanitarian_assistance/the_funds/pubs/dczambia05.pdf>.
133. *Život na ulici* [online]. 2007 [cit. 2009-10-21]. Dostupné z WWW: <http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnsfilmpdfquestions_69.pdf>.

Seznam zdrojů k přípravě volnočasových a edukačních aktivit

BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: Východiska, metody, cvičení a hry*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

GATO, M. *150 nejlepších her pro děti a dospělé*. Olomouc: Rubico, 2009. 135 s. ISBN 978-80-7346-103-4.

MINISTRY OF EDUCATION OF ZAMBIA. *In my classroom/ a guide to reflective practise*. USA: USAID, 1991. 89 p. ISBN 1-00-97-00029-00.

NTALASHO, L., MUSONDA, M. *Teachers guide – breakthrough to social and development studies*. Zambia: Longman Zambia, 2004. 56 p. ISBN 9982-19-272-8.

NTALASHO, L., MUSONDA, M. *Teachers guide – Mathematics*. Zambia: Longman Zambia, 2005. 70 p. ISBN 9982-19-067-9.

SELBY, S., PIKE, G. *Globální výchova*. Praha: Grada, 1994. 328 s. ISBN 80-85623-98-6.

SELBY, S., PIKE, G. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 328 s. ISBN 978-80-7367-630-8.

Hry v přírodě. [online]. 2008 [cit. 2007-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.epohoda.cz/lexikon/v_prirode1.htm>.

Online hry. [online]. 2008 [cit. 2007-10-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrajtesi.eu/zabavne/skakaci-panak.html>>.

8. Klíčová slova

„Děti ulice“

OVC children (sirotci a zranitelné děti)

Alternativní pedagogika Marie Montessori

Rozvojová země

Zambie

Školský systém Zambie

Chudoba

Metodické listy

Volnočasové aktivity

9. Seznam zkratek

MM - Marie Montessori

OVC - Orphans and vulnerable children / sirotci a zranitelné děti

ZRS - Zahraniční rozvojová spolupráce

ODA - Official Development Assistance

HND - Hrubý domácí produkt

OSN - Organizace spojených národů / UNO – United Nations Organization

MGDS - Millenium Development Goals

UNIP - United National Independent Party

HDI - Human Development Index

IPEC - International Progame on the Elimination of Child Labour

MLSS - Ministry of Labour and Social Security

CAN - Child Abuse and Neglect / Syndrom týraného a zneužívaného dítěte

SADC - Southern African Development Community

ZAPD - Zambia Agency for Person with Disabilities

EI - Emoční inteligence

IQ - Inteligenční kvocient

NEPAD - New Partnership for Africa's Development

IMF - International Monetary Fund

HIPC – Heavy Indebted poor Countries Initiative

10. Přílohy

Příloha č. 1: Otázky pro případové studie dětí

Příloha č. 2: Otázky – polostrukturovaný rozhovor se studentkami

Příloha č. 3: Otázky – polostrukturovaný rozhovor se sociálními pracovníky

Příloha č. 4: Potvrzení o praktické stáži v Zambii 2006

Příloha č. 5: Potvrzení o praktické stáži v Zambii 2008

Příloha č. 6: Potvrzení o praktické stáži v Zambii 2009

Příloha č. 7: Certifikát diplomového kurzu absolvovaného u Montessori, o.s.

***Příloha č. 8: Osvědčení e -lerningový kurz globálního a rozvojového vzdělávání
„Náš společný svět“***

Příloha č. 9: Hledání obrazců dle čísla A, B

Příloha č. 10: Čísla a barvy

Příloha č. 11: „Roztleskávána“

Příloha č. 12: Šablona doplňování do kytiček A, B

Příloha č. 13: Šablona „Skákacího panáka“

Příloha č. 14: Aktivita „Skákací panák“

Příloha č. 15: Workshop/První pomoci A, B

Příloha č. 16: Hřiště – sportovní aktivity A, B

Příloha č. 17: Sportovní aktivity – fotbal

Příloha č. 18: Aktivita Domino A, B

Příloha č. 19: Tvorba Vánočního stroměčku

Příloha č. 20: Zpívání – Hymna, Kytara

Příloha č. 21: Aktivita „Kamarád je vedle“ A,B

Příloha č. 22: Zeměpis, místopis, světové strany

Příloha č. 23: Určování světových stran – Panáček S, J, V, Z

Příloha č. 24: Planety

- Příloha č. 25: Výuka - oběh planet*
- Příloha č. 26: Pozorování třídy 2008 A, B*
- Příloha č. 27: Pozorování třídy 2008 – ukládání pomůcek*
- Příloha č. 28: Pomůcky - Puzzle*
- Příloha č. 29: Skupinová hra s papíry – místní učitelka a děti*
- Příloha č. 30: Šablona- jablka, číslice*
- Příloha č. 31: Vznik zasedacího pořádku A, B*
- Příloha č. 32: Připravené prostředí – jmenovky A, B*
- Příloha č. 33: Zasedací pořádek umístěný na zdi*
- Příloha č. 34: Kresba postavy A, B*
- Příloha č. 35: Kresba postavy – těla jako krabice*
- Příloha č. 36: Kresba stromu*
- Příloha č. 37: Tahy, linie – pavučina na tabuli*
- Příloha č. 38: Tahy, linie – pavučina na papíře A, B*
- Příloha č. 39: Hra na barvy A, B*
- Příloha č. 40: Aktivita - skládání dinosaura*
- Příloha č. 41: Aktivita - nakresli svou oblíbenou barvou to, co máš rád/a A, B*
- Příloha č. 42: Skládání puzzle A, B*
- Příloha č. 43: Podepiš se do levého okraje a na papír napiš č. od 1 do 10*
- Příloha č. 44: May day and my Family A, B*
- Příloha č. 45: Najdi písmenka vytvoř z nich slova A, B*
- Příloha č. 46: Různé tahy na papíře A, B*
- Příloha č. 47: Psaní dětí – soustředěnost A, B*

Příloha č. 48: Hra na postřeh – barevná

Příloha č. 49: Barevné slabiky A, B

Příloha č. 50: Barevné slabiky, obrázky A,

Příloha č. 51: Tvoření obrazců z papíru A, B

Příloha č. 52: pakování čísel 0-9

Příloha č. 53: Barevné knoflíky A, B

Příloha č. 54: Začátek – rozdávání jmenovek A, B, C

Příloha č. 55: Jmenovky ve třídě

Příloha č. 56: Kresba kruhů

Příloha č. 57: Kresba Slunce – opakování všech tvarů

Příloha č. 58: Vnímání barev

Příloha č. 59: Úklid

Příloha č. 60: Paní učitelka - vysvětlování činnosti

Příloha č. 61: Interaktivní práce s dětmi A, B

Příloha č. 62: Modelování tvarů A, B

Příloha č. 63: Úklid po aktivitě

Příloha č. 64: Skládání oranžových číslic A, B

Příloha č. 65: Parník – šablona

Příloha č. 66: Aktivita – Čtyři ruce v hlíně A, B

Příloha č. 67: Práce s barevnými knoflíky A, B

Příloha č. 68: Vybarvování namalovaných ryb

Příloha č. 69: Dětská spolupráce, pomoc

Příloha č. 70: Kresba postavy, kresba stromu – 2. fáze A, B

Příloha č. 71: Společný strom

Příloha č 72: Vypracovávání testu

Příloha č. 73: Úkol s knoflíky

Příloha č. 74: Pěnová písmenka A, B

Příloha č. 75: Ukotvená pravidla A, B

Příloha č. 76: Puzzle A,B,C

Příloha č. 77: Písmenka z těl A, B

Příloha č. 78: Stavění věží A, B

Příloha č. 79: Připravené prostředí na aktivitu A,B, C

Příloha č. 80: Tichá pošta na záda A, B

Příloha č. 81: Zambie versus ČR - A, B

Příloha č. 82: Připravené prostředí

Příloha č. 83: Velikonoční přání A, B

Příloha č. 84: Prezentace Velikonočních přání A, B

Příloha č. 85: Šablona kreativní aktivita obrázků z vlastních jmen - šablona

Příloha č. 86: Kreativní aktivita – obrázky z vlastních jmen A, B, C ,D,E

Příloha č. 87: Prezentace dětských obrázků

Příloha č. 88: Pomůcka vytvořené hodiny

Příloha č. 89: Připravené prostředí – aktivity na téma čas

Příloha č. 90: Aktivity na téma čas A, B, C

Příloha č. 91: Vznik kalendáře – pomůcka A, B, C

Příloha č. 92: Kalendář A, B

Příloha č. 93: Osmisměrka

Příloha č. 94: Šablona na aktivitu - rozdělování dětí

Příloha č. 95: Koláž moje rodina A, B

Příloha č. 96: Elipsa A, B

Příloha č. 97: Aktivity na soustředěnost A, B, C

Příloha č. 98: Velký strom

Příloha č. 99: Lidské tělo A, B, C

Příloha č. 100: Lidské tělo-skupinová práce

Příloha č. 101: Domino A, B

Příloha č. 102: Billboard jako prevence proti sexuálnímu násilí na dívkách

Příloha č. 103: Sourozenec s dítětem v šátku

Příloha č. 104: Vyrobené hračky A, B

Příloha č. 1: Otázky pro případové studie dětí

- Jméno
- Datum narození
- Místo bydliště
- Rodinný stav (počet členů v rodině)
- Kdo tě poslal do školy a proč
- Máš rád/a školu, protože
- Absolvované nemoci
- Jaké máš doma oblečení
- Jaké máš hračky
- Jak trávíš volný čas
- Kolikrát denně jíš a jaké jídlo
- Máš ráda svou učitelku
- Znáš nějakou báseň, povídku, kterou mi můžeš říci
- Prezentace: My day and my family – Můj den a moje rodina

Příloha č. 2: Otázky – polostrukturovaný rozhovor se studentkami

- Věk, Pohlaví
- Proč jsi si vybral/a Zambii pro svoji stáž
- Jaká byla Tvá motivace k tomu, aby jsi odjel/a do rozvojové země
- Jak dlouho jsi byla v Zambii
- Byla doba, kterou jsi strávil/a v Zambii pro Tebe dostatečná
- Jsi dobrovolnicí v nějaké organizaci v ČR nebo ve světě
- Měla jsi před stáží nějaké zkušenosti z práce s dětmi
- Promítla jsi do práce s dětmi Tvé vlastní zkušenosti
- Kde jsi získala první informace o stáži v Zambii
- Byly Tvé získané informace a přípravy dostatečné pro pobyt v Zambii
- Víš, co znamená pojem zranitelné děti a „dětí ulice“
- Dostala jsi příležitost realizovat v rámci stáže své vlastní nápady v přímé práci s dětmi
- Znáš alternativní pedagogický směr Marie Montessori
- Co je dle Tebe (na základě Tvých zkušeností) největší problémem v procesu výchovy „dětí ulice“
- Mají „dětí ulice“ problém s konkrétním uvažováním a myšlením (pojem byl vysvětlen)
- Jaké mají „dětí ulice“ dle tebe pozitiva, negativa
- Jaké činnosti měly v průběhu Tvé stáže děti nejraději, vypiš
- Jak jsi byla spokojená s podmínkami stáže v Zambii, prosím zhodnoťte
  - zázemi projektu:
  - ubytování:
  - struktura (smysl) projektu, časový harmonogram: komunikace se sociální pracovníci:
  - problém komunikace s dětmi/jazyková bariéra:
- Líbila se Ti vlastní práce s dětmi v rámci stáže v Zambii
- Prosím, řekni svůj názor na jednotlivé součásti projektu
  - Volnočasové aktivity pro „dětí ulice“
  - Využití prvků a pomůcek z pedagogiky Maria Montessori při volnočasových aktivitách: Dopolední edukační centrum pro děti ulice:

Workshopy na zvolené téma

Vyprávění příběhů:

Adopce zambijských dětí

Fotbal pro „dětí ulice“

- Ovlivnila stáž tvůj vlastní život, pohled na problematiku „dětí ulice“ jak ve světě, tak konkrétně v Zambii
- Splnila stáž Tvé očekávání

Příloha č. 3: Otázky – polostrukturovaný rozhovor se sociálními pracovníky

- Věk, pohlaví
- Jak dlouho žiješ v Lusace
- Máš nějaké vlastní děti
- Jak dlouho pracuješ s dětmi
- Jaké máš vzdělání
- Máš ráda tuto práci (práce se zranitelnými dětmi a „dětmi ulice“), zajímáš se o tuto problematiku blíže
- Ovlivnila Tě tato práce směrem – pozitivním, negativním
- Jak často pracuješ s dětmi
- Máš někdy dny, kdy se Ti nechce do práce – proč
- Jaká je tvá motivace
- Jak dlouho trvá Tvá příprava na program
- Máš nějaká pravidla školy, rozdělený plán
- Jaké používáš materiály, učebnice, poradil Ti někdo
- Jakým směrem nejčastěji volíš program vyučování
- Máš radši kolektivní hry, nebo individuální činnosti
- Co je největší překážkou, problémem v procesu výchovy a vyučování zranitelných dětí a „dětí ulice“
- Je pro děti těžké přemýšlet a spojovat logicky věci dohromady
- Jaké přednosti a negativa mají děti
- Jaké činnosti mají děti nejraději
- Když jsou děti smutné, ptáš se jich, co se děje – pomůžeš jim
- Měla jsi někdy situaci, že by za tebou děti přišly a potřebovaly pomoc a ty jsi musela jít k nim do rodiny a tam něco řešit osobně
- Co si myslíš o školním systému Zambie, ČR – vlastní názor
- Znáš téma alternativní pedagogiky – konkrétně MM
- Líbí se ti tento koncept - ano/ ne, proč
- Jak na tebe působí koncept vyučování MM v praxi
- Líbí se Ti možnost využití pomůcek MM, materiálů, her při procesu vyučování, je to účelné pro výuku dětí ulice

- Jak na Tebe působí to, že si děti v konceptu MM mají hodně navzájem pomáhat a většinu úkolů zvládat sami
- Je možné začlenit tuto metodu do místních zvyklostí vyučování

Příloha č. 4: Potvrzení o praktické stáži v Zambii 2006

"PEOPLE NEED PEOPLE"

CZECH AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT

V Lusace dne 15.12.2006

Věc: Potvrzení o spolupráci

Potvrzují, že studentka Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích Veronika Šimečková vykonávala od 26.10.2006 do 15.12.2006 ve spolupráci se společností Czech AID sociální práci s dětmi ulice v compoundu (chudinské čtvrti) Kalingalinga v Lusace, v Zambii. Účastnila se edukačních a volnočasových programů, pořádaných pro tyto děti a samostatně vedla dvakrát týdně čtyřtýdenní kurz plavání pro pět vybraných chlapců z Kalingalinga compoundu. Velmi přínosným bylo zapojení pedagogiky Marie Montessori do edukačních aktivit, které do práce s dětmi začlenila. Zároveň se účastnila i několika dalších, především fundraisingových, akcí na podporu aktivit pořádaných pro tyto děti. Její pomoc byla pro nás velkým přínosem a bylo potěšením s ní spolupracovat. Práci s dětmi vykonávala s velkým nadšením a elánem, přinesla spoustu nových myšlenek a nápadů, děti si ji velmi oblíbily. Její práce a pomoc nám bude velmi chybět a v případě zájmu bychom s ní rádi dále spolupracovali.

Radka Rejhová, sociální pracovnice
za Czech Aid, Ngo

CZECH AID-NGO Ltd
83A. Provident St
Nangwenya Premises
Tel/Fax 00260-1-253338
Cell 00260-97-773012
P O Box FW 247. Lusaka, Zambia

CESKÁ REPUBLIKA:

CZECH AID, S.R.O., VODIČKOVA 30
110 00 PRAGUE 1, CZECH REPUBLIC
T&F: +420-2-96 23 66 16, 24 22 00 40

IČO: 26206609, BANK ACCOUNT: ČESKOSLOVENSKÁ OBCHODNÍ BANKA, VÁCLAVSKÉ NÁM. 52, 110 00 PRAHA 1, CZECH REPUBLIC, ACC. NO.: 200176473/0300

WWW.CZECH-AID.CZ • WWW.CZECH.AID.ORG • E-MAIL: INFO@CZECH-AID.CZ

ZAMBIA:

CZECH AID - NGO, Ltd, 8753 NANGWENYA RD
P.O. BOX: FW 247, LUSAKA, ZAMBIA
T&F: +260-1-25 33 38

CZECH AID

CZECH AID

CZECH AID

Příloha č. 5: Potvrzení o praktické stáži v Zambii 2008

"PEOPLE NEED PEOPLE"

CZECH AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT

V Lusace dne 18.3.2008

Potvrzuji, že

Mgr. Veronika Šimečková se denně aktivně účastnila na vedení dopoledního programu v edukačním centru pro děti z kompaundu Kalingalinga.

Děti, které tento program navštěvují, jsou dětmi ulice, částeční nebo úplní sirotci, kteří nemají možnost navštěvovat jinou školu, především díky jejich nelehké životní a sociální situaci. Programu se denně účastnilo 25-30 dětí ve věku od 5 do 12 let.

Vyučování bylo zaměřeno především na rozvoj jejich vlastních kvalit a možností s využitím prvků alternativní pedagogiky Maria Montessori.

Jako člověk s tříletou pedagogickou praxí z České republiky, koordinátorka programu pro děti ulice a sociální pracovníce v Zambii, mohu upřímně konstatovat, že využití této pedagogiky je velice přínosné v edukaci dětí v místních nelehkých podmínkách. Veronika každý den aktivně připravovala program pro dopolední školu a zároveň se také podílela na odpoledních volnočasových aktivitách sociálního projektu, kde také úspěšně využívala prvky alternativní pedagogiky Maria Montessori.

Její práce byla přínosná jak pro samotné děti, tak i pro místní učitelku Margharet Zulu, která byla velice vděčná za nové zkušenosti a poznatky z výchovy a edukace dětí.

Mgr. Věra Obelczová

ČESKÁ REPUBLIKA:
CZECH AID, S.R.O., VODIČKOVA 30
110 00 PRAGUE 1, CZECH REPUBLIC
T&F: +420-2-96 23 66 16, 24 22 00 40

IČO: 26206609, BANK ACCOUNT: ČESKOSLOVENSKÁ OBCHODNÍ BANKA, VÁCLAVSKÉ NÁM. 32, 110 00 PRAHA 1, CZECH REPUBLIC, A.C.C. NO.: 200176473/0300

WWW.CZECH-AID.CZ • WWW.CZECHAID.ORG • E-MAIL: INFO@CZECH-AID.CZ

ZAMBIA:
CZECH AID - NGO, LTD, 8753 NANGWENYA RD
P.O. BOX: FW 247, LUSAKA, ZAMBIA
T&F: +260-1-25 33 38

CZECH AID

CZECH AID

CZECH AID

Příloha č. 6: Potvrzení o praktické stáži v Zambii 2009

Kalingalinga Street Children Project,
St. Francis Xavier Catholic parish,
Kamloops Road,
Lusaka.

31. května 2009

Potvrzení pro Mgr. Veroniku Šimečkovou o dvouměsíční stáži na projektech v Zambii

Studentka doktorandského studia ZSF JČU v Českých Budějovicích Mgr. Veronika Šimečková se v období 24.3.-1.6.2009 aktivně podílela na běhu projektů Děti ulice Kalingalinga a Adopce zambijských dětí.

Studentka po dobu dvou měsíců připravovala zcela samostatně odpolední programy Edukačního centra při farnosti irského katolického kostela Sv. Xaviera. S použitím prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori, která je tématem její disertační práce, si děti pod jejím vedením prohloubily znalosti z různých oblastí a měly možnost si procvičit jemnou i hrubou motoriku. Jsem přesvědčena, že pro děti to byla příjemná změna a aktivity je bavily.

Doktorandka se dále podílela na vedení účetnictví projektu Adopce zambijských dětí a veškerých aktivitách s tím spojených, tedy výběrem peněz z banky, elektronickou komunikací se sponzory atd.

Navštěvovala školy, do kterých jsou adoptivní děti umístěny a řešila běžné problémy spojené s jejich školní docházkou.

Společně s fotografem Davidem Švejnohou pak zvládla obejít všechny rodiny a za účelem výstavy o adopcích zambijských dětí v České republice vyfotit sponzorované děti a jejich domovy. Byla to práce veskrze náročná a mravenčí a mně osobně velmi pomohla.

Byla nápomocna psát s dětmi dopisy pro sponzory a při jejich doučování, které probíhalo v měsíci dubnu.

Se studentkou ZSF JČU a ostatními pracovníky projektu se pak podílela na přípravě každoměsíční fundraisingové akce-Dutch marketu a propagaci obou projektů.

Navazovala kontakty s organizacemi, které by se v budoucnu mohly spolupodílet na běhu obou projektů. Mezi ně patřily i návštěvy University of Zambia, za účelem zajištění ubytování pro další stážistky na rok 2010.

V období mé pracovní neschopnosti mě byla schopna beze zbytku zastoupit a společně s kolegou Eliasem Tembo převzít veškerou zodpovědnost nad bezproblémovým během obou projektů.

Se spoluprací Mgr. Veroniky Šimečkové jsem byla spokojena a pokud bych se měla zmínit o dovednostech, které by si zasloužily zlepšení, byla by to pouze připomínka k úrovni jazykových schopností. Studentka je velmi komunikativní a nebojí se anglický jazyk aktivně používat, avšak struktura vět, tedy používání gramatiky, je v mnoha případech nesprávná.

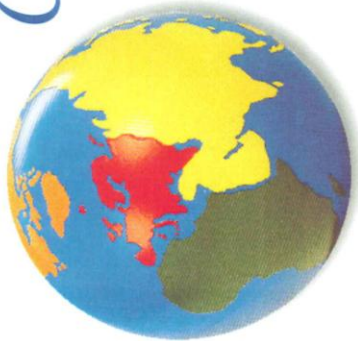
Bude-li třeba jakékoliv zpětné vazby, jsem připravena zodpovědět veškeré otázky spojené se stáží Mgr. Veroniky Šimečkové zde v Zambii.

Mgr. Barbora Ocásková
bara@post.cz, +260977678906
sociální pracovníce a koordinátorka projektů Děti ulice a Adopce zambijských dětí
Lusaka, Zambia

Mgr. Barbora Ocásková

Český národní diplom

Montessori

číslo 288

Dne 31.1.2010

Mgr. Veronika Šimečková

nar. 17.10.1982

absolvovala 300 hod. kurz akreditovaný MŠMT ČR pod č.j. 15872/2005-25-105 a získala kvalifikaci pro práci s dětmi ve věku 3-9 let Montessori metodou.

.....
Vlasta Hillebrandová

lektori

Mgr. Blanka Hrdá

.....
PhDr. Jitka Brunclíková

Společnost Montessori, o.s.

PhDr. Jitka Brunclíková, předsedkyně

.....
B. Hrdá

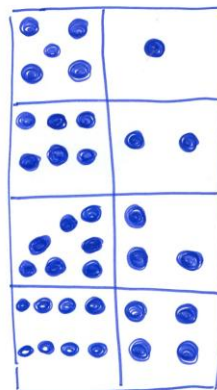
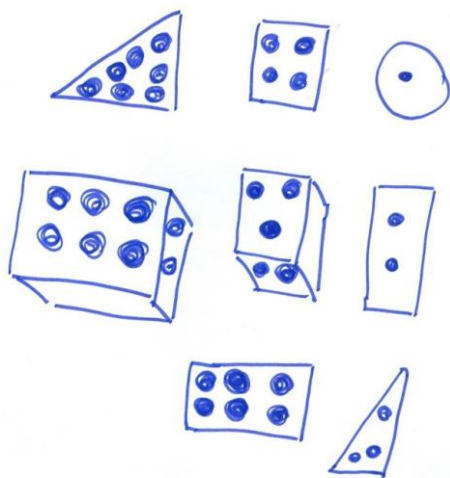

**Příloha č. 8: Osvědčení e-learningový kurz globálního a rozvojového vzdělávání
„Náš společný svět“**

Příloha č. 9: Hledání obrazců dle čísla A, B

A

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 10: Číslo a barvy

Zdroj foto: vlastní

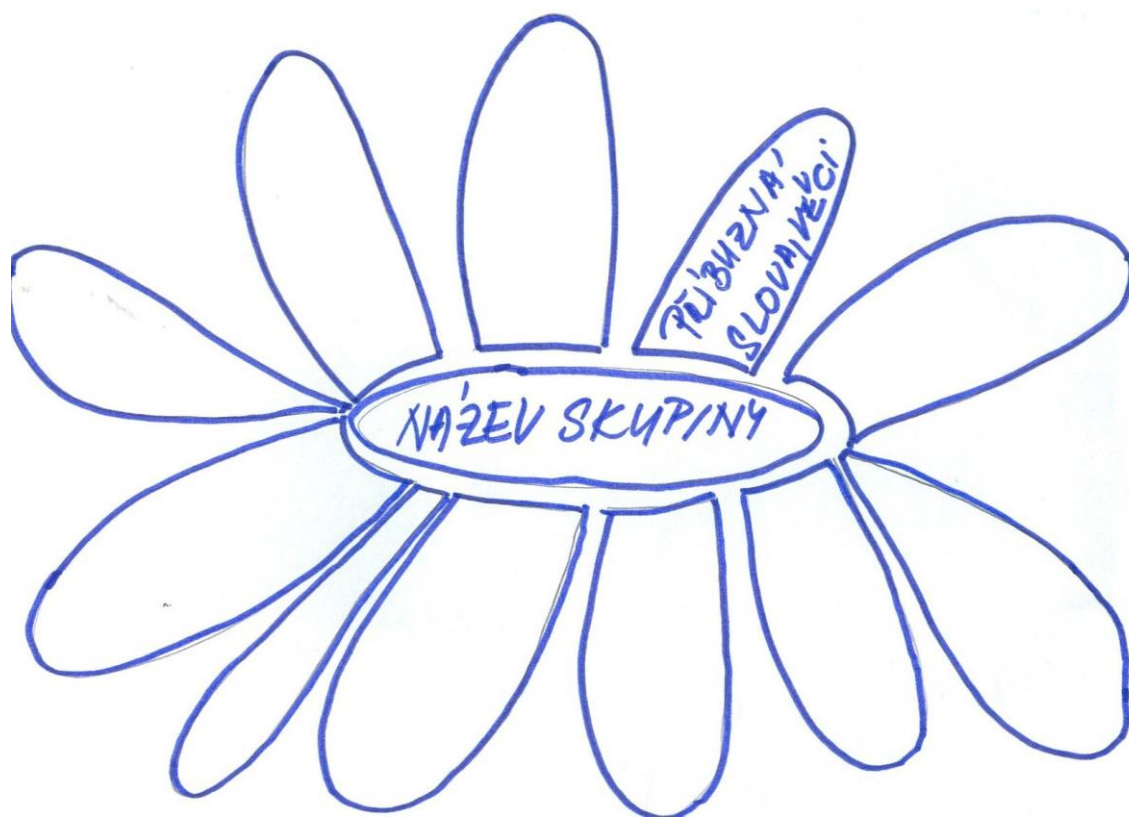
Příloha č. 11: „Roztleskávaná“

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 12: Šablona doplňování do kytíček A, B

A

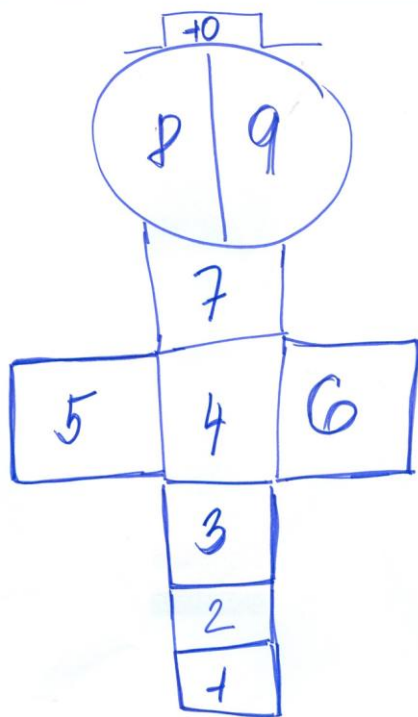

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 13: Šablona „Skákacího panáka“

Příloha č. 14: Aktivita „Skákací panák“

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 15: Workshop/První pomoci A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 16: Hřiště – sportovní aktivity A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 17: Sportovní aktivity – fotbal

Zdroj foto: David Švejnoha

Příloha č. 18: Aktivita Domino A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 19: Tvorba Vánočního stroměčku

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 20: Zpívání – Hymna, Kytara

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 21: Aktivita „Kamarád je vedle“ A,B

A

Zdroj foto: vlastní

B

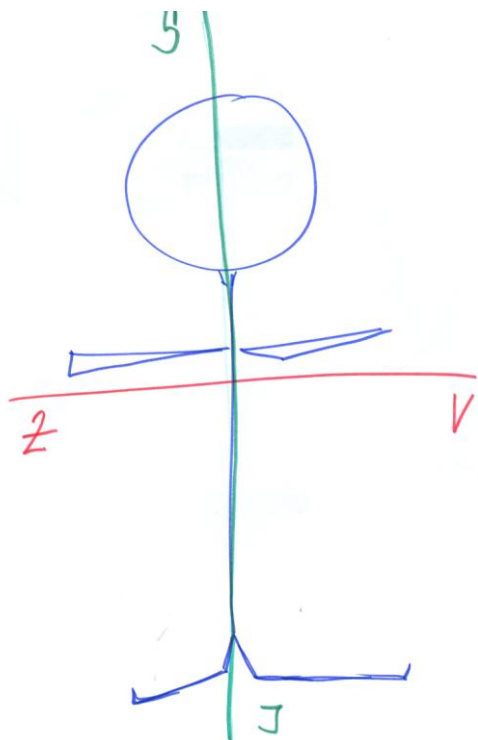
Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 22: Zeměpis, místopis, světové strany

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 23: Určování světových stran – Panáček S, J, V, Z

Příloha č. 24: Planety

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 25: Výuka oběh planet

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 26: Pozorování třídy 2008 A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 27: Pozorování třídy 2008 – ukládání pomůcek

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 28: Pomůcky - Puzzle

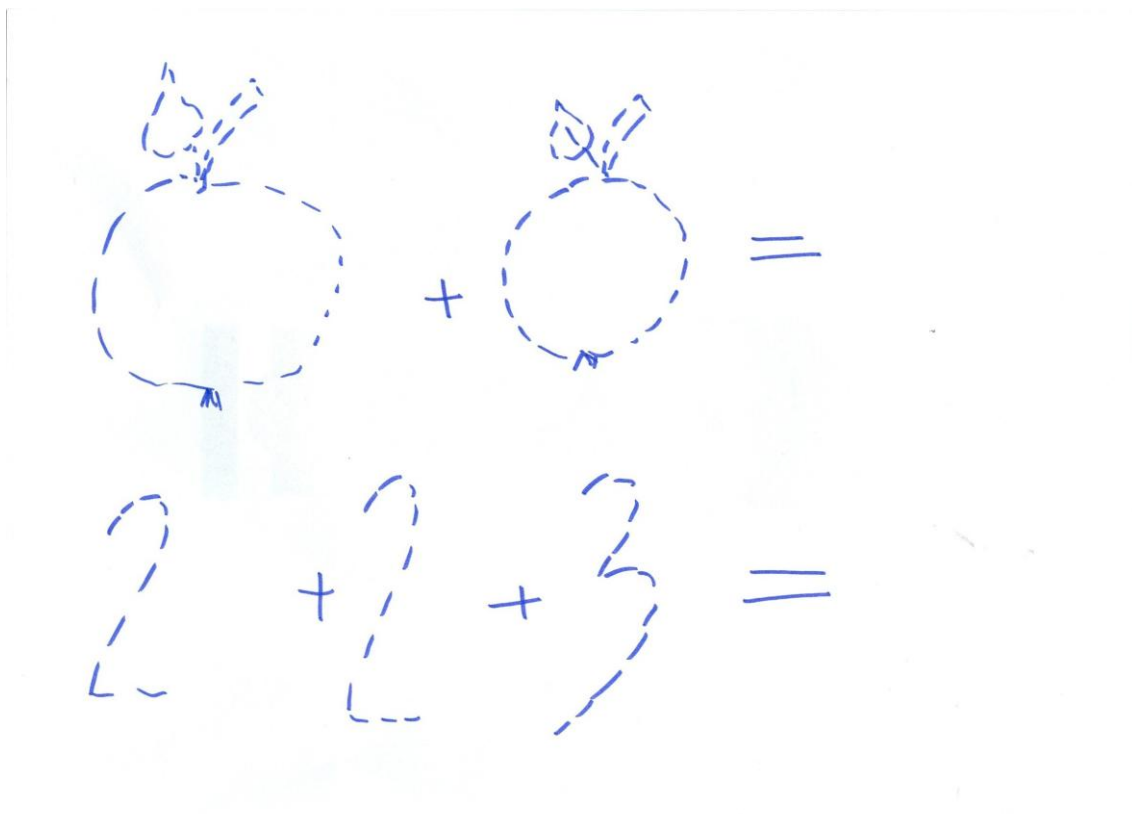
Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 29: Skupinová hra s papíry – místní učitelka a děti

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 30: Šablona- jablka, číslice

Příloha č. 31: Vznik zasedacího pořádku A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 32: Připravené prostředí – jmenovky A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 33: Zasedací pořádek umístěný na zdi

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 34: Kresba postavy A, B

A

B

Příloha č. 35: Kresba postavy – těla jako krabice

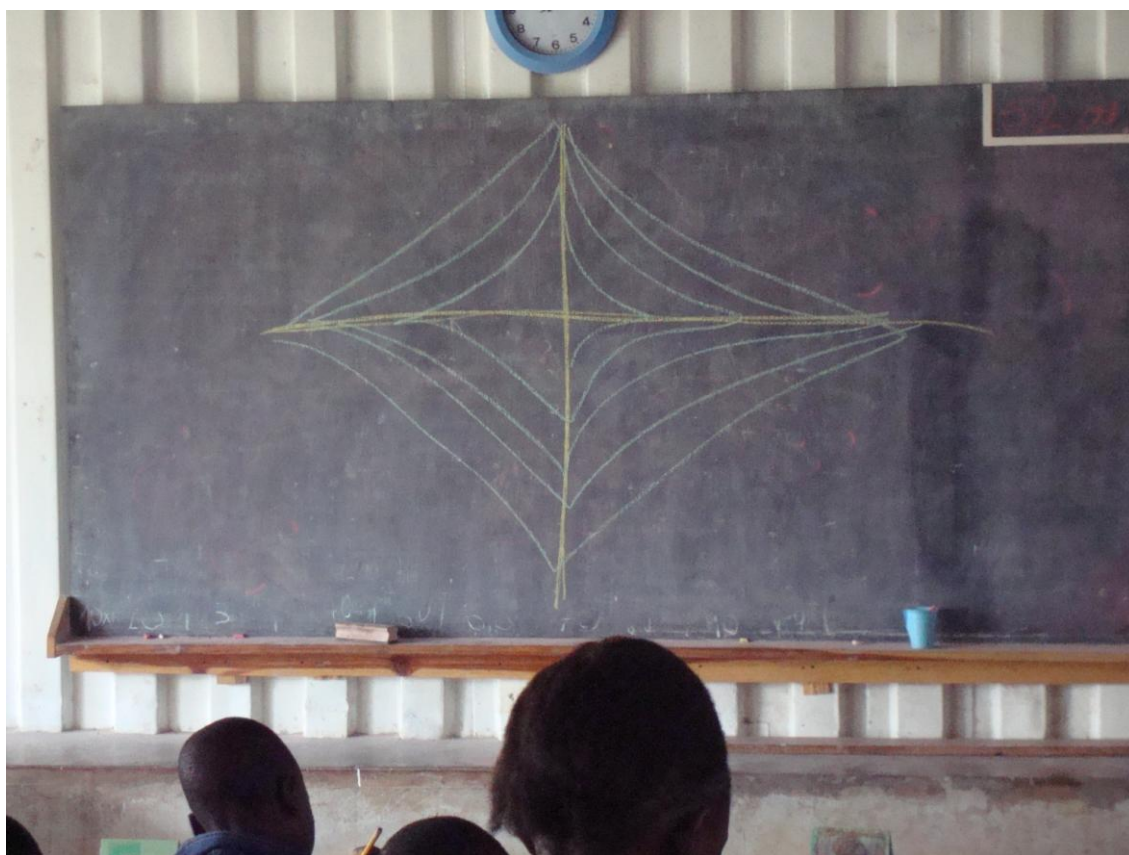
Příloha č. 36: Kresba stromu A, B

B

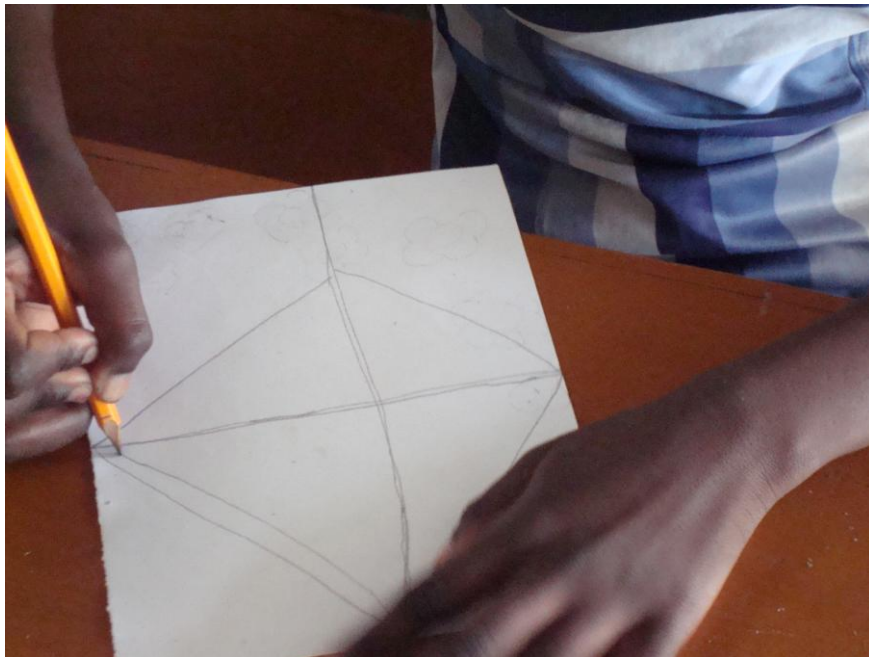
Příloha č. 37: Tahy, linie – pavučina na tabuli

Zdroj foto: vlastní

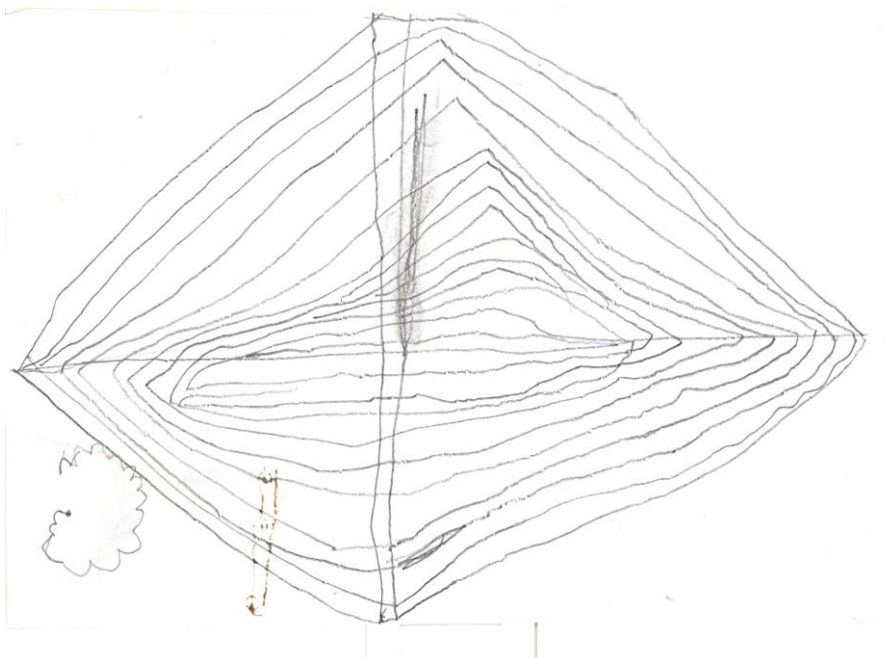
Příloha č. 38: Tahy, linie – pavučina na papíře A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Příloha č. 39: Hra na barvy A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

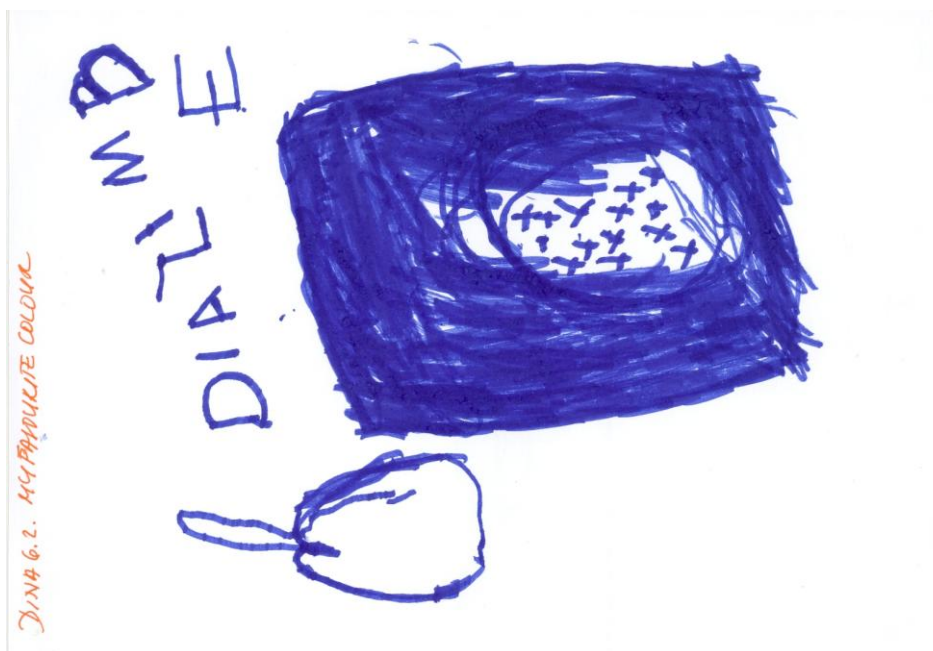
Příloha č. 40: Aktivita - skládání dinosaura

Zdroj foto: vlastní

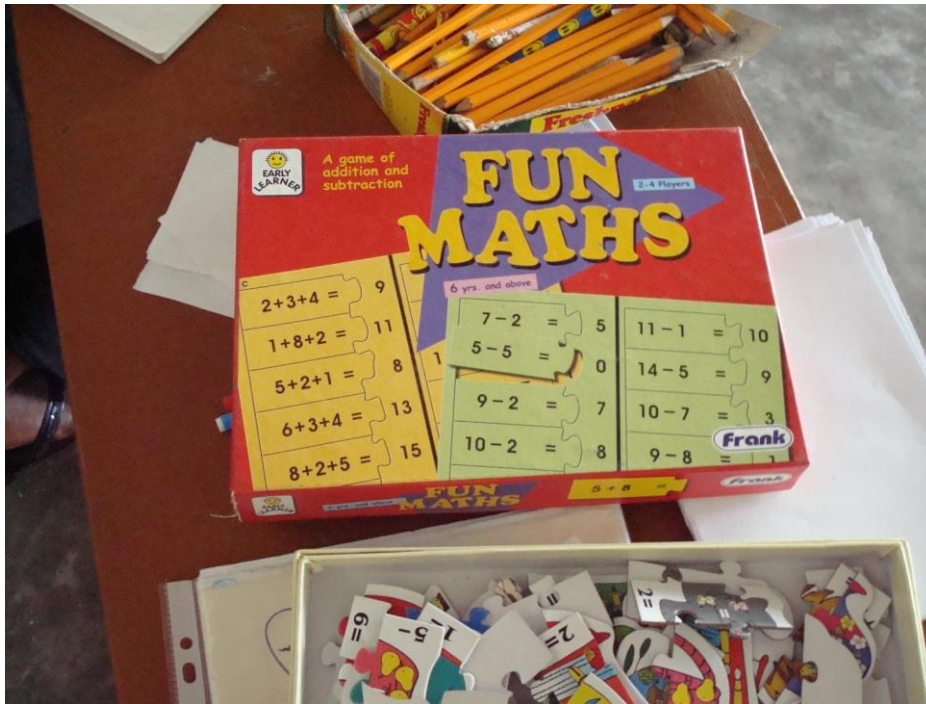
Příloha č. 41: Aktivita - nakresli svou oblíbenou barvou to, co máš rád/a A, B

A

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 43: Podepiš se do levého okraje a na papír napiš č. od 1 do 10

Příloha č. 44: May day and my Family A, B

A

B

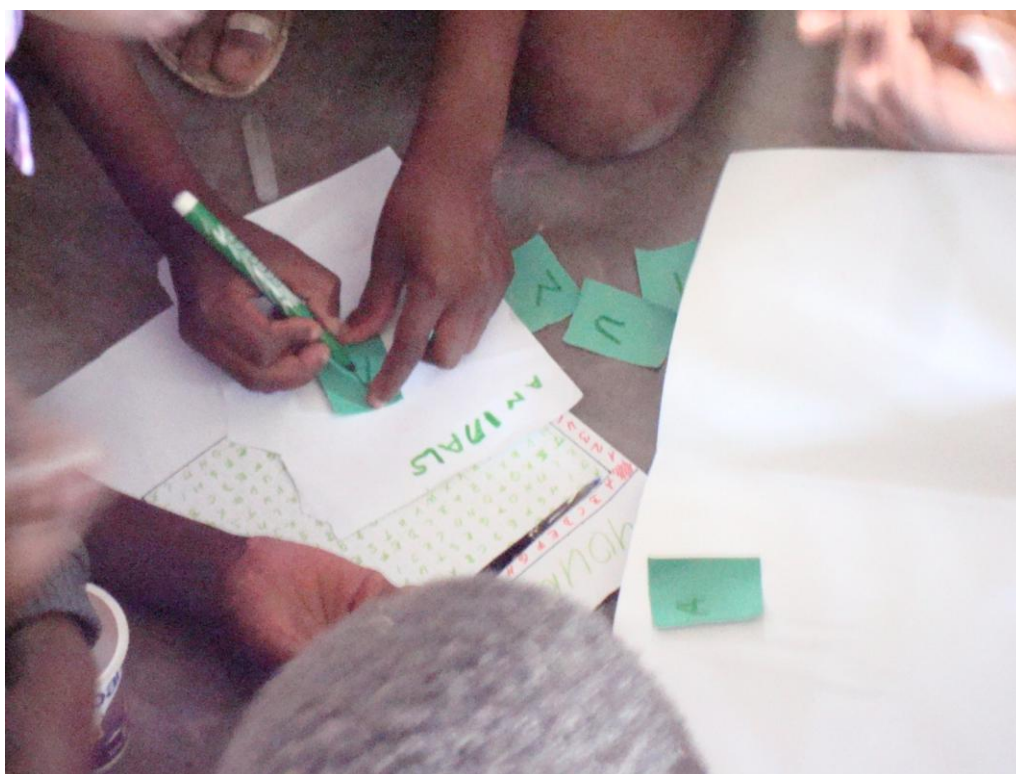

Příloha č. 45: Najdi písmenka vytvoř z nich slova A, B

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 47 Psaní dětí – soustředěnost A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 48: Hra na postřeh – barevná

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 49: Barevné slabiky A, B

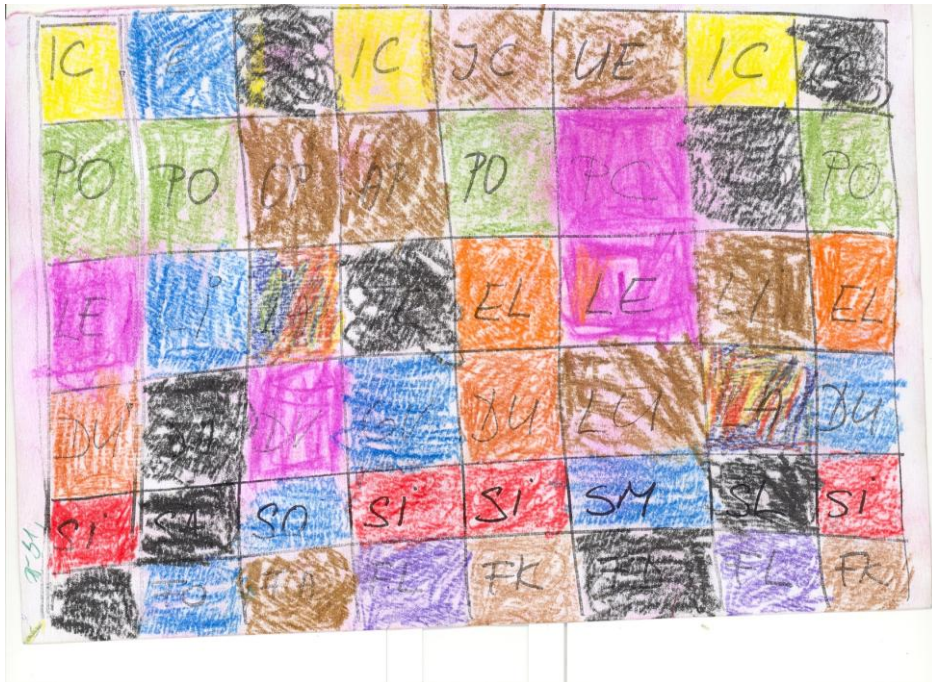
A

Zdroj foto: vlastní

B

Příloha č. 51: Tvoření obrázků z papíru A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 52: Opakování čísel 0-9

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 53: Barevné knoflíky A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 54:Začátek – rozdávání jmenovek A, B, C

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 55: Jmenovky ve třídě

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 56: Kresba kruhů

Příloha č. 57: Kresba Slunce – opakování všech tvarů A, B

B

Příloha č. 58: Vnímání barev

Příloha č. 59: Úklid

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 60: Paní učitelka - vysvětlování činnosti

Zdroj foto: vlastní

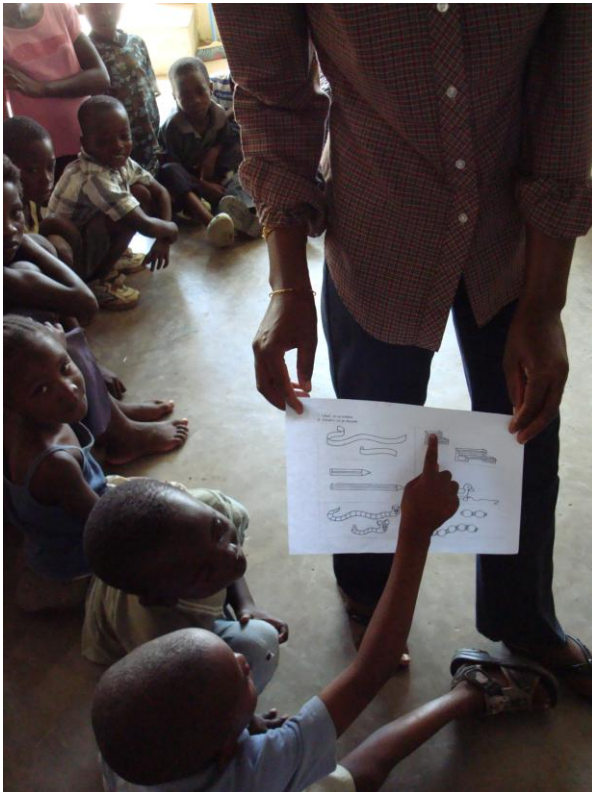
Příloha č. 61: Interaktivní práce s dětmi A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 62: Modelování tvarů A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 63: Úklid po aktivitě

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 64: Skládání oranžových číslic A, B

A

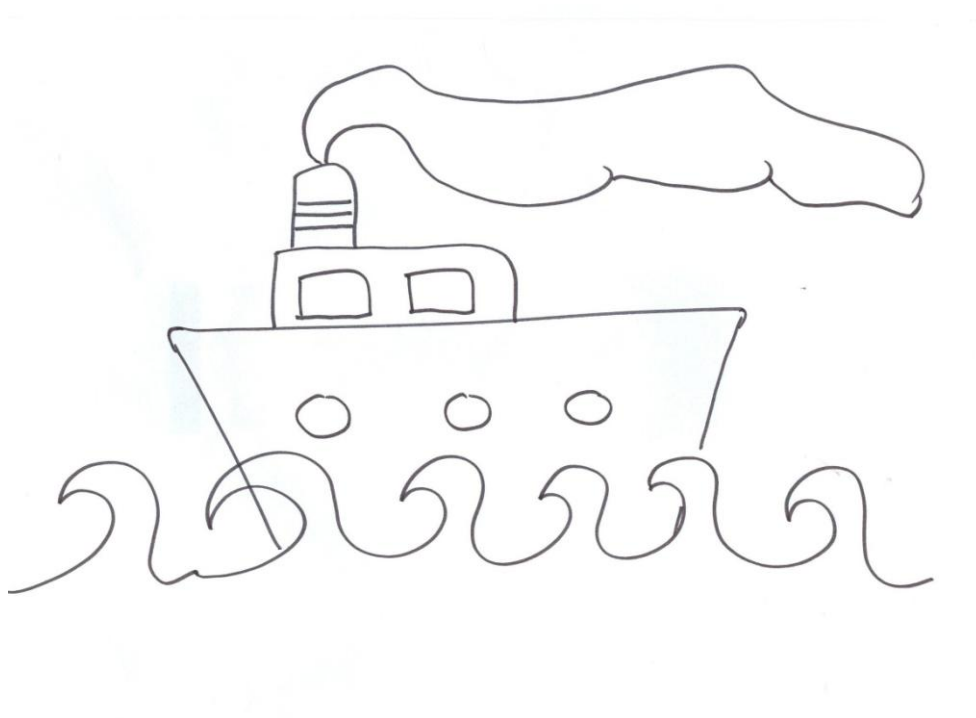
Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 65: Parník – šablona

Příloha č. 66: Aktivita – Čtyři ruce v hlíně A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 67: Práce s barevnými knoflíky A, B

A

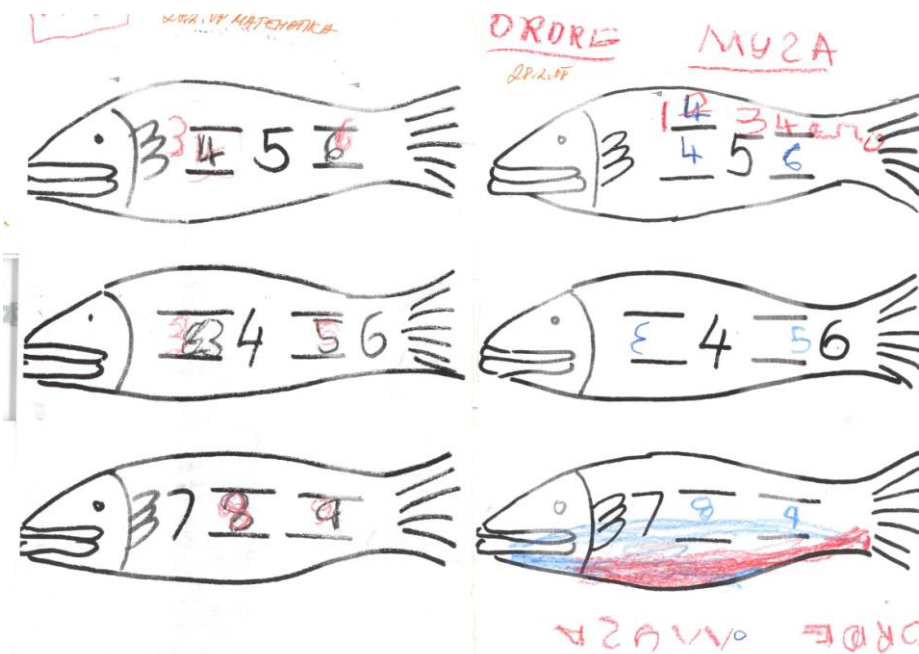
Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 68: Vybarvování namalovaných ryb

Příloha č. 69: Dětská spolupráce, pomoc

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 70: Kresba postavy, kresba stromu – 2. fáze A, B

A

B

Příloha č. 71: Společný strom

Zdroj foto: vlastní

Příloha č 72: Vypracování testu

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 73: Úkol s knoflíky

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 74: Pěnová písmenka A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 75: Ukotvená pravidla A, B

A

RULES AT CLASSROOM

LB. 1.2009

- COME TO SCHOOL EVERY DAY.
- DON'T COME SO LATE, WE START AT 9 am.
IF U COME LATE, SAY HAI TO TEACHER AND CLASSMATES, SAY WHY U COME LATE...
- BE CAREFUL ON THE CLASS,
- LISTEN A TEACHER, YOUR CLASSMATE.
- DON'T MOVE SO MUCH IN THE (SCHOOL) CLASS.
- SIT EVERY DAY ON THE SAME PLACE. (U HAVE A NAME CARD)
- MAKE THE THINGS (EXAM) WHAT U GOT FROM TEACHER.
- DON'T ~~SPLIT~~ ^{SCREEN} IN THE CLASS...
- DON'T FIGHT.
- DON'T STEAL THE SCHOOL THINGS.
- TAKE A BREAK ~~THE~~ HAVE ONLY 30 MINUTES.

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 76: Puzzle A, B, C

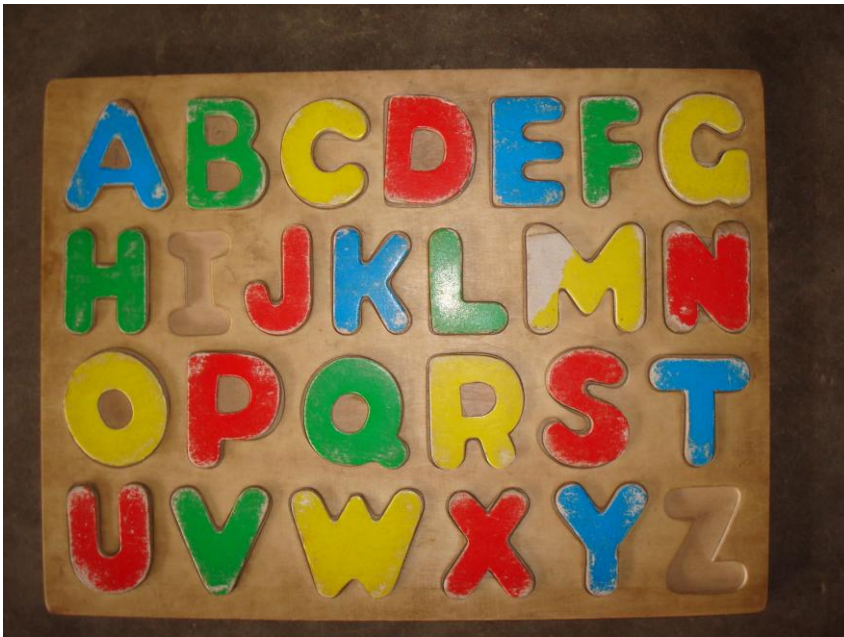
Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

C

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 77: Písmenka z těl A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 78: Stavění věží A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 79: Připravené prostředí na aktivitu A,B, C

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

C

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 80: Tichá pošta na záda A, B

A

Zdroj foto: vlastní

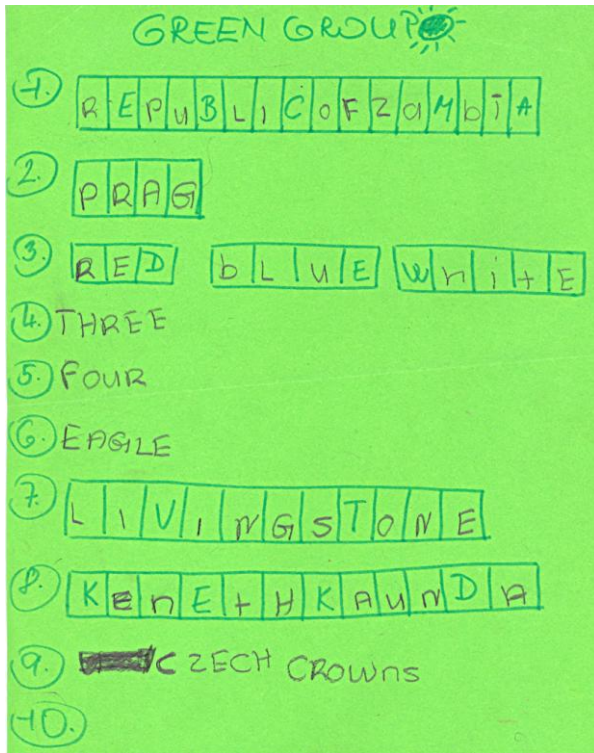
B

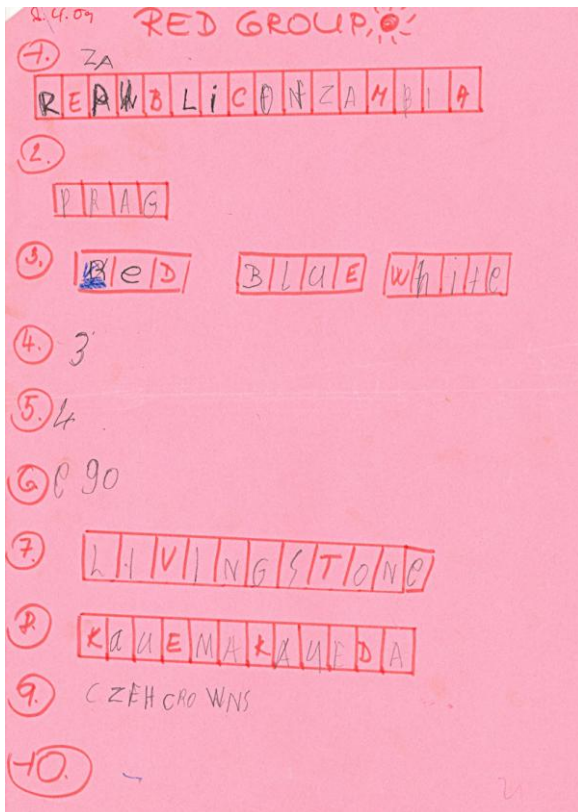
Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 81:Zambie versus ČR - A, B

A

B

Příloha č. 82: Připravené prostředí

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 83: Velikonoční přání A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 84: Prezentace Velikonočních přání A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Příloha č. 85: Šablona kreativní aktivita obrázků z vlastních jmen - šablona

Příloha č. 86: Kreativní aktivita – obrázky z vlastních jmen A, B, C, D, E

A

Zdroj foto: vlastní

B

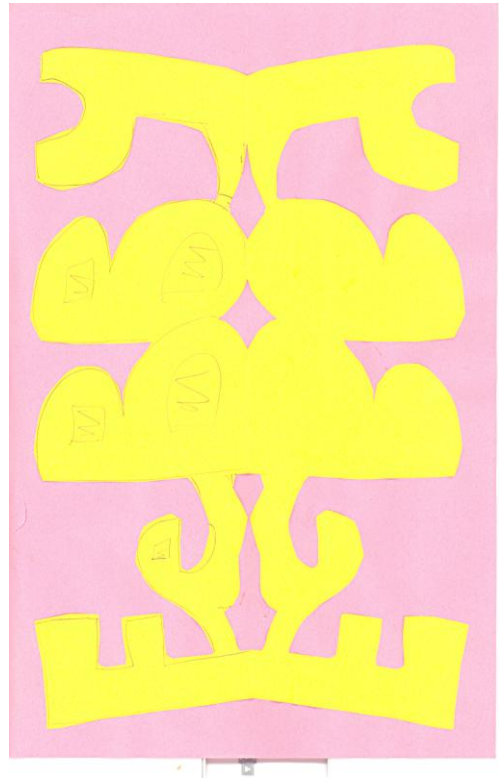
Zdroj foto: vlastní

C

D

E

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 87:Prezentace dětských obrázků

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 88:Pomůcka vytvořené hodiny

Příloha č. 89: Připravené prostředí – aktivity na téma čas

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 90: Aktivity na téma čas A, B, C

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

C

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 91: Vznik kalendáře – pomůcka A, B, C

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

C

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 92: Kalendář A, B

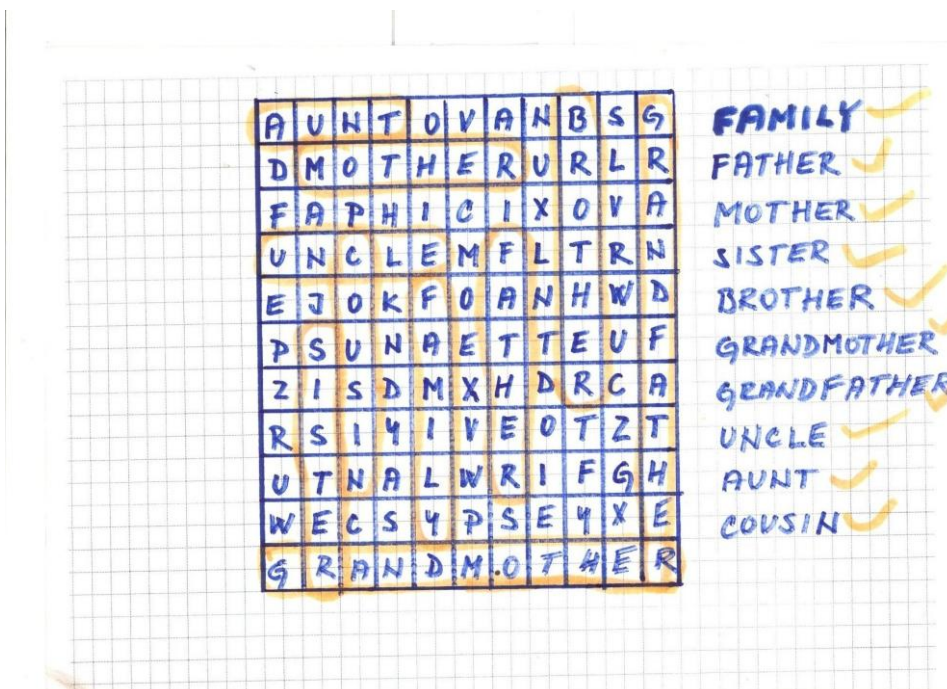
Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 93: Osmisměrka

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 97: Aktivity na soustředěnost A, B, C

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

C

Zdroj foto: vlastní

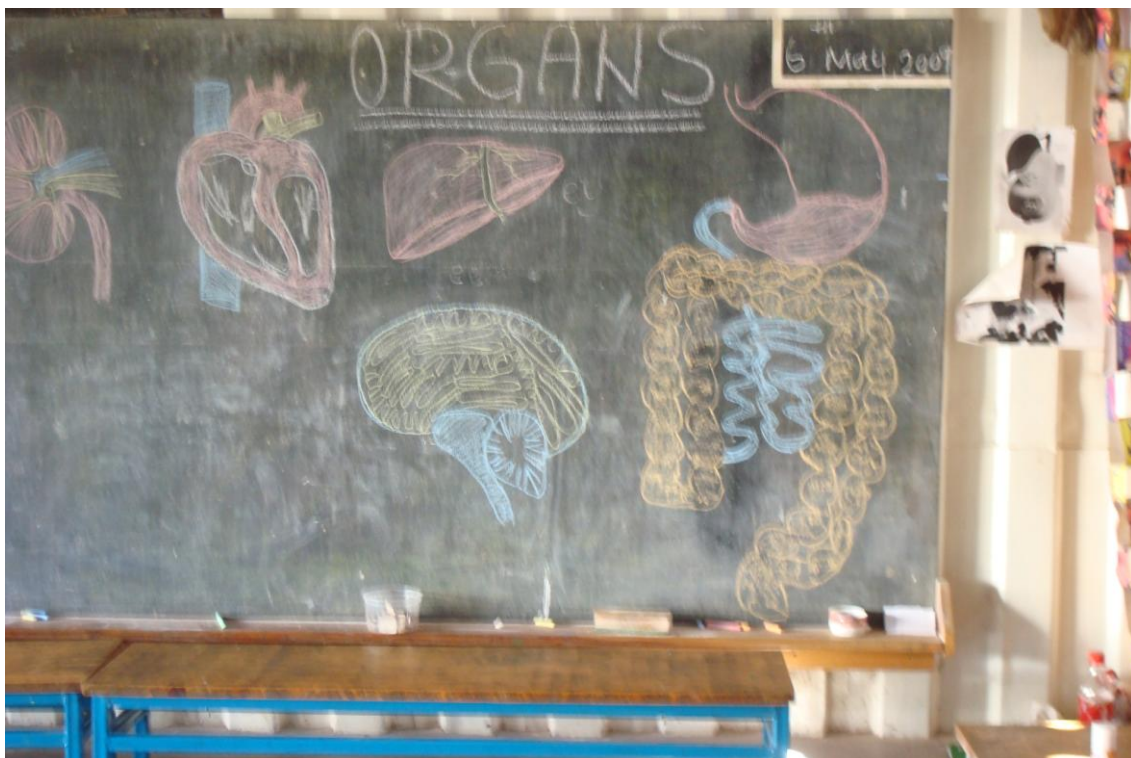
Příloha č. 98: Velký strom

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 99: Lidské tělo A, B, C

A

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 100: Lidské tělo - skupinová práce

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 101: Domino A, B

A

Zdroj foto: vlastní

B

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 102: Billboard jako prevence proti sexuálnímu násilí na dívkách

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 103: Sourozenec s dítětem v šátku

Zdroj foto: vlastní

Příloha č. 104: Vyrobené hračky A, B

A

Zdroj foto: David Švejnoha

B

Zdroj foto: David Švejnoha

METODICKÉ LISTY

**s využitím prvků alternativní pedagogiky Marie
Montessori pro děti ulice v Zambii**

Věnováno: Dětem z Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti)

Vytvořila: Mgr. Veronika Šimečková

Metodické listy byly připraveny a odzkoušeny během stáží v letech 2006 – 2009
Zambie, compaund Kalingalinga

Metodické listy - úvod

Děti OVC - Orphans and Vulnerable children (sirotci a zranitelné děti):

Dle National Child Policy of Zambia (2006) se jedná o skupinu zranitelných dětí podkategorií „děti ulice“. Zranitelnost dětí je měřena riskantními situacemi, které mohou vzniknout v důsledku strádání dítěte v oblasti fyzického, emocionálního a mentálního poškození.

Zásady práce s dětmi:

- **Zohlednění věku dětí:** Vzhledem k tomu, že děti pocházejí z neúplných rodin, jsou často jednostrannými sirotky ať už z jakéhokoli důvodu, jejich rozvoj je tedy ovlivněn prostředím, ve kterém se pohybují. Rodina kvalitní prostředí často nemůže zajistit, i když děti žijí v jakési rodinné lásce, nestačí to pro kvalitní dětský vývoj. Věk dětí u aktivit je tedy velmi variabilní, s každým dítětem je nutné pracovat maximálně individuálně. Dítě, kterému je 7 let se často vyrovná dítěti, kterému je 12 let. Nelze tedy shrnout, že věková kategorie dětí může vykonat tu a tu činnost, zde více jak někde jinde záleží na prostředí dítěte, odkud přichází. Na druhé straně, některé děti mají často takové zkušenosti a zážitky, které je ovlivní a naučí na celý život a jsou velice chytré a zvědavé.
- **Posloupnost:** Při každé aktivitě je nutné, aby byly úkoly čtené bod po bodu, jinak si děti zadání nepamatují. Tedy přečíst úkol, nechat ho děti vyřešit, shrnout a přejít k dalšímu úkolu. Pokud dětem napřed zadáte úkol, nedokážou myšlenku uchovat a při rozdělování a distribuci pomůcek úkol zapomínají. Proto je dobré připravit prostředí a rozdat pomůcky a poté pokračovat s konkrétní aktivitou.
- **Časový rámec:** Při práci s dětmi je nutné mít dostatek času na aktivity, nechávat a nechat je přemýšlet jak potřebují, stejně tak i nechat dostatek času na prožití aktivity.
- **Zpětná vazba:** Pro děti jsou písmena a číslice často abstraktní. Je tedy dobré využívat předměty, body (puntíky) na představení číslice. Pokud je vše konkretizované, vydefinované, děti to lépe pochopí. Kvalitní kontrola a zpětná vazba při aktivitě je osahání si předmětu a spojení s číslicí, či abstraktní věcí. Je dobré, aby se děti stále uváděly do jejich přirozeného odlišně kulturního prostředí.

- Aktivitu, které děláte s dětmi často ukáží to, co děti neovládají. Pokud tuto skutečnost zjistíme, je nutné vrátit se k činnosti, kterou neznají, jelikož ta je brzdou k tomu, že děti nemohou pochopit současnou aktivitu. Jde tedy o senzitivní fáze, dětského vývoje, které u těchto dětí nejsou často prožité a my bychom se měli snažit tyto fáze maximálně nahradit (vykompenzovat). I když Marie Montessori uvádí, že senzitivita na určité aktivity s věkem mizí, je nutné fáze vývoje maximálně podpořit a rozvinout.
- **Rozdělování pomůcek:** Každou pomůcku vždy konkrétně přidělit dítěti, pokud pracujete s dětmi déle, je dobré je zaměstnat a nechat rozdávání na nich. Do pracovních skupin je účelné rozdávat jednu tužku, jedno lepidlo aj. vzniká tak kvalitní spolupráce mezi dětmi. Rozdělování lepidla – je dobré mít jedno velké lepidlo a rozlévat jej do menších kelímků. Pokud dětem lepidlo dojde, postupně si přicházejí k lektorovi pro další. Proto je dobré sledovat kolik lepidla děti použily ve vztahu k vykonané práci. Je tu totiž možnost, že děti lepidlo budou odcizovat nebo „olizovat“.

Pravidla pro vlastní vedení výuky sestavené na základě zkušeností z let 2006, 2008, 2009:

1. Připravené výukové prostředí pro danou aktivitu, pro děti (uspořádání lavic, příprava třídy).
2. Rozdat papíry a tužky (obyčejné), pomůcky – postupně po lavicích, jinak se děti hodně překřikují a berou si věci navzájem (pokud to lektor dělá takto každý den, zvyknou si). Pokud mají děti pomůcky u sebe ještě před představením aktivity připravené, kvalitně a uspořádaně, jsou více soustředěné. Možná variace – pokud pracujete s dětmi déle, je dobré po dnech vyvolávat jednoho zástupce z každé řady, který rozdává veškeré pomůcky svým spolužákům v řadě.
3. Popsat aktivitu – děti mají již pomůcky, tento pocit (mít již pomůcky u sebe) je pro ně velice pozitivní. Motivuje je to k práci, jsou soustředěné.
4. Ve stručnosti představit význam (důležitost) aktivity, aby to každý pochopil, nic odborného (odborné věci si připravím před hodinou, ze kterých vycházím).
5. Upozornit na to, aby děti označily výtvoř svém jménem, pokud si nejsou jisti, že to zvládnou, nabídnout jim pomoc: „Mohu Ti pomoci?“

(Pokud děti pomoci nechtějí, necháme je řešit úkol samotné, vypomohou si často navzájem mezi sebou. Děti jsou na sebe velice ohleduplné, rády pomohu spolužákovi, kamarádovi).

6. Představit veškeré pomůcky (tužka, pastelka, vodové barvy).
7. Po dokončení práce s tužkou si děti chodí po jednom pro výměnu tužek za jiný výtvarný materiál (pastelka, vodové barvy a jiné).
8. Vlastní práce dětí, být stále ve střehu, ku pomoci dětem.
9. Ukončení, prezentace aktivity, reflexe, interaktivní komunikace mezi všemi účastníky ve třídě.

Model přirozeného připraveného prostředí pro „děti ulice“ a zranitelné děti

Připraveného prostředí je jedním z klíčových bodů práce s dětmi. Prvky přirozeného připraveného prostředí podporují děti v jejich procesu vzdělávání.

Zavedení pravidelného režimu

- Pravidla, která jsou závazná pro místo, kde se s dětmi scházíme.
- Pravidla jsou umístěna tak, aby na ně každý žák viděl.
- Je dobré je dětem překládat do místního jazyka.
- Byla vytvořena tato pravidla:
  1. Do školy chod' každý den.
  2. Nepřicházej pozdě, začínáme v 9 hodin. Pokud dorazíš pozdě, omluv se učitelce a spolužákům.
  3. Buď opatrný ve třídě.
  4. Poslouchej učitele a své spolužáky.
  5. Ve třídě se pohybuji pomalu, je to bezpečnější.
  6. Sed' každý den na stejném místě, využij kartičku či papír, který visí na zdi, nebo se zeptej svého učitele.
  7. Věnuj se činností, které ti učitel zadá.
  8. Ve třídě se nechováme hlučně.
  9. Neubližuj spolužákovi.
  10. Neodcizuj věci ze třídy, potřebujeme je i následující den.
  11. Dodržuj přestávku, trvá pouze 15 minut. Vrať se po přestávce do třídy.

Jmenovky:

- Vytvořeny za účelem uspořádat třídní pořádek. Návazně na to se vyrobil přehled lavic ve třídě, aby se vědělo, kde který žák sedí. Systém jmenovek ulehčuje orientaci v prostředí třídy.

Pracovní desky:

- Papírové desky pro ukládání dětských výtvorů - desky jsou vytvořeny na místo sešitů záměrně, dá se do nich libovolně cokoli vkládat nebo s nasbíraným materiálem podle potřeby manipulovat. (pracovní desky a identifikační kartičky se ukládají každý den na předem určené místo).

Úprava a čistota prostředí a smysl pro pořádek

- Každý den děti uklízejí své školní prostředí – spolupodílí se na udržování pořádku ve třídě.

Umístění výukových pomůcek a doplňků ve třídě

- Reálné hodiny versus papírové, které si děti v rámci pracovní aktivity samy vytvořily.
- Nástěnné, výukové materiály a tabule byly umístěny v takové výšce, aby k nim žák měl lehký přístup a mohl je kdykoli využít jako předlohu.

Druhy výukových papírových tabulí:

- Abeceda
- Matematika
- Hygiena
- Barvy
- Zvířata
- Rostliny
- Ovoce a zelenina.

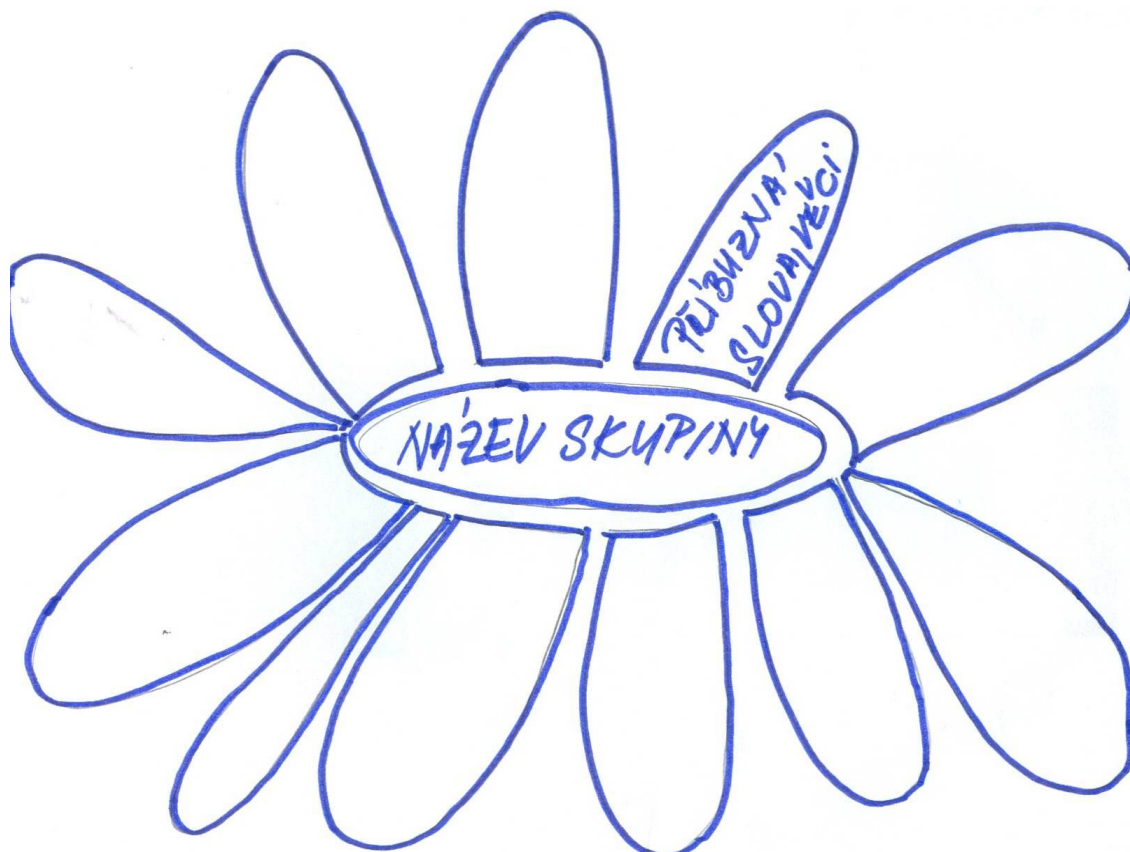
Název aktivity: Doplnování do papírových kytíček

VĚK:	3-7 let: jednodušší téma, 8-15 let: složitější témata
POMŮCKY:	papír, tužky, skupiny témat, konkrétní předměty na ukázkou Témata: rodina, rostliny, ovoce, zvířata, zelenina
POPIS:	Děti dostanou do skupinky šablonu květiny, která má uprostřed napsané téma, ke kterému děti do lístků dopisují to, co s ním souvisí a koreluje.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	propojení hemisfér, příprava na psaní, počítání, samostatnost, rozvoj pozornosti, podobnost, spolupráce ve skupině, naučit děti konkrétní věci párovat, uvědomovat si provázanost téma, posloupnost.
KONKRÉTNÍ CÍL:	vytvořit stejné skupiny dle daného tématu (zvířata, rostliny, rodina...)
BODY ZÁJMU:	párování zadaných skupin
SLOVNÍ ZÁSoba:	slova dle konkrétních skupin (rodina, zvířata, rostliny, ovoce)
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin. 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	špatné konkretizování skupin, nedoplnění kytíčky (šablony)
POZOR NA:	čas aktivity, dostatek času, korektnost (děti opisují)
DALŠÍ VYUŽITÍ:	výtvarné aktivity, science (přírodní, zeměpisné vědy)

OBMĚNA HRY
UKONČENÍ:

vytvoření různých druhů skupin, které se mohou párovat
Ukázka konkrétních předmětů, pro reálnou představu dětí
Tvorba koláže na dané téma, které si děti vybraly z nabídky,
kterou měly v aktivitě (rostliny, zvířata, rodina). Koláž
tvořily na základě své fantazie, využívaly především barevné
časopisy (dovezené z ČR), které jsou pro děti neznámé a
zajímavé.

Šablona kytičky – ukázka

Název aktivity: Ucelená ABECEDA

Varianta A: Barevná ABECEDA na tabuli

VĚK: 5-8 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání, možno využít i u dětí 10 a starší)

POMŮCKY: křída, tabule, abeceda, předměty (dobré použít předměty z prostředí dětí)

POPIS: Na tabuli byla napsána celá pestrobarevná Abeceda. Každé písmeno bylo představeno a děti opakovaly. Poté se šlo od zadu a opět se abeceda předřikává. Na každé písmeno se pak našla věc, či slovo, které začíná právě vyčleněným písmenem a děti si na ni mohou sáhnout a přiřadit konkrétní k abstraktnímu (děti opakují a ukazují). Předmět se může před tabuli představit a poté rozebrat písmeno, po písmenu. Vše je nutné opakovat stále ve stejném pořadí, aby si děti zvykly na posloupnost.

ABSTRAKTNÍ CÍL: propojení hemisfér, příprava na psaní, čtení, počítání, samostatnost, rozvoj pozornosti, podobnost, samostatná práce, naučit děti konkrétní věci párovat, uvědomovat si provázanost téma, posloupnost

KONKRÉTNÍ CÍL: opakování abecedy, pojmy

BODY ZÁJMU: písmeno – konkrétní věc

SLOVNÍ ZÁSoba: písmena, variace slov, abeceda

POSTUP: pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat

1. Děti sedí v lavici, či v kruhu.
2. Pojmenování všech předmětů.
3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se.
4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
6. Ukončení aktivity – reflexe.

KONTROLA CHYB:	nepřiřazená konkrétní věc k písmenu
POZOR NA:	vysvětlení aktivity, posloupnost – ukázka, pojmenování, opakování
DALŠÍ VYUŽITÍ:	kreativní aktivity, čtení
VARIACE:	možno použít jako skupinovou práci i pro jednotlivce
UKONČENÍ:	přiřazený pojmenovaný předmět představit a rozebrat ho po písmenech a opět zopakovat abecedu

Varianta B: Rozházená ABECEDA

VĚK:	5-8 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání, možno využít i u dětí 10 a starší)
POMŮCKY:	papíry (dle skupin), rozstříhaná ABECEDA (dle skupin), lepidlo (rozdělovat velké lepidlo do malých nádobek, pokaždé když dojde, tak ať si děti dojdou samy pro nově), nástěnná ABECEDA pro kontrolu
POPIS:	Děti jsou rozděleny do skupin. Rozstříhanou ABECEDU (množství dle počtu skupin) umístit uprostřed třídy. Každá skupinka má velký papír a lepidlo. Postupně si jeden za druhým po skupinkách přichází pro písmenka a lepí je na papír tak, jak je správná Abeceda. Nejprve neukazovat abecedu, při problémech se může napsat na tabuli, nebo ukázat jako pomůcku, která je ve třídě. Písmenka jsou různě napsaná (ručně, je to pro děti bližší) a pestrobarevná (lépe si je děti pamatují), různé velikosti (psací). Díky barevnosti je děti umí lépe roztřídit.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	propojení hemisfér, příprava na psaní, čtení, matematika (počet písmen v abecedě) spolupráce ve skupině, rozvoj pozornost, posloupnost, učení barev, třídění
KONKRÉTNÍ CÍL:	sestavení ABECEDY
BODY ZÁJMU:	ABECEDA, lepidlo, papír
SLOVNÍ ZÁSoba:	písmenka, ABECEDA

POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	špatně poskládaná ABECEDA
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, posloupnost, přílišné vytrácení lepidla (děti někdy lepidlo lízají), používat tiskací písmena – psací děti neznají
DALŠÍ VYUŽITÍ:	při psaní, výtvarných aktivitách
VARIACE:	možno použít jako skupinovou práci i pro jednotlivce
UKONČENÍ:	Nakreslit písmenko, co dětem připomíná.

Název aktivity: Hledání písmenek

- VĚK:** 5 - 13 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání, možno využít i u starších dětí)
- POMŮCKY:** barevné papíry (dle skupin), tabulka se souřadnicemi, fixy, mapa pro ukázkou kontinentů
- POPIS:** Děti rozděleny do skupin na základě barevné fixy, kterou si skupina vylosuje. Dle této barvy dostanou do skupiny stejně barevný papír s tabulkou (viz pracovní list č.3), kde jsou zakresleny písmena. Poté dostanou jednu tužku (spolupráce ve skupině), lepidlo. V průběhu aktivity dostanou velký bílý papír (kam se zapisují slova, která najdou v tabulce). Lektor dětem nahlas uvádí souřadnice, které ony vyhledávají v tabulce. Pod každou souřadnicí se nachází písmeno. Toto písmeno děti zapíší na papír a získávají slovo. Po každém získaném slově je dobré slovo nahlas říci. Při hledání kontinentů (Afrika, Asie, Evropa, Amerika) je dobré daný kontinent ukázat na mapě (konkretizace).
- ABSTRAKTNÍ CÍL:** propojení hemisfér, příprava na psaní, čtení, matematika (souřadnice A3, B4), spolupráce ve skupině, rozvoj pozornosti, učení barev (různě barevné skupiny), přiřazování
- KONKRÉTNÍ CÍL:** najít písmenko, vytvořit slovo
- BODY ZÁJMU:** souřadnice, písmeno, slovo
- SLOVNÍ ZÁSoba:** písmena, slova (různá témata - kontinenty, nemoci, rodina, škola)
- POSTUP:** Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.
1. Děti jsou rozděleny do skupin.
  2. Představení aktivity.
  3. Pojmenování všech předmětů.
  4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se.

5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
7. Ukončení aktivity – reflexe.

KONTROLA CHYB: nenalezené slovo

POZOR NA: dostatek času, vysvětlení aktivity, posloupnost, používat tiskací písmena, používat známá jednoduchá slova (aby je děti mohly v klidu poskládat)

DALŠÍ VYUŽITÍ: při psaní, výtvarných aktivitách, matematice, zeměpisu

VARIACE: možno použít jako skupinovou práci i pro jednotlivce

UKONČENÍ: ukázka na mapě, kde kontinent leží

Ukázka prázdné tabulky se souřadnicemi

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
A.								
B.								
C.								
D.								
E.								
F.								
G.								

Ukázka vyplněné tabulky se souřadnicemi

UKÁZKA

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.	A	D	C	E	B	C	C	D
3.	E	A	C	D	B	F	E	B
C.	F	E	A	F	G	F	D	G
2.	D	F	C	A	G	B	A	C
E.	F	G	E	A	A	R	D	E
F.	A	G	R	F	C	A	B	B
G.	E	G	B	B	A	C	A	F

Název aktivity: Příprava na psaní - nácvik tahů

VĚK:	5 - 10 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	papíry (dle skupin), rozstříhaná ABECEDA (dle skupin), lepidlo (rozdělovat velké lepidlo do malých nádobek, pokaždé když dojde, tak ať si děti dojdou samy pro nové), nástěnná ABECEDA pro kontrolu
POPIS:	Každému dítěti do skupiny rozdat předpřipravené papíry. Na nich jsou předtištěné klíčky, kruhy a jiné cvičení, které děti obkreslují a tím se učí nácvik tahu tužkou. Nejprve obtahují obyčejnou tužkou, poté pastelkou. Lze nahradit i pískem, do kterého děti kreslí prstem (dětí z Kalingalinga dávaly přednost tužce a papíru, písek je nezaujal).
ABSTRAKTNÍ CÍL:	propojení hemisfér, příprava na psaní, rozvoj pozornosti, přesnosti, koncentrace, učení barev (obkreslování tahů pastelkou), učení tvarů
KONKRÉTNÍ CÍL:	práce s tužkou , obkreslit předlohu
BODY ZÁJMU:	tužka, papír, tah ruky
SLOVNÍ ZÁSOBA:	tužka, papír, barvy, tvar
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-dětí to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	neobtáhla předloha
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, představovat známé tvary
DALŠÍ VYUŽITÍ:	při výtvarných aktivitách, kreativních, geometrii
OBMĚNA:	různost tvarů (křivítka)

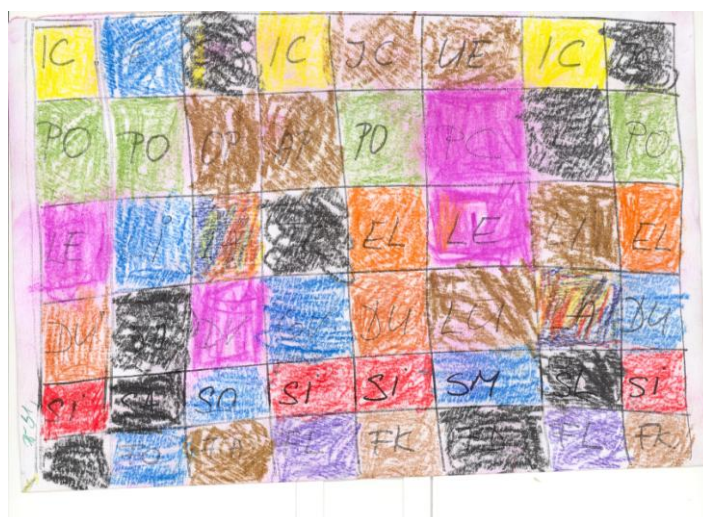
Název aktivity: Barevné slabiky

VĚK:	5 - 13 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	šablona se slabikami, barevné pastelky, tabule, křída
POPIS:	jednotlivci sedí v lavicích, či kruhu mají papíry, kde je tabulka a v ní jsou předkreslené slabiky. Na počátku tabulky, je vždy zadaná jedna slabika např. LE a poté se několikrát opakuje v řádku. Dítě, si vybere barvu a touto barvou, kterou vykreslí slabiku a poté ji najde v řádku slabiku totožnou a vykreslí ji stejnou barvou
ABSTRAKTNÍ CÍL:	propojení hemisfér, příprava na psaní, vnímání stejného – barvy, slabiky, vnímání barev
KONKRÉTNÍ CÍL:	najít stejné slabiky a vybarvit je
BODY ZÁJMU:	barva, slabika
SLOVNÍ ZÁSOBA:	slabiky, barva, papír, pastelka
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů, rozebrat jednotlivě slabiky a najít stejná slova, které je obsahují. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	stejně slabiky jsou jinak vybarvené
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity – rozebrání postupně po slabikách, psát slabiky vlastní rukou (dětem je to bližší)
DALŠÍ VYUŽITÍ:	při výtvarných, kreativních aktivitách
VARIACE:	možno využít i vybarvování stejných předmětů
UKONČENÍ:	Rozstříhání papíru a slabiky využít pro dopsání slova - např. slabika MA - Mather

Ukázka šablony pro aktivitu Barevné slabiky

LA	BA	LA	CE	LA	MA	SE	LA
BA	BA	BA	LA	SE	SE	CE	CE
MA	BA	TA	LA	SE	MA	MA	MA
TA	TA	BA	LA	BA	TA	TA	MA
CE	SE	CE	CE	SE	BA	MA	BA
SE	SE	BA	LA	MA	CE	SE	CE

Ukázka vyplněné šablony v aktivitě Barevné slabiky

Název aktivity: Čtení příběhu

VĚK:	8 - 15let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	příběh, papír, tužku, věci (doplňky) pro divadlo dětí
POPIS:	Děti jsou rozděleny do skupin, čte se jim příběh, který je nedokončený, děti dle svého uvážení příběh dokončují – kreslí, píší, přehrávají.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	příprava na čtení, představivost, kooperace - skupinová práce, kreativity, podpora spolupráce mezi mladšími- staršími dětmi, podpora umění prezentace
KONKRÉTNÍ CÍL:	sestavit příběh, prezentovat jej
BODY ZÁJMU:	příběh, vlastní nápad
SLOVNÍ ZÁSoba:	věty z příběhu, papír, tužka, divadlo
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	příběh není ukončený
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, vybrat příběh blízký dětem
DALŠÍ VYUŽITÍ:	na dramatickém kroužku, příběhy ze života dětí
VARIACE:	příběhy s ponaučením
UKONČENÍ:	prezentace dětských dokončených příběhů

Název aktivity: Kreslení zvířat

VĚK:	5-13 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	šablony zvířat, tužky, papíry, pastelky
POPIS:	Na začátku aktivity představíme zvířata, popíšeme jejich stavbu těla, kde žijí a jaké zvuky dělají. Děti dostanou do lavice šablony zvířat – české, africké. Vyberou si jedno africké a jedno české zvíře, které obkreslí a následně vybarví. Poté, co je mají vybarvené jeden po druhém se střídají u tabule a představují, jak zvířata dělají (zvuky). Děti mají rádi divadlo, rádi se prezentují.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	příprava na psaní, kreslení, kreativita, práce s tužkou představivost, podpora prezentace
KONKRÉTNÍ CÍL:	obkreslit zvíře, představit jeho zvuky
BODY ZÁJMU:	tužka, zvíře, zvuk
SLOVNÍ ZÁSoba:	zvíře, šablona, tužka
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů, rozebrat jednotlivě slabiky a najít stejná slova, které je obsahují. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	nedokreslené zvíře
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, nechat děti samostatně tvořit, ptát se „mohu?, co myslíš?“
DALŠÍ VYUŽITÍ:	přírodní vědy
OBMĚNA:	zvířata z Evropy a jiných zemí
UKONČENÍ:	prezentace dětských zvířecích zvuků, shrnutí tématu zvířat

Název aktivity: Zeměpis, místopis

VĚK:	9 – 15, 18 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	mapa světa, Evropy, Zambie (předloha, vlastní výroba), papíry, tužky, pastelky
POPIS:	Všechny děti ze třídy komunikují s lektorem, který jim představuje základní světové strany, světovou mapu, mapu Evropy a Zambie. Pro představu světových stran využijeme 4 papíry, kde napíšeme S, J, V, Z a pro světové strany typické podnebí, které jej vystihuje. S- sníh, J-teplo, Z – západ slunce, V- východ slunce. Papíry využijeme pro lepší orientaci dětí ve třídě a na mapě. Děti se mohou s papíry pohybovat po třídě, při lepší zapamatování si. Poté se papíry se světovými stranami přenesou na mapu. Další vhodná pomůcka – nakreslit panáčka s roztaženými pažemi na tabuli a ukázat, kde je V, J, S, Z. Poté si to žáci mohou ukázat i na vlastním těle.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	představivost, rozvoj vnímání rozdílnosti, párování
KONKRÉTNÍ CÍL:	výuka světových stran, P, L strana, zajímavosti ze Zambie
BODY ZÁJMU:	světové strany – S, J, V, Z, mapa
SLOVNÍ ZÁSoba:	mapa, světová strana, kontinenty
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů, rozebrat jednotlivě slabiky a najít stejná slova, které je obsahují. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	nepřiřazené světové strany na mapě

POZOR NA:	dostatek času, důsledné vysvětlení světových stran, dostatek času na vyzkoušení aktivity
DALŠÍ VYUŽITÍ:	výuka P, L strana, nahoře, dole, uprostřed
VARIACE:	výuka o jiných zemích (Evropa, Amerika, Austrálie)
UKONČENÍ:	Pozdrav slunci a vysvětlení hodnoty proč vítat slunce (obživa, teplo, energie)

Ukázka použitých map

Mapa Světa

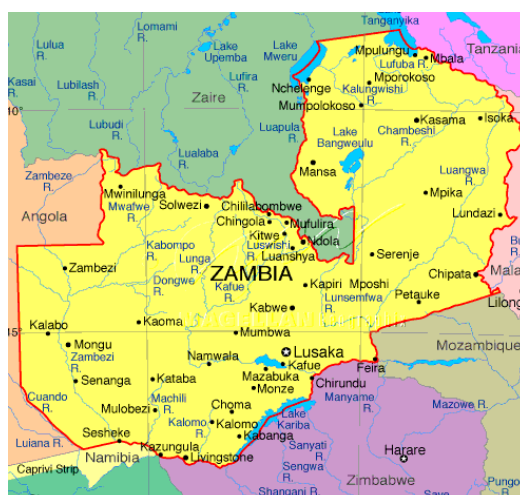
http://www.google.cz/images?hl=cs&rlz=1B3GGLL_csCZ364CZ384&q=mapa+Evrop

Mapa Evropy

http://www.google.cz/images?hl=cs&rlz=1B3GGLL_csCZ364CZ384&q=mapa+Evrop

Mapa Zambie

http://www.zdeninka.cz/AFRIKA/MAP_05.htm

Ukázka pomůcky pro určování světových stran

<p>SEVER</p>	<p>JIH</p>
<p>VÝCHOD</p>	<p>ZÁPAD</p>

Název aktivity: Planety a Vesmír

VĚK:	9 – 15, 18 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	papíry s planetami, sluncem, měsícem, tabule, křída
POPIS:	Na začátku představit Vesmír, Slunce. Představit jednu planetu po druhé, pojmenovat je. Rozdat papíry, děti si sami (vybranou) planetu nakreslí, aby každý měl svou. Děti, které sami chtějí vytvořit Vesmírnou dráhu a postavení planet vyzvat. Seřazení se do postavení planet, do ruky dostanou papíry s reálnými planetami. Představit konkrétní význam planet, pohyb, význam Slunce, rotace Slunce a její význam.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	představivost, rozvoj kognitivních funkcí, konkretizace
KONKRÉTNÍ CÍL:	výuka smyslu Vesmíru, planet
BODY ZÁJMU:	planety, Vesmír, pohyb
SLOVNÍ ZÁSOBA:	Vesmír, Slunce, planety
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů, rozebrat jednotlivě slabiky a najít stejná slova, které je obsahují. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	jiné postavení planet
POZOR NA:	dostatek času, konkrétní vysvětlení významu Vesmíru, význam Slunce (děti to ve škole neprobírají)
DALŠÍ VYUŽITÍ:	zeměpis – výuka o konkrétní zemi
OBMĚNA:	výuka světových stran
UKONČENÍ:	hra na přemísťování – Škatulata hýbejte se

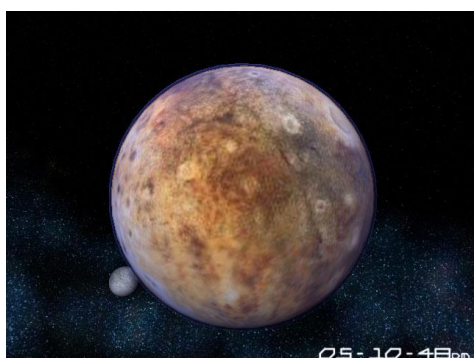
Ukázka obrazů Planety

FOTO FOTOGRAFOVÁ SYSTÉMA VYVOŠENEM PŘÍLE BAKAROVÉHO PRŮZKUMU

Číslo	Název planety	Popis	Průměr (km)	Teplota (°C)	Oběh kolem Slunce (dnů/rok)	Počet měsíců
1	Merkur	Jedna polovina kamenné planety je vystavena zničujícímu záru blízkého Slunce, druhá absolutnímu chladu kosmického prostoru.	4878	-193 až +420	88 dnů	0
2	Venuše	Planeta s poetickým jménem, ale ve skutečnosti skleníkové peklo v husté atmosféře z oxidu uhličitého. Království vulkánů a síry.	12 104	+460	225 dnů	0
3	Země	Naše planeta, obdařená vodou a pro nás dýchačelným vzduchem. Jediný domov pro živé organismy, který doposud známe.	12 756	-89 až +58	1 rok	1
4	Mars	Planeta studených oranžově-rudých pouští, vysokých hor a hlubokých kaňonů. Bývala tu zřejmě voda. Potenciální cíl naší kolonizace.	6792	-90 až +10	687 dnů	2
5	Jupiter	Největší planeta naší sluneční soustavy – plynný obr, složený z vodíku a hélia, avšak příliš malý na to, aby se mohl stát hvězdou.	142 984	-160 až -100	11,9 roku	63
6	Saturn	Další plynný obr, jehož hlavní zajímavostí jsou výrazné prstence, složené z kamení, prachu a ledu. Jeho měsíc Titan má velmi hustou atmosféru.	120 536	-190 až -140	29,7 roku	60
7	Uran	Také plynný obr se zajímavou osou rotace, která je skloněna o 90 stupňů k rovině dráhy. Má výrazný systém prstenců a asi kamenné jádro.	51 118	-220 až -190	84,3 roku	27
8	Neptun	Poslední plynný obr. Planeta ledových bouří a mračen ledových krystalků. Vyzařuje více energie, než dostává od Slunce, podobně jako Jupiter a Saturn.	49 528	-220 až -200	164,8 roku	13

* PRŮMĚR NA ROVNÍKU, ROVNÍKOVÝ PRŮMĚR NEBO PRŮMĚR STŘEDÍ

Pluto

Slunce

[Mapy planet](#)

[dohttp://www.google.cz/images?um=1&hl=cs&rlz=1B3GGLL_csCZ364CZ384&tbs=is:ch%3A1&sa=1&q=planety&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=](http://www.google.cz/images?um=1&hl=cs&rlz=1B3GGLL_csCZ364CZ384&tbs=is:ch%3A1&sa=1&q=planety&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=)

Název aktivity: Barevné knoflíky

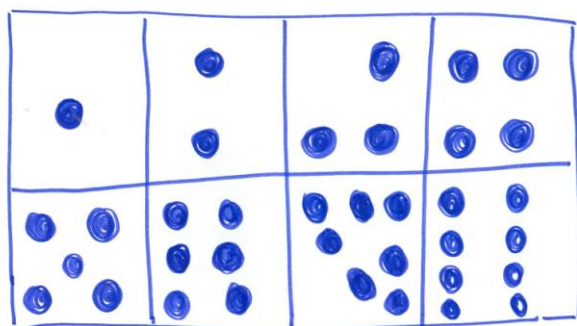
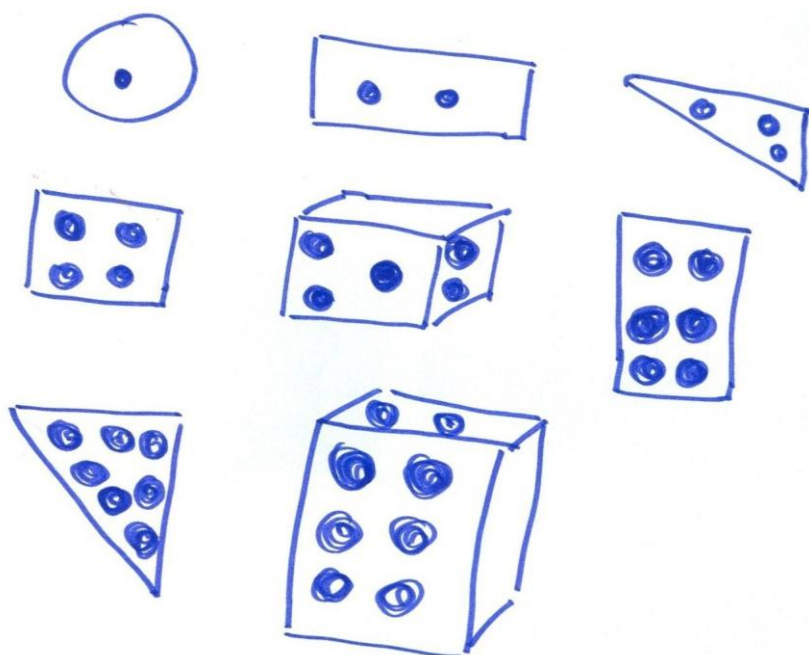
VĚK:	9 – 15, 18 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	barevné knoflíky
POPIS:	Děti sedí do kruhu, čiv lavicích. Před tabulí jsou umístěny knoflíky, děti přicházejí postupně k tabuli a mají za úkol spočítat kolik je modrých, zelených. Další možnost: vyber 3 zelené knoflíky, 3 červené a ukaž je. Starší děti počet knoflíků mohou zapsat na papír, pro lepší představivost a konkrétnost.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	představivost, rozvoj kognitivních funkcí, konkretizace, párování, počítání, podpora barevnosti
KONKRÉTNÍ CÍL:	výuka počtů, párování
BODY ZÁJMU:	knoflíky, barvy, počet
SLOVNÍ ZÁSoba:	knoflík, barva
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů, rozebrat jednotlivě slabiky a najít stejná slova, které je obsahují. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	nedokončený početní úkol, špatné spárování barev knoflíků
POZOR NA:	dostatek času, důkladné vysvětlení aktivity, barevnost - pojmenování barev
DALŠÍ VYUŽITÍ:	procvičování jemné motoriky
OBMĚNA:	sešívání knoflíků
UKONČENÍ:	Děti si hrají s knoflíky, budí to pocit přirozenosti.

Název aktivity: Přirozená MATEMATIKA

VĚK:	8-12 let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	nakreslené papírky s puntíky – jako domino, vystříhané obrazce – trojúhelník, krychle, čtverec, předměty tvarů
POPIS:	Nastříhané papírky, kde jsou vyznačené body ukážeme dětem a k tomu obrazce. Přiřazovat počty puntíků k obrazcům, dle svého uvážení. Děti hledaly obrazec (trojúhelník, čtverec, obdélník), který se podobá hodnotě kartičky, na kterých byly nakreslené body, které se obrazcům podobaly.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	propojení obou hemisfér, představivost, párování, konkretizace, počítání
KONKRÉTNÍ CÍL:	spárovat body na kartičkách a obrazce
BODY ZÁJMU:	puntík (body), obrazec
SLOVNÍ ZÁSoba:	bod, puntík, čtverec, trojúhelník, obdélník
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů, rozebrat jednotlivě slabiky a najít stejná slova, které je obsahují. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	nespárované body a obrazce
POZOR NA:	dostatek času, důkladné vysvětlení aktivity, dobře připravené obrazce – známé dětem
DALŠÍ VYUŽITÍ:	kreativní aktivity
OBMĚNA:	barevné puntíky (body)
UKONČENÍ:	Hledání předmětů v prostředí třídy.

Ukázka šablony k aktivitě Přirozená MATEMATIKA

Název aktivity: Veselá MATEMATIKA - DOMINO

VĚK:	6 - 15let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	malé kartičky, kde je okopírované domino, velké hrací kostky domina – nepomalované (nejlépe z kartonu), vodové barvy
POPIS:	Doma připravené malé kartičky z tvrdého papíru, které simulují hrací kameny Domina. Nařezaný karton do tvaru kamenů Domina, který je prázdný. Děti jsou rozděleny do skupin a poté jim přidělíme kartičky (kameny z Domina malé), kartony tvaru kamenů z Domina. Ve skupinách se domino jakoukoli barvou překreslí na kartony, aby bylo ve zvětšené podobě. Po překreslení se děti po skupinkách střídají a přikládají kartony (překreslené zvětšené kameny z Domina) k sobě, stejně tak, jak se hraje Domino. Díky barevným bodům na Dominu si děti lépe zapamatují čísla.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	příprava na počítání, kooperace - skupinová práce, práce jednotlivce, podpora kreativity, spolupráce mezi mladšími a staršími dětmi, poslušnost, vytrvalost
KONKRÉTNÍ CÍL:	sestavit domino do posledního kamene
BODY ZÁJMU:	počty bodů na dominu
SLOVNÍ ZÁSoba:	domino, čísla, body, puntíky
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluven) - děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	přebývající kameny z domina, nedokončené domino

POZOR NA: dostatek času, vysvětlení aktivity, přesně vysvětlit smysl
domina

DALŠÍ VYUŽITÍ: matematika, kreativní aktivity, výtvarné aktivity

VARIACE: domino s obrázky

UKONČENÍ: uklizení domina, konverzace s dětmi co bylo nejtěžší pro děti
v této hře

Název aktivity: Zajímavá MATEMATIKA - Obrazce z papíru

VĚK:	8 - 15let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	barevné papíry, lepidlo a nůžky, větší papír
POPIS:	Děti dostanou do skupin barevný papír, mají za úkol vytrhat tvary (čtverec, kruh, trojúhelník) a poté lepit ve skupinách na (A3 bílý) papír. Děti by měly vytrhat 20 obrazců a nalepit je na papír tak, aby se na něj všechny vešly.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	rozvoj jemné motoriky, obratnost, uvědomění si prostoru, podpora kreativity, spolupráce mezi mladšími-staršími dětmi, poznávání tvarů – menší x větší
KONKRÉTNÍ CÍL:	vytrhat obrazce a nalepit je na papír
BODY ZÁJMU:	tvar, barva, prostor
SLOVNÍ ZÁSoba:	čtverec, trojúhelník, kruh, barva
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	tvary se nedají umístit na papír
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, přesně vysvětlit pojem prostoru
DALŠÍ VYUŽITÍ:	matematika, kreativní aktivity
VARIACE:	různé druhy tvarů, obrázků
UKONČENÍ:	prezentace obrázků dětí, tvary, které děti vytrhaly ukázat v reálné velikosti a podobné najít v místě ve třídě

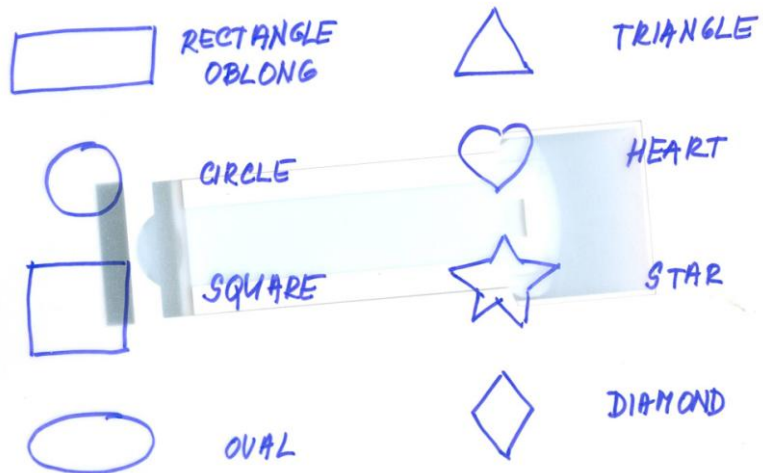
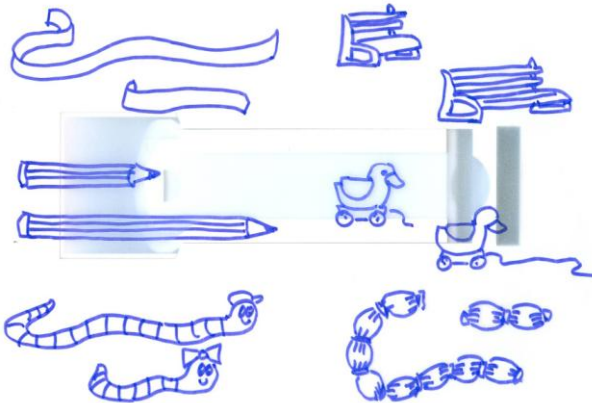
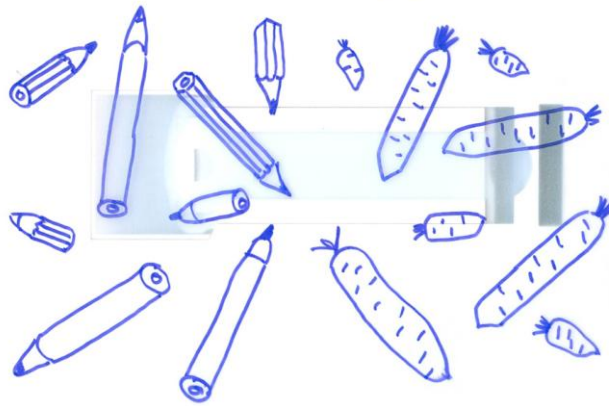
Název aktivity: Poznáváme TVARY - Modelování tvarů

VĚK:	8 - 15let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	hlína, plastelína, voda, hadr na úklid
POPIS:	Děti jsou uspořádány do dvojic. Na počátku aktivity si vylosují papírky, kde jsou nakresleny tvary, tyto tvary mají za úkol spolu se spolužákem vymodelovat (každý sám, ale stejné téma).
ABSTRAKTNÍ CÍL:	rozvoj jemné motoriky, uvědomit si tvary, podpora kreativity, spolupráce mezi mladšími-staršími dětmi, poznávání tvarů – menší x větší
KONKRÉTNÍ CÍL:	vymodelovat obrazce
BODY ZÁJMU:	tvar, hlína
SLOVNÍ ZÁSoba:	tvary, hlína, papír
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do dvojic. 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	zadaný tvar na papíru nekoresponduje s vymodelovaným tvarem
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, přesně vysvětlit tvar – popřípadě ukázat
DALŠÍ VYUŽITÍ:	kreativní aktivity
VARIACE:	modelování postav, věcí, zvířat
UKONČENÍ:	prezentace výtvorů, přiřazení původně zadaných papírků s vymodelovanými tvary

Ukázka pracovních listů k „Poznáváme TVARY - Modelování tvarů“

SHORTER

LONGER

Název aktivity: ČAS je hravý a utíká

- VĚK:** 8 - 15let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
- POMŮCKY:** barevné korálky, vlasec, misky, papír, tužky, pastelky, repliky hodin
- POPIS:** Do skupin rozdat papír, tužku a na misce barevné korálky. Poté mají děti určité úkoly.
- Úkoly psané na papír:
1. Najdi ve třídě za jednu minutu co nejvíce věcí v barvách zambijské vlajky – zakresli, nebo napiš.
  2. V čase 2 minut napiš, či nakresli co nejvíce věcí, zvířat, postav, které začínají na písmenko K.
  3. V čase 2 minut napiš, či nakresli co nejvíce věcí, zvířat, postav, které začínají na písmenko L.
- Úkoly s korálky:
1. Navlékni tolik korálků, kolik má čtvrt hodina minut.
  2. Navlékni tolik korálků, kolik je dní v týdnu.
  3. Navlékni tolik korálků, kolik je měsíců v roce.
  4. Navlékni tolik korálků, kolik má den hodin.
- ABSTRAKTNÍ CÍL:** Rozvoj jemné motoriky, podpora kreativity, spolupráce mezi mladšími - staršími dětmi, podpora rozvoje počítání.
- KONKRÉTNÍ CÍL:** vyřešit úkol a napsat, namalovat výsledek, či navléci korálky
- BODY ZÁJMU:** úkol, papír, tužka, korálky
- SLOVNÍ ZÁSoba:** korálky, papír, tužka
- POSTUP:** Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.
1. Děti jsou rozděleny do skupin
  2. Představení aktivity.
  3. Pojmenování všech předmětů.
  4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez

mluvení)-děti to zaujme, soustředí se.

5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).

6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).

7. Ukončení aktivity – reflexe.

KONTROLA CHYB:

nevyřešený úkol

POZOR NA:

dostatek času, vysvětlení aktivity, přesně vysvětlit čas, kvalitní kontrola a zdůvodnění provázanosti mezi dny, hodinami, minutami

DALŠÍ VYUŽITÍ:

matematika, kreativní aktivity

OBMĚNA:

různé zadání úkolů (různá témata)

UKONČENÍ:

představení řešení, počet korálek na vlasci

Název aktivity: NAŠE TĚLO - Vnitřní orgány

VĚK:	8 - 15let (záleží na rozvoji dětí a jejich nadání)
POMŮCKY:	barevné korálky, vlasec, misky, papír, tužky, pastelky, repliky hodin
POPIS:	Do skupin rozdat nakreslený obrys lidského těla. Na tabuli nakreslit orgány těla, které jsou pojmenovány. Na předkresleném obrázku lidského těla ukázat orgány a pospat, kde leží. Děti dostanou mimo prázdných obrysů těl i obálku, kde jsou na malých papírkách namalovány vnitřní orgány spolu s názvy. Cílem je umístit orgány na repliku těla a přiřadit jejich názvy.
ABSTRAKTNÍ CÍL:	podpora kreativity, konkretizace pojmů, spolupráce mezi mladšími-staršími dětmi, podpora rozvoje počítání
KONKRÉTNÍ CÍL:	umístit vnitřní orgány a jejich názvy na repliku těla
BODY ZÁJMU:	vnitřní orgány, tělo
SLOVNÍ ZÁSoba:	vnitřní orgány, papír, tělo
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA CHYB:	orgány nejsou dobře umístěné na replice těla a pojmenované
POZOR NA:	dostatek času, vysvětlení aktivity, popsat důsledně orgány i jejich funkci
DALŠÍ VYUŽITÍ:	kreativní aktivity, biologie (science)
OBMĚNA:	systém pomůcky je možno využít v různých podobách

UKONČENÍ:

(zeměpis – mapa, dějepis – časová přímka, zvířata, rostliny aj.)
 Po ukončení (přiřazení) děti prezentovaly své obrázky – pojmenovaly postavu a zařadily ji do své skupiny jako dalšího člena.

HLAVA	OČI	NOS	PUSA
KRK	BŘICHO	ŽALUDEK	SRDCE
PRSTY RUCE	NOHA	RUKA	PLÍCE
PRSTY NOHA	LOKET	KOLENO	RAMENO

Název aktivity: Třídění materiálu a navlékání korálků

VĚK:	5 let a více
POMŮCKY:	1 větší miska, 4 menší miska (v Zambii- rozstříhané pouzdro na vajíčka, hrubá mouka, fazole, rýže, semínka z Baobabového plodu (kulatý tvar), vlasec, korálky (jemné, malé)
ABSTRAKTNÍ CÍL:	propojení hemisfér, příprava na čtení a psaní, počítání, samostatnost, rozvoj pozornosti, jemné motoriky, hladký/drsný, větší/menší, spolupráce ve skupině, rozřídění činností (dokázat si rozřídít činnosti ve všedním dni-příprava na výuku do školy)
KONKRÉTNÍ CÍL:	rozřídít dané předměty do skupin, dle počtu předmětů navléknout korálky na nit
BODY ZÁJMU:	rozřídít smíchané předměty
SLOVNÍ ZÁSOBA:	miska, fazole, mouka, rýže, semeno, hrubý, velká, malá
POSTUP:	Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat, Byly rozděleny do čtyř skupin. <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti jsou rozděleny do skupin 2. Představení aktivity. 3. Pojmenování všech předmětů. 4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se. 5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 7. Ukončení aktivity – reflexe.
KONTROLA	v misce nejsou stejné předměty, hluk při přemísťování, špatně
CHYB:	rozříděné předměty, nesouhlasí počet korálků na vlasci s počtem předmětů v malých nádobkách
POZOR NA:	důslednost, řádné vysvětlení aktivity, dostatek času
DALŠÍ VYUŽITÍ:	zručnost děti využijí v běžném životě
OBMĚNA:	třídění různého materiálu od výrazných odlišností k detailům

UKONČENÍ: shrnutí aktivity

Seznam použitých zdrojů:

BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: Východiska, metody, cvičení a hry*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

GATO, M. *150 nejlepších her pro děti a dospělé*. Olomouc: Rubico, 2009. 135 s. ISBN 978-80-7346-103-4.

HILLEBRANDOVÁ, V. *Kosmická výchova* [online]. 2008. [cit. 2009-05-09]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.

HILLEBRANDOVÁ, V. *Praktický život* [online]. 2008. [cit. 2009-10-11]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.

MINISTRY OF EDUCATION OF ZAMBIA. *In my classroom/ a guide to reflective practise*. USA: USAID, 1991. 89 p. ISBN 1-00-97-00029-00.

NTALASHO, L., MUSONDA, M. *Teachers guide – breakthrough to social and development studies*. Zambia: Longman Zambia, 2004. 56 p. ISBN 9982-19-272-8.

NTALASHO, L., MUSONDA, M. *Teachers guide – Mathematics*. Zambia: Longman Zambia, 2005. 70 p. ISBN 9982-19-067-9.

PÁVKOVÁ, J. HÁJEK, B., HOFBAUER, V. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. 229 s. ISBN 80-7178-295-5.

RANDÁKOVÁ, K. *Český jazyk poznámky k semináři* [online]. 2010. [cit. 2009-08-11]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.

SELBY, S., PIKE, G. *Globální výchova*. Praha: Grada, 1994. 328 s. ISBN 80-85623-98-6.

SELBY, S., PIKE, G. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 328 s. ISBN 978-80-7367-630-8.

Hry v přírodě. [online]. 2008 [cit. 2007-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.epohoda.cz/lexikon/v_prirode1.htm>.

Online hry. [online]. 2008 [cit. 2007-10-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrajtes.eu/zabavne/skakaci-panak.html>>.

UKÁZKA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT

**s využitím prvků alternativní pedagogiky Marie Montessori
pro děti ulice v Zambii**

Věnováno: Dětem z Kalingalinga compaundu (chudinské čtvrti)

Vytvořila: Mgr. Veronika Šimečková

Metodické listy byly připraveny a odzkoušeny během stáží v letech 2006 – 2009 Zambie, compaund Kalingalinga.

Volnočasové aktivity - úvod

Dle Pávkové a Hofbauera (1999): je volný čas je definován jako zájmová činnost, dobrovolné vzdělávání a dále pak dobrovolně prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Specifickou zvláštností volného času u dětí je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování.

Děti OVC - Orphans and Vulnerable children (= sirotci a zranitelné děti):

Dle National Child Policy of Zambia (2006):

Je skupina zranitelných dětí podkategorií „dětí ulice“. Zranitelnost dětí je měřena riskantními situacemi, které mohou vzniknout v důsledku strádání dítěte v oblasti fyzického, emocionálního a mentálního poškození.

- Jedním z problémů práce s dětmi OVC (orphance and vulnerable children) je jejich neustálý počet na programu (dětí často migrují, je to zapříčiněno častým stěhování se z místa na místo především z důvodu nedostatečného sociálního zázemí). Hry se tedy musejí přizpůsobit aktuální situaci každého dne.
- Je důležité, zaměřit se především na to, co aktivity dětem přináší a ne na to, co by měly (dle pravidel) přinášet. Program by se měl v čase obnovovat, ale zároveň by měl být postaven na určitých neměnných pravidlech, které děti vnitřně motivují.
- Je nutné volit vhodný program, velice pečlivě vybírat činnosti k vytváření vnitřní motivace dětí. Děti mají v sobě hodně potenciálu k utváření vlastní osobnosti, je však nutné tyto potenciály rozvíjet a podporovat.
- Hlavním cílem volnočasových aktivit je podpora individuality dítěte. Na základě zapojení hry do aktivity, která dítěti navozuje pocit uspokojení z výsledku, dochází k odbourávání pocitu osamělosti, osiřelosti, které děti prožívají z důvodu ztráty rodinného zázemí. Hra se stává nástrojem procesu vzdělávání a výchovy dětí.
- Hry v sobě mají aktivizační prvky, které děti nutí přemýšlet a hrát si zároveň.

Volnočasové aktivity - rozdělení

---

1. Kreativní:

Cíl: rozvoj zručnosti, samostatnosti, kreativity-vlastních vrozených vlastností.

Bod zájmu: zjistit z výtvorů dětí jejich přednosti, prožitek, vnímání situace; zájem dětí na aktivitě.

Př.: Jak vnímám chudou v mé rodině

2. Kreativní skupinové:

Cíl: rozvoj zručnosti, rozvoj vzájemné interakce dětí ve skupině, rozvoj kreativity - každý ze skupiny vloží do činnosti své vrozené vlastnosti.

Bod zájmu: kreativita dětí, skupinová spolupráce, zájem dětí na činnosti, samotný konečný výtvor.

Př.: Kresba, tvorba postavy z papíru (životní velikosti)

3. Hry rozvojové a preventivní:

Cíl: podpořit a představit v rámci činností prevenci zaměřenou na konkrétní zvolené téma.

Bod zájmu: aktivní účast dítěte, srozumitelnost aktivity.

Př.: Písmenka z těl

4. Hry pohybové a sportovní činnosti

Cíl: dát dítěti možnost k rozvoji k pohybu a tím podpořit vrozené nadáním sportovním aktivitám;

Bod zájmu: aktivní účast dítěte, volit sportovní hry především pro rozvoj motoriky (míčové hry), využívat místní „Africké“ hry.

- Fotbal
- Míčové hry z ČR – např. vybíjená, Trpaslík
- Pohybové hry místní
- Pohybové z ČR – např. Hutututu, Molekuly

1. Kreativní aktivity - ukázka

Název aktivity: Jak vnímám chudou v mé rodině

POMŮCKY:	papír, tužka, barevné pastelky
POPIS:	Děti dostanou papír a mají za úkol nakreslit, jak vnímají chudobu ve své rodině. Je na nich, jakou metodu zvolí, zda budou kreslit pouze pocity, lidi, věci, mají svobodnou volbu.
POSTUP:	<p>Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Děti sedí v lavici, či v kruhu. 2. Pojmenování všech předmětů. 3. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se. 4. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině). 5. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme). 6. Ukončení aktivity – reflexe.
UKONČENÍ:	prezentace dětské práce před tabulí, pokud děti chtějí, povídáme si s dětmi o důsledcích chudoby.
DALŠÍ MOŽNÁ TÉMATA:	<p>Můj den a má rodina Čím chci být, až vyrostu Malování na témata Velikonoce, vánoce, svátky v roce, události (Den nezávislosti atd). Nakresli co máš rád svojí oblíbenou barvou</p>

2. Kreativní skupinové aktivity - ukázka

Název aktivity: Kresba, tvorba postavy z papíru (životní velikosti)

POMŮCKY: velký papír (balící bílý papír), tužka, barevné pastelky, vodové barvy, noviny, časopisy, barevné papíry

POPIS: Děti jsou rozděleny do skupin a mají za úkol vytvořit postavu z papíru (v životní velikosti). Vylosují si do skupiny papírky, kde je napsaná nálada, kterou mají děti znázornit pomocí obrázků z novin. Druhy nálad: smutný, veselý, zklamaný, uplakaný (děti si tyto druhy nálad po skupinkách vylosují).

POSTUP: Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.

1. Děti jsou rozděleny do skupin.
2. Představení aktivity.
3. Pojmenování všech předmětů.
4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se.
5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
7. Ukončení aktivity – reflexe.

UKONČENÍ: Prezentace práce jednotlivých skupin, interaktivní diskuse na téma: Proč jsem smutný, veselý. Kdy jsem smutný, veselý. Co mne dělá šťastným.

Aktivita tvorba postavy z papíru - ukázka práce dětí

Název aktivity: Stavění věží

POMŮCKY: bílé A4 papíry, lepidla (lepící páska), nůžky

POPIS: Děti jsou rozděleny do skupin a dostanou do skupiny 5 bílých papírů, 5 malých lepících pásek. Děti mají za úkol postavit co největší věž s využitím omezených prostředků, tak aby stála. Vše by se mělo odehrávat v co největší tichosti. Lepidlo ani papíry se nesmí dětem přidávat.

POSTUP: Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.

1. Děti jsou rozděleny do skupin.
2. Představení aktivity.
3. Pojmenování všech předmětů.
4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení) - děti to zaujme, soustředí se.
5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
7. Ukončení aktivity – reflexe.

UKONČENÍ: prezentace skupin a jejich věží, možné ukončit tak, aby děti nakreslily věž dle svých představ

Aktivita Stavění věží - ukázka práce dětí

Název aktivity: Výroba lodiček, vodního prostředí

POMŮCKY: novinové papíry, časopisy, větší papír A3, vodové barvy

POPIS: Děti jsou rozděleny do 3 skupin, dle náhodného rozdělení. Každá skupina má své místo v jiném koutě třídy. Všichni se na počátku učí skládat lodičky z papíru (rozvoj jemné motoriky, prostorového zobrazení). Po skládání lodiček spolu s dětmi vytvořit vodní plochu, která bude namalovaná jakoukoli technikou. Lodičky poté umístit na vodní plochu.

POSTUP: Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.

1. Děti jsou rozděleny do skupin.
2. Představení aktivity.
3. Pojmenování všech předmětů.
4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)- děti to zaujme, soustředí se.
5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
7. Ukončení aktivity – reflexe.

UKONČENÍ: prezentace skupin a jejich lodí

3. Hry rozvojové a preventivní - ukázka

Název aktivity: Hravé JMÉNO

POMŮCKY: barevné papíry – různé druhy

POPIS: Děti si vyberou 2 barevné papíry. První barevný papír se přehne na výšku tak, aby byl přehnutý okraj blíže u dítěte. Na takto přehnutý papír se napíše jméno, to musí být napsáno dvojitým písmem. Poté se celé vystřihne, aby bylo uprostřed spojeno ohnutým hřbetem papír. Jako druhý krok se vezme jiný barevný papír č.2, který se také přehne na výšku. Vystřihnuté jméno se nalepí na papír č. 2. Papíry by se měly lišit barvou, aby jméno vyniklo.

POSTUP: Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.

1. Děti sedí v kruhu, nebo v lavicích.
2. Představení aktivity.
3. Pojmenování všech předmětů.
4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)-děti to zaujme, soustředí se.
5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
7. Ukončení aktivity – reflexe.

UKONČENÍ: prezentace obrázků, hádanky, co jméno znázorňuje

Aktivita Hra na jména - ukázka práce dětí

Název aktivity: Čtyři ruce v hlíně

POMŮCKY: hlína, malé papírky s nakreslenými předměty

POPIS: Děti si vylosují dvojice. Rozlosování se děje pomocí papírků, kde jsou nakreslené stejné symboly (slunce, domek, kniha, pes atd...). Děti se posadí do dvou řad naproti sobě a uprostřed je kopeček hlíny. Jedno z dětí má zavázané oči (pokud s tím nemá dítě problém) a to druhé vylosuje lísteček, kde je nakresleno, co má dvojice dohromady z hlíny vytvořit. Je dobré volit jednoduché obrázky: slunce, domek, postel atd. Společně pak děti vytvářejí obrázek (věc na vylosovaném papírku).

POSTUP: Připravit prostředí pro aktivitu, vše je připraveno tak, aby děti pouze zasedly a mohly pracovat.

1. Děti sedí ve dvou řadách.
2. Představení aktivity.
3. Pojmenování všech předmětů.
4. Ukázka, jak se aktivita dělá (pomalá ukázka, přesná, bez mluvení)- děti to zaujme, soustředí se.
5. Zeptat se, zda děti aktivitu chápou (skupinu po skupině).
6. Vlastní práce dětí (stále s dětmi spolupracujeme).
7. Ukončení aktivity – reflexe.

UKONČENÍ: prezentace modelů, které děti vytvořily

Aktivita čtyři ruce v hlíně - ukázka práce dětí

4. Hry pohybové a sportovní činnosti – ukázka místních zambijských her

---

Název aktivity: Leya - Leya (na píseň Bemba)

POMŮCKY: míč

POPIS: Hra Leya – Leya je určena zejména dětem starších osmi let. Děti se rozdělí do dvojic, jeden z dvojice se pověsí druhému na záda a hází míč další osobě. Když míč spadne na zem, páry si vymění pozice, tzn. ten, který byl na zádech se stane nosičem.

UKONČENÍ: Tato hra pokračuje až do té doby, než hráče přestane bavit.

Název aktivity: Macheni – Macheni (kombinace Bemby and Nyanjy)

POMŮCKY: bez pomůcek

POPIS: Hra „Macheni – Macheni Wayawaya“ je jedna z nejoblíbenějších dětských písní, která je využívána též ke hrám na dětských hřištích. „Macheni – Macheni“ by se dalo do češtiny doslova přeložit jako řetěz – řetězy. Děti udělají velký kruh, chytanou se za ruce a začnou se pohybovat ve směru a následně proti směru hodinových ručiček a tyto směry dále v rytmu písně střídají.

UKONČENÍ: Kdo není schopen udržet tempo, pevně držet své sousedy a pokazí linii kruhu, vypadává ze hry.

Název aktivity: Nyama – Nyama – Nyama (na píseň Nyanja)

POMŮCKY: bez pomůcek

POPIS: „Nyama“ by se dalo do češtiny přeložit jako maso. Děti udělají kruh a začnou tleskat, jedno dítě stojí uprostřed kruhu a křičí „Nyama – Nyama - Nyama“ a ostatní děti opakují po něm „Nyama“. Když dítě ve středu kruhu řekne „Nyama ya“ a dodá nějaké slovo (hráč uprostřed může říci třeba „Nyama ya Imbwa“ *přeloženo: psí maso*). Pokud řekne jiné slovo, které nijak nesouvisí s masem a někdo z ostatních dětí mu na to odpoví „Nyama“, vypadává ze hry.

UKONČENÍ: Takto hra pokračuje až do té doby, kdy ve hře zůstane jen malý počet hráčů.

Název aktivity: Chiseko Chikule – Zvětš kruh! (na píseň Nyanja)

POMŮCKY: bez pomůcek

POPIS: Hra Chiseko Chikule se hraje na pozadí písně Nyanja, kterou děti často zpívají. Tato hra slouží jako přípravná hra k pozdějším složitějším aktivitám. Děti udělají velký kruh a chytí se za ruce. Pohybují se směrem do kruhu a směrem ven, čímž mění jeho velikost. Za nic se nevyklučuje, nikdo ze hry nevypadává. Děti se pouze baví a učí se pohybu v kruhu a pevnému držení za ruce. Hra je určena všem věkovým skupinám.

UKONČENÍ: Tato hra pokračuje až do té doby, než hráče přestane bavit.

Seznam použitých zdrojů:

BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: Východiska, metody, cvičení a hry*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

GATO, M. *150 nejlepších her pro děti a dospělé*. Olomouc: Rubico, 2009. 135 s. ISBN 978-80-7346-103-4.

HILLEBRANDOVÁ, V. *Kosmická výchova* [online]. 2008. [cit. 2009-05-09]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.

HILLEBRANDOVÁ, V. *Praktický život* [online]. 2008. [cit. 2009-10-11]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.

MINISTRY OF EDUCATION OF ZAMBIA. *In my classroom/ a guide to reflective practise*. USA: USAID, 1991. 89 p. ISBN 1-00-97-00029-00.

NTALASHO, L., MUSONDA, M. *Teachers guide – breakthrough to social and development studies*. Zambia: Longman Zambia, 2004. 56 p. ISBN 9982-19-272-8.

NTALASHO, L., MUSONDA, M. *Teachers guide – Mathematics*. Zambia: Longman Zambia, 2005. 70 p. ISBN 9982-19-067-9.

PÁVKOVÁ, J. HÁJEK, B., HOFBAUER, V. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. 229 s. ISBN 80-7178-295-5.

RANDÁKOVÁ, K. *Český jazyk poznámky k semináři* [online]. 2010. [cit. 2009-08-11]. Studijní materiál. Dostupné z WWW: <http://www.montessoricr.cz/dokumenty_list.php?Kategorie=STUD&Nadpis=Studijn%ED%20materi%E1ly>.

SELBY, S., PIKE, G. *Globální výchova*. Praha: Grada, 1994. 328 s. ISBN 80-85623-98-6.

SELBY, S., PIKE, G. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 328 s. ISBN 978-80-7367-630-8.

Hry v přírodě. [online]. 2008 [cit. 2007-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.epohoda.cz/lexikon/v_prirode1.htm>.

Online hry. [online]. 2008 [cit. 2007-10-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrajtesí.eu/zabavne/skakaci-panak.html>>.